

ISSN 2411-8753 (Print)
ISSN 2710-3633 (Online)

ISSN 2411-8753 (Print)
ISSN 2710-3633 (Online)

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

ХАБАРШЫСЫ

“ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
АЙМАҚТАНУ” СЕРИЯСЫ

ИЗВЕСТИЯ

КАЗАХСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

СЕРИЯ «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И
РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

BULLETIN

OF KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF
INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

SERIES “INTERNATIONAL RELATIONS AND
REGIONAL STUDIES”

1 (59) 2025

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА
KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

1 (59) 2025

ISSN 2411-8753 (Print)

ISSN 2710-3633 (Online)

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және
АЙМАҚТАНУ» сериясы

ИЗВЕСТИЯ

КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ и
РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

BULLETIN

of Ablai Khan KazUIRandWL
series “INTERNATIONAL RELATIONS and
REGIONAL STUDIES”

Алматы
«Полилингва» баспасы
2025

© “Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті” Акционерлік қоғамының “Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы-Известия” ғылыми журналының “Халықаралық қатынастар және аймақтану” сериясы таралымы, Қазақстан Республикасының Инвестициялар мен даму жөніндегі министрліктің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде тіркелген. Алғашқы есепке қою кезіндегі нөмірі мен мерзімі №674, 18.05.1999 ж. Тіркелу күзегі 10.04.2015 жылғы № 15196-Ж

Бас редактор

Шайморданова З.Д.,

тарих ғылымдарының докторы, профессор, Абылай хан атындағы
ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Жауапты редактор

Шукыжанова А.Н., PhD, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

Редакция алқасы мүшелері

Аллез Г., PhD, Әлеуметтік ғылымдар жоғары мектебі, Париж, Франция

Антонио Алонсо Маркос, PhD, профессор, Католикалық Сан-Пабло
Университеті, Мадрид, Испания

Байсұлтанова К.Ч., саясаттану ғылымдарының кандидаты, профессор,
Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Дронзина Т., саясаттану ғылымдары бойынша хабилизиттік доктор,
Софиялық Әулие Климент Охридский университетінің профессоры,
София, Болгария

Зиркер Д., PhD, Вайкато Университеті, Гамильтон, Жаңа Зеландия

МакКленнен С., PhD, Пенсильвания Университеті, Филадельфия, АҚШ

Райчев Я., PhD, София университеті ‘St. Климент Охридски,
Қазіргі саяси оқиғалардың талдаушысы, София, Болгария

Семедов С.А., философия ғылымдарының докторы, профессор, басқару
және өңірлік даму институты, РФ Президенті жанындағы РАНХиГС,
(Ресей халық шаруашылығы және мемлекеттік басқару академиясы)
Мәскеу қ., Ресей

Кожирова С.Б., саясаттану ғылымдарының докторы, профессор, Р.Б.
Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, Алматы, Қазақстан

Сиван Саид, PhD, Араб және Исламтану институты, Эксетер
университеті, Ұлыбритания

Хорак С., PhD, Карлов Ун-ті, Прага, Чех Республикасы

Ермекбаев А.А., PhD, доцент м.а., ҚазҰУ. әл-Фараби,
Алматы, Қазақстан

Шығарушы редактор

Райымбекова А.А., аға оқытушы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

© Научный журнал «Известия» КазУМОиМЯ имени Абылай хана, серия «Международные отношения и регионоведение» Акционерного общества «КазУМОиМЯ имени Абылай хана» зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Номер и дата первичной постановки на учет № 674, 18.05.1999 г. Регистрационное свидетельство № 15196-Ж от 10.04.2015 г.

Главный редактор
Шайморданова З.Д.,

доктор исторических наук, профессор,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Ответственный редактор

Шукыжанова А.Н., PhD, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан

Члены редакционной коллегии

Аллез Г., PhD, Высшая школа социальных наук, Париж, Франция

Антонио Алонсо Маркос, PhD, профессор, Католический университет Сан-Пабло, Мадрид, Испания

Байсултанова К.Ч., кандидат политических наук, профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Дронзина Т., хабилитированный доктор политологии, профессор Софийского университета Святого Климента Охридского, София, Болгария

Зиркер Д., PhD, Университет Вайкато, Гамильтон, Новая Зеландия

МакКленнен С., PhD, Пенсильванский Университет, Филадельфия, США

Райчев Я., PhD, Софийский университет «Святого Климента Охридского», София, Болгария

Семедов С.А., доктор философских наук, профессор, Институт управления и регионального развития, РАНХиГС (Российская академия народного хозяйства и государственной службы) при Президенте РФ, Москва, Россия

Кожирова С.Б., доктор политических наук, профессор, главный научный сотрудник, Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова, Алматы, Казахстан

Сиван Саид, PhD, Институт арабских и исламских исследований, Университет Эксетера, Великобритания

Хорак С., PhD, Карлов Университет, Прага, Чешская Республика

Ермекебаев А.А., PhD, и.о. доцента, КазНУ им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Выпускающий редактор

Райымбекова А.А., старший преподаватель, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

© Scientific Journal “Bulletin” of Ablai khan KazUIR&WL. Series “International Relations and Regional Studies” of JSC “Ablai khan Kazakh University of International Relations and World Languages” is registered in Communication, Informatization and Information Committee of Ministry for Investment and Development, Republic of Kazakhstan. Number and date of first registration N674, from 18.05.1999. Certificate N15196 – G. 10.04.2015.

Chief Editor

Shaymordanova Z.D., doctor historical sciences, professor,
Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Executive Editor

Shukyzhanova A., PhD, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Editorial team members

Hallez X., PhD, High school of social sciences, Paris, France

Antonio Alonso Marcos, PhD, Professor, Universidad San Pablo CEU,
Madrid, Spain

Baysultanova K.Ch., Candidate of political science, professor, Ablai khan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Dronzina T., habilitated doctor of political sciences, professor, Sofia University
St. Kliment Ohridski, Sofia, Bulgaria

Zirker D., PhD, Waikato University, Hamilton, New Zealand

McClennen S., PhD, University of Pennsylvania, Philadelphia, USA

Raychev Y., PhD, Sofia University ‘St. Kliment Ohridski’, Sofia, Bulgaria

Semedov S.A., Doctor of philosophical science, Professor, Institute of
Management and Regional Development, RANEPa under the President of
the Russian Federation (Russian Academy of National Economy and Public
Administration), Moscow, Russia

Kojirova S.B., Doctor of political sciences, Professor, R. B. Suleimenov
Institute of Oriental Studies, Almaty, Kazakhstan

Seevan Saeed, PhD, Institute of Arab and Islamic Studies, University of
Exeter, UK

Horak S., PhD, Charles University, Prague, Czech Republic

Yrmekbaev A.A., PhD, Acting Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National
University, Almaty, Kazakhstan

Commissioning Editor

Raiymbekova A.A., senior lecturer, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

I БӨЛІМ. ДҮНИЕЖҰЗІЛІК САЯСАТ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР

РАЗДЕЛ I. МИРОВАЯ ПОЛИТИКА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

PART I. WORLD POLITICS AND INTERNATIONAL RELATIONS

Ozdilek S.E. Impact of small states on international relations: Kyrgyzstan's relations with great powers	9-33
Оздилек С.Э. Шағын мемлекеттердің халықаралық қатынастарға ықпалы: Қырғызстанның ұлы державалармен қарым-қатынасы	9-33
Оздилек С.Э. Влияние малых государств на международные отношения: отношения Кыргызстана с великими державами	9-33
Нурсултанова Л.Н., Касымова А.К., Уталиева Р.С., Еркін А.Е. Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы сауда-экономикалық қатынастар аспектісі	34-51
Нурсултанова Л.Н., Касымова А.К., Уталиева Р., Еркін А.Е. Торгово-экономический аспект взаимоотношений между Казахстаном и Узбекистаном	34-51
Nursultanova L.N., Kassymova A.K., Utaliyeva R., Erkin A.E. Trade and economic aspect of relations between Kazakhstan and Uzbekistan	34-51
Мағпоз А.Қ., Габдуллин К.Т. Трансформация внешней политики Саудовской Аравии: использование публичной дипломатии	52-67
Мағпоз А.Қ., Габдуллин К.Т. Сауд арабиясының сыртқы саясатының өзгеруі: қоғамдық дипломатияның қолданылуы	52-67
Magpoz A.K., Gabdullin K.T. The transformation of Saudi Arabia's foreign policy: using public diplomacy	52-67
Iskakov A.N. SCO and new forms of terrorism and extremism in the 21 st century	68-75
Искаков А.Н. ХХІ ғасырда ШЫҰ және терроризм мен экстремизмнің жаңа түрлері	68-75
Искаков А.Н. ШОС и новые формы терроризма и экстремизма в ХХІ веке	68-75

Agazhanova A.K. The geopolitics of energy transition: the impact of renewable energy on the global balance of power	76-87
Агажанова А.К. Энергетикалық өтпелі кезеңнің геосаясаты: жаңартылатын энергияның ғаламдық күштер тепе-теңдігіне ықпалы	76-87
Агажанова А.К. Геополитика энергетического перехода: влияние возобновляемой энергии на глобальный баланс сил.....	76-87
Бюжеева Б.З., Джакубаева С.Т., Әліпбаев А.Р. Қазақстан мен Қытай үкіметтері арасындағы транскаспий халықаралық көлік бағытын дамыту туралы келісімдердің нәтижелері мен болашағы	88-112
Бюжеева Б.З., Джакубаева С.Т., Алипбаев А.Р. Результаты и перспективы соглашений между правительствами Казахстана и Китая о развитии транскаспийского международного транспортного маршрута	88-112
Buyzheeva B., Jakubayeva S., Alipbayev A. Results and prospects of agreements between the Governments of Kazakhstan and China on the development of the Trans-Caspian international transport route	88-112
Абдуали М.А., Байкушикова Г.С. Жаһандық энергетикалық трансформация: климаттың өзгеруіне қарсы күресте жаңартылатын энергияның рөлі	113-126
Абдуали М.А., Байкушикова Г.С. Глобальная энергетическая трансформация: роль возобновляемых источников энергии в борьбе с климатическими изменениями	113-126
Abduali M.A., Baikushikova G.S. Global energy transformation: the role of renewable energy sources in combating climate change.....	113-126
Ахметова Ш.К. Климаттық дипломатия ұғымының эволюциясы: экологиялық дипломатиядан климаттық келісімдерге дейін.....	127-136
Ахметова Ш.К. Эволюция понятия климатической дипломатии: от экологической дипломатии к климатическим соглашениям.....	127-136
Akhmetova Sh.K. Evolution of the concept of climate diplomacy: from environmental diplomacy to climate agreements	127-136
Kudaibergenov T. S. Digitalization of the energy sector in eastern countries	137-150
Құдайбергенов Т.С. Шығыс елдерінде энергетика саласын цифрландыру	137-150
Кудайбергенов Т.С. Цифровизация энергетического сектора в странах Востока	137-150

II. БӨЛІМ. АЙМАҚТАНУ
РАЗДЕЛ II. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ
PART II. REGIONAL STUDIES

Raghunath Mahabir, Keron Ganpat. US foreign policy towards Venezuela and the Caribbean Community (CARICOM) Under President Trump	151-169
Рагунат Махабир, Керон Ганпат. АҚШ-тың Д.Трамп президенттігі кезіндегі Венесуела және Кариб қоғамдастығына (CARICOM) қатысты сыртқы саясаты	151-169
Рагхунат Махабир, Керон Ганпат. Внешняя политика США в отношении Венесуэлы и Карибского сообщества (CARICOM) при президенте Д.Трампе	151-169
Кожирова С., Нечаева Е. Казахстанско-Российское приграничье: историческая память казахов Алтая как фактор межгосударственного сотрудничества	170-184
Кожирова С.Б., Нечаева Е.Л. Қазақстан мен Ресей шекара маңы: Алтай қазақтарының тарихи жадысы мемлекетаралық ынтымақтастықтың факторы ретінде	170-184
Kozhirova S.B., Nechayeva Y.L. Kazakhstan-Russia borderlands: the historical memory of the kazakhs of Altai as a factor of interstate cooperation	170-184
Кадырбек Ж.М., Кобландин К.И. Трудовая миграция в Центральной Азии: адаптация к новым геополитическим реалиям	185-197
Қадырбек Ж.М., Қобландин К.И. Орталық азиядағы еңбек көші-қоны: жаңа геосаяси шындыққа бейімделу	185-197
Kadyrbek Zh.M., Koblandin K.I. Labor migration in Central Asia: adaptation to new geopolitical realities	185-197
Izteleuova Ye., Raiymbekova A.A. The problem of energy diversification in the foreign policy of the Republic of Uzbekistan.....	198-214
Изтелеуова Е., Райымбекова А.А. Өзбекстан Республикасының сыртқы саясатындағы энергияны әртараптандыру проблемасы.....	198-214
Изтелеуова Е., Райымбекова А.А. Проблема энергетической диверсификации во внешней политике республики узбекистан.....	198-214
Noviks A.M., Idrysheva Zh.K. Problems and prospects for integration of Central Asia countries	215-229
Новикс А.М., Идрышева Ж.К. Орталық Азия елдерінің интеграциясы мәселелері мен болашағы	215-229
Новикс А.М., Идрышева Ж.К. Проблемы и перспективы интеграции Центральной Азии	215-229

Тюлебеков Т.Б., Серік Е.Т., Ермекбаев А.А. Потенциал международного сотрудничества в рамках инвестиций стран-членов организации экономического сотрудничества	230-244
Тюлебеков Т.Б., Серік Е.Т., Ермекбаев А.А. Экономикалық ынтымақтастық ұйымына мүше елдердің инвестициялары шеңберіндегі халықаралық ынтымақтастықтарының әлеуеті.....	230-244
Tyulebekov T.B., Serik E.T., Yermekbayev A.A. The potential of international cooperation within the framework of investments of member countries of the organization of Economic cooperation.....	230-244
Dikanbayeva, A.M., Manapova S.M., Sarbassova A.B. France in Central Asia: between diplomacy, investments, and cultural influence	245-256
Диканбаева А.М., Манапова С.М., Сарбасова А.Б. Орталық Азиядағы Франция: дипломатия, инвестиция және мәдени ықпал арасында	245-256
Диканбаева А.М., Манапова С.М., Сарбасова А.Б. Франция в Центральной Азии: между дипломатией, инвестициями и культурным влиянием	245-256

**I БӨЛІМ.
ДҮНИЕЖҮЗІЛІК САЯСАТ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
РАЗДЕЛ I.
МИРОВАЯ ПОЛИТИКА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ
PART I.
WORLD POLITICS AND INTERNATIONAL RELATIONS**

UDC 327.8

IRSTI 11.25.91

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.001>

**IMPACT OF SMALL STATES ON INTERNATIONAL RELATIONS:
KYRGYZSTAN'S RELATIONS
WITH GREAT POWERS**

*Ozdilek S.E.¹

*¹ Ufuk University, Ankara, Turkey

Abstract. This study aims to investigate the course of international relations and the factors affecting the use of power in Kyrgyzstan's interactions with major powers, with particular emphasis on the power dynamics of small states in the field of international relations. Historically, power interactions between states have been an important factor in a field dominated by major powers, serving as a key component in shaping how states establish their positions on the global stage. In this context, small states have often been viewed as ineffective participants in the international arena and have largely been excluded from power dynamics. However, in contemporary conditions, small states have significant potential to assert their identities and prioritize their interests, thus becoming integrated into the power dynamics at play. Consequently, analyzing the power dynamics of Kyrgyzstan, located in the heart of Central Asia, in its interactions with major powers constitutes an important area of research. This study investigates Kyrgyzstan's ability to use force to achieve its goals and protect its interests in the context of its relations with major contemporary global powers such as Russia, China, and the United States. To this end, the four-part analysis will examine the concept of power in international relations in relation to small states, the power dynamics among small states within the international system, and provide a comprehensive examination of Kyrgyzstan in this context.

Key words: international relations, power, small state, great power, Kyrgyzstan, Russia, China, USA

Introduction

The dynamics of international relations in our era, especially in relations involving small states, are witnessing significant changes. This is because the

nature of power in international relations has undergone significant changes over the years, reflecting changes in global dynamics, technological developments and evolving geopolitical landscapes.

Accordingly, while military and economic power continue to be important components of power, the importance of soft power has increased. Soft power, which includes cultural influence, diplomatic initiatives and international cooperation, is increasingly recognized today as a means of shaping global perceptions and creating lasting impact. In addition, other types of power can be discussed such as smart power, structural power, etc. In addition, the rise of information technology and the internet have changed the way power is used in international relations. The ability to control and disseminate information, engage in digital diplomacy and influence public opinion globally has become an important source of power. The interconnectedness of nations in a globalizing world has also changed power dynamics. Interdependence in trade, finance and technology means that no nation can completely isolate itself from international events. Another factor in the changing dynamics of power is that non-state actors, including multinational corporations, civil society organizations and transnational movements, play an increasingly influential role in shaping international relations. Their ability to mobilize resources, influence public opinion and influence policymaking adds complexity to traditional state-centric power dynamics. Changes in the concept of security have also affected the change in the element of power in international relations. It has expanded beyond traditional military concerns to include human security, health, environmental sustainability and social welfare. States that can effectively meet these broad security challenges can strengthen their global position. The evolution of the international system into a multipolar order is also a factor. Regionalism has also come to the fore, as regional organizations and alliances play an important role in overcoming regional challenges and influencing global affairs. In addition, the increasing dependence on digital infrastructure increases the importance of cyber power. States that can secure their cyberspace, conduct cyber operations and take advantage of technological innovations gain a significant advantage in contemporary power dynamics. Finally, the ability to contribute to and shape global governance structures and norms has become an important aspect of power. States that advocate international cooperation, contribute to rule-making and support multilateral institutions improve their diplomatic stance.

Collectively, these changes reflect the complex and dynamic nature of power in contemporary international relations and underscore a comprehensive understanding that goes beyond traditional military and economic indicators. The ability to adapt to these evolving dynamics is crucial for states trying to navigate the complexities of the modern geopolitical environment. In this context, it has become possible to speak of the power of small states.

Today, the nature of the power of small states, traditionally perceived as weak due to their limited resources and power, has gone beyond physical characteristics. Small state power is summarized as the ability to strategically use their resources, diplomacy, and niche capacities to influence, defend national

interests, and contribute to global affairs. Despite their modest size, small states often play important roles in shaping regional dynamics, participating in international organizations, and engaging in diplomatic initiatives. The nature of their power is not based solely on military power, but also extends to economic resilience, diplomatic agility, and the skillful use of soft power elements.

In this context, there are five main factors that affect the behavior of small states. These are; decolonization, depolarization, normative changes supporting democracy, economic policy changes and technological developments such as digitalization. These factors contribute to the small states becoming important actors in international relations and increasing their capacity and influence.

In addition, the evolution of the international system plays a key role in shaping the behavior and foreign policies of small states. Multipolarity, characterized by the rise of new centers of power, challenges the supremacy of traditional powers. Globalization, driven by technological advances, fosters increased interconnectivity, creating an integrated global scene. The complexity of modern threats emphasizes the evolution from national to international security. Normative frameworks and international organizations are becoming influential in shaping international relations. Technology is changing the forms of interaction in the field of information and communication, presenting new challenges and opportunities. The interactions between these factors emphasize the need for effective frameworks for international cooperation and governance.

Therefore, changes in the international system, global geopolitical changes, technological developments and evolving diplomatic strategies contribute to changes in the behavior and foreign policies of small states. This study argues that small states, traditionally perceived as weak due to their lack of power, have the opportunity to actively contribute to and navigate the complexities of the international system rather than adopting a foreign policy focused solely on survival. In addition, the study emphasizes the capacity of small states to create influence, exert power and contribute to international dynamics.

In this changing environment, small states, aware of the natural imbalance in power dynamics, interact with great powers in an asymmetrical approach. In the context of these asymmetric relations, interactions between small states and great powers emphasize the evolving role of small states in shaping global dynamics. In this context, this study analyzes Kyrgyzstan's position as a small state, its foreign policy behavior and its interactions with great powers, revealing a complex network of diplomatic, economic and geopolitical dynamics. On the one hand, this is due to Kyrgyzstan's location in the Central Asian region.

Central Asia is situated at the heart of Eurasia, an extensive landmass that lacks direct access to the world's oceans. This region has historically served as a bridge linking Europe, the Middle East, and both South and East Asia. While Central Asia was not regarded as particularly significant during the Cold War, it has since emerged as a region of considerable importance on the global stage. Following the dissolution of the Soviet Union, several factors have contributed to the region's strategic and geo-economic significance: the Caspian Sea, which is rich in oil and gas reserves; the existence of transit and communication routes; the

control over the production of natural resources; the energy corridors that traverse the area; and the shared cultural, historical, and economic interests between Central Asia and its neighboring countries. These elements have intensified the competition among both regional and non-regional powers in contemporary times.

In this context, the significant interest of the great powers of today – namely Russia, China, the United States (USA), and the European Union (EU) - in the region is evident. The primary objective of Russia is to assert its own dominance within the area while simultaneously constraining the influence of external entities, particularly the US and China. The interests of Russia are fundamentally rooted in its aspiration to sustain its influence in the region. Moreover, Russia seeks to safeguard territories that were once part of the Soviet Union, positioning itself among the ranks of formidable states. It is on these lands that Russia can aspire to achieve leadership. Consequently, Russia is forging closer ties with Central Asia through initiatives such as the Eurasian Economic Union (EAEU), which plays a crucial role in this endeavor, along with other strategies that further enhance interdependencies between the nations involved.

From the viewpoint of China, Central Asia represents a region of significant importance concerning its political, security, energy, and economic interests. Regarding security, the stability of Central Asia is directly linked to China's national security, particularly in relation to the East Turkestan region. Economically, Central Asia is abundant in raw materials and is viewed as a potential market for Chinese products, thereby drawing China towards trade and economic collaboration with the nations in the area.

Broadly speaking, the interests of the United States encompass the prevention of China's expansion, the exclusion of Iran from regional engagements, the reduction of Central Asian states' reliance on Russia, and the mitigation of transnational threats. To align with these objectives, the United States leverages its diverse civil society organizations through various international entities that aid in the promotion of democracy within the Central Asian region, thereby enhancing its influence and coordinating socio-political developments.

The interests of the EU in Central Asia are primarily aimed at two key objectives. The first objective is to promote the diversification of energy supply and distribution within the region. The second objective centers on the promotion of human rights. To realize these aims, the EU offers financial assistance for the execution of numerous projects and initiatives in the region, grounded in the principles of partnership cooperation.

In this regard, Kyrgyzstan serves as a notable example for great powers seeking to establish a significant presence in the region. During its transition to a sovereign state following the dissolution of the Soviet Union, Kyrgyzstan has successfully positioned itself as a leader among the Central Asian nations. After gaining independence, Kyrgyzstan, having been liberated from central oversight and lacking prior experience as an independent state, endeavored to adopt various development models from the international sphere and has made notable strides in democratic advancement compared to other former Soviet states, driven by its

commitment to reform. As the first country in Central Asia to enact substantial economic reforms – such as exiting the ruble zone, introducing its own national currency, and liberalizing exports, tariffs, and customs – Kyrgyzstan has set itself apart. The nation's adoption of liberal economic policies, coupled with a relatively dynamic civil society and a political environment that is less authoritarian than that of its Central Asian counterparts, has further distinguished Kyrgyzstan from its regional peers.

In this context, as a small landlocked country with a rich historical and cultural heritage, Kyrgyzstan recognizes the importance of balancing its relations with these major powers in order to secure economic opportunities, enhance security, and promote national interests. The multifaceted nature of Kyrgyzstan's relations with major powers, combined with its participation in regional organizations, can pave the way for the potential use of force, allowing the country to navigate complex geopolitical terrain and position itself strategically in the international arena.

In this study, the examination of Kyrgyzstan's interactions with major global powers – including Russia, China, the United States, and the European Union – takes place within the context of a swiftly transforming international landscape. This analysis delves into the complex nature of these relationships, encompassing economic, political, and security aspects, as well as regional dynamics and the role of international institutions, to elucidate the power dynamics at play in Kyrgyzstan's engagements with these significant actors. By concentrating on the diplomatic, economic, and geopolitical facets of Kyrgyzstan's relations with Russia, China, the US, and the EU, this study aspires to enhance the understanding of how smaller states maneuver through and influence the intricacies of the global system. Furthermore, acknowledging that power exists as a multifaceted construct – comprising various resources, strategies, and relationships – this study seeks to shed light on the evolving nature of power in international relations, particularly for smaller states navigating asymmetric relationships with larger powers, through the perspective of Kyrgyzstan.

Materials and Methods

This study employs a qualitative research approach to analyze Kyrgyzstan's position as a small state and its interactions with major global powers, including Russia, China, the United States, and the European Union. The research relies on a combination of primary and secondary sources, including official government statements, policy documents, reports from international organizations, and academic literature. These sources provide insights into the geopolitical strategies, foreign policy decisions, and diplomatic engagements of Kyrgyzstan in the context of an evolving international system.

The methodological framework is based on a comparative analysis of Kyrgyzstan's foreign policy strategies, emphasizing its diplomatic maneuvers, economic dependencies, and security partnerships with major powers. By employing content analysis, the study examines official discourse, treaties, agreements, and policy initiatives that shape Kyrgyzstan's geopolitical positioning.

Additionally, case studies of specific bilateral and multilateral engagements illustrate the dynamics of power asymmetry and strategic decision-making.

A theoretical framework grounded in international relations theories, such as small state theory, structural realism, and complex interdependence, informs the analysis. These theories help explain the strategic choices of Kyrgyzstan as it seeks to balance relations with great powers while safeguarding its sovereignty and national interests. Furthermore, the study incorporates elements of power analysis, including soft power, smart power, and economic leverage, to assess how Kyrgyzstan navigates global and regional challenges.

To ensure a comprehensive understanding, the research also integrates expert opinions from policymakers, scholars, and analysts specializing in Central Asian geopolitics. These perspectives are gathered through interviews, conference proceedings, and expert commentary. Additionally, statistical data from international financial institutions, trade organizations, and security reports are utilized to support the economic and strategic aspects of the study.

By combining theoretical perspectives, empirical case studies, and policy analysis, this research aims to provide a nuanced understanding of Kyrgyzstan's foreign policy behavior and its role in the international system. The study highlights the adaptability of small states in a multipolar world, demonstrating how Kyrgyzstan leverages diplomacy, economic partnerships, and regional cooperation to navigate the complexities of global politics.

Results and Discussion

In the international arena, the number of small states increased after World War I, with the disintegration of the Habsburg Empire in 1919, after World War II, with the disintegration of the British, French and other European empires through decolonization in the 1950s and 1960s, and with the collapse of the Soviet Union after the Cold War. The number of academic studies dealing with this issue has also increased with the spread of small states. These studies have focused first on defining the concept. The problem of defining the concept of small state has been addressed on the basis of studies emphasizing the role of great and small powers in international relations. These studies include the works of Annette B. Fox, David Vital, Robert O. Keohane, Maurice East, Michael Handel, Miriam F. Elman and others [1-6]. Despite the abundance of research, a generally accepted definition has not emerged. This may be due to the fact that the concept of "smallness" is a relative concept, and therefore every scientist who studies small states has chosen certain criteria in defining the concept.

In addition to the definition issue, the subject of the struggle for survival of small states has also been included in the studies. In the studies in question, the struggle for survival of small states in the area dominated by great powers due to the negative environment created by the Cold War and in addition, the concepts of fragility and lack of capacity have constituted the main points of the literature. In short, the focal points regarding small states have been the issues of security and foreign policy implementation in order to ensure their security. For example, Annette B. Fox (1969) investigated how the limited resources of small

states affect their foreign policies [1]. Robert O. Keohane (1971) and Michael Handel (1981) argue that small states need to join alliances in order to survive both politically and economically [3, 5]. According to David Vital (1967), small states, unlike large states, do not have the capacity to gather resources on their own [2].

In the post-Cold War period, interest in new small states increased and studies that had become stagnant were revived. Studies conducted in this context converge on the point that the foreign policy of a small state is largely constrained by systemic factors and international and regional dynamics in which large and medium powers operate. These factors are always at the top of the foreign policy agenda of small states.

Today, it is widely believed that small states that fully exercise their sovereignty have greater opportunities to self-actualize and determine their own foreign policy priorities, thus increasing their authority as important actors in international relations. In addition, there are also views that small states are becoming more active in the international arena due to their power in implementing foreign policy.

Kyrgyzstan, a landlocked country in Central Asia, is an interesting case for examining the power dynamics between a small state and major global players. In this context, Kyrgyzstan has generally been studied in the context of the wider Central Asia and in regional studies on power relations. However, there is a large literature emphasizing Kyrgyzstan as a small state [1-6]. In this context, Eugene Huskey, in his study "Foreign Policy in a Vulnerable State: Kyrgyzstan as Military Entrepot between the Great Powers", emphasized Kyrgyzstan's vulnerabilities and used the concept of fragile state instead of small state [7]. In his work titled "Kyrgyzstan - Regime Security and Foreign Policy", Toktomushev used the concept of weak state as a synonym for the concept of small state [8]. Yaşar Sarı uses the expression "small weak state" in his analysis centered on Kyrgyzstan [9]. Shairbek Dzhuraev, on the other hand, describes Kyrgyzstan as a small state in his work titled "Kyrgyzstan and the Changing Geopolitics of Central Asia and the Caucasus", which reviews important developments in Kyrgyzstan's international relations and emphasizes the strengths and weaknesses of the country's foreign policy approach [10].

In the literature covering Kyrgyzstan's relations with major powers, as a small state, the dominant view is that Kyrgyzstan's foreign policy is centered on its geopolitical position in Central Asia. The literature on Kyrgyzstan's relations with major powers is extensive and multifaceted. However, no studies have been found that focus on Kyrgyzstan's power factors in the context of these relations.

Small States in International Relations

Today, small states have a special position within the discipline of international relations. This position stems from their limited resources and influence, which forces them to adopt different strategic approaches to protect their interests in the international arena. Small states are dominant among the actors of the international system. Despite this, interest in small states is seen to be less when compared to interest in great powers and regional or otherwise

known as middle powers. Thus, small states remain in the shadow of large states. The interest in them is understandable since the effects of great powers on international politics bring wider, more concrete and more serious results. However, it should be emphasized that small states are also actively involved in international politics and relations. In this context, this section provides a comprehensive review of the field of international relations, especially focusing on small states, their definitions and distinctive features.

Definition and Characteristics of Small State

A universally accepted definition of what qualifies as a small state is absent. There is a lack of consensus among scholars regarding the suitable criteria for determining smallness, as well as the terminology used to describe small states. Within this framework, various concepts appear in the literature, including “small powers,” “weak powers,” and “weak states,” which are often used interchangeably to the extent of being considered synonymous. In summary, while there is general agreement among scholars that small states are a tangible and relevant unit of analysis within the field of international relations, there remains disagreement on the precise definition of a small state [11].

Nevertheless, in the last fifty years, the discourse surrounding the definition and classification of small states has profoundly influenced research on this topic. While these discussions have resulted in a “fundamental ambiguity in definitions” that obstructs theoretical development and complicates comparative analysis, they have also established a rich environment for the diverse examination of small states and fostered a continuous dialogue regarding the implications and significance of smallness in policymaking [12].

An examination of the literature concerning small states reveals that definitions predominantly align with three distinct categories. The first and most straightforward category defines small states as those that do not qualify as great powers. This perspective effectively captures the conceptual essence of a small state within the political discourse of numerous nations and is deeply entrenched in historical context. Historically, small states and great powers have occupied markedly different positions in the realm of international relations. As previously mentioned, during the era of the Concert of Europe (1815–1914), all nations aside from Austria, Prussia, Russia, England, and France were classified as small states. While the great powers undertook the obligation of maintaining stability within the international system and formulating international law, small states operated as entities exempt from systemic responsibilities, yet compelled to adhere to prevailing norms, particularly regarding foreign relations, due to their constrained political agency. Thus, this approach defines a small state in relation to the remaining category of states. At present, the standards for attaining the status of great power typically encompass economic strength, military capability, diplomatic sway, technological progress, and a notable geopolitical presence. Furthermore, specific details include permanent membership in the United Nations Security Council (UNSC) and the possession of nuclear weapons. Consequently, under this framework, entities that fail to fulfill these criteria are categorized as small states. However, this classification poses a challenge, as

it relegates small states—representing the overwhelming majority of nations globally—to a residual group, as noted by Baldaccino and Wivel [12]

Another approach defines small states on the basis of certain qualitative criteria. A modern interpretation of this position involves the claim that small states, regardless of state size, seek to “restructure their international environment.” However, this argument suggests that small states, unlike great powers, are unable to support such efforts. In other words, it has been argued that the weakness of small states makes them ineffective at the international level and that other states ignore or even ignore them. This leads to the conclusion that small states are unimportant.

From a security standpoint, vulnerability is clearly observable in strategic contexts. Threats to the territorial integrity of small states can be categorized into two distinct types: classical military threats and non-military threats, which may arise from private, non-governmental entities. In today's world, the latter type of threat is more prevalent than the former. By definition, a small state is considered a weak state in military terms. Geographical factors can further heighten the vulnerability of a small state, particularly if it is situated in a strategic area, bordered by more powerful nations, and grappling with unresolved border disputes or minority issues that could be manipulated by external countries. Additionally, economic instability and weakness contribute to diminished security. While great powers or superpowers may face military vulnerabilities from similarly sized nations, small states remain susceptible to threats from all directions.

At this juncture, the discourse surrounding the definition of a small state evolves into a discussion focused on precision and accuracy. The crux of the argument posits that achieving a precise definition, grounded in the rigorous application of measurable criteria, remains an elusive objective; thus, it is far more effective to characterize a small state solely in relative or comparative terms. Alternatively, the notion of a small state is most effectively grasped as a political term - one that is utilized and shaped by the international political landscape. In this context, it shifts away from the need for a precise definition while still allowing for a more nuanced characterization.

Thus, the problem of defining small states has been addressed on the basis of research emphasizing the role of great and small powers in international relations. These include the works of Annette B. Fox, David Vital, Robert O. Keohane, Maurice East, Michael Handel, Miriam F. Elman and others [1-6].

Kyrgyzstan's Relations with the Great Powers

Kyrgyzstan-Russia Relations

At present, Russia stands as one of Kyrgyzstan's key strategic allies. The foundations and fundamental principles governing interstate relations between Kyrgyzstan and Russia were established through the signing of the first agreement on June 21, 1991, during President Boris Yeltsin's official visit to Bishkek. Following the dissolution of the Soviet Union and the formation of the Russian Federation, there arose a necessity to broaden the legal framework governing the bilateral relations of the two nations. In 1992, Kyrgyzstan and Russia signed protocols that formalized diplomatic relations and facilitated cooperation and

coordination between the foreign ministries of both countries. Shortly thereafter, the two nations concluded the Treaty of Friendship, Cooperation and Mutual Assistance [13].

The priority of interstate relations between the two countries can be assessed by the intensity of interstate contacts. In this context, there are frequent official visits of heads of state and other high-level officials. In addition, there is an intensive exchange of letters and messages on various issues. In addition, the parties have the same or similar views and positions on many important international issues. Moscow and Bishkek are in close interaction with international organizations, especially the UN, OSCE, etc., and regional structures (CIS, EurAsEC, CSTO, SCO and EAEU).

As a result, Russia is gradually shifting its strategy regarding Central Asia to enhance its military-political presence. This shift is primarily influenced by Moscow's increasing desire to solidify its standing in the region, particularly in light of the rising influence of the United States in Central Asia. Conversely, Bishkek is also keen on fostering closer security cooperation with Russia. The proximity to Afghanistan, along with the escalating presence of international terrorist groups in Central Asia, prompts the Kyrgyz leadership to advocate for an expanded Russian military footprint within the country and to consider the potential establishment of a second Russian military base [14].

Previously, the area of interaction between the two countries was more military and strategic, but today economic incentives have been added. The economy of Kyrgyzstan is closely linked to maintaining constructive relations with Russia. According to the Central Bank of the Kyrgyz Republic, in January 2019, remittances from Russia to Kyrgyzstan amounted to \$161.7 million. This is the absolute maximum among all sources of cash inflows to the country. Russia is Kyrgyzstan's second trade and economic partner after China. Kyrgyzstan's entry into the EAEU in 2015 contributed to the provision of a wide range of labor assistance to Kyrgyz labor migrants and the increase in Kyrgyzstan's trade and economic presence in Russia, especially in agriculture [6]. For Russia, the establishment of the EAEU is a step forward not only in economic terms, but also in terms of strengthening political ties with member states.

Since Kyrgyzstan does not have its own energy resources today, another very important area of interaction with Russia is energy. Economic projects between the countries are generally carried out in the field of energy. Gazprom, a state company in Russia, provides all-natural gas distribution in Kyrgyzstan. In 2014, Gazprom privatized the shares of the state company Kyrgyzgaz. Later, by purchasing 100% of the shares of Kyrgyzgaz and establishing Gazprom Kyrgyzstan, which became a Russian transnational company, it became the monopoly importer of natural gas in Kyrgyzstan and the owner of gas transportation and distribution systems [15].

In addition, the company also holds an influential position in the oil sector. In February 2011, the Kyrgyz Republic government established a joint venture company called Gazpromneft - Aero Kyrgyzstan. This company supplies aviation fuel and refuels civil aircraft of most airlines flying to the Kyrgyz Republic. In 2006, Gazprom Neft JSC established a subsidiary in Kyrgyzstan called

“Gazprom Neft Asia”. Similarly, Rosneft’s presence in Kyrgyzstan has also been strengthened. In October 2014, Rosneft acquired 100% of the shares of Bishkek Oil Company, a leading national operator of the retail and wholesale petroleum products market, which has its own extensive network of retail gas stations in Bishkek and an oil depot in the Chuy region. Thus, Rosneft acquired an extensive network of gas stations and a number of infrastructure assets in the Kyrgyz capital. These transactions allow Gazprom and Rosneft to take key positions in the country’s promising oil products market and expand sales channels for high-value products [15]. In addition, it should be emphasized that since 2017, Russia has stopped collecting export customs duties on oil and oil products supplied to Kyrgyzstan for domestic consumption [14]. Thus, Russia should be considered the main supplier of Kyrgyzstan, providing almost all of its energy needs. In this context, Kyrgyzstan remains largely dependent on Russia’s energy orbit in political terms.

Another aspect that characterizes bilateral relations is the cancellation of debts by Russia. Russia, which continues its policy in Central Asia and especially in Kyrgyzstan, is said to have canceled Kyrgyzstan’s debts for various reasons. For example, in 2009, Kyrgyzstan’s debt to Russia increased to \$193.5 million, but 95% of this debt was canceled. The remaining part was paid with the 4 million shares of “Dastan A.Ş.” and the establishment of the Russian Federation Trade Mission in Kyrgyzstan. In addition, Russia provided financial assistance in the amount of \$150 million as a grant [16]. In addition, in April 2013, Russia canceled the debt of \$500 million. \$188.9 million was canceled immediately, while the remaining part of \$300 million is expected to be canceled in equal installments within ten years (kommersant.ru). In 2017, the Minister of Finance of the Russian Federation Anton Siluanov and the then Minister of Finance of Kyrgyzstan Adilbek Kasimалиev signed a protocol of agreement on the repayment of Kyrgyzstan’s debt to Russia for previously provided loans. The agreement was signed during the official visit of Kyrgyz President Almazbek Atambaev to Russia and provided for the cancellation of Kyrgyzstan’s debt of \$240 million.

Such generous behavior is unprecedented in Kyrgyzstan’s history, where no multilateral or unilateral loans have been eliminated in this way. However, it is possible that Russia has taken this step because it focuses on developing and strengthening bilateral relations as a strategic partnership.

Kyrgyzstan-China Relations

The importance Kyrgyzstan attaches to its relations with China stems from the fact that this state has gained the status of a rising power in the world and that it is a neighbor to the southeast of the country. China and Kyrgyzstan are neighboring countries that share a border. Historically and geographically, Kyrgyzstan and the West China (Xinjiang Autonomous Region) are located in a single political-cultural region. Due to this proximity, it is natural for political, commercial and economic relations between the two states to develop.

At present, the relationship between China and Kyrgyzstan is characterized by a significant level of intensity. China’s foreign policy is viewed from multiple perspectives, with its influence playing a crucial role in Kyrgyzstan’s development.

In this regard, China is recognized by Kyrgyzstan as a major power, possessing permanent membership in the United Nations Security Council, being part of the nuclear club, and wielding considerable global influence. Furthermore, China serves as an economic and trade partner, as well as a military and security ally in combating international terrorism, separatism, and organized crime. Consequently, the ties between Kyrgyzstan and China are evolving within this framework.

The dynamics of China-Kyrgyzstan relations are influenced by Kyrgyzstan's relatively smaller and weaker position; however, akin to Russia-Kyrgyzstan relations, Kyrgyzstan is pivotal concerning China's national and economic interests within the region. Consequently, despite notable disparities in territory, population, economic strength, and military capability, both nations are committed to creating a mutually advantageous framework for their bilateral relations. In the joint declaration issued on May 16, 1992, Kyrgyzstan and China affirmed their recognition of each other as friendly nations and expressed their intention to cultivate relations grounded in the universal principles governing interstate interactions. This declaration further emphasized that the two parties would address all matters arising between them through peaceful negotiations, avoiding the use of force in a spirit of good neighborliness and camaraderie. China was among the earliest nations to acknowledge Kyrgyzstan's independence. Over the years, a robust cooperation framework has been established through a legal structure comprising over 60 intergovernmental agreements that encompass various domains, including trade and investment, science and technology, air transportation, tourism and health, legal assistance, and additional areas.

Relations between the two states are focused on the economic sphere, particularly energy resource transportation projects, trade activities and regional investments. Kyrgyzstan, which does not have rich natural resources, maintains trade ties with China in particular and also carries out cooperation with this country on security issues.

The development of security cooperation between the two nations is progressing effectively at both bilateral and multilateral levels, within the frameworks of the UN, the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia - an intergovernmental forum aimed at fostering cooperation to enhance peace, security, and stability in Asia - and the SCO. In this regard, the SCO takes a prominent role. Established in April 1996 as the Shanghai Five by Russia, Kazakhstan, Tajikistan, and Kyrgyzstan under China's leadership, the SCO was created as a political entity intended to significantly influence the future of Central Asia. Its transformation into the SCO was completed in 2001 with the addition of Uzbekistan. China serves as the architect of the SCO's Shanghai spirit, the initiator of its institutional framework, its economic benefactor, and its primary driving force.

From the outset, Beijing has sought to address the issue of separatism through the framework of the Shanghai Cooperation Organization (SCO). It is recognized that threats emanating from the Xinjiang Autonomous Region escalated between 1990 and 1997. In light of this, China has aimed to fortify its

western borders by enhancing collaboration with Kyrgyzstan and other Central Asian Republics, focusing on the collective efforts to combat the three threats identified in the SCO Charter: terrorism, separatism, and extremism. For the Kyrgyz government, security concerns hold significant importance, particularly following the Batken events of 1999-2000, which heightened the relevance of this matter. Consequently, the Kyrgyz government is keen on advancing military and political cooperation, prioritizing agreements aimed at bolstering military confidence-building measures and the mutual reduction of armed forces along the border, as established within the SCO framework.

Alongside concerns regarding security, China has demonstrated significant interest in the resource base of Kyrgyzstan, a country with limited natural resources. Kyrgyzstan holds the third position in hydropower potential among the former Soviet Union states. For instance, over 20 hydropower facilities could be constructed along the Naryn River, capable of producing 30 billion kWh. Furthermore, the territory of Kyrgyzstan is abundant in valuable minerals, including fossil fuels such as coal, shale, oil, and gas, as well as non-ferrous metals and gold deposits. In terms of gold extraction, Kyrgyzstan ranks third within the former Soviet Union. Additionally, the country possesses deposits of silver and copper, along with iron ore, manganese, and various rare earth metals.

With the annual increase in China's export potential, the nation requires markets for its goods along with suitable transportation and logistics infrastructure. In this regard, President Xi Jinping introduced the Belt and Road Initiative (BRI) in the autumn of 2013. This initiative, which represents a modern iteration of the Silk Road strategy, seeks to enhance connections between China and various regions, including Central Asia, Europe, the Middle East, North America, Southeast Asia, and South Asia. The overarching goals are to create a vast market, support extensive domestic production driven by exports, develop the necessary infrastructure, and consequently rejuvenate the Chinese economy [17]. Within this geopolitical and geo-economic framework, two significant routes facilitate connections between China and both Africa and Europe via land and sea. The first route is the Silk Road Economic Belt, which primarily focuses on land connections to Central Asia and Europe, while the second is the 21st Century Maritime Silk Road, which targets regions in Southeast, South, and North Asia [18]. These routes are regarded as modern adaptations of the historical trade pathways established by the Silk Road. The Belt and Road Initiative (BRI) encompasses five primary objectives: fostering political harmony among the participating nations, enhancing transportation and communication infrastructure, reinforcing overall infrastructure development, facilitating closer connections by diminishing societal distances, and removing bureaucratic obstacles to trade while promoting the use of local currencies. Furthermore, the initiative seeks to achieve the integration of European and Asian markets. These objectives are pursued within the framework of principles that emphasize mutual respect for sovereignty and territorial integrity among the BRI participant countries, aiming to eschew aggressive policies, refrain from interfering in domestic affairs, and promote equality, mutual benefit, and peace. As Kyrgyzstan is included among

the nations involved in this initiative, China views it as a transit country essential for accessing these markets.

Kyrgyzstan was among the initial nations to endorse the initiative put forth by Chinese President Xi Jinping, subsequently becoming the 37th founding member of the Asian Infrastructure Investment Bank in 2015. The Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) is one of several financial entities established by China to address the substantial costs associated with the execution of projects formulated under the Belt and Road Initiative (BRI). For Kyrgyzstan, the BRI represents a significant undertaking that aims to facilitate the re-industrialization of its economy, thereby placing it on a trajectory of accelerated development (www.russian.news.cn). Within Central Asia, there are 261 projects encompassed by the BRI, with 46 currently being executed in Kyrgyzstan. Among these 46 initiatives, which include both BRI and bilateral projects between China and Kyrgyzstan, 17 pertain to trade and industrial advancement, covering areas such as mineral extraction, industry, agriculture, food, finance, and informatics; 11 focus on railway and road connectivity; 5 are dedicated to energy; and 13 involve people-to-people exchanges [19].

China is interested in a stable and prosperous Kyrgyzstan. After Russia, China is Kyrgyzstan's second largest trade and economic partner. In this direction, China's investments constitute an important aspect of the trade and economic cooperation between the two countries. In this regard, joint projects in the fields of energy and transport have been successfully implemented. The most important investment projects in Kyrgyzstan, carried out with Chinese credit funds, were the construction of the Datka-Kemin power transmission line (\$389 million), the construction of the Junda oil processing plant (\$300 million), the reconstruction of the heat and power plant in Bishkek by the Chinese company TBEA (\$386 million) [20]. In the field of transport, projects such as the renovation of the highways "Osh-Batken-Isfana", "Bishkek-Balikchi" and "Bishkek-Naryn-Torugart", the China-Kyrgyzstan-Uzbekistan highway, as well as the alternative "North-South" highway have been implemented. The implementation of the above projects contributed to the strengthening of the energy, transport and logistics potential of Kyrgyzstan, which has ensured the development of the national economy. In addition, the rapid implementation of the project on the construction of the China-Kyrgyzstan-Uzbekistan railway will be an important step towards the full opening of the transit potential of the Central Asian region and an important element in supporting the BRI (russian.news.cn). It is also worth noting that, in addition to loans and direct investments, China has provided Kyrgyzstan with non-refundable assistance worth more than \$300 million for road construction and the supply of drinking water to remote areas [19].

In addition to the security and economic fields, since the establishment of diplomatic relations between the two countries, there has been successful interaction in the cultural and social fields that promote mutual understanding between the two peoples. In particular, in the field of education, in the context of promoting Chinese language education and culture, 4 Confucius Institutes and 21 Confucius Classrooms have been opened in Kyrgyzstan. Departments of Chinese

language and literature successfully operate in Kyrgyz universities, and even a separate secondary school teaching Chinese as a foreign language was opened in Bishkek in 2017. At the same time, more than 4,600 Kyrgyz students study in China [19].

It is important to highlight that Kyrgyzstan's obligation to Eximbank rose from US\$9 million in 2008 to US\$1.7 billion by 2017, representing 42% of the total external debt of the Kyrgyz government and 24% of its GDP. All loans for infrastructure provided by the Chinese government are concessional, featuring effective interest rates ranging from 1.86% to 2.5%, a repayment duration of 20 to 25 years, and a grace period spanning 5 to 11 years. A collaborative evaluation conducted by the IMF and the International Development Association (IDA) indicates that the Kyrgyz Republic is at a moderate risk of debt distress; however, its debt situation remains susceptible to significant external shocks. The debt crisis is among the most contentious topics within Kyrgyz society and is a considerable concern for the public. Many believe that the challenges arising from the substantial debt burden will significantly shape the domestic political landscape in the country over the upcoming years.

Consequently, Kyrgyzstan's transport and logistics capabilities have captured significant interest from China, which is also keen on enhancing trade and economic collaboration. In the forthcoming years, it is anticipated that China's Belt and Road Initiative (BRI) will emerge as a crucial and prioritized element of the bilateral relationship between Kyrgyzstan and China. While there are inherent risks linked to economic reliance and the possible implications of China's "soft power", there exists an opportunity for cultivating a "strategic partnership" between the two nations founded on the tenets of equality, mutual trust, and reciprocal benefit.

Kyrgyzstan-US Relations

Following the dissolution of the Soviet Union, Kyrgyzstan emerged, alongside the Central Asian region, as a focal point of geostrategic significance for the United States. For instance, should the economic and political ties between China and the US decline, Kyrgyzstan's importance has notably increased due to its proximity to China, positioning it as a gateway for US access to the Chinese border. Since the early 1990s, the US has regarded the political changes occurring in Kyrgyzstan as a crucial catalyst for democratic reforms throughout Central Asia. Consequently, the initial bilateral and multilateral agreements established between Bishkek and the US primarily sought to facilitate the development of new social movements and political parties, as well as to reform the existing legal and judicial frameworks.

As discussed above, with the liberalization process initiated within the framework of political and economic reforms in Kyrgyzstan, steps were taken to establish a democratic system. The new government supported the strengthening of civil society and the implementation of political reforms in order to comply with international democratic system standards and to develop democracy. During this process, Western countries, including the USA, supported the political and economic reforms carried out by the Kyrgyz government. These

supports were carried out with the aim of helping to establish basic elements such as market economy and pluralism for the development of civil society and democracy, considering that Kyrgyzstan, which had newly gained independence, had no previous democratic experience, and to prevent the return of the autocratic regime. In this context, from 1991 to 2010, the USA spent a total of 1.22 billion dollars on various agendas in the country in order to make Kyrgyzstan the third country that received the most aid per capita among the former Soviet states. Additionally, the US supported Kyrgyzstan's membership in the WTO in 1998 [12].

The United States' democracy-assistance plans have made a significant contribution to Kyrgyzstan's democratic progress. Adequate resources have been devoted to promoting independent media, civic education, fair and free elections, and political participation. Numerous U.S. government agencies, including USAID, and NGOs such as Freedom House, the Soros Foundation, and the National Endowment for Democracy have served to strengthen the country's democracy-related processes. The activities of such organizations constitute important components of the U.S. soft power presence in Kyrgyzstan [21].

One of the loudest statements about the long-term deployment of the US military base in Kyrgyzstan was made by the President of the Kyrgyz Republic A. Atambaev. He stated at a press conference in front of media representatives: "There should be no military element at Manas International Airport. This is my principled position and is not something that was accepted under someone's pressure." The President noted that the presence of the US military has a destabilizing effect on the region. He emphasized that during the 11-year war in Afghanistan, drug production continued to grow not throughout the country, but only in one province. According to Atambaev, it was possible to completely eliminate it during the specified period. The President warned of possible difficulties that the presence of US military personnel at Manas Airport could create for Kyrgyzstan, noting that the presence of another state's armed forces could lead to certain problems for the country, including sabotage attempts. After such statements, interstate relations between the Kyrgyz Republic and the United States cooled. Following this, the Kyrgyz government under Almazbek Atambaev reiterated its intention to close Manas Air Base due to the lease agreement expiring in 2014. This decision was partly influenced by financial incentives and economic aid from Russia. Thus, in 2014, the US military officially evacuated Manas Air Base.

The Manas base functioned as a significant logistics center and acted as a crucial transit location in the battle against terrorism in Afghanistan. Recognized as one of the most active US military installations globally, it boasted state-of-the-art Air Force amenities. Consequently, the shutdown of this military base in Kyrgyzstan adversely impacted US policy in the area [8].

Notwithstanding this, the newly elected President of Kyrgyzstan has initiated efforts to restore relations with the United States. During his official visit to the United States in September 2018, President Jeenbekov noted that the previous administration had unilaterally terminated the cooperation

agreement between the two nations. The United States expresses a keen interest in collaborating with Kyrgyzstan and other Central Asian countries to establish transportation routes that circumvent Russia for the delivery of hydrocarbons to Western nations. Consequently, the current objective of the United States in Kyrgyzstan focuses on executing projects and initiatives related to security, economic growth, and cultural exchange, facilitated by the US government, the US Agency for International Development, the IMF, and the World Bank through grants, short-term initiatives, and loans. It is indisputable that the United States plays a significant role as a global actor in international relations, leading Kyrgyzstan to uphold multilateral diplomatic ties with it. In turn, the United States continues to assert its influence in the region as a major power.

Thus, Kyrgyzstan, as a small state, demonstrates mastery in its relations with major powers by carefully balancing geopolitical considerations, economic interests, and regional security dynamics. The closure of the Manas Air Base and subsequent diplomatic initiatives underscore the complex nature of Kyrgyzstan's foreign relations in the evolving environment of a multipolar world.

Kyrgyzstan-EU Relations

Kyrgyzstan attaches great importance to the European orientation in the country's multifaceted foreign policy, as well as other key foreign policy areas. Diplomatic relations between Kyrgyzstan and the EU have developed significantly over the years, encompassing political, economic and cultural dimensions.

In accordance with its general strategy for promoting democracy, the EU is implementing a developmental approach to promoting democratic values and principles in Kyrgyzstan. In this context, EU assistance to the country aims to reduce poverty and achieve sustainable development without ignoring democracy, good governance, the rule of law and human rights. Socio-economic development and democratic political reforms are integral and equally important parts of the EU policy towards Kyrgyzstan. The combination of development and democracy support can be traced in certain EU-funded projects. Almost all projects combine development-oriented initiatives with democratic elements [22].

Several years following the initiation of the TACIS program, the political engagement between the EU and Kyrgyzstan began to gain traction. In 1995, the Partnership and Cooperation Agreement (PCA) was signed by the EU and Kyrgyzstan, which became effective in 1999. This agreement facilitated the creation of shared structures that served as platforms for dialogue and mechanisms for European political influence in Bishkek. Consequently, the Cooperation Council, the Cooperation Committee, and the Inter-Parliamentary Cooperation Committee were established. These entities played a significant role in Kyrgyzstan's accession to the WTO in 1998, with Brussels providing support, marking it as the first Central Asian nation to achieve this status. Nearly concurrently, there was a notable increase in the activity of the OSCE within the Kyrgyz Republic. A clear indication of this is the establishment of the Academy of this organization in Kyrgyzstan in 1999.

In conjunction with this agreement and other sectoral accords aimed at fostering collaboration between Kyrgyzstan and the EU, the European Union

has been recognized as a principal donor to Kyrgyzstan. The EU has extended grant assistance across multiple domains, such as environmental protection, the advancement of democratic reforms and human rights, support for socio-economic, humanitarian, and educational reforms, enhancement of border and regional security, efforts to combat drug trafficking, and the assurance of food security [20].

For Kyrgyzstan, this strategy holds significant importance as it elevates the relationship between the EU and the nation from a traditional “recipient country – donor country” dynamic to a more advanced partnership model encompassing all Central Asian states. The primary objective of the strategy was to outline the framework and trajectory of collaboration between the EU and Central Asia. To fulfill the aims of this strategy, the EU leveraged its existing partnership and cooperation agreements alongside its permanent representations. Of the 750 million Euros earmarked for the implementation of the strategy within Central Asia, Kyrgyzstan received 171 million Euros for the period from 2007 to 2013. Out of this total, 110 million Euros were allocated to various projects focusing on poverty alleviation (44 million), education (25 million), rural development (15 million), and administrative support (26 million). Furthermore, 61 million Euros were designated to bolster the country’s budget. It is important to note that this figure does not encompass bilateral initiatives from EU member states, projects funded by NGOs, or the contributions made by the EU to several international organizations operating in Central Asia. As an illustration, 70% of the budget for the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) is allocated by the European Union to support the organization’s initiatives in the region. Furthermore, the European Union, along with its member states, contributes 62% of the capital pledged to the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). Excluding the oil and gas sector, the EBRD stands as the largest multinational investor in Central Asia, having provided approximately €3 billion in direct project financing. In Kyrgyzstan, for instance, the EBRD has facilitated 120 projects amounting to €535 million.

Within the framework of this strategy, the main aid programs used by the European Commission in Kyrgyzstan are: Development Cooperation Instrument (DCI), Instrument for Stability (IfS), European Instrument for Democracy and Human Rights (EIDHR) and Humanitarian Aid Office.

Kyrgyzstan-EU security cooperation is developing mainly under the auspices of the OSCE. However, bilateral security cooperation gained additional momentum with Kyrgyzstan’s participation in NATO’s Partnership for Peace (PfP). In 1994, Bishkek signed the NATO PfP Framework Document. At the same time, a separate document “Kyrgyzstan-NATO” was put forward, reflecting the priorities and areas of cooperation. In addition, the set of measures implemented in Kyrgyzstan within the framework of PfP is recorded in the Partnership Work Program, which is updated every 2 years and includes conducting exercises, courses, seminars, symposiums, conferences, training, etc. PfP also allows some EU Member States to continue cooperation with Kyrgyzstan on environmental and scientific issues, peacekeeping training, search and rescue and humanitarian

operations, emergency planning and civil-military relations between the countries.

Since gaining independence, Kyrgyzstan and the EU have enhanced their bilateral relations and engaged in a progressively expansive dialogue regarding cooperation. Consequently, Kyrgyzstan generally views the EU as a benevolent external entity that does not present a significant threat, either in the short or long term, unlike China, which is associated with financially “conditional” investments, or Russia, which has geopolitical interests. Additionally, the EU is predominantly regarded as a donor, a role that is favored domestically over that of a geopolitical actor [23].

Thus, cooperation with the EU is based on the growing interest of both parties in the continuous deepening of this cooperation. The basis of long-term cooperation between Kyrgyzstan and the EU is related to the solution of urgent problems for the country related to the democratic and economic reconstruction of society and the creation of a new regional security system that takes into account the interests of the Eurasian states.

On 17 June 2019, a new strategy for Central Asia was adopted by the European Council, which aligns EU policies with emerging opportunities in the region. This strategy is marked by a distinct arrangement of perceptions, interests, and implementation methods. It outlines new priorities for the EU within the region, including “partnership for resilience,” “partnership for prosperity,” and “working better together.” Similar to its predecessor, this strategy has faced criticism for its generality, which may hinder its potential to effect change in the region. Nevertheless, this articulation of EU priorities reflects a recent trend wherein the EU perceives Central Asia as a battleground for influence against Russia and China. In this context, the EU seeks to set itself apart from these two powers by addressing the needs of Central Asia rather than enforcing its own regulations [23].

Thus, the progressive development of relations between Kyrgyzstan and the EU is supported within the framework of the strategic partnership as outlined in this strategy, which in turn affects the political and economic development of the country, forming a long-term priority of Kyrgyzstan’s multifaceted foreign policy.

Conclusion

The definition and characteristics of small states are emphasized, and the economic, geopolitical and political vulnerabilities of these states are examined. In addition, small states are analyzed in the context of international relations theories and their roles are discussed. The strategies and goals that small states follow to increase their effectiveness in the international arena are discussed. Strategies such as forming alliances, adopting a policy of neutrality, and economic diplomacy are examined, and the roles of these states in international relations are emphasized. In addition, asymmetric dynamics in relations with great powers are discussed, and various dimensions of the power of small states are emphasized. Beyond their material resources, their potential to use power through diplomatic initiatives, strategic alliances and areas of expertise are emphasized. In line with

this, the study argues that small states can show their influence by using internal, derivative and collective power. Regarding internal power forms, it is emphasized that small states, despite their inherent fragility, can benefit from certain internal powers. It has been determined that small states can develop effective foreign policies by adopting smart and soft power strategies compatible with their unique vulnerabilities.

Kyrgyzstan, which had no experience of becoming a sovereign state after the independence period and was freed from centralized governance, made efforts to follow international development examples, but faced political turmoil and difficulties. This study, which also examines the historical development of the country, highlighted the development of independent Kyrgyzstan following the collapse of the Soviet Union, which was marked by a series of political and economic transformations. In this context, the challenges faced by the country, such as political instability, ethnic tensions, economic difficulties and regional security problems, were highlighted. In addition, the complexity of the political and economic environment in Kyrgyzstan, marked by multifaceted challenges, power struggles, corruption, regional divisions and popular discontent, was emphasized. Thus, Kyrgyzstan continued to struggle with these problems while advancing on the path to stability and development.

However, the geopolitical location of the post-Soviet states presents various opportunities and challenges. In this context, Kyrgyzstan, which is geopolitically located in the heart of Central Asia, has strategic importance affecting regional dynamics, security concerns and economic interactions. However, although Kyrgyzstan's military and economic capacities are limited, its international cooperation and participation in regional organizations have contributed to its importance in shaping regional dynamics. In this context, it has been emphasized that international cooperation is among the priority areas of Kyrgyzstan's foreign policy, in addition to ensuring its independence, territorial integrity, socio-economic development and strengthening democratic reforms. In general, Kyrgyzstan's foreign policy is characterized by a pragmatic, balanced, open, multi-faceted and consistent approach aimed at maximizing global opportunities for the country's development. Kyrgyzstan's foreign policy, which has been shaped in this direction, has been formed within the context of interactions with major powers such as Russia, China and the United States and has reflected balancing efforts between these powers. The multifaceted analysis of the relations with these powers covered economic, political and security dimensions as well as regional dynamics and international institutions. Thus, the study examined Kyrgyzstan's relations with major powers such as the USA, China and Russia, and emphasized the multifaceted nature of these interactions.

The power dynamics in Kyrgyzstan's relations with major powers are complex and multifaceted. The country's ability to balance its interactions with the US, EU, China and Russia demonstrates its diplomatic agility in responding to evolving geopolitical environments. A multifaceted approach guided by the pursuit of national interests and avoiding excessive dependence on a single power reflects the essence of Kyrgyzstan's foreign policy. The country's strategic geographical

location, relatively democratic governance and regional stability form the basis of its internal strengths, which underpin its international commitments. Derivative power, which is manifested through military cooperation, economic partnerships and strategic alliances, demonstrates Kyrgyzstan's adeptness in utilizing foreign relations in its own interests. The collective power gained through active participation in regional organizations offers Kyrgyzstan good opportunities to increase its regional and international influence.

In conclusion, by explaining Kyrgyzstan's strategic choices and diplomatic maneuvers in its relations with major powers, this study contributes to a better understanding of how small states gain influence and navigate complex international environments.

REFERENCES

- [1] Annette B. Fox *The Small States in the International System, 1919–1969* // *International Journal*. – 1969. – Vol. 24, No. 4. P. 751–764.
- [2] Vital D. *The Inequality of States: A Study of the Small Power in International Relations*. – Oxford University Press, 1967. – 198 p.
- [3] Keohane Robert O. *The Big Influence of Small Allies* // *Foreign Policy*. – 1971. – N 2.
- [4] East M.A. *Size and foreign politics behavior: a test of two models* // *World Politics*. – 1973.- Vol. 25 No. 4. - P. 556-576.
- [5] Handel M. *The Inequality of States: A Study of the Small Power in International Relations*. – Oxford University Press, 1967. – 198 p.
- [6] Elman M. *The Foreign Policies of Small States: Challenging Neorealism in Its Own Backyard* // *British Journal of Political Science*. – 1995. – Vol. 25, No. 2.
- [7] Huskey E. *Foreign Policy in a Vulnerable State: Kyrgyzstan as Military Entrepot Between the Great Powers* // *China & Eurasia Forum Quarterly*. – 2008. – N 6 (4).
- [8] Toktomushev K. *Kyrgyzstan-Regime Security and Foreign Policy*. New York: Routledge, 2016.
- [9] Yaşar Sarı. *Foreign Policy of Kyrgyzstan under Askar Akayev and Kurmanbek Ba-kiyev* // *Perceptions*. – 2012. – Vol. 17, No. 3. – P. 131-150.
- [10] Dzhuraev S. *Kyrgyzstan and the Changing Geopolitics of Central Asia and the Caucasus* // *Central Asia-Caucasus Analyst*. August 30, 2022. (<https://www.cacianalyst.org/resources/pdf/220830-FT-Kyrgyzstan.pdf>)
- [11] Willis J. *Breaking the paradigm (s): A review of the three waves of international relations small state literature* // *Pacific Dynamics: Journal of Interdisciplinary Research*. – 2021. – Vol 5, No. 1. – P. 18-32.
- [12] Baldacchino G., Wivel A. *Small states: concepts and theories* / In Baldacchino, G., & Wivel, A. (Eds.), *Handbook on the politics of small states*. – Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2020.
- [13] Зверев Р. Ю., Савин И. С., Беляев В. Ю. *Российско-киргизские отношения: история и современность* // *Россия и новые государства Евразии*. – М., 2018. – С. 106-125.

[14] Рыжов И. В., Бородина М. Ю. Основные приоритеты внешней политики Кыргызстана / В: Россия и новые государства Евразии. – М., 2019. – С. 142-157.

[15] Грозин А. Российско-киргизские экономические отношения и топливно-энергетический сектор экономики Киргизии // Геоэкономика энергетики. - 2019. - N 5(1). – С. 160-178.

[16] Осмоналиев К. О текущем состоянии внутренней и внешней политики Кыргызстана // Международное сотрудничество евразийских государств: политика, экономика, право. – 2020. – N 2. - С. 85-96.

[17] Aoyama R. One Belt, One Road: China's New Global Strategy // Journal of Contemporary East Asia Studies. – 2016. - Vol. 5, No. 2. – P. 3-22.

[18] Deepak B. R. Global Rebalancing: Will It Reshape the International Political and Economic Order? - Singapore: Springer, 2018.

[19] Nicharapova J. Cooperation of China and Kyrgyzstan within Belt and Road Initiatives: Construction of Roads in Kyrgyz Republic / In Alix, Y. et al., Logistics & Diplomacy in Central Asia. - Paris: Editions EMS, 2022.

[20] Лу Ч. Проблемы сотрудничества экономических отношений Кыргызстана и Китая в рамках проекта «Экономический пояс Великого Шелкового пути // Вестник Кыргызско-Российского Славянского университета. - 2018. – N 18(3). – С. 27-31.

[21] Javid F., Qadri S. The Rise and Decline of US Interest and Influence in Kyrgyzstan // Pakistan Journal of International Affairs. - 2021. - Vol. 4, No. 1.

[22] Sharshenova A. The European Union's assistance to Kyrgyzstan: Good intentions, mixed results / In: Axyonova V. (Ed.). European Engagement under Review: Exporting Values, Rules, and Practices to the Post-Soviet Space. - Columbia University Press, 2016.

[23] Fawn R., Kluczevska K., Korneev O. EU–Central Asian interactions: perceptions, interests and practices // Central Asian Survey. – 2022. - Vol. 41, No. 4. - P. 617-638.

REFERENCES

[1] Annette B. Fox The Small States in the International System, 1919–1969 // International Journal. 1969. Vol. 24, No. 4. P. 751–764.

[2] Vital D. The Inequality of States: A Study of the Small Power in International Relations. Oxford University Press, 1967. 198 p.

[3] Keohane Robert O. The Big Influence of Small Allies. Foreign Policy. 1971. N 2.

[4] East M.A. Size and foreign politics behavior: a test of two models. World Politics. 1973. Vol. 25 No. 4. P. 556-576.

[5] Handel M. The Inequality of States: A Study of the Small Power in International Relations. Oxford University Press, 1967. 198 p.

[6] Elman M. *The Foreign Policies of Small States*: Challenging Neorealism in Its Own Backyard. British Journal of Political Science. 1995. Vol. 25, No. 2.

[7] Huskey E. Foreign Policy in a Vulnerable State: Kyrgyzstan as Military Entrepot Between the Great Powers. *China & Eurasia Forum Quarterly*. 2008. -N 6 (4).

[8] Toktomushev K. *Kyrgyzstan-Regime Security and Foreign Policy*. New York: Routledge, 2016.

[9] *Yaşar Sarı*. Foreign Policy of Kyrgyzstan under Askar Akayev and Kurmanbek Bakiyev. *Perceptions*. 2012. Vol. 17, No. 3. P. 131-150.

[10] Dzhuraev S. Kyrgyzstan and the Changing Geopolitics of Central Asia and the Caucasus. *Central Asia-Caucasus Analyst*. August 30, 2022. (<https://www.cacianalyst.org/resources/pdf/220830-FT-Kyrgyzstan.pdf>)

[11] Willis J. Breaking the paradigm (s): A review of the three waves of international relations small state literature. *Pacific Dynamics: Journal of Interdisciplinary Research*. 2021. - Vol 5, No. 1. P. 18-32.

[12] Baldacchino G., Wivel A. Small states: concepts and theories. In Baldacchino, G., & Wivel, A. (Eds.), *Handbook on the politics of small states*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2020.

[13] Zverev R. Y., Savin I. S., Belyaev V. Y. Rossiysko-kirgizskie otnosheniya: istoriya i sovremennost'. *Russian-Kyrgyz relations: history and modernity*. M., 2018. S.106-125 [in Russ.].

[14] Ryjov I. V., Borodina M. Y. Osnovnye priority vneshnei politiki Kyrgyzstana [Main priorities of Kyrgyzstan's foreign polic]. M., 2019. S. 142-157 [in Russ.].

[15] Grozin A. Rossiysko-kirgizskie ekonomicheskie otnosheniya i toplivno-energeticheskiy sektor ekonomiki Kirgizii [Russian-Kyrgyz economic relations and the fuel and energy sector of the Kyrgyz economy]. *Geoeconomica energetiki*. 2019. N 5(1). S 160-178 [in Russ.].

[16] Osmonaliev K. O tekushem sostoyanii vnutrenney i vneshney politiki Kyrgyzstana [On the current state of domestic and foreign policy of Kyrgyzstan]. *Mezhdunarodnoye sotrudnichestvo yevraziyskikh gosudarstv: politika, ekonomika, parvo* [International cooperation of Eurasian states: politics, economics, law]. 2020. N 2. S. 85-96 [in Russ.].

[17] Aoyama R. One Belt, One Road: China's New Global Strategy. *Journal of Contemporary East Asia Studies*. 2016. - Vol. 5, No. 2. P. 3-22.

[18] Deepak B. R. *Global Rebalancing: Will It Reshape the International Political and Economic Order?* - Singapore: Springer, 2018.

[19] Nicharapova J. Cooperation of China and Kyrgyzstan within Belt and Road Initiatives: Construction of Roads in Kyrgyz Republic. In Alix, Y. et al., *Logistics & Diplomacy in Central Asia*. - Paris: Editions EMS, 2022.

[20] Lu C. Problemy sotrudnichestva ekonomicheskikh otnosheniy Kyrgyzstana i Kitaya v ramkah proekta "Ekonomicheskiy poyas Velikogo Shelkovogo puti" [Problems of cooperation between economic relations of Kyrgyzstan and China within the framework of the project "Economic Belt of the Great Silk Road"]. *Bulletin of the Kyrgyz-Russian Slavic University*. 2018. N 18(3). S. 27-31 [in Russ.].

[21] Javaid F., Qadri S. The Rise and Decline of US Interest and Influence in Kyrgyzstan. Pakistan Journal of International Affairs. 2021. Vol. 4, No. 1.

[22] Sharshenova A. The European Union's assistance to Kyrgyzstan: Good intentions, mixed results. In: Axyonova V. (Ed.). European Engagement under Review: Exporting Values, Rules, and Practices to the Post-Soviet Space. Columbia University Press, 2016.

[23] Fawn R., Kluczevska K., Korneev O. EU–Central Asian interactions: perceptions, interests and practices. Central Asian Survey. 2022. Vol. 41, No. 4.- P. 617-638.

ШАҒЫН МЕМЛЕКЕТТЕРДІҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРҒА ЫҚПАЛЫ: ҚЫРҒЫЗСТАННЫҢ ҰЛЫ ДЕРЖАВАЛАРМЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫ

* Оздилек С.Э.¹

*¹ Уфук Университеті, Анкара, Түркия

Аңдатпа. Бұл зерттеудің мақсаты халықаралық қатынастардың барысын және Қырғызстанның ірі державалармен өзара іс-қимылында күш қолдануға ықпал ететін факторларды, халықаралық қатынастар саласындағы шағын мемлекеттердің күш динамикасына ерекше назар аудара отырып, зерттеу болып табылады. Тарихи тұрғыдан мемлекеттер арасындағы күштік өзара іс-қимыл ірі державалар үстемдік еткен салада маңызды фактор болды, бұл мемлекеттердің әлемдік аренада өз позицияларын қалай құратынын қалыптастырудың негізгі құрамдас бөлігі болды. Бұл тұрғыда шағын мемлекеттер көбінесе халықаралық аренаның тиімсіз қатысушылары ретінде қарастырылды және көбінесе күш динамикасынан шығарылды. Алайда, қазіргі жағдайда шағын мемлекеттер өздерін мойындату және өз мүдделеріне басымдық беру үшін айтарлықтай әлеуетке ие, осылайша ойындағы күш динамикасына енеді. Демек, Орталық Азияның қақ ортасында орналасқан Қырғызстанның ірі державалармен өзара әрекеттесуіндегі күш динамикасын талдау зерттеудің маңызды саласын білдіреді. Бұл зерттеу Қырғызстанның Ресей, Қытай және Америка Құрама Штаттары сияқты ірі заманауи әлемдік державалармен қарым-қатынасы аясында өз мақсаттарына жету және өз мүдделерін қорғау үшін күш қолдану қабілетін зерттейді. Осы мақсатта төрт бөлімнен тұратын талдау шағын мемлекеттерге қатысты халықаралық қатынастардағы билік тұжырымдамасын, халықаралық жүйедегі шағын мемлекеттер арасындағы билік динамикасын қарастырады және осы тұрғыда Қырғызстанды жан-жақты зерттеуді қамтамасыз етеді.

Тірек сөздер: халықаралық қатынастар, билік, шағын мемлекет, ұлы держава, Қырғызстан, Ресей, Қытай, АҚШ

ВЛИЯНИЕ МАЛЫХ ГОСУДАРСТВ НА МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ: ОТНОШЕНИЯ КЫРГЫЗСТАНА С ВЕЛИКИМИ ДЕРЖАВАМИ

*** Оздилек С.Э.¹**

***¹ Университет Уфук, Анкара, Турция**

Аннотация. Целью данного исследования является изучение хода международных отношений и факторов, влияющих на использование силы во взаимодействиях Кыргызстана с крупными державами, с особым акцентом на динамику силы малых государств в сфере международных отношений. Исторически силовые взаимодействия между государствами были важным фактором в области, в которой доминировали крупные державы, выступая в качестве ключевого компонента в формировании того, как государства устанавливают свои позиции на мировой арене. В этом контексте малые государства часто рассматривались как неэффективные участники международной арены и в значительной степени исключались из динамики силы. Однако в современных условиях малые государства обладают значительным потенциалом для утверждения своей идентичности и расстановки приоритетов в своих интересах, таким образом интегрируясь в динамику силы в игре. Следовательно, анализ динамики силы Кыргызстана, расположенного в самом сердце Центральной Азии, в его взаимодействии с крупными державами представляет собой важную область исследований. Данное исследование изучает способность Кыргызстана использовать силу для достижения своих целей и защиты своих интересов в контексте его отношений с крупными современными мировыми державами, такими как Россия, Китай и Соединенные Штаты. С этой целью четырехчастный анализ рассмотрит концепцию власти в международных отношениях по отношению к малым государствам, динамику власти среди малых государств в международной системе и предоставит всестороннее исследование Кыргызстана в этом контексте.

Ключевые слова: международные отношения, власть, малое государство, великая держава, Кыргызстан, Россия, Китай, США

Information about authors:

Ozdilek S.E. – Assoc. Prof. PhD, Ufuk University, Ankara, Turkey, e-mail: elif.ozdilek@ufuk.edu.tr

Автор туралы мәлімет:

Оздилек С.Э. – қауымдастырылған профессор, PhD, Уфук Университеті, Анкара, Түркия, e-mail: elif.ozdilek@ufuk.edu.tr

Сведения об авторе:

Оздилек С.Э. – ассоциированный профессор, PhD, Университет Уфук, Анкара, Турция, e-mail: elif.ozdilek@ufuk.edu.tr

Received: February 2, 2025

ӘОЖ 327.7:327

МҒТАР 11.25.40

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.002>

ҚАЗАҚСТАН МЕН ӨЗБЕКСТАН АРАСЫНДА ҚАТЫНАСТАРДЫҢ САУДА-ЭКОНОМИКАЛЫҚ АСПЕКТІСІ

Нурсултанова Л.Н.¹, *Касымова А.К.², Уталиева Р.³, Еркін А.Е.⁴

¹ Астана Халықаралық университеті, Астана, Қазақстан

*² Қазақ ұлттық хореография академиясы, Астана, Қазақстан

³ Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау, Қазақстан

⁴ Астана Халықаралық университеті, Астана, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада екі ел арасындағы сауда-экономикалық қатынастардың қазіргі жағдайы, динамикасы, шешілмеген мәселелер және болашақта табысты өзара іс-қимыл жасау үшін оларды еңсерудің ықтимал жолдары қарастырылады. Статистикалық деректерге сүйене отырып, екі ел арасындағы іскерлік байланысты нығайту мақсатында өзара тауар айналымын арттыру мүмкіндіктері мен ынтымақтастықтың түрлі нысандары атап өтілді. Зерттеуді қорытындылай келе, авторлар сауда-экономикалық ынтымақтастықты дамытудың маңыздылығы Орталық Азиядағы инновациялық және іскерлік белсенділіктің жалпы тенденциясымен байланысты екенін атап өтті. Заманауи көлік дәліздері, жаңа сауда серіктестерін іздеу, сондай-ақ технологиялық егемендіктің жалпы дамуы артып келе жатқан рөл атқарады. Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы сауда-экономикалық байланыстардың кеңеюі түрлі сипаттағы кедергілерсіз емес, бірақ мемлекеттік органдар мен бизнес-қоғамдастық арасындағы өзара іс-қимыл болашақта іскерлік өзара іс-қимылды нығайтуға ықпал етеді.

Қазіргі дәуірдің экономикалық ландшафты өзара байланыстардың өсуі мен әртараптандырылған серіктестікке ұмтылуымен сипатталады. Осыған байланысты Қазақстан мен Өзбекстанның сыртқы сауда-экономикалық ынтымақтастығын зерттеу қызықты әрі өзекті зерттеу пәні болып көрінеді. Екі мемлекет аймақтық экономиканың маңызды ойыншылары болып табылады және өзара тиімді ынтымақтастық үшін мүмкіндіктер ашатын бірегей артықшылықтар мен ресурстарға ие. Табиғи ресурстардың болуы – келешегі бар салаларды дамытудың және бірлескен кәсіпорындар құрудың кепілі, ал оларды жүзеге асыруға жоғары деңгейдегі саяси байланыстар ықпал етеді. Бұл ретте екі ел де халықаралық қауымдастықпен теңгерімді стратегияны ұстанып, алыс-жақын шетелдермен сындарлы қарым-қатынастарды қалыптастыру мен қолдаудың ұзақ мерзімді мақсатын белгіледі.

Елдер арасындағы іскерлік және инвестициялық ынтымақтастық экономикаға ғана емес, саяси тұрақтылық пен халықаралық қауіпсіздікке де оң әсер етуі мүмкін сияқты. Бауырлас халықтар арасындағы өзара іс-қимылды нығайту тұтастай алғанда халықаралық аренада сенім, диалог пен

ынтымақтастықты дамытуға ықпал ете алар еді. Осыған байланысты қазіргі жаһандану жағдайында екі елдің ынтымақтастығын зерттеу практикалық мәселелерді шешу және әртүрлі салаларда шешімдер қабылдау үшін маңызды. Қазақстан мен Өзбекстан қарым-қатынасының көпжылдық тәжірибесі Орталық Азия елдері үшін теориялық және практикалық құндылыққа ие.

Мақаланың практикалық маңыздылығы екіжақты ынтымақтастық тәжірибесі біздің аймақ елдерінің сауда және инновациялық саясатын жетілдіру процесінде бірлескен жұмысты одан әрі жетілдіру үшін пайдалы болуы мүмкін екендігінде. Осыған байланысты ұлттық экономикалардың тұрақты өсуін қамтамасыз ететін тиісті бағдарламаларды қабылдау кезінде тек жетістіктерді ғана емес, сонымен қатар қазақ-өзбек қарым-қатынастарының жақсырақ мазмұнына кедергі келтіретін белгілі бір кедергілерді де ескеруге болады.

Тірек сөздер: Орталық Азия, Қазақстан, Өзбекстан, экономикалық дипломатия, сауда, көпвекторлық, ынтымақтастық, геосаясат

Кіріспе

Қазақстан мен Өзбекстан өздерінің геосаяси орналасуын ескере отырып, өзара ынтымақтастықты нығайтуға және сауда-экономикалық байланыстарды одан әрі кеңейтудің жаңа мүмкіндіктерін анықтауға, ұзақ мерзімді стратегияны анықтауға ұмтылуда. Халықаралық қатынастар жүйесінде сауда-экономикалық қатынастар маңызды рөл атқарады, өйткені бұл белгілі бір мемлекеттің халықаралық қызметтер мен тауарлар нарығына қалай шығуы және осыған байланысты Қазақстан арасындағы ынтымақтастықты кеңейту мәселелерін шешуге байланысты Ал Өзбекстан жалпы біздің аймақ үшін маңызды рөл атқарады.

Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы өзара тиімді сауда-экономикалық ынтымақтастық дәйекті түрде кеңейіп келеді. Іскерлер арасындағы байланыстар жанданып, бірлескен кәсіпорындардың саны артып келеді. Бірлескен ірі жобалар нақты өзара пайда әкеліп қана қоймайды, олар тек екі елдің ғана емес, жалпы Орталық Азияның экономикасының құрылымын өзгертеді.

Қазақстан көпвекторлы сыртқы саясатқа негізделген өзінің экономикалық тәуелсіздігін сақтауға және нығайтуға ұмтылады, сондықтан екі ел арасындағы қарым-қатынастарды нығайту және кеңейту бауырлас халықтардың ұлттық мүдделеріне жауап береді.

Ежелден біздің халықтарымызды достық пен өзара сыйластық біріктірді, біздің мақсаттарымыз бен даму болашағымыз ортақ; Бірлескен күш-жігер стратегиялық перспективаның сапалы жаңа деңгейіне әкелді. Саяси, сауда-экономикалық және мәдени-гуманитарлық салалардағы өзара іс-қимылды кеңейту Қазақстан мен Өзбекстанның ұзақ мерзімді басымдықтары болып табылады.

Бұл зерттеудің өзектілігі Қазақстан мен Өзбекстанның өңірлік ынтымақтастықтағы үлесі мен рөлін зерттеу, сондай-ақ одан әрі байланыстар үшін әлеуетті және жаңа мүмкіндіктерді анықтау қажеттілігімен түсіндіріледі. Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы қарым-қатынастар қазіргі уақытта стратегиялық серіктестік пен өзара тиімді ынтымақтастықпен сипатталады.

Екі ел де өзара сенім, құрмет пен түсіністікке негізделген көп қырлы қарым-қатынастарды дамытуға дайын. Соңғы жылдары сауда-экономика, инвестиция, энергетика, транзит және туризм сияқты әртүрлі салалардағы ынтымақтастықты нығайту және кеңейту бойынша маңызды қадамдар жасалды. Екі мемлекет арасындағы тәжірибе мен білім алмасу олардың экономикалық әлеуетін нығайтуға және өзара тиімділікке қол жеткізуге ықпал етеді.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Мақаланың теориялық және әдістемелік негізі инновациялық ұлттық экономиканың маңызды көрсеткіштері болып табылатын Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы сауда-экономикалық байланыстардың дамуын қозғайтын отандық және шетелдік ғалымдардың теориялық және қолданбалы әзірлемелеріне сүйенеді. Зерттеу әдістеріне пәнаралық және институционалдық тәсілдер, талдау мен салыстыру әдісі және басқа да жалпы ғылыми әдістер кіреді. Бұл мақалада таңдалған ғылыми әдістермен анықталатын зерттеу стратегиясы қолданылды. Осылайша, жұмыста статистикалық деректерді өңдеуге және талдауға бағытталған мазмұнды талдау пайдаланылды. Бұл ретте жұмыста жүйелі және салыстырмалы әдіс қолданылды, бұл екі елдің инновациялық дамуы жағдайында сауда-экономикалық байланыстардың трансформациясын зерттеуге мүмкіндік берді.

Ғылыми әдебиеттерге шолу екі жақты байланыстың теориялық және практикалық негіздерін қарастыратын еңбектерді талдауға, мемлекеттік бағдарламаларға ерекше көңіл бөлуге, экономика, сыртқы сауда және инвестиция саласындағы жаңа бағыттарды дамытуға бағытталған. Негізгі құжаттардың арасында инновациялық даму міндеттері мен тиімді жүзеге асыру шаралары белгіленген Қазақстан Республикасының 2020-2030 жылдарға арналған Сыртқы саяси тұжырымдамасы, сондай-ақ «Цифрлық Өзбекстан-2030» Стратегиясын атап өтуге болады.

Мақалада Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросының ресми статистикалық деректері және Қазақстан мен Өзбекстанның инновациялық даму жағдайын талдауға мүмкіндік беретін халықаралық рейтингтердің нәтижелері пайдаланылды.

Зерттеу әдістемесі ретінде тарихи-хронологиялық, аналитикалық және статистикалық әдістер қолданылады. Сондай-ақ 25 жылдан астам сауда-экономикалық қатынастарды талдауға мүмкіндік беретін жүйелі тәсіл қолданылды. Салыстырмалы әдіс – екі елдің экономикалық дамуының формалары мен әдістеріндегі ортақ және ерекшелікті анықтау.

Жұмыс материалдары екі елдің ресми құжаттарынан, отандық және шетелдік авторлардың басылымдарынан, министрліктер мен ведомстволардың ресми интернет-ресурстарынан, статистикалық мәліметтерден тұрады. Осы мақаланың аясында стратегиялық құжаттарды зерттеуге бағытталған сапалы контент-талдау және статистикалық деректерді өңдеуге бағытталған сандық мазмұнды талдау қолданылды. Пәнаралық көзқарастың қажеттілігі талдау барысында тарих, статистика, экономика, халықаралық қатынастар сияқты салалардың пайдаланылуы осы тақырыптың теориялық және әдістемелік негіздерін зерттеуге көмектескендігімен айқындалды.

Қазақстан мен Өзбекстанның өзара әрекеттесуін зерттеуде М.Т.Лаумулиннің еңбегі зор. «Центральная Азия в эпоху трансформации» кітабы қазіргі әлемнің өзгеру жағдайында экономика мен саясат мәселелерін зерттеуге арналған [1].

«Узбекистан-Россия: сотрудничество и перспективы взаимодействия» атты мақаласында автор Е.А. Изтелеуова мемлекетті мүлде жаңа сапалық деңгейге көтеретін Өзбекстанның көпвекторлы сыртқы саясатын сипаттайды [2].

Қазақстандық зерттеушілер А. Туркеева, Н.Ж. Бримбетова, А.Ш. Сулейменова, Ш.Ж. Туйебекова «Новые возможности и предпосылки приграничного взаимодействия Казахстана и Узбекистана» атты еңбектерінде екі ел арасында экономикаларының өзара байланысы мен өзара ықпалы негізінде жекелеген елдердегі трансшекаралық процестерді зерттеп, дамудың жаңа мүмкіндіктерін анықтады [3].

Сондай-ақ Қазақстан мен Өзбекстанның ынтымақтастығына қатысты жалпы еңбектер бар, олардың ішінде Салимова Ф.Н., Губайдулина М., Чеботарев А.Е. Хасанов У.А., Парманов В., Кыдырбекова Б. атап өтуге болады.

Аймақтық интеграция туралы оның мақсаттары туралы мәселе О.Буториннің «Цели региональной интеграции: современное понимание» атты еңбегінде көтеріледі. Автор интеграциялық бірлестіктердің мақсаттарын және интеграцияның стратегиялық бағыттарын зерттейді [4].

Т.А. Нұрматовтың «Интеграционные процессы в Центральной Азии: история и генезис» мақаласында Орталық Азия елдерінің осы аймақтағы көпжақты қарым-қатынастардың негізі болып табылатын бай тарихи-мәдени мұраға ие екендігін және Орталық Азиядағы интеграциялық үдерістердің негіздері зерттелетінін көрсетеді [5, 120-130 б.] .

С.Притчин «Узбекистан и Казахстан: особенности транзита власти» атты еңбегінде екі мемлекеттің тәуелсіздік тарихындағы билік транзитінің рәсімдерін талдайды. Жұмыста саяси тұрақтылық, саяси жүйелердің дамуы және саяси экономикалық аспектілерді ескере отырып, билік транзитінің сценарийлері сияқты әртүрлі аспектілер қарастырылады [6].

Бұл автордың тағы бір жұмысы ««Большая Игра 2.0» в Центральной Азии на современном этапе» бар, ол мақалада автор Орталық Азиядағы геосаяси жағдайды зерттеп, осы аймақтағы негізгі жаһандық ойыншылардың ықпалын зерттейді [7] .

М.Рахимов «Внутренняя и внешняя динамика регионального сотрудничества в Центральной Азии» мақаласында қазіргі халықаралық қатынастардағы аймақтық және жаһандық мемлекеттердің Орталық Азия сыртқы саясатының теориясы мен тәжірибесіне талдау жасайды [8].

С.Корнелл «Constitutional Reform in Uzbekistan: a Symposium» атты еңбегінде қазіргі заманғы әлеуметтік-экономикалық реформаларды қарастырып, осы елдегі конституцияға өзгертулер енгізу жолдарын талдайды. Автор аймақтық форматтағы реформаларды салыстыруды, институттарды нығайтуды және Өзбекстан конституциясын қазіргі әлем нормаларына бейімдеуді ұсынады [9].

Нәтижелер

Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы сауда-экономикалық қарым-қатынастар жаңа стратегиялық деңгейге көтерілді және екі мемлекеттің сыртқы саясат Тұжырымдамасында айқындалды.

Бұл ынтымақтастықтың ерекшелігі – ол екі халықтың ұлттық мүдделеріне жауап береді, сауда байланыстары мен нарықтарын кеңейтеді, жаңа тауарлар мен қызметтерді іздеуге, Қазақстан мен Өзбекстанға ғана емес, экономиканың түрлі салаларына инвестиция тартуға ықпал етеді. Жалпы Орталық Азия және бұл халықтың өмір сүру деңгейін жақсартады деген сөз.

Стратегиялық экономикалық бағытты жүзеге асыруға бағытталған ұзақ мерзімді саясат екі мемлекеттің сыртқы саясатының маңызды бағыты болып табылады, Орталық Азия аймағының әлеуетін арттырады және бәсекелестікке ықпал етеді.

Талқылау

Қазақстан мен Өзбекстан қазіргі заманғы геосаяси процестерде маңызды рөл атқарып, халықаралық аренада белсенді ойыншыларға айналып отыр. Екі мемлекет те көпвекторлы сыртқы саясатты ұстануға ұмтылып, әлемдік күш орталықтары арасында өз мүдделерін теңдестіруге мүмкіндік береді. Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы қарым-қатынастар өзара сенімнің жоғары деңгейін және белсенді ынтымақтастықты көрсетеді. Бұл ынтымақтастық Орталық Азиядағы экономикалық жағдайға айтарлықтай әсер етеді, экономикалық интеграцияға және аймақтағы саяси тұрақтылықты нығайтуға ықпал етеді. Тауар айналымының артуы, инвестиция тарту және көлік инфрақұрылымын жақсарту екі ел үшін де, сондай-ақ Орталық Азияның басқа елдері үшін жаңа мүмкіндіктер ашады. Екі ірі ел арасындағы ынтымақтастық Орталық Азияда тұрақтылық пен экономикалық интеграцияны нығайтуға көмектеседі, бұл өз кезегінде аймақтағы саяси және экономикалық жағдайды жалпы жақсартуға ықпал етеді.

Ал Қырғызстан, Түрікменстан және Тәжікстан Дүниежүзілі банк классификация негізінде табысы төмен елдер тізімінде орныққан.

Кесте 1. Орталық Азия мемлекеттерінің әлеуметтік-экономикалық даму көрсеткіштері, 2023 ж. [10]

Мемлекет	Аумағы (млн. км ²)	Халық саны (млн.)	ЖІӨ (млрд АҚШ долл.)	Жан басына шаққандағы ЖІӨ (долл.)
Қазақстан	2,724	19,992	197,1	13300
Өзбекстан	0,447	36,897	90,8	2468
Қырғызстан	0,199	7,037	8,543	1276
Түрікменстан	0,491	5,942	40,7	7344
Тәжікстан	0,143	9,886	8,746	897

Өзбекстанның сыртқы саясатын экономикаландырудың жаңа қадамы Өзбекстанның халықаралық қаржы, сауда және экономикалық кеңістікке неғұрлым белсенді және терең интеграциялану жолы сияқты элементтердің пайда болуы болды. Реформалар басталғаннан бері төрт жыл ішінде Өзбекстан осы бағытта үлкен жұмыс атқарды. Өзбекстан өз тарихында алғаш рет үш ірі рейтингтік агенттіктен - Standard & Poor 's, Moody' s және Fitch-тен тәуелсіз рейтингтерге ие болды. Өзбекстан сонымен қатар Халықаралық Валюта Қоры, Дүниежүзілік банк және Азия даму банкі сияқты халықаралық қаржы институттарымен ынтымақтастықты кеңейтіп, ДСҰ-ға кіру туралы келіссөздерді бастады. Өзбекстан Еуропалық Одақтың Жалпы преференциялар жүйесінің (GSP+) бенефициары мәртебесін алу жолында айтарлықтай прогреске қол жеткізді: 2020 жылдың 30 қарашасында Ташкенттің өтінімін Еуропалық комиссия растады және Еуропалық Кеңес пен Еуропалық парламент мақұлдаған жағдайда өзбек экспорттаушылары біржақты тарифтік преференциялармен қамтылған 6200-ге дейін тауарды экспорттай алады [11].

«Цифрлық Өзбекстан – 2030» стратегиясы цифрлық экономиканы жедел дамытуға және мемлекеттік басқару, білім беру, денсаулық сақтау және ауыл шаруашылығында заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалануға бағытталған. Сондай-ақ, жаңа технологияларды, инновациялық өнеркәсіпті және ауыл шаруашылығын дамыту қағидаттарымен тығыз байланысты «Өзбекстан Республикасының 2019-2030 жылдарға арналған Жасыл экономикаға көшу жөніндегі стратегиясын» атап өткен жөн. Өзбекстан Республикасының шетелдегі дипломатиялық өкілдіктері озық технологиялар мен IT-шешімдерді трансферттеу және цифрлық экономика саласындағы жобаларды бірлесіп іске асыру үшін жетекші шетелдік компанияларды тартуға жауапты және инновациялық қағидаттарда экономикалық трансформацияны іске асыруды қамтамасыз етуде маңызды рөл атқаруға тиіс [12].

Экономикалық дипломатия – ағылшын ғалымдары Н.Бэйн мен С.Вулкоктың тұжырымдауынша, бүгінгі күннің нақты әлеміндегі

мемлекеттік және мемлекеттік емес субъектілердің қызметі. Зерттеушілер Н.Бейн мен С.Вулкок өз зерттеулерінде экономикалық дипломатияның халықаралық сауда мен тікелей шетелдік инвестицияға кедергілерді жоюға бағытталғанын атап көрсетті. Оның түпкі мақсаты – трансшекаралық экономикалық қызметке қатысты шешімдерге әсер ету [13].

2020 жылы Қазақстан Республикасы сыртқы саясаттың 2020-2030 жылдарға арналған жаңа тұжырымдамасын қабылдады. Бұл құжатта көрсетілген кезеңдегі Қазақстанның сыртқы саяси қызметінің принциптері, мақсаттары, міндеттері, басымдықтары мен тетіктері баяндалған. Сабақтастықты сақтай отырып, жаңа тұжырымдама Қазақстанды қоршаған геосаяси және геоэкономикалық ландшафттағы өзгерістерге байланысты алдыңғыдан ерекшеленеді. Халықаралық қатынастарды талдауда сенім дағдарысы және әртүрлі халықаралық актерлер арасындағы қақтығыстардың шиеленісуі сияқты жүйеге қауіп-қатерлер мен қауіптерді анықтауға баса назар аударылады [14].

Әр елдің экономикалық жүйесі ерекше және қайталанбас, себебі, Е.Ф. Авдокшин атап өткендей, әрбір ұлттық экономиканың әлеуметтік-экономикалық деңгейі, географиялық жағдайы, климаты, ресурстық әлеуеті, ішкі нарықтың ерекшеліктері, құқықтық нормалары, еңбек дәстүрлері, мәдени-тарихи құбылыстары сияқты өзіндік ерекшеліктері мен сипаттамалары бар [15].

Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы экономикалық қатынастарды дамытуда үш негізгі кезеңді ажыратуға болады:

1 кезең (1992-2002 жж.): екіжақты дипломатия, экономикалық қатынастар орнату және шекараларды белгілеу;

2 кезең (2003-2015 жж.): экономикалық ынтымақтастықтың негізгі бағыттарын қалыптастыру;

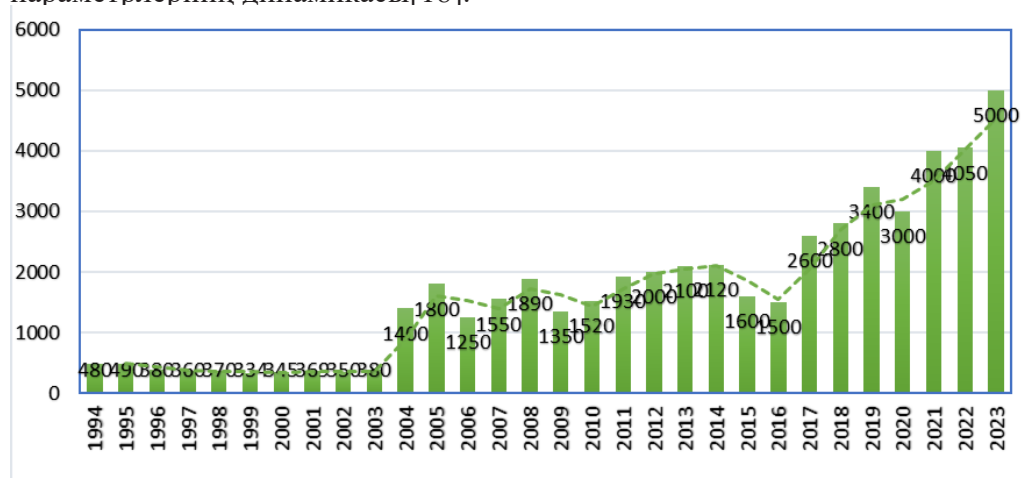
3 кезең (2016 ж. - қазіргі уақыт): экономикалық қатынастарды кеңейтудің жаңа кезеңі.

Өзбекстан-Орталық Азиядағы Қазақстаннан кейінгі екінші ірі экономика, оның ЖІӨ 2021 жылы 69,2 млрд АҚШ долл. құрайды. Ол табиғи ресурстарға бай (бағалы металдар, мыс, уран, вольфрам, көмір және табиғи газ) және жақсы дамыған өндірістік базаға ие. Сонымен бірге Өзбекстан өзінің ресурстық базасын толық пайдаланбайды. Республикада түсті металлургия, құрылыс материалдары, химия және мұнай-химия өнеркәсібінің қосылған құн тізбектерінде өзінің қатысуын кеңейту мүмкіндігі бар [16].

Астана мен Ташкент екіжақты сауданы дамытуға үлкен қызығушылық танытуда. Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы сауда-экономикалық қатынастар екіжақты ынтымақтастықтың негізі болып табылады. Соңғы бес жылда экономикалық ынтымақтастықтың дамуы жаңа кезеңге өтті. Қазақстан Өзбекстанның Орталық Азиядағы ең ірі сауда серіктесі болып табылады. 2017 жылы екі ел арасында экономикалық өсуді ынталандыратын және сауда көлемін арттыратын 2017-2019 жылдарға арналған экономикалық ынтымақтастық Стратегиясына қол қойылды.

Өзбекстанмен сауда Қазақстан үшін ең тұрақты деңгейде қалып отыр. Оның көлемі 1994-2023 жылдар кезеңінде 11,2 есеге өсті, бұл Орталық Азияның төрт мемлекеті арасындағы екінші көрсеткіш болып табылады, дегенмен бұл көрсеткіш Қазақстанның сыртқы саудасының жалпы көлемінің өсуінен едәуір артта қалып отыр. Қазақстанның Орталық Азия елдерімен саудасындағы Өзбекстанның үлесі қаралып отырған кезең ішінде орта есеппен 52% - құрады. Бұл көрсеткіш 2019 жылы максималды мәнге жетіп, 64,9% - ға жетті, бірақ кейін құлдырау байқалды. 2022 жылы Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы тауар айналымы 4,05 млрд. АҚШ долл. құрады, бұл 2021 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 34,7%-ға жоғары. 2022 жылы Қазақстаннан Өзбекстанға экспорт 38,4%-ға өсіп, 2022 жылы Өзбекстаннан Қазақстанға импорт 3,0 млрд. АҚШ долл. құрады 25%-ға өсті және 1,05 млрд. АҚШ долл. құрады. 2023 жылы Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы тауар айналымы 30 пайызға артып, 5 млрд. АҚШ долл. жетті, бұл Орталық Азиядағы барлық сауданың шамамен 70 пайызын Қазақстан мен Өзбекстан құрайды. Оның ішінде экспорт 1,4 млрд. АҚШ долл., ал импорт 3 млрд. АҚШ долл. құрады. Қазақстанның өзбек экспортындағы үлесі 3,1 - ден 7,1% - ға дейін, импортта-7,3-тен 10,8% - ға дейін өсті. Осылайша, Өзбекстан үшін, Орталық Азияның көптеген елдері сияқты, Қазақстан да маңызды сауда әріптесі болып табылады, ал соңғы жылдардағы үрдістер қалған өңірлермен салыстырғанда екі ел арасындағы өзара сауданың өсуінің ең жоғары қарқындылығын көрсетеді [17].

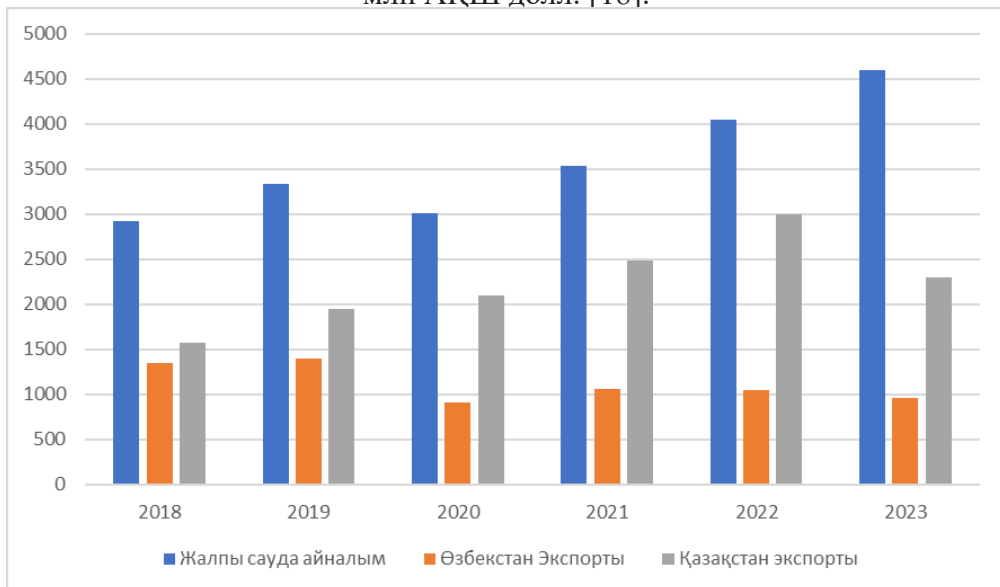
1-диаграмма. Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы сыртқы сауда параметрлерінің динамикасы[18].

Екіжақты сауда 2016 жылдан бастап ерекше қарқынды болды (1-диаграмма). Бұл кезеңде жыл сайын дерлік (2020 жылғы «пандемиядан» басқа) тауар айналымының екі таңбалы өсуі байқалды, ал жиынтық өсім 150% - дан асты. Өзбекстан сонымен қатар өңірдегі Қазақстанның жаһандық ауқымдағы жетекші сауда серіктестерінің қатарына кіретін жалғыз ел болып табылады.

2021 жылдың соңына қарай Өзбекстан олардың арасында 3,8% үлесімен алтыншы орынға ие болады. Бұл ұстаным екіжақты саудадағы Елеулі ілгерілеуді көрсетеді, өйткені он жыл бұрын-2012 жылдың соңында-Өзбекстан Қазақстанның сауда серіктестері арасында 1,5% үлесімен 16-шы орынды ғана иеленді. Өзбекстанның статистикалық деректері сондай - ақ Қазақстанның елдің негізгі сауда серіктесі ретіндегі маңыздылығының өсуін белгілейді-оның Өзбекстанның сыртқы саудасындағы үлесі 2000-2021 жылдар кезеңінде, Өзбекстан СІМ деректері бойынша, 5,1-ден 9,3% - ға дейін ұлғайды.

2 -диаграмма. Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы сауда динамикасы, млн АҚШ долл. [18].

2-диаграмма пандемия кезеңіндегі сауданың жай-күйін сипаттайды. Егер Өзбекстанның пандемияға дейінгі жылдардағы экспорттық позициясы салыстырмалы түрде оң болса, онда 2022 жылға қарай біршама өсім байқалды (2021 жылмен салыстырғанда 2020 жыл - 116,4%). Бірақ Қазақстаннан импорт өсу қарқынын 158,3% - ға (2021 ж. 2018 ж.), экономиканы дамытудың ең төмен жағдайларында-118,3% - ға (2021 ж. 2020 ж.) бекітті. Яғни, соңғы 5 жылда Өзбекстан саудасының барлық көлемінде импорттың үлесі айтарлықтай болды.

Инвестициялық ынтымақтастық Қазақстан-Өзбек қатынастарының ажырамас бөлігіне айналууда. 2019 жылдың басынан бастап бүгінгі күнге дейін қазақстандық капиталы бар кәсіпорындар саны 2,1 есеге, 510-нан 1 056-ға дейін ұлғайды, атап айтқанда, ағымдағы жылдың басынан бері қазақстандық капиталы бар 166 кәсіпорын құрылды. 2019 жылдан бастап Ташкентте Халық банкінің еншілес компаниясы жұмыс істейді.

Екі президенттің кездесуінің тағы бір маңызды нәтижесі

компаниялардың көрші елдерде еншілес кәсіпорындар мен филиалдар құру бастамасы болды. Astana Motors компаниясы Джиджак қаласында Hyundai өндірісін құруға қызығушылық білдірді.

Сонымен қатар, өзбек Тұрмыстық техника өндірушісі Artel Electronics қазақстандық Orbis Kazakhstan компаниясымен байланыс орната бастады. Екі компанияның ынтымақтастығы инвестиция көлемі 85 млн АҚШ долл. және зауыт қуаты жылына 500 000 бірлік болатын ас үй плиталары мен электр шайнектерін өндіруге негізделген.

Қазақстан министрлігінің статистикалық деректеріне сәйкес, қазіргі уақытта өзбек капиталы бар 2 144 кәсіпорын (жалпы санының 5,8%) тіркелген және табысты жұмыс істеуде. Сонымен қатар, Машина жасау, Құрылыс және фармацевтика саласындағы жаңа бірлескен жобалар жүзеге асырылуы мүмкін.

«Ауыл шаруашылығы, өнеркәсіп және туризм саласындағы өңірлік іскерлік ынтымақтастық» екі елдің премьер-министрлерінің, министрліктердің, облыстардың, өңірлердің, ұйымдардың, кәсіпорындардың және жеке сектордың өкілдерінің қатысуымен 2020 жылғы 25-26 ақпанда Үргенште (Өзбекстан) Екінші Қазақстан-Өзбекстан өңіраралық форумының пікірталас тақырыбына айналды. Форум аясында серіктес елдер арасында 52 құжатқа қол қойылды, оның ішінде 5 үкіметаралық, 12 өңіраралық және 34 коммерциялық құжатқа қол қойылды. 2020 жылғы 26 ақпанда Үргенш қаласында өткен «Орталық Азияда» халықаралық сауда-экономикалық ынтымақтастық орталығын орналастыру туралы хаттамаға қол қойылды, ол Орталық Азиядағы «Солтүстік-Оңтүстік» Экономикалық дәлізінің өсіп келе жатқан әлеуеті контекстінде сауда-экономикалық ынтымақтастықты одан әрі нығайту үшін құрылатын болады.

Сонымен бірге, Қазақстан Республикасының Сыртқы істер министрлігі Қазақстан Республикасы мен Өзбекстан Республикасы арасындағы ынтымақтастықты кеңейту және тереңдету жөніндегі практикалық шаралар жоспарының («жол картасы») жобасымен жұмыс істеуде және осы келісім негізінде «Кедергілер бойынша Жол картасын» осы жобаға біріктіру туралы шешім қабылданды. Нақты шаралар ауылшаруашылық машина жасау, жеңіл және фармацевтика өнеркәсібі, мал шаруашылығы және тамақ өнеркәсібі, қорғаныс өнеркәсібі, аэроғарыш өнеркәсібі, көлік, сауда кедергілерін жою және су қатынастарын қоса алғанда 20 пункттен тұрады.

Сауда-экономикалық өзара іс-қимыл екіжақты ынтымақтастықтың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Қазақстан Өзбекстанның үшінші (ҚХР және РФ кейін) сыртқы сауда серіктесі болып табылады, тауар айналымындағы үлес салмағы 8,9%. **2023 жылғы 11 айдың қорытындысы бойынша** өзара тауар айналымы **4,1 млрд АҚШ долл.** экспорт 12,6% төмендеп, 2,9 млрд АҚШ долл. құрады, импорт тиісінше 1,2% өсіп, 1,2 млрд АҚШ долл. құрады. Деректерді талдау 2021 жылмен салыстырғанда 2022 жылы Өзбекстанмен сауданың айтарлықтай өскенін көрсетеді: ҚР саудасының жалпы көлеміндегі Өзбекстанның үлесі 2,9% - дан 3,5% - ға дейін; экспорттағы үлес-2,7% - дан 3,4% - ға дейін (1,6 млрд-тан 1,9 млрд

АҚШ долл. дейін); импорттағы үлес-3,4% - дан 3,6% дейін (абсолюттік мәнде 1,1 млрд-тан 1,4 млрд АҚШ долл. дейін) [19].

Практикалық мәселелерді шешуге және екіжақты қатынастарды жандандыруға ҚР Үкіметі мен ӨР басшыларының төрағалығымен **ҚР мен ӨР арасындағы екіжақты ынтымақтастық жөніндегі бірлескен Үкіметаралық Комиссия** ықпал етеді. ҰАК жұмыс органдары мыналар болып табылады: Қазақстан тарапынан - Сауда және интеграция министрлігі, өзбек тарапынан - Инвестициялар және сыртқы сауда министрлігі. Барлығы ҰАК 20 отырысы өткізілді. 2023 жылғы 5 мамырда Ташкент қаласында ҰАК 20-отырысы өтті, кезекті отырысты 2024 жылы ҚР-да өткізу жоспарланған [20].

Сауда-экономикалық қатынастар тұрғысынан соңғы бес жылда байқалған келесі тенденцияларды бөліп көрсетуге болады:

Экономикалық және іскерлік ортаны жақсарту мәселелерін талқылауға бағытталған екі елдің үкіметтері мен институттары арасында тұрақты кездесулер мен конференциялар ұйымдастыру.

Қазақстан мен Өзбекстан мемлекеттік органдарының кәсіпкерлік субъектілері арасындағы қатынастарды дамытуға мүдделілігін арттыру.

Көршілес екі аймақ арасында байланыс орнату. Мысалы, Ташкент, Навоя, Түркістан және Қызылорда облыстарының әкімдіктері мен аудандары (қалалар мен аудандардың әкімшіліктері) арасында байланыс орнатылды.

Өңіраралық ынтымақтастық форумдарын ұйымдастыру.

Соңғы жылдары Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы экономикалық ынтымақтастықта айтарлықтай оң өзгерістер болды. Екі ел арасындағы сауда көлемі 2016 жылғы 629 млн АҚШ долл. 2023 жылы 4,1 млрд АҚШ долл. дейін өсті. Ынтымақтастық энергетика, көлік, ауыл шаруашылығы және туризм сияқты әртүрлі салалардың дамуына әкелді. Екі елдің бірлескен күш-жігері экономикалық өсуді жеделдетіп, жұмыс орындарын құрып, сыртқы нарықтарға тәуелділікті төмендетуі мүмкін. Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы экономикалық ынтымақтастықтың одан әрі дамуы мен өзара пайдасы үшін зор әлеуеті бар, бұл өсіп келе жатқан көрсеткіштермен және табысты жобалармен расталады. Соңғы 5 жылда екіжақты тауар айналымы 29% өсіп, 2022 жылы 5 млрд АҚШ долл. жетті.

Қорытынды

Қазіргі кезеңде Өзбекстан мен Қазақстан арасындағы қатынастар стратегиялық серіктестік пен өзара тиімді ынтымақтастықпен сипатталатынын атап өткен жөн. Екі ел өзара сенім, құрмет пен түсіністікке негізделген көп қырлы қатынастарды дамытуға дайын. Соңғы жылдары екі ел сауда, экономика, инвестициялар, энергетика, транзит және туризм сияқты әртүрлі салалардағы ынтымақтастықты нығайту және кеңейту үшін маңызды қадамдар жасады. Екі ел арасында тәжірибе мен білім алмасу олардың экономикалық әлеуетін нығайтуға және өзара тиімділікке қол жеткізуге ықпал етеді.

Өзбекстан мен Қазақстан Азия мен Еуропа арасындағы транзитті жеңілдетуге және көлік қатынасын ұлғайтуға бағытталған өңірлік жобаларда маңызды әріптестер болып табылады, сондықтан екі ел де көлік инфрақұрылымын дамытуға ерекше назар аударады. Осы саладағы бірлескен күш-жігер екі елдің дамуы мен өркендеуіне ықпал етеді. Жалпы, қазіргі кезеңде Өзбекстан мен Қазақстан өзара сыйластық пен өзара тиімділік негізінде өз қарым-қатынастарын дамытуды жалғастыруда. Екі ел арасындағы өзара алмасулар өңірлік тұрақтылықты, экономикалық өсуді және өз халықтарының әл-ауқатын одан әрі нығайту үшін үлкен әлеуетке ие. Соңғы жылдары Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы экономикалық ынтымақтастықта айтарлықтай оң өзгерістер болды. Екі ел арасындағы сауда көлемі 2016 жылғы 629 млн АҚШ долл. 2023 жылы 4,1 млрд АҚШ долл. дейін өсті. Ынтымақтастық энергетика, көлік, ауыл шаруашылығы және туризм сияқты әртүрлі салалардың дамуына әкелді. Екі елдің бірлескен күш-жігері экономикалық өсуді жеделдетіп, жұмыс орындарын құрып, сыртқы нарықтарға тәуелділікті төмендетуі мүмкін. Қазақстан мен Өзбекстан арасындағы экономикалық ынтымақтастықтың одан әрі дамуы мен өзара пайдасы үшін зор әлеуеті бар, бұл өсіп келе жатқан көрсеткіштермен және табысты жобалармен расталады.

ӘДЕБИЕТ

[1] Лаумулин М.Т. Центральная Азия в эпоху трансформации–Нурсултан: КИСИ при Президенте РК, 2020. – 464 с.

[2] Изтелеуова Е. А. Узбекистан-Россия: сотрудничество и перспективы взаимодействия // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Исторические и социально-политические науки (ИСПН)». – 2020. – Т. 3. – №. 66. – С. 271-275.

[3] Туркеева К.А., Бримбетова Н.Ж., Сулейменова А.Ш., Туйебекова Ш.Ж. Новые возможности и предпосылки приграничного взаимодействия Казахстана и Узбекистана//–Алматы. -Экономика: стратегия и практика. - 2023. – Т.18(3). – С.140-156.

[4] Буторина О. Цели региональной интеграции: современное понимание //Мировая экономика и международные отношения (МЭМО). – М – 2021. – Т. 65. – №. 10. – С. 5-14.

[5] Нурматов Т. А. Интеграционные процессы в Центральной Азии: история и генезис. // Сборник научных статей. Стратегические ориентиры развития Центральной Азии: история, тренды и перспективы. - Екатеринбург. - Уральский государственный педагогический университет. – 2021. – 312 с.

[6] Притчин С. Узбекистан и Казахстан: особенности транзита власти //МЭМО. – 2021. – Т. 65. – №. 2. – С. 89-99.

[7] Притчин С. А. «Большая игра 2.0» в Центральной Азии на современном этапе // МЭМО – 2022. – Т. 66. – №. 6. – С. 112.

[8] Рахимова М.А. Перспективы регионального экономического сотрудничества в Центральной Азии//Вестник экономической безопасности.

– Университет мировой экономики и дипломатии. - Ташкент. – 2021. – №. 1. – С. 164-168.

[9] Cornell S. Constitutional Reform in Uzbekistan: A Symposium. – Stockholm: Central Asia-Caucasus Institute, 2022. – 71 p.

[10] Рост ВВП (годовой %) – Европа и Центральная Азия // [Электронный ресурс]: Режим доступа: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.МКТР.KD.ZG?locations=Z7-KZ> (дата обращения: 13.12.2024 г.))

[11] Еврокомиссия в досрочном порядке приняла решение о предоставлении Узбекистану статуса бенефициара Всеобщей системы преференций плюс («GSP+»). // [Электронный ресурс]: Режим доступа: <https://gratanet.com/ru/news/ec-uzbekistan-status-beneficiary-gsp> (дата обращения: 17.12.2024 г.)

[12] Указ Президента Республики Узбекистан об учреждении Стратегии «Цифровой Узбекистан-2030» и мерах по ее эффективной реализации. №УП-6079. 05.10.2020. // [Электронный ресурс]: Режим доступа: <https://lex.uz/ru/docs/5031048> (дата обращения: 18.12.2024 г.)

[13] Каррон де ла Каррьер Г. Экономическая дипломатия: дипломат и рынок / МГИМО(У) МИД России. - М.: РОССПЭН, 2003. -295с.

[14] Концепция внешней политики Республики Казахстан на 2020-2030 гг. Указ Президента Республики Казахстан от 6 марта 2020 года № 280. Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет». – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2000000280> (дата обращения: 19.12.2024 г.)

[15] Авдокушин Е.Ф. Международные экономические отношения: учеб. пособие. 3-е изд.// — М.: Маркетинг, 2018. — 193 с.

[16] Кутбитдинов Ю. Торгово-экономическое сотрудничество стран Центральной Азии в период пандемии // Центр экономических исследований и реформ (ЦЭИР), 19 июня 2020 // [Электронный ресурс]: Режим доступа: <https://www.cer.uz/en/post/publication/torgovo-ekonomiceskoe-sotrudnicestvo-stran-centralnoj-azii-v-period-pandemii> (дата обращения: 20.12.2024 г.)

[17] Додонов В. Ю. Двустороннее экономическое сотрудничество Казахстана и стран Центральной Азии // Россия и новые государства Евразии. 2023. № II (LIX). С. 140-159.

[18] Бюро Национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. // [Электронный ресурс]: Режим доступа: <https://stat.gov.kz/ru/> (дата обращения: 21.12.2024 г.)

[19] Оңғарова Ж.Б. Расширение торгово-экономического сотрудничества Казахстана с государствами Центральной Азии: риски и возможности. - Астана: Академия государственного управления при Президенте РК, Институт Дипломатии, 2020. – 61 с.

[20] Қазақстан Республикасы мен Өзбекстан Республикасы арасындағы қатынастар // [Электронный ресурс]: Режим доступа: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/article/details/545?lang=kk> (дата обращения: 23.12.2024 г.)

REFERENCES

- [1] Laumulin M.T. Central Asia in the era of transformation - Nur-Sultan: KISI under the President of the Republic of Kazakhstan, 2020. - 464 p. [in Russ.].
- [2] Izteleuova E.A. Uzbekistan-Russia: cooperation and prospects for interaction // Bulletin of KazNPU named after Abai. Series «Historical and socio-political sciences (ISPN)». - 2020. - Vol. 3. - No. 66. - P. 271-275. [in Russ.].
- [3] Turkeeva K.A., Brimbetova N.Zh., Suleimenova A.Sh., Tuyebekova Sh.Zh. New opportunities and prerequisites for cross-border interaction between Kazakhstan and Uzbekistan // - Almaty. - Economy: strategy and practice. - 2023. - Vol.18 (3). - P.140-156. [in Russ.].
- [4] Butorina O. The goals of regional integration: a modern understanding // World Economy and International Relations (MEMO). - M - 2021. - Vol. 65. - No. 10. - P. 5-14. [in Russ.].
- [5] Nurmatov T. A. Integration processes in Central Asia: history and genesis. // Collection of scientific articles. Strategic guidelines for the development of Central Asia: history, trends and prospects. - Yekaterinburg. - Ural State Pedagogical University. - 2021. - 312 p. [in Russ.].
- [6] Pritchins S. Uzbekistan and Kazakhstan: features of the transit of power // MEMO. - 2021. - Vol. 65. - No. 2. - P. 89-99. [in Russ.].
- [7] Pritchins S. A. «The Great Game 2.0» in Central Asia at the Present Stage // MEMO - 2022. - Vol. 66. - No. 6. - P. 112. [in Russ.].
- [8] Rakhimova M. A. Prospects for Regional Economic Cooperation in Central Asia // Bulletin of Economic Security. - University of World Economy and Diplomacy. - Tashkent. - 2021. - No. 1. - P. 164-168. [in Russ.].
- [9] Cornell S. Constitutional Reform in Uzbekistan: A Symposium. - Stockholm: Central Asia-Caucasus Institute, 2022. - 71 p.
- [10] GDP growth (annual %) – Europe and Central Asia // [Electronic resource]: Access mode: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=Z7-KZ> (date of access: 13.12.2024). [in Russ.].
- [11] The European Commission has made an early decision to grant Uzbekistan the status of a beneficiary of the Generalized System of Preferences Plus (“GSP+”). // [Electronic resource]: Access mode: <https://gratanet.com/ru/news/ec-uzbekistan-status-beneficiary-gsp> (date of access: 17.12.2024). [in Russ.].
- [12] Decree of the President of the Republic of Uzbekistan on the establishment of the Strategy «Digital Uzbekistan-2030» and measures for its effective implementation. No. UP-6079. 05.10.2020. // [Electronic resource]: Access mode: <https://lex.uz/ru/docs/5031048> (date accessed: 12/18/2024). [in Russ.].
- [13] Carron de la Carriere G. Economic diplomacy: diplomat and market / MGIMO (U) MFA of Russia. -M.: ROSSPEN, 2003. -295s.
- [14] Foreign Policy Concept of the Republic of Kazakhstan for 2020-2030. Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated March 6, 2020 No. 280. Information and legal system of regulatory legal acts of the Republic of Kazakhstan «Adilet». – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2000000280> (date of access: 19.12.2024). [in Russ.].

[15] Avdokushin E.F. International economic relations: textbook. 3rd ed.// - М.: Marketing, 2018. - 193 p. [in Russ.].

[16] Kutbitdinov Yu. Trade and economic cooperation of Central Asian countries during the pandemic // Center for Economic Research and Reforms (CERR), June 19, 2020 // [Electronic resource]: Access mode: <https://www.cer.uz/en/post/publication/torgovo-ekonomiceskoe-sotrudnicestvo-stran-centralnoj-azii-v-period-pandemii> (date of access: 20.12.2024). [in Russ.].

[17] Dodonov V. Yu. Bilateral economic cooperation between Kazakhstan and the Central Asian countries // Russia and the new states of Eurasia. 2023. No. II (LIX). P. 140-159.

[18] Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan. // [Electronic resource]: Access mode: <https://stat.gov.kz/ru/> (date of access: 12/21/2024). [in Russ.].

[19] Ongarova Zh.B. Expansion of trade and economic cooperation between Kazakhstan and the Central Asian states: risks and opportunities. - Astana: Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan, Institute of Diplomacy, 2020. - 61 p. [in Russ.].

[20] Kazakhstan Respublikasy men Ўзбекстан Respublikasy arasyndagy katynastar // [Electronic resource]: Access mode: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/article/details/545?lang=kk> (date of access: 12/23/2024). [in Russ.].

ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ МЕЖДУ КАЗАХСТАНОМ И УЗБЕКИСТАНОМ

Нурсултанова Л.Н.¹, *Касымова А.К.², Уталиева Р.³, Еркін А.Е.⁴

¹Международный университета Астана, Астана, Казахстан

*² Казахская национальная академия хореографии, Астана, Казахстан

³ Атырауский университет имени Х.Досмұхамедова, Атырау, Казахстан

⁴ Международный университета Астана, Казахстан

Аннотация. Данная статья рассматривает текущее состояние, динамику торгово-экономических связей между двумя странами, нерешенные вопросы и возможные пути их преодоления для успешного взаимодействия в перспективе. На основе статистических данных отмечаются возможности наращивания взаимного товарооборота и различные формы кооперации с целью укрепления деловых связей между двумя странами. Подводя итог исследования, авторы отмечают, что важность развития торгово-экономического сотрудничества диктуется общим трендом инновационной и деловой активности в Центральной Азии. Возрастающую роль играют современные транспортные коридоры, поиск новых торговых партнеров, а также в целом развитие технологического суверенитета. Расширение торгово-экономических связей между Казахстаном и Узбекистаном не обходится без препятствий различного характера, но взаимодействие по

линии государственных структур и бизнес-сообщества будет способствовать в будущем укреплению делового взаимодействия.

Экономический ландшафт современной эпохи характеризуется растущей взаимосвязанностью и стремлением к диверсифицированным партнерским отношениям. В этой связи изучение внешней торговли и экономического сотрудничества между Казахстаном и Узбекистаном представляется интересным и актуальным предметом исследования. Два государства являются значимыми игроками в региональной экономике, обладают уникальными преимуществами и ресурсами, открывающими возможности для взаимовыгодного сотрудничества. Наличие природных ресурсов является залогом для развития перспективных отраслей и создания совместных предприятий, а политические контакты на высшем уровне способствуют их реализации. Вместе с тем, обе страны проводят сбалансированную стратегию с международным сообществом и определили долгосрочной целью формирование и поддержание конструктивных отношений со странами ближнего и дальнего зарубежья.

Представляется, что деловое и инвестиционное сотрудничество между странами может иметь положительные последствия не только для экономик, но и для политической стабильности и международной безопасности. Укрепление взаимодействия между братскими народами могло бы способствовать развитию доверия, диалогу и сотрудничеству на международной арене в целом. В этой связи изучение сотрудничества между двумя странами в условиях современной глобализации важно для решения практических проблем и принятия решений в различных сферах. Многолетний опыт взаимоотношений между Казахстаном и Узбекистаном представляет теоретическую и практическую ценность для стран Центральной Азии.

Практическая значимость статьи заключается в том, что опыт двустороннего сотрудничества может быть полезным в процессе совершенствования торговой и инновационной политики стран нашего региона для дальнейшего совершенствования совместной работы. В этой связи не только достижения, но и определенные препятствия, мешающие более качественному содержанию казахстанско-узбекских отношений, могут учитываться при принятии соответствующих программ, обеспечивающих стабильный рост национальных экономик.

Ключевые слова: Центральная Азия, Казахстан, Узбекистан, экономическая дипломатия, торговля, многовекторность, сотрудничество, геополитика

TRADE AND ECONOMIC ASPECT OF RELATIONS BETWEEN KAZAKHSTAN AND UZBEKISTAN

Nursultanova L.N.¹, *Kassymova A.K.², Utaliyeva R.³, Erkin A.E.⁴

¹Astana International University, Astana, Kazakhstan

*² Kazakh National Academy of Choreography, Astana, Kazakhstan

³ Kh. Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, Kazakhstan

⁴ International University Astana, Kazakhstan

Abstract. This article examines the current state, dynamics of trade and economic relations between the two countries, unresolved issues and possible ways to overcome them for successful interaction in the future. Based on statistical data, the possibilities of increasing mutual trade turnover and various forms of cooperation in order to strengthen business ties between the two countries are noted. Summing up the study, the authors note that the importance of developing trade and economic cooperation is dictated by the general trend of innovation and business activity in Central Asia. Modern transport corridors, the search for new trade partners, as well as the overall development of technological sovereignty play an increasing role. The expansion of trade and economic relations between Kazakhstan and Uzbekistan is not without obstacles of various kinds, but interaction between government agencies and the business community will contribute to the strengthening of business interaction in the future.

The economic landscape of the modern era is characterized by growing interconnectedness and the desire for diversified partnerships. In this regard, the study of foreign trade and economic cooperation between Kazakhstan and Uzbekistan seems to be an interesting and relevant subject of research. The two countries are significant players in the regional economy, possessing unique advantages and resources that open up opportunities for mutually beneficial cooperation. The availability of natural resources is a guarantee for the development of promising industries and the creation of joint ventures, and political contacts at the highest level contribute to their implementation. At the same time, both countries pursue a balanced strategy with the international community and have defined the long-term goal of forming and maintaining constructive relations with countries of the near and far abroad.

It seems that business and investment cooperation between the countries can have positive consequences not only for the economies, but also for political stability and international security. Strengthening interaction between the fraternal people could contribute to the development of trust, dialogue and cooperation in the international arena. In this regard, studying cooperation between the two countries in the context of modern globalization is important for solving practical problems and making decisions in various areas. The long-term experience of relations between Kazakhstan and Uzbekistan is of theoretical and practical value for the countries of Central Asia.

The practical significance of the article lies in the fact that the experience of bilateral cooperation can be useful in the process of improving the trade and

innovation policies of the countries of our region to further improve joint work. In this regard, not only achievements, but also certain obstacles that impede the better content of Kazakh-Uzbek relations can be taken into account when adopting appropriate programs that ensure stable growth of national economies.

Key words: Central Asia, Kazakhstan, Uzbekistan, economic diplomacy, trade, multi-vector, cooperation, geopolitics

Авторлар туралы мәлімет:

Нурсултанова Л.Н. - тарих ғылымдарының докторы, профессор, Астана Халықаралық университеті, Астана, Қазақстан, e-mail: 2012nura@bk.ru.

Касымова А.К.- саяси ғылымдарының кандидаты, доцент, Қазақ ұлттық хореография академиясы, Астана, Қазақстан, e-mail almakasymova@mail.ru

Уталиева Р.- педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау, Қазақстан: e-mail: r.utaliyeva@asu.edu.ru

Еркін А.Е.- магистрант, Астана Халықаралық университеті, Астана, Қазақстан e-mail: erkin.almiri@mail.ru

Сведения об авторах:

Нурсултанова Л.Н. - доктор исторических наук, профессор, Международный университета Астана, Казахстан, Астана, e-mail: 2012nura@bk.ru.

Касымова А.К. - кандидат политических наук, доцент, Казахская национальная академия хореографии, Астана, Казахстан, e-mail almakasymova@mail.ru

Уталиева Р. - кандидат педагогических наук, асс.профессор, Атырауский университет имени Х.Досмұхамедова, Атырау, Казахстан, e-mail: r.utaliyeva@asu.edu.ru,

Еркін А.Е. - магистрант, Международный университета Астана, Казахстан, e-mail: erkin.almiri@mail.ru

Information about authors:

Nursultanova L.N. - Doctor of Historical Sciences, professor, Astana International University, Astana, Kazakhstan, e-mail: 2012nura@bk.ru.

Kassymova A.K. - Candidate of Political Sciences, docent, "Kazakh National Academy of Choreography", Astana, Kazakhstan, e-mail: almakasymova@mail.ru

Utaliyeva R. - Candidat of Pedagogical Sciences, associate professor, Kh.Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, Kazakhstan, e-mail: r.utaliyeva@asu.edu.ru

Erkin A.E. - Master's student, International University Astana, Kazakhstan, e-mail: erkin.almiri@mail.ru

Мақала түсті: 23 желтоқсан 2024

УДК 327

МРНТИ 11.25.91

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.003>

ТРАНСФОРМАЦИЯ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ САУДОВСКОЙ АРАВИИ: ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПУБЛИЧНОЙ ДИПЛОМАТИИ

*Мағпоз А.Қ.¹, Габдуллин К.Т.²

*^{1,2} Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

Аннотация. Внешняя политика Саудовской Аравии традиционно основывалась на стратегии балансирования угроз и ресурсов, а также поддержке со стороны ключевых международных союзников. Однако события Арабской весны 2011 года инициировали значительную трансформацию внешнеполитического курса Королевства. В данной статье анализируется роль публичной дипломатии как ключевого инструмента продвижения внешнеполитических интересов Саудовской Аравии в контексте ее борьбы за региональное лидерство. Целью исследования является изучение стратегии публичной дипломатии Саудовской Аравии через анализ ее влияния на международное общественное мнение, формирование союзов и управление репутационными рисками. В статье рассматриваются три основных направления использования публичной дипломатии: продвижение образа Королевства как реформаторского государства, позиционирование себя в качестве защитника региона и демонстрация поддержки со стороны других мусульманских стран. Методология исследования включает сравнительный анализ, описательный метод и теоретические подходы к изучению внешней политики. В качестве эмпирического материала использованы публикации СМИ, научные труды, официальные отчеты и аналитические обзоры. Особое внимание уделяется кейсам катарского дипломатического кризиса и войны в Йемене, которые продемонстрировали как успехи, так и ограничения стратегии публичной дипломатии Саудовской Аравии. Основные результаты исследования показывают, что публичная дипломатия Саудовской Аравии направлена на смягчение последствий агрессивной внешней политики и сохранение поддержки со стороны глобальных акторов, прежде всего США. Однако, несмотря на значительные финансовые вложения в PR-кампании и лоббистскую деятельность, эффективность этих мер остается ограниченной. Кризис с Катаром и продолжительная война в Йемене привели к усилению конкуренции с Ираном и Турцией, а также к репутационным издержкам для Королевства. Вклад исследования заключается в углубленном анализе механизмов публичной дипломатии как средства внешнеполитического влияния Саудовской Аравии, а также выявлении ее сильных и слабых сторон.

Практическое значение работы состоит в возможности использования предложенных выводов при разработке стратегий дипломатического взаимодействия государств Ближнего Востока и международных акторов.

Ключевые слова: Саудовская Аравия, внешняя политика, региональное лидерство, публичная дипломатия, Катар, Йемен, кризис, гегемония, лоббизм

Введение

На протяжении долгого времени внешняя политика Саудовской Аравии оставалась стабильной и последовательной, исходя из внешнеполитических целей Королевства. К данным целям относятся: сохранение стабильности режима и внутреннего спокойствия, защита территории Саудовской Аравии от внешней агрессии, защита Саудовской сферы влияния в Аравийском полуострове, сохранение роли лидера мусульманского мира [1]. Королевство избегало открытой конфронтации и его действия были направлены на сохранение внутреннего и регионального статуса-кво. Для проведения своей внешней политики Саудовская Аравия ограничивалась следующими инструментами: финансовые вознаграждения, мягкая сила, посредничество в конфликтах и распространение ваххабизма. В целях достижения своих внешнеполитических интересов Саудовская Аравия применяла стратегию балансирования угроз и ресурсов, а также полагалась на региональных и международных союзников, в первую очередь на США [2].

Поворотным моментом послужила Арабская весна 2011 года, когда внешняя политика Королевства претерпела изменения, которые являлись довольно радикальными для него. Государство все чаще стало использовать военную силу, санкции или другие ограничительные меры в целях влияния на внутреннее положение других государств, в особенности на региональном уровне. Это в особенности стало явным с усилением Мухаммада бин Салмана, наследного принца, который часто рассматривается как фактический правитель Королевства.

Несмотря на то, что Саудовская Аравия давно претендует на лидерство на региональном уровне, активные действия для достижения данной цели со стороны Королевства начались лишь в последнее время. Процесс достижения данного лидерства и применяемые стратегии – важный вопрос в анализе внешней политики Саудовской Аравии и ее трансформации. В рамках данной статьи производится анализ использования публичной дипломатии со стороны правительства Саудовской Аравии для достижения своих внешнеполитических целей. Статья рассматривает стратегии публичной дипломатии, используемые Королевством, в целях достижения регионального лидерства на примерах связей с общественностью, дипломатического кризиса с Катаром и войны в Йемене.

Описание материалов и методов

В данной статье проведен комплексный анализ внешней политики Саудовской Аравии с акцентом на использование публичной дипломатии для укрепления регионального лидерства. Исследование базируется на изучении широкого спектра источников, включая официальные правительственные отчеты, академические исследования, аналитические публикации, статьи ведущих СМИ и материалы международных организаций.

Предполагается, что публичная дипломатия является важнейшим инструментом в стратегическом арсенале претендентов на лидерство. Это предположение подтверждается небольшим, но растущим объемом литературы по публичной дипломатии региональных держав. Например, С. Чевик и П. Сейб дают глубокий анализ общих черт публичной дипломатии Турции, указывая, как она используется для содействия их региональному и международному престижу [3]. Растущая важность публичной дипломатии также иллюстрируется другими случаями. Например, Индия целенаправленно использует культурную дипломатию для поддержки своей политики «Act East» [4].

Таким образом, данная статья демонстрирует как публичная дипломатия целенаправленно используется государствами в сочетании с принудительными и кооптационными стратегиями для поддержки их претензий на региональное лидерство — или, более конкретно, как публичная дипломатия стратегически используется для балансирования одновременного применения жесткой и мягкой силы. С этой целью публичная дипломатия здесь понимается как «способ, которым как правительство, так и частные лица и группы влияют прямо или косвенно на те общественные установки и мнения, которые напрямую влияют на решения другого правительства по внешней политике» [5]. С одной стороны, это определение признает роль негосударственных субъектов и, следовательно, соответствует более поздним подходам в этой области. С другой стороны, оно способствует государственно-центричной перспективе и фокусируется на манипулятивном измерении публичной дипломатии, оба из которых являются центральными для нужд этого исследования и сферы охвата аргументации, приведенной в данной статье. Хотя манипулятивный аспект не обязательно оспаривается новыми исследованиями, эти работы подчеркивают интерактивную природу «современной публичной дипломатии», которая понимается как «убеждение посредством диалога, основанного на либеральном представлении о коммуникации с иностранной общественностью» [6].

Методология исследования включает сравнительный анализ, позволяющий сопоставить различные стратегии публичной дипломатии Саудовской Аравии в отношении ключевых внешнеполитических

вызовов, таких как катарский дипломатический кризис и война в Йемене. Описательный метод применен для систематизации информации о роли СМИ и PR-кампаний в формировании внешнеполитического имиджа Королевства. Теоретический анализ основан на концепциях мягкой силы, гегемонии и публичной дипломатии, что позволило выявить основные тенденции трансформации внешнеполитического курса Саудовской Аравии.

Особое внимание уделено анализу механизмов информационного воздействия, включая работу контролируемых саудовских СМИ, международных PR-агентств и лоббистских структур. В рамках исследования также рассматриваются официальные заявления саудовских лидеров и международная реакция на предпринимаемые шаги. Комплексный подход к изучению данных аспектов позволил выявить ключевые элементы стратегии публичной дипломатии Королевства, а также ее эффективность в продвижении национальных интересов на региональной и глобальной аренах.

Результаты

Анализ внешней политики Саудовской Аравии показал, что публичная дипломатия стала ключевым инструментом в продвижении регионального лидерства Королевства. Исследование выявило три основные стратегии, применяемые Саудовской Аравией: 1) создание имиджа реформатора, 2) позиционирование себя как защитника региона, 3) демонстрация международной поддержки.

В ходе анализа были рассмотрены два крупных кейса – катарский дипломатический кризис и война в Йемене, которые продемонстрировали, как Саудовская Аравия использовала публичную дипломатию для управления репутационными рисками и укрепления своих позиций. В случае кризиса с Катаром Эр-Рияд активно привлекал PR-кампании и лоббистские структуры в США, однако результаты оказались ограниченными – международная поддержка Катара не ослабла, а сам кризис привел к усилению связей Дохи с Ираном и Турцией. Война в Йемене показала противоречивые результаты: с одной стороны, Королевство добилось консолидации союзников на начальном этапе конфликта, с другой – затянувшиеся боевые действия и гуманитарная катастрофа подорвали его международную репутацию.

Выявлено, что, несмотря на значительные финансовые вложения в публичную дипломатию, ее эффективность ограничена наличием глубоких противоречий в регионе и критическим восприятием саудовской внешней политики. PR-кампании и лоббизм в западных странах позволили смягчить негативный имидж Саудовской Аравии, но не смогли полностью нивелировать последствия ее агрессивной политики. В целом, публичная дипломатия Королевства остается важным инструментом, но ее успех

зависит от способности сбалансировать жесткую внешнюю политику с позитивными инициативами, направленными на развитие региона.

Обсуждение

Посредничество как актив саудовского руководства

Исходя из обзора соответствующего освещения в Средствах Массовой Информации, которые находятся под прямым или косвенным контролем Королевства, можно выявить три основных посыла, являющиеся свидетельством стремлений Саудовской Аравии к лидерству на региональном уровне. Королевство демонстрировало себя как инициатора реформ, защитником региона и лидером, за которым следуют остальные региональные игроки. Тем самым, Саудовская Аравия старалась абстрагироваться от более противоречивой политики, которая могла повлиять на региональную общественность и усомниться в лидерских качествах монархии.

Лидерство через реформы

Королевство переживает большие реформы. Мухаммад бин Салман, как молодой правитель, стал олицетворением данных социально-экономических изменений. Его образ реформатора укреплял легитимность среди саудовского населения, а также давал ему популярность и за пределами региона. К примеру, до и во время официальных визитов к ключевым западным партнерам выполнялись согласованные PR-кампании [7]. Проводимые реформы подвергались серьезной критике, в особенности на фоне отсутствия политических возможностей и многочисленных нарушений прав человека внутри Саудовской Аравии, но при этом некоторые из них все еще могут передать более широкое видение перемен в регионе. СМИ, находящиеся под контролем Королевства, выстраивали образ Саудовской Аравии как движущую силу реформ, акцентируя свое внимание на том, что инициативы были направлены не только на улучшение саудовского положения, но и на решение важных проблем во всем регионе Ближнего Востока [8].

Например, проекты «Neom» и «Видение 2030», которые причисляются как достижения наследного принца в экономической сфере, изображались как образцовые примеры экономических реформ, в особенности на контрасте с другими региональными режимами, которые имели трудности в решении экономических проблем [9]. Более того, освещение реформ в социальной и религиозной сфере было направлено на критикующую Королевство часть общественности. Данные реформы были направлены на борьбу с гендерным неравенством, возвращение к умеренному исламу и большей открытости монархии. К общественности, на которую было

направлено освещение реформ, входили не только женщины и религиозные меньшинства, но и в целом молодежь, которая является большинством населения региона. Именно поэтому Саудовская Аравия изображалась в СМИ как «молодежная сила» и обсуждались эти характеристики на фоне более широких региональных проблем.

Лидерство через защиту

Эр-Рияд аргументировал свои претензии на лидерство в регионе через дискредитацию своих конкурентов и изображал себя как единственного защитника от угроз, исходящих от них. Было проведено много исследований нарративов, направленных против шиитов, «Братьев-мусульман» и их сторонников – в первую очередь Ирана и Турции [10]. Данные нарративы включали в себя напоминания арабской аудитории о неарабской природе иранского и турецкого влияния. Были опубликованы соответствующие комментарии высокопоставленных политиков, которые дискредитировали конкурентов. Так, например, министр иностранных дел Адель аль-Джубейр утверждал, что план Мухаммада бин Салмана по трансформации Саудовской Аравии направлен на сдерживание вновь возникшей «Персидской империи». Сам Мухаммад бин Салман предупреждал о «мусульманской оси зла», которая состоит из Ирана, Турции и Братьев-мусульман. Ключевой посыл заключался в том, что именно Саудовская Аравия является защитником от региональных угроз, исходящих, прежде всего, от Ирана [11].

Иллюстрация последователей

Контролируемые Саудовской Аравией СМИ подчеркнули ведущую роль Королевства по отношению к вопросам регионального и глобального значения и подробно описали количество его сторонников. Одним из таких примеров стал репортаж об Исламской военной коалиции, которая была создана по инициативе Королевства и объединяет 41 мусульманское государство. Для способствования позитивного освещения «мусульманского НАТО» Эр-Рияд заключил контракт с международной PR-фирмой Burson-Marsteller в ответ на критику, которая касалась участия коалиции в войне в Йемене [11]. Еще одним ярким примером стремления Эр-Рияда продемонстрировать свое лидерство в регионе связано с визитом Дональда Трампа в мае 2017 года. Данный визит был важен для трансляции нарратива регионального лидерства, потому что это был первый зарубежная поездка в качестве президента, и потому что 54 главы мусульманских государств приняли участие в «Арабо-исламско-американском саммите», который проходил во время пребывания Трампа.

Стратегии, описанные выше, были направлены на подкрепление амбиций Королевства на региональное лидерство. При этом государства

Ближнего Востока принимают во внимание и другие стратегии королевства, которые основаны на навязывании и принуждении, контрпродуктивные для установления последователей. Именно в такие моменты меры публичной дипломатии становятся незаменимыми. Далее в статье будут рассмотрены два случая, когда Саудовская Аравия обращалась к мерам публичной дипломатии для балансирования подрывных эффектов ее стратегии принуждения. Катарский дипломатический кризис и война в Йемене – важные аспекты внешней политики Саудовской Аравии. Соответственно, реакция глобальной и региональной общественности, в том числе и союзников, крайне важна для Королевства. В особенности важно сохранение поддержки США.

Формирование гегемонистской стратегии: Катарский дипломатический кризис

Одним из самых смелых шагов во внешней политике Саудовской Аравии можно назвать конфликт с Катаром. Он стал олицетворением жесткой гегемонистской стратегии монархии в регионе. В июне 2017 года коалиция с участием ОАЭ, Бахрейна и Египта во главе с Эр-Риядом прекратила дипломатические отношения с Дохой. Была введена наземная, воздушная и морская блокада данного государства. Целью данных действия являлось склонение Катара к принятию ультиматума, в который входило прекращение поддержки исламского терроризма, разрыв связей с Ираном и закрытие «Аль-Джазир» [12]. Противоречия между Катаром и Саудовской Аравии были давно, но они значительно усилились после событий Арабской весны. Доха усилила поддержку «Братьев-мусульман», что послужило вызовом к позиции Эр-Рияда и его важного союзника в регионе Абу-Даби.

Данная блокада была направлена на признание Катаром лидерства Саудовской Аравии в регионе и отказ от независимой внешней политики. Учитывая то, что Катар был важным стратегическим союзником для США, позиция Штатов была критически важной. Поэтому было важно склонить администрацию Трампа поддержать Королевство в действиях против Дохи, либо, как минимум, не вмешиваться в них.

Так как блокада могла негативно отразиться на интересах США в регионе, значительная часть Конгресса США была обеспокоена. Чтобы этому противостоять Эр-Рияд пытался повлиять на общественность США через сложную инфраструктуру PR-компаний и лоббистов. Саудовско-американский комитет по связям с общественностью и иностранным делам стал публично известен посредством запуска антикатарской рекламы в Twitter и деятельностью The Qatar Insider – веб-сайт, где публиковалась «правдивая информация о финансировании и поддержке Катара террористических и экстремистских исламских группировок». Данный

комитет также продвигал нарратив того, что Саудовская Аравия является лидером в борьбе за региональную и международную безопасность на Ближнем Востоке.

Проводя оценку стратегии Саудовской Аравии, стоит подчеркнуть ограниченный эффект как блокады, так и эффективности PR-кампаний. Доха бросила вызов ультиматумы со стороны коалиции во главе с Саудовской Аравии, а также еще сильнее сблизилась с Ираном и Турцией, главными конкурентами Королевства в борьбе за региональное лидерство. Более того, позиция Вашингтона в конфликте не изменилась, отношения Катара и США, наоборот, расширили свое стратегическое партнерство. Однозначно ответить, было ли нежелание Вашингтона встать на сторону Эр-Рияда объясняется собственными интересами безопасности, качеством саудовской PR-кампании или ответом Катара. В любом случае, общая стоимость усилий и затрат Саудовской Аравии на публичную дипломатию в данном вопросе оценивается в 1,5 миллиарда долларов США. При этом эти деньги были потрачены скорее неэффективно, учитывая затраты и выгоды Королевства.

Как пишет Х. Хасан, Катар предпринял ответные меры и организовал свои PR-кампании, направленные на дискредитацию имиджа Саудовской Аравии. Они сосредоточились на критике Мухаммада бин Салмана и его внутренней политики, которая затмевала другие региональные проблемы [13].

Маскировка имперских стратегий: война в Йемене

В марте 2015 года Саудовская Аравия вторглась на территорию Йемена. Одностороннее нападение, начатое Королевством, было нацелено на восстановление правления президента Абд-Раббу Мансура Хади и борьбу против хуситов, которые к тому времени захватили большую часть страны. Коалиция арабских государств в составе Бахрейна, Египта, Иордании, Кувейта и ОАЭ присоединилась к военной кампании, а западные союзники в лице Франции, Великобритании и США выделили логистическую поддержку и оружие. Данное вмешательство со стороны Саудовской Аравии стало ярким доказательством новой агрессивной региональной политики Эр-Рияда. Использование имперских стратегий для достижения собственных целей стало характерным для этой политики.

В попытках объяснить столь резкие действия Саудовской Аравии сформировалось несколько версий. Одна из них указывает на изменения во властных структурах Королевства и усиления личности Мухаммада бин Салмана, который, как полагается, стоял за интервенцией. При этом саудовское правительство оправдывало начатую войну Иранской экспансией и финансированием группировки хуситов. Несмотря на то, что затем участие Ирана усилилось и хуситы получали больше поддержки от

Ирана, но на начальном этапе войны поддержка была незначительной, как сообщает Группа экспертов ООН по Йемену [14]. Следовательно, наиболее убедительные версии говорят о том, что военная кампания была направлена на утверждение статуса лидирующего государства в регионе [15].

Вопреки ожиданиям быстрой победы, война подорвала стремления Саудовской Аравии к региональному лидерству и престижу. Война затянулась и те страдания, которые она причина гражданскому населению, негативно сказались на международной репутации Королевства. Гуманитарный кризис, который называют «худшим гуманитарным кризисом в мире», поставил под угрозу поддержку со стороны западных союзников, в том числе США [16]. На уровне страны и региона Саудовская Аравия полагалась на собственные СМИ для поддержания поддержки собственных действий. Но на глобальном уровне пришлось прибегать к различным тактикам публичной дипломатии. Одной из них являлась «тактика ухода», которая заключается в отстранении Йемена от международных заголовков посредством ограничения доступа независимых журналистов. Данная тактика была довольно эффективной, потому что освещение значительно сокращалось.

Второй тактикой стала попытка Саудовской Аравии сместить с себя ответственность за гуманитарный кризис, фокусируясь на помощи Йемену через сотрудничество с международными агентствами по оказанию помощи. Третьим инструментом публичной дипломатии в руках Саудовской Аравии стала мобилизация антииранских настроений среди западных политиков. PR-кампания была нацелена на участников Конгресса и широкую американскую общественность, которым была предоставлена интерпретация войны Эр-Риядом. Эта интерпретация концентрировалась на «иранской агрессии» и предоставлении информации о «гуманитарной помощи народу Йемена со стороны Королевства», или усилиях по «сокращению жертв среди гражданского населения». Насколько данная кампания повлияла на принятие решений со стороны США или освещение событий в средствах массовой информации оценить сложно. Но при этом, можно отметить, что в СМИ конфликт был характеризован преимущественно как прокси-война, и что «зловещие действия Ирана в Йемене» были упомянуты Трампом в оправдание прекращения ядерной сделки [17].

Стоит отметить, что решение Конгресса США по войне в Йемене не было единогласным. 44 сенатора выступили за резолюцию, предложенную Берни Сандерсом, по прекращению поддержки Саудовской Аравии в проводимых военных действиях на территории Йемена. Более того, как пишет Дэн де Люс, даже среди законодателей, кто выступили против данной резолюции, были те, которые осудили Королевство за недостаточные действия по прекращению войны и ограничению доступа к гуманитарной помощи [18].

Заключение

В данной статье было исследована трансформация внешней политики Саудовской Аравии с акцентом на ее борьбу за региональное лидерство. Стратегии, которые использовало Королевство, были гегемонистскими и имперскими. Соответственно, могло сложиться негативное восприятие Королевства в регионе, так как его политика стала более активной и агрессивной. Именно поэтому использование публичной дипломатии стало столь важным для Саудовской Аравии, так как она позволяет сочетать и балансировать лидерские, гегемонистские и имперские стратегии.

Анализ использования СМИ, которые находятся под контролем Саудовской Аравии, во внутренней и внешней политике государства, акцентировал свое внимание на том, как происходило поддержание амбиций и претензий Королевства на региональное лидерство, а также сдерживание негативных последствий его стратегий принуждений и агрессивной политики. Рассмотрение Катарского дипломатического кризиса и война в Йемене были сосредоточены на том, как Саудовская Аравия с помощью публичной дипломатии влияла на глобальную, в особенности американскую, общественность, в целях создания поддержки своей гегемонистской политики по отношению к Дохе, и имперской политики в отношении Йемена. В качестве мер публичной дипломатии в отношении Катарского кризиса Эр-Рияд сфокусировал свое внимание на PR-кампаниях и лоббировании собственных интересов среди общественности и вовлеченных акторов. В Йемене стратегии публичной дипломатии были заключены в манипулировании освещением войны в международных новостях, ограничении допуска журналистов и акцентировании на своей гуманитарной помощи стране. Кроме этого, Саудовская Аравия использовала нанятые PR-компании в целях привлечения международного внимания на участие Ирана в конфликте для того, чтобы оправдать собственное развязывание войны.

Если говорить об успехах публичной дипломатии, то стоит выделить, что ее использование позволило Саудовской Аравии смягчить международную критику, укрепить поддержку союзников и продвинуть имидж реформаторского государства.

Что касается ограничений, то нужно упомянуть высокие затраты Королевства на проведение PR-кампаний, а также конкуренцию со стороны Ирана и Турции, которая снижает их эффективность.

Подводя итог, использование публичной дипломатии во внешней политике Саудовской Аравии служило трем основным целям, каждая из которых имели критическое значение для Королевства в борьбе за региональное лидерство: создание и расширение региональных последователей, балансирование и сглаживание его гегемонистских и

имперских стратегий, и сохранение и увеличение важных стратегических партнеров в лице глобальных игроков, прежде всего Соединенных Штатов Америки.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Rieger R. Saudi Arabian Foreign Relations: Diplomacy and mediation in conflict resolution // London: Routledge, 2016. — 317 с.

[2] Kamrava M. Mediation and Saudi Foreign Policy // Orbis. — 2013. — Т. 57. — С. 152–170.

[3] Çevik S., Seib P. Turkey's Public Diplomacy. — New York: Macmillan, 2015.

[4] Singh A., Sarwal A. Paraspara, encounters, and confluences: India's soft power objective in the Indo-Pacific region // Politics & Policy. — 2017. — Vol. 45, № 5. — P. 733–761.

[5] Signitzer B., Coombs T. Public relations and public diplomacy: Conceptual divergence // Public Relations Review. — 1992. — Vol. 18, № 2. — P. 137–147.

[6] Melissen J. The new public diplomacy: Between theory and practice // The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations / ed. J. Melissen. — Basingstoke: Macmillan, 2005. — P. 3–27.

[7] Spanier G. Saudi crown prince launches ad blitz to promote London visit // Campaign Live. [Электронный ресурс] URL: <https://www.campaignlive.co.uk/article/saudi-crown-prince-launches-ad-blitz-promote-london-visit/1458702> (Дата обращения: 03.02.2025)

[8] Al-Muqrin S. Saudi Arabia to strengthen its foreign relations // Al-Jazirah. [Электронный ресурс] URL: <https://www.al-jazirah.com/2018/20180324/ar5.htm> (Дата обращения: 03.02.2025)

[9] Al-Mazru'i F. Saudi economic reforms and foreign investments // Al-Jazirah. [Электронный ресурс] URL: <https://www.al-jazirah.com/2017/20170327/ec2.htm> (Дата обращения: 03.02.2025)

[10] Yaghi M. Media and sectarianism in the Middle East: Saudi hegemony over Pan-Arab media // International Journal of Media & Cultural Politics. — 2017. — Т. 13, № 1–2. — С. 39–56.

[11] Merrill J. Saudis hire world's biggest PR firm to push 'Muslim NATO' // Middle East Eye. [Электронный ресурс] URL: <https://www.middleeasteye.net/news/saudis-hire-worlds-biggest-pr-firm-push-muslim-nato> (Дата обращения: 03.02.2025)

[12] Scuitto J. Secret documents reveal how Qatar crisis unfolded // CNN. [Электронный ресурс] URL: <https://edition.cnn.com/2017/07/10/politics/secret-documents-qatar-crisis-gulf-saudi/index.html> (Дата обращения: 03.02.2025)

[13] Hassan H. Qatar Won the Saudi Blockade // Foreign Policy. — 2018. [Электронный ресурс] URL: <https://foreignpolicy.com/2018/06/04/qatar-won-the-saudi-blockade/> (Дата обращения: 03.02.2025)

[14] United Nations Security Council. Report of the Secretary-General on the situation in the Middle East // Security Council Report. [Электронный ресурс] URL: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2018_68.pdf (Дата обращения: 03.02.2025)

[15] Darwich M. Escalation of failed military interventions: Saudi and Emirati quagmires // Global Policy Journal. [Электронный ресурс] URL: <https://www.globalpolicyjournal.com/articles/conflict-and-security/escalation-failed-military-interventions-saudi-and-emirati-quagmires> (Дата обращения: 03.02.2025)

[16] UN Secretary-General remarks at Yemen pledging conference // United Nations Development Programme. [Электронный ресурс] URL: <https://www.undp.org/yemen/press-releases/un-secretary-general-remarks-yemen-pledging-conference> (Дата обращения: 03.02.2025)

[17] The White House. Remarks by President Trump on the Joint Comprehensive Plan of Action // [Электронный ресурс] URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-joint-comprehensive-plan-action/> (Дата обращения: 03.02.2025)

[18] De Luce D., Gramer R. Congress sours on Saudi Arabia over Yemen // Foreign Policy. — 2018. [Электронный ресурс] URL: <https://foreignpolicy.com/2018/03/26/saudi-arabia-faces-strong-headwinds-in-congress-over-yemen/> (Дата обращения: 03.02.2025)

REFERENCES

[1] Rieger R. Saudi Arabian Foreign Relations: Diplomacy and mediation in conflict resolution // London: Routledge, 2016. — 317 p.

[2] Kamrava M. Mediation and Saudi Foreign Policy // Orbis. — 2013. — Т. 57. — P. 152–170.

[3] Çevik S., Seib P. Turkey's Public Diplomacy. — New York: Macmillan, 2015.

[4] Singh A., Sarwal A. Paraspara, encounters, and confluences: India's soft power objective in the Indo-Pacific region // Politics & Policy. — 2017. — Vol. 45, № 5. — P. 733–761.

[5] Signitzer B., Coombs T. Public relations and public diplomacy: Conceptual divergence // Public Relations Review. — 1992. — Vol. 18, № 2. — P. 137–147.

[6] Melissen J. The new public diplomacy: Between theory and practice // The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations / ed. J. Melissen. — Basingstoke: Macmillan, 2005. — P. 3–27.

[7] Spanier G. Saudi crown prince launches ad blitz to promote London visit // Campaign Live. [Jelektronnyj resurs] URL: <https://www.campaignlive.co.uk/article/saudi-crown-prince-launches-ad-blitz-promote-london-visit/1458702> (Data obrashhenija: 03.02.2025)

[8] Al-Muqrin S. Saudi Arabia to strengthen its foreign relations // Al-Jazirah. [Jelektronnyj resurs] URL: <https://www.al-jazirah.com/2018/20180324/ar5.htm> (Data obrashhenija: 03.02.2025)

[9] Al-Mazru'i F. Saudi economic reforms and foreign investments // Al-Jazirah. [Jelektronnyj resurs] URL: <https://www.al-jazirah.com/2017/20170327/ec2.htm> (Data obrashhenija: 03.02.2025)

[10] Yaghi M. Media and sectarianism in the Middle East: Saudi hegemony over Pan-Arab media // International Journal of Media & Cultural Politics. — 2017. — T. 13, № 1–2. — C. 39–56.

[11] Merrill J. Saudis hire world's biggest PR firm to push 'Muslim NATO' // Middle East Eye. [Jelektronnyj resurs] URL: <https://www.middleeasteye.net/news/saudis-hire-worlds-biggest-pr-firm-push-muslim-nato> (Data obrashhenija: 03.02.2025)

[12] Scuitto J. Secret documents reveal how Qatar crisis unfolded // CNN. [Jelektronnyj resurs] URL: <https://edition.cnn.com/2017/07/10/politics/secret-documents-qatar-crisis-gulf-saudi/index.html> (Data obrashhenija: 03.02.2025)

[13] Hassan H. Qatar Won the Saudi Blockade // Foreign Policy. — 2018. [Jelektronnyj resurs] URL: <https://foreignpolicy.com/2018/06/04/qatar-won-the-saudi-blockade/> (Data obrashhenija: 03.02.2025)

[14] United Nations Security Council. Report of the Secretary-General on the situation in the Middle East // Security Council Report. [Jelektronnyj resurs] URL: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2018_68.pdf (Data obrashhenija: 03.02.2025)

[15] Darwich M. Escalation of failed military interventions: Saudi and Emirati quagmires // Global Policy Journal. [Jelektronnyj resurs] URL: <https://www.globalpolicyjournal.com/articles/conflict-and-security/escalation-failed-military-interventions-saudi-and-emirati-quagmires> (Data obrashhenija: 03.02.2025)

[16] UN Secretary-General remarks at Yemen pledging conference // United Nations Development Programme. [Jelektronnyj resurs] URL: <https://www.undp.org/yemen/press-releases/un-secretary-general-remarks-yemen-pledging-conference> (Data obrashhenija: 03.02.2025)

[17] The White House. Remarks by President Trump on the Joint Comprehensive Plan of Action // [Jelektronnyj resurs] URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-joint-comprehensive-plan-action/> (Data obrashhenija: 03.02.2025)

[18] De Luce D., Gramer R. Congress sour on Saudi Arabia over Yemen // Foreign Policy. — 2018. [Jelektronnyj resurs] URL: <https://foreignpolicy.com/2018/03/26/saudi-arabia-faces-strong-headwinds-in-congress-over-yemen/> (Data obrashhenija: 03.02.2025)

САУД АРАБИЯСЫНЫҢ СЫРТҚЫ САЯСАТЫНЫҢ ӨЗГЕРУІ: ҚОҒАМДЫҚ ДИПЛОМАТИЯНЫҢ ҚОЛДАНЫЛУЫ

***Мағпоз А.Қ.¹, Габдуллин К.Т.²**

***^{1, 2} әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті,
Алматы, Қазақстан**

Аңдатпа. Сауд Арабиясының сыртқы саясаты дәстүрлі түрде қауіптер мен ресурстарды теңестіру стратегиясына, сондай-ақ негізгі халықаралық одақтастардың қолдауына негізделген. Алайда, 2011 жылғы Араб көктеміндегі оқиғалар патшалықтың сыртқы саяси бағытын айтарлықтай өзгертуге түрткі болды. Бұл мақалада қоғамдық дипломатияның Сауд Арабиясының аймақтық көшбасшылық үшін күресі аясында сыртқы саяси мүдделерін ілгерілетудің негізгі құралы ретіндегі рөлі талданады. Зерттеудің мақсаты-Сауд Арабиясының қоғамдық дипломатия стратегиясын оның халықаралық қоғамдық пікірге әсерін талдау, одақтар құру және беделді тәуекелдерді басқару арқылы зерттеу. Мақалада қоғамдық дипломатияны қолданудың үш негізгі бағыты қарастырылады: патшалықтың реформаторлық мемлекет ретіндегі имиджін насихаттау, өзін аймақтың қорғаушысы ретінде көрсету және басқа мұсылман елдерінің қолдауын көрсету. Зерттеу әдістемесі салыстырмалы талдауды, сипаттамалық әдісті және сыртқы саясатты зерттеудің теориялық тәсілдерін қамтиды. Эмпирикалық материал ретінде БАҚ басылымдары, ғылыми еңбектер, ресми есептер мен аналитикалық шолулар пайдаланылды. Катардың дипломатиялық дағдарысы мен Йемендегі соғыс жағдайларына ерекше назар аударылады, олар Сауд Арабиясының қоғамдық дипломатия стратегиясының жетістіктері мен шектеулерін көрсетті. Зерттеудің негізгі нәтижелері Сауд Арабиясының қоғамдық дипломатиясы агрессивті сыртқы саясаттың әсерін азайтуға және жаһандық актерлердің, ең алдымен АҚШ-тың қолдауын сақтауға бағытталғанын көрсетеді. Алайда, PR-науқанға және лоббистік қызметке айтарлықтай қаржылық инвестицияларға қарамастан, бұл шаралардың тиімділігі шектеулі болып қала береді. Катар дағдарысы және Йемендегі ұзаққа созылған соғыс Иран мен Түркиямен бәсекелестіктің күшеюіне, сондай-ақ патшалық үшін беделді шығындарға әкелді. Зерттеудің үлесі Сауд Арабиясының сыртқы саяси ықпалының құралы ретінде қоғамдық дипломатияның тетіктерін терең талдаудан, сондай-ақ оның күшті және әлсіз жақтарын анықтаудан тұрады. Жұмыстың практикалық маңыздылығы

Таяу Шығыс мемлекеттері мен халықаралық актерлердің дипломатиялық өзара іс-қимыл стратегияларын әзірлеу кезінде ұсынылған тұжырымдарды пайдалану мүмкіндігінен тұрады.

Тірек сөздер: Сауд Арабиясы, тсыртқы саясат, аймақтық көшбасшылық, қоғамдық дипломатия, Катар, Йемен, дағдарыс, гегемония, лоббизм

THE TRANSFORMATION OF SAUDI ARABIA'S FOREIGN POLICY: USING PUBLIC DIPLOMACY

*Magpoz A.K.^{1, 2}, Gabdullin K.T.²

*^{1, 2} Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. Saudi Arabia's foreign policy has traditionally been based on a strategy of balancing threats and resources, as well as support from key international allies. However, the events of the Arab Spring in 2011 initiated a significant transformation of the Kingdom's foreign policy. This article analyzes the role of public diplomacy as a key tool for promoting Saudi Arabia's foreign policy interests in the context of its struggle for regional leadership. The purpose of the study is to examine Saudi Arabia's public diplomacy strategy through an analysis of its influence on international public opinion, alliance building, and reputational risk management. The article examines three main areas of public diplomacy: promoting the Kingdom's image as a reformist state, positioning itself as a protector of the region, and demonstrating support from other Muslim countries. The research methodology includes comparative analysis, descriptive method, and theoretical approaches to the study of foreign policy. The empirical material includes media publications, scientific works, official reports, and analytical reviews. Particular attention is paid to the cases of the Qatar diplomatic crisis and the war in Yemen, which demonstrated both the successes and limitations of Saudi Arabia's public diplomacy strategy. The main findings of the study show that Saudi Arabia's public diplomacy is aimed at mitigating the effects of aggressive foreign policy and maintaining support from global actors, primarily the United States. However, despite significant financial investments in PR campaigns and lobbying activities, the effectiveness of these measures remains limited. The crisis with Qatar and the prolonged war in Yemen has led to increased competition with Iran and Turkey, as well as reputational costs for the Kingdom. The contribution of the study lies in an in-depth analysis of the mechanisms of public diplomacy as a means of Saudi Arabia's foreign policy influence, as well as in identifying its strengths and weaknesses. The practical significance of the work lies in the possibility of using the proposed findings in developing strategies for diplomatic interaction between Middle Eastern states and international actors.

Key words: Saudi Arabia, foreign policy, regional leadership, public diplomacy, Qatar, Yemen, crisis, hegemony, lobbying

Авторлар туралы мәлімет:

Мағпоз Алмас Қозыбайұлы - PhD докторант, Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетінің Шығыстану факультеті, Алматы, Қазақстан, email: almas181099@gmail.com

Габдуллин Кенжебек Төлепбергенұлы - PhD, аға оқытушы, Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Шығыстану факультеті, Алматы, Қазақстан, email: gabdullin5682@gmail.com

Информация об авторах:

Мағпоз Алмас Қозыбайұлы - PhD докторант, Факультет Востоковедения Казахского Национального Университета имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, email: almas181099@gmail.com

Габдуллин Кенжебек Тулепбергенович - PhD, Старший преподаватель, Факультет Востоковедения Казахского Национального Университета имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, email: gabdullin5682@gmail.com

Information about authors:

Magpoz Almas Kozybayuly - PhD student, Faculty of Oriental Studies, Kazakh National University named after Al-Farabi, Almaty, Kazakhstan, email: almas181099@gmail.com

Gabdullin Kenzhebek Tulepbergenovich - PhD, Senior Lecturer, Faculty of Oriental Studies, Kazakh National University named after Al-Farabi, Almaty, Kazakhstan, email: gabdullin5682@gmail.com

Статья поступила: 20 февраля 2025

UDC 327

IRSTI 11.25.41

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.004>

SCO AND NEW FORMS OF TERRORISM AND EXTREMISM IN THE 21ST CENTURY

*Iskakov A.N.¹

*¹ Kazakh Ablai khan University of International Relations
and World Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. This article analyzes modern forms of terrorism and extremism that pose a challenge to global security in the 21st century and the role of the SCO in developing effective counter-terrorism measures. Particular attention is paid to the use of technology to promote and coordinate terrorist activities. The SCO, which unites key states of Eurasia, plays a critical role in ensuring regional stability and security, which requires constant adaptation of counter-terrorism strategies.

The analysis includes a study of cyberterrorism and cyber-extremism that use the Internet for recruitment, financing and attacks on critical infrastructure. Widespread access to the Internet significantly increases the scale of these threats. In addition, the phenomenon of “lone wolves” is considered - radicalized individuals who commit terrorist attacks without connection to organized groups, which complicates their detection and prevention of such actions. The use of drones, 3D printing and encrypted communications exacerbates the problem.

The goal of the article is not only to identify modern threats, but also to analyze their causes and factors of distribution. Understanding these dynamically changing threats is essential to developing effective counter-terrorism strategies for both the SCO and other international organizations.

The key aspect is the need for comprehensive analysis and flexible response to these complex and constantly evolving issues.

Key words: terrorism, extremism, cybersecurity, SCO, technology
terrorism

Introduction

In the 21st century the global situation is characterized by the modern forms of threats and challenges. Terrorism and extremism are constantly evolving, taking on new guises and using modern technologies to strengthen their ideology and achieve destructive goals, creating unprecedented challenges to global security.

In the context of a changing geopolitical situation, a bunch of international organizations make efforts to cope with it (UN Office of Counter-Terrorism, UN Security Council, Counter-Terrorism Committee, EUROPOL, Global Counterterrorism Forum etc). And one of those organizations is the Shanghai Cooperation Organization, which unites such countries as Belarus, India, Iran, Kazakhstan, China, Kyrgyzstan, Pakistan, Russia, Tajikistan and Uzbekistan, and is acting as an important platform for cooperation in solving these common

problems. This, in turn, requires the organization to constantly adapt its strategies and methods to effectively combat them.

The relevance of this article is due to the constant increase in the number of terrorist attacks in the world, as well as the emergence of new forms and methods of extremist activity, which require the SCO to develop new approaches and strategies.

This article examines the new forms of terrorism and extremism that pose the greatest threat to the SCO member states and analyzes the effectiveness of SCO measures against these threats. It analyzes not only the nature of these threats, but also the causes and factors that lead to their expansion.

Materials and Methods

The analysis of methodological approaches to the study of SCO and new forms of contemporary terrorism and extremism was conducted considering various theoretical perspectives.

For example, systems analysis was used to consider the SCO as a complex system with many interconnected elements, allowing us to assess its structure, mechanisms, and overall effectiveness.

In my research I also used a method of comparative analysis to compare the SCO's approaches with other international organizations and regional blocs in the field of countering terrorism and extremism, which helped identify the strengths and weaknesses of various strategies.

In order to identify key provisions, arguments and conclusions I thoroughly analyzed the texts of official documents, analytical reports and scientific articles by utilizing a method of content analysis.

Finally, inductive and deductive analyses helped me formulate general conclusions based on the analysis of individual facts, as well as to test hypotheses and assumptions based on available data.

In order to conduct a quality study and gain a deeper understanding of the topic I have chosen, I took a comprehensive approach, which includes both primary and secondary sources.

Using this approach to form a more detailed understanding of modern challenges and threats, which in turn allowed me to identify how effective the SCO's activities are in combating forms of terrorism and extremism.

At the initial stage of working with primary sources, I studied the official regulatory documents adopted by the SCO. These documents revealed to me the key provisions of the security policy, and also highlighted strategic plans for long-term cooperation and the development of effective mechanisms in the fight against new forms of terrorism and extremism.

Next, I moved on to studying and analyzing public statements and speeches by representatives of the SCO member states in order to identify national priorities and approaches to solving common security problems, as well as to assess the level of interest of each country in cooperation in this area. In order to obtain information and properly assess the activities of the SCO in accordance with international standards and principles, I studied reports and reports of

international organizations such as the UN, OSCE, and specialized committees on combating terrorism and extremism. This allowed me to gain access to a thorough analysis of current trends and key factors influencing the development of threats. At the final stage, I analyzed scientific articles published in peer-reviewed scientific journals on political science, international relations, security and terrorism; books and monographs by renowned experts and scholars in the field of terrorism and extremism studies, which provide an in-depth analysis of the historical, social, political and economic causes of the emergence and spread of these threats.

Results

In order to achieve a deep and comprehensive understanding of modern terrorism and extremism, to determine their nature and the emergence of new forms, I conducted an analysis.

In my analysis, the main focus was on the concepts of cyberterrorism and cyberextremism, “lone” (or “inspired”) terrorism, and the “repatriate phenomenon”.

The results of this analysis are presented below, including specific conclusions and recommendations. The concepts of cyberterrorism and cyberextremism, which use cyberspace as the main tool for promoting extremist ideology, recruiting new members, coordinating attacks, raising funds and committing cyberattacks on critical infrastructure such as energy networks, transport systems and communication systems [1, p.27-35].

Considering the fact that today almost every inhabitant of planet Earth has access to the Internet, this channel seems to be the most effective and dangerous.

The so-called “single” and “inspired” terrorism, which implies an increase in the number of attacks committed by individual radicalized individuals not directly associated with any terrorist organizations, but acting under their ideological influence. These terrorist attacks are often committed in public places using simple weapons [2, p.130].

This type of terrorism makes it extremely difficult to identify militants and prevent their actions. The use of new technologies makes it possible to use unmanned aerial vehicles (drones) for reconnaissance and attacks, 3D printing to make weapons and explosive devices, and the use of encrypted communication channels such as instant messengers and the darknet to coordinate actions.

Far-right and far-left extremism, which is characterized by the growing popularity and activity of far-right and far-left movements that preach violence, racism, xenophobia, anti-immigrant sentiments, and other extremist ideas. These groups actively use social networks and online forums to spread their ideas, recruit supporters, and organize violent actions [3, p.48]. Examples include mass protests with the use of violence.

The “returnee phenomenon,” which includes threats associated with the return of militants who participated in conflicts in Syria, Iraq, and other hot spots to their countries of origin, as well as problems with their rehabilitation and reintegration into society [4, p.18].

In my opinion, this creates serious security risks. The use of disinformation, which involves the active use of false and distorted information through the media and social networks in order to destabilize society, spread panic, incite hatred and disseminate extremist ideology. This type of propaganda often uses the tactics of “fake news” to manipulate public opinion.

In addition, a comprehensive assessment of the effectiveness of the SCO was conducted, which showed the following results:

The Regional Anti-Terrorist Structure (RATS) plays a key role in coordinating the efforts of the participating countries in the fight against terrorism and extremism, exchanging operational and intelligence information, and conducting joint anti-terrorist operations [5, p.212].

Regular joint anti-terrorist exercises aimed at practicing interaction skills between law enforcement agencies and increasing the level of professionalism contribute to increasing the level of readiness to combat terrorist threats [6].

Intelligence sharing is an important element in ensuring security.

The SCO's legal cooperation contributes to the harmonization of the member states' legislation in the field of combating terrorism and extremism, as well as the development of joint strategies to counter the financing of terrorism.

In addition, during the course of my research, I identified a number of problematic issues:

Insufficient activity in the field of cybersecurity is characterized by the fact that the SCO has not yet developed a comprehensive and all-encompassing strategy to combat cyberterrorism and cyberextremism, which makes the organization's countries vulnerable to new cyber threats.

The difficulties in combating so-called “lone actors” are not limited to identifying and preventing terrorist attacks committed by “lone actors”, but also remain a serious challenge for the SCO, requiring new approaches and methods.

Restrictions in the fight against online radicalization require more effective mechanisms to counter the spread of extremist ideology on the Internet and social networks, including the fight against propaganda and recruitment.

Differences in the national approaches of SCO member states to defining terrorism and extremism make cooperation and development of a unified strategy difficult.

Problems with information exchange between member states' intelligence services may slow down the process of responding to threats.

Discussion

The analysis revealed that the SCO is facing a range of challenges in the context of the spread of new forms of terrorism and extremism. It is obvious that the SCO plays an important role in ensuring regional security, but in order to increase the effectiveness of its activities, the organization must adapt to rapidly changing conditions and strengthen cooperation in key areas.

The views of various authors on the challenges that seem most important to them and that should be addressed when developing a unified strategy for combating terrorism are analyzed.

Thus, James Andrew Lewis believes that in light of the increasing cyber threats and the growing role of cyberspace as a platform for terrorist and extremist activities, it is necessary to create a unified SCO strategy on cybersecurity [7, p.32]. This, in turn, will include strengthening cooperation in the field of cyber intelligence, exchanging information on cyber threats, as well as developing common cybersecurity standards that could protect the critical infrastructure of the participating countries. On the other hand, Magnus Ranstorp notes that countering “inspired” terrorism, which is characterized by an increase in the number of terrorist attacks committed by “lone actors,” requires strengthening cooperation between intelligence agencies in identifying individuals prone to radicalization, as well as developing programs to prevent the spread of extremist ideas on the Internet and social networks [8, p.82].

In turn, Patrick Emmon suggests focusing on control over new technologies [9, p.321]. It follows that the SCO needs to develop mechanisms to control the use of new technologies, such as drones, 3D printing, etc. for terrorist purposes. This may include developing standards for the import and export of these technologies, as well as strengthening control over their circulation within member countries.

And Mark Sykes put forward the idea of working with social problems, in particular socio-economic factors, noting the importance of the role they play in countering extremism [10, p.288]. Therefore, in order to reduce the level of extremism, the SCO needs to pay more attention to educational, economic and social initiatives aimed at combating poverty, inequality and marginalization of the population.

Theresa Schwarz believes that it is necessary to strengthen international cooperation in order to more effectively combat terrorism and extremism [11, p.306]. In my opinion, this means that the SCO needs to strengthen cooperation with other international organizations, such as the UN and the OSCE, by exchanging information and experience.

In conclusion of the discussion, I am of the opinion that for more effective cooperation, the SCO needs to work on strengthening trust between member countries, increasing transparency in decision-making and information exchange, and developing mechanisms for resolving disagreements.

It is also a good idea to make interstate joint efforts by conducting military exercises in order to exchange experience and increase necessary skills.

Conclusion

In conclusion of the article, I would like to note that the study has achieved its goal and demonstrated the high role of the SCO not only in ensuring regional security, but also, if necessary, in responding to potential threats and challenges, including modern forms of terrorism and extremism. It is obvious that the SCO has all the necessary potential to act as the main interstate platform for exchanging information and experience, as well as coordinating efforts in the fight against new threats of the 21st century.

However, the military-political situation in the world is changing very rapidly, and in order to increase the effectiveness of its activities, the SCO needs to adapt

to new challenges and strengthen cooperation in key areas.

In my opinion, these measures should include not only the fight against terrorism, but also a comprehensive approach to ensuring security in a broader sense.

I assume that in order to develop an effective mechanism for dealing with new forms of terrorism and extremism, the SCO needs a unified cybersecurity strategy that would take into account the extensive use of cyberspace by a number of terrorist and extremist organizations. In addition, it also seems appropriate to improve methods for identifying and preventing “inspired” terrorist attacks by developing more effective mechanisms for early warning and prevention of terrorist attacks that may be organized under the influence of extremist ideology. I believe that the SCO needs to monitor and counter the use of new technologies, such as drones, artificial intelligence and social networks, for terrorist and extremist purposes.

Of course, effective counteraction to modern threats requires active international cooperation. The SCO should expand interaction with other regional and international organizations, as well as with individual states in the area of information exchange and coordination of actions.

Thus, only with a comprehensive approach, constant adaptation to new conditions and active international interaction will the SCO be able to effectively counter new challenges and ensure sustainable stability and security not only in the Eurasian region, but also at the global level.

REFERENCES

[1] Weimann G. *Terrorism in Cyberspace: The Next Generation*. - Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 2006. - 350 p.

[2] Horgan J., McCauley C. *Understanding Radicalization: The Pathways to Terrorism from Individual to Group*. - Berkeley, CA: University of California Press, 2009. - 288 p.

[3] Pfirr C. *Right-Wing Extremism in the Digital Age: Online Propaganda, Recruitment, and Radicalization*. - Cham: Palgrave Macmillan, 2020. - 230 p.

[4] Neumann P., Lister C. *The Return of Foreign Fighters: A Challenge for European Security*. - London: International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence (ICSR), 2015. - 60 p.

[5] Aliyev F. *The Shanghai Cooperation Organisation's Regional Anti-Terrorist Structure (RATS): An Overview* // *Journal of Eurasian Studies*. - 2018. - Vol. 9, no. 2. - P. 209-247.

[6] Bitleuov A.A., Shaimordanova Z.D., Kurmangali A.K. *Prospects and opportunities for sustainable development in the context of the Shanghai cooperation organization* // *Bulletin of Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages. Series “International Relations and Regional Studies*. - 2024. – N 4 (58). – P. 57-76.

[7] Lewis J. A. *Cybersecurity Cooperation in Eurasia: Challenges and Opportunities for the Shanghai Cooperation Organization*. - Washington, D.C.: Center for Strategic and International Studies (CSIS). - 2020. - 76 p.

[8] Ranstorp M. Understanding the Lone-Actor Terrorist Threat: An Analysis of Attacks, Tactics, and Online Radicalization. - Abingdon: Routledge, 2016. - 362 p.

[9] Emmon P. The Dual-Use Dilemma: Controlling Emerging Technologies in the Fight against Terrorism // Journal of Strategic Studies. - 2021. - Vol. 44, no. 3. – P. 319-345.

[10] Sykes M. Socioeconomic Factors and Violent Extremism: Understanding the Roots of Radicalization // The Journal of Peace Research. - 2019. - Vol. 56, no. 2. – P. 243-263.

[11] Schwarz T. The OSCE and Counterterrorism: A Regional Approach to a Global Challenge // The Journal of Conflict and Security Law. - 2017. - Vol. 22, no. 2. – P. 303-353.

XXI ҒАСЫРДА ШЫҰ ЖӘНЕ ТЕРРОРИЗМ МЕН ЭКСТРЕМИЗМНІҢ ЖАҢА ТҮРЛЕРІ

*Искаков А.Н.¹

*¹ Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада 21 ғасырдағы жаһандық қауіпсіздікке қауіп төндіретін терроризм мен экстремизмнің заманауи түрлері және терроризмге қарсы тиімді шараларды әзірлеудегі ШЫҰ рөлі талданады. Террорлық әрекеттерді жеңілдету және үйлестіру үшін технологияларды пайдалануға ерекше назар аударылады. Негізгі Еуразиялық мемлекеттерді біріктіретін ШЫҰ лаңкестікке қарсы стратегияларды үнемі бейімдеуді талап ететін аймақтық тұрақтылық пен қауіпсіздікті қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Талдау Интернетті жалдау, қаржыландыру және маңызды инфрақұрылымға шабуыл жасау үшін пайдаланатын кибертерроризм мен кибер-экстремизмге қатысты зерттеулерді қамтиды. Интернетке барлық жерде қол жеткізу бұл қауіптердің ауқымын айтарлықтай арттырады. Сонымен қатар, «жалғыз қасқырлар» құбылысы – ұйымдасқан топтармен байланыссыз террористік актілерді жасайтын радикалды тұлғалар қарастырылады, бұл оларды анықтауды және мұндай әрекеттердің алдын алуды қиындатады. Дрондарды, 3D басып шығаруды және шифрланған коммуникацияларды пайдалану мәселені ушықтыруда. Зерттеудің мақсаты қазіргі заманғы қауіптерді анықтау ғана емес, сонымен қатар олардың себептері мен таралу факторларын талдау болып табылады. Осы динамикалық өзгеретін қауіптерді түсіну ШЫҰ үшін де, басқа халықаралық ұйымдар үшін де терроризмге қарсы тиімді стратегияларды әзірлеу үшін маңызды. Негізгі аспект - бұл күрделі және үнемі өзгеріп отыратын мәселелерге жан-жақты талдау және икемді жауап беру қажеттілігі.

Тірек сөздер: терроризм, экстремизм, киберқауіпсіздік, ШЫҰ, технология, радикализация, дрондар, терроризммен күрес

ШОС И НОВЫЕ ФОРМЫ ТЕРРОРИЗМА И ЭКСТРЕМИЗМА В XXI ВЕКЕ

***Искаков А.Н. ¹**

***¹ Казахский университет международных отношений и
мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан**

Аннотация. В статье анализируются современные формы терроризма и экстремизма, представляющие собой вызов глобальной безопасности в XXI веке, и роль ШОС в разработке эффективных мер противодействия терроризму. Особое внимание уделяется использованию технологий для содействия и координации террористической деятельности. ШОС, объединяющая ключевые государства Евразии, играет важнейшую роль в обеспечении региональной стабильности и безопасности, что требует постоянной адаптации стратегий противодействия терроризму. Анализ включает исследование кибертерроризма и киберэкстремизма, использующих Интернет для вербовки, финансирования и атак на критически важную инфраструктуру. Повсеместный доступ к Интернету существенно увеличивает масштаб этих угроз. Кроме того, рассматривается феномен «одиноких волков» — радикально настроенных лиц, совершающих террористические акты без связи с организованными группами, что затрудняет их обнаружение и предотвращение подобных действий. Использование беспилотников, 3D-печати и зашифрованных коммуникаций усугубляет проблему. Целью исследования является не только выявление современных угроз, но и анализ их причин и факторов распространения. Понимание этих динамически меняющихся угроз имеет важное значение для разработки эффективных стратегий борьбы с терроризмом как для ШОС, так и для других международных организаций. Ключевым аспектом является необходимость всестороннего анализа и гибкого реагирования на эти сложные и постоянно меняющиеся проблемы.

Ключевые слова: терроризм, экстремизм, кибербезопасность, ШОС, технологии, радикализация, беспилотники, борьба с терроризмом

Information about the author:

Iskakov A. N. – 1st year PhD student of the EP “International Relations”, Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan e-mail: a.n.iskakov@gmail.com

Автор туралы мәлімет:

Искаков А.Н. – Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, «Халықаралық қатынастар» мамандығының 1 курс докторанты, Алматы, Қазақстан e-mail: a.n.iskakov@gmail.com

Информация об авторе:

Искаков А.Н. – докторант 1-курса ОП «Международные отношения», Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: a.n.iskakov@gmail.com

Received: January 30, 2025

UDC 327

IRSTI 11.25.19

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.005>

THE GEOPOLITICS OF ENERGY TRANSITION: THE IMPACT OF RENEWABLE ENERGY ON THE GLOBAL BALANCE OF POWER

*Agazhanova A.K.¹

*¹ Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The energy transition has been identified as a contributing factor to the transformation of the global energy order, leading to a reduction in dependence on traditional hydrocarbon sources and the promotion of decentralization of energy supply. These processes have been shown to enhance the energy security of individual states. However, concurrently, they have also been shown to intensify competition for critical resources, technological leadership, and control over strategic supply chains, thereby creating new vectors of geopolitical tension.

Key aspects discussed in this article include the redistribution of global influence, advanced renewable energy technology pertaining states, and strategic challenges for traditional hydrocarbon exporters. We analyze the mechanisms of adaptation of various countries to these new realities, the new energy dependencies being created, and the possible long-term geopolitical consequences. Still, since the development of RES continues and at any rate is not yet finished or perfect in many aspects of these processes the results are still difficult to predict concretely.

The conclusions emphasize the heterogeneous impact of the energy transition on different states: countries with a technological advantage gain additional leverage over the global energy sector, while hydrocarbon exporters face the need to revise their economic models. In this context, the energy transition is not an unambiguous factor in reducing geopolitical tensions, but rather changes its nature, creating both new challenges and opportunities for international cooperation and adaptive strategies.

The paper will address these questions, therefore, in the context of energy transition, as not always an outright force for lowering the tension level but rather switching its form peculiarly into both general new challenges and opportunities for international cooperation.

Key words: renewable energy, energy transition, geopolitics, energy security, critical resources, technical development, decarbonization, energy independence

Introduction

The subject of renewable energy encompasses such broad aspects as energy security, global climate change and its resulting environmental impacts, and renewable technology innovation devices. However, this paper will mainly concentrate on the geopolitical aspect of converting to renewable energy sources and its effect on the global balance of power.

In order to carry out a comprehensive literature review, it is necessary to define the key concepts of renewable energy and geopolitics. The definition of renewable energy, as set out in its statutes by the International Renewable Energy Agency (IRENA), includes all forms of energy derived from renewable sources: bioenergy, geothermal, hydropower, solar power, marine energy, and wind power. [1]. The term “geopolitics” was first put forward by Swedish political scientist Rudolf Kjellen in 1899 and originally meant the politics of international relations sold in a place where politics are made by territorial expansion and power rivalry. [2].

The term has since evolved over time to imply a broader analysis of how geographical factors affect states’ diplomacy and international relations. In the context of this study, geopolitics is examined through the prism of competition among leading powers for control over key territories and access to strategically important natural resources, including critical metals needed to produce renewable energy technologies.

In recent decades, the global energy system has undergone one of the most significant shifts in its history: the transition from fossil to renewable energy sources. This process is driven not only by environmental factors, but also by states’ desire for energy independence, geopolitical risk reduction and technological advances.

This transformation has the potential to effect considerable change in the system of international dependencies, with concomitant reform of the global energy market, and stimulation of the formation of new alliances, which may, in turn, lead to geopolitical conflicts. China, the European Union and the United States are becoming new centers of influence, with the result that international cooperation is expanding, and the architecture of global energy security is being shaped. However, in parallel, there is growing competition for access to rare earth metals, which are required to produce renewable energy equipment, creating new points of tension.

Materials and Methods

This study employs comprehensive methodological approaches to identify the theoretical foundations of the geopolitics of the energy transition and its impact on the global balance of power. The main tool employed was a systematic study of scientific publications, analytical reports of international organizations and statistical data. The application of literature selection and systematization methods allowed for the identification of key concepts explaining the transformation of the global energy architecture.

Analysis was used as the main method of logical data processing aimed at identifying geopolitical changes in the energy transition process. System analysis facilitated the identification of interrelationships between the theory of resource dependence, the concept of energy security, the concepts of technological determination and sustainable development, as well as their influence on the formation of new geopolitical alliances.

The method of synthesis enabled the combination of various aspects of the problem under study into a holistic model explaining the interaction of states in the context of energy transition. The study utilized empirical data from reports of the International Energy Agency (IEA), OPEC, the World Bank, and the International Renewable Energy Agency (IRENA), as well as statistical data from Eurostat and national energy agencies.

Results

A review of the current academic literature on the geopolitical strategic implications of changing energy supplies points to two schools of thought. The first argues that as countries switch to renewable sources, international conflicts will not necessarily be reduced, but their form has transformed. The second position, in contrast, assumes that the increased use of renewable energy and the growing energy self-sufficiency of states will reduce conflicts over energy access.

Proponents of the former perspective posit that renewable energy will not wholly eliminate conflict but rather transform its forms [3]. Predominant argument is that while reducing reliance on fossil fuels, novel geopolitical challenges may emerge during the energy transition, including competition for rare earth metals deemed essential to renewable energy technologies, as well as competition for dominance over supply chains and logistics infrastructure [4]. The geopolitics of low-carbon energy is set to be more intricate than that of traditional energy policy, as it is determined not only by resource availability but also by factors such as technological development and cybersecurity. In addition, the growing threat of cyber-attacks on energy infrastructure is becoming a significant challenge, which could undermine the energy security of nations [5].

Conversely, other scholars posit that the energy transition has the potential to markedly diminish the influence of conventional hydrocarbon exporters, such as Russia, Saudi Arabia and Iran, due to a decline in global demand for oil and gas [6]. Consequently, the entrenched interests of the fossil fuel industry in political, economic and social institutions may form a so-called “carbon inertia” that hinders institutional change, leading to resistance from key players dependent on traditional energy resources, thereby creating new conflicts.

In contrast to this view, proponents of the second approach argue that the development of renewable energy leads to a more balanced distribution of resources and reduces geopolitical tensions. The emphasis placed on technological strength and the degree of development of energy infrastructure as key factors in determining energy significance in the future is a notable departure from the conventional view. The geographical concentration of resources characteristic of fossil fuels is reduced by the possibility of local production of renewable energy, which in turn reduces the likelihood of international conflicts caused by uneven distribution of energy resources. Considering the aforementioned statements, the subsequent table has been devised in order to furnish a more illustrative comparison of the attitudes of the two perspectives on the impact of the energy transition on geopolitics:

Table 1. Geopolitical implications of Energy Transition: Competing perspectives

Geopolitical impact	First school of thought	Second school of thought
Nature of conflicts	The energy transition will not lead to full exhaustion of conflicts, but it will result in a transformation of their nature. The ongoing competition over rare resources, energy supply chains, and the prevalence of cyberattacks could act as new catalysts for conflicts.	The use of RES promotes energy independence for nations and reduces conflicts related to access to resources.
Cybersecurity risks	The energy transition involves the digitalization of energy systems, that poses new treats as possibility of potential cyberattacks on energy security.	Technological development increases resilience to cyber threats, reducing risks related to centralized fossil fuel networks.
The role of fossil fuel exporters	Traditional fossil fuel exporters may face carbon inertia, making it difficult to transition to new energy management models.	Lower demand for oil and gas may weaken the role of traditional energy powers, reducing the energy dependence of importing countries.
Energy independence	The increase of energy self-sufficiency will not fully eliminate geopolitical struggles, as competition will shift towards the control of renewable energy technologies and supply networks.	Increasing energy independence through local renewable energy production will decrease international energy-related tensions and encourage cooperation.
Perspectives on global energy architecture	The energy transition will not lead to the elimination of global competition, but it will demand new strategies and approaches to regulation.	A new energy system based on RES can contribute to sustainable development and reduce international conflicts.

Determining an unambiguous perspective is challenging because both positions rely on predictive scenarios, while the actual consequences remain uncertain. In his study, Basilian identifies four possible scenarios for a global energy transition: the “Big Green Deal,” “Dirty Nationalism,” “Technological Breakthrough,” and “Muddling On,” each with specific geopolitical implications. The author emphasizes that while predicting the potential outcomes of an energy transition is relatively straightforward, the key challenge lies in the transformation process itself and the selection of the optimal trajectory. His findings suggest that a geopolitical structure based on renewable energy sources will differ significantly from the traditional fossil fuel-centered system, necessitating a rethink of energy management strategies and the development of mechanisms to ensure the stability and sustainability of the global energy architecture [7].

Consequently, the energy transition signifies a profound transformation of the geopolitical landscape, guaranteeing neither a weakening nor an intensification of international conflicts, but rather a change in their nature, resulting in both new challenges and opportunities for international cooperation. The future of energy geopolitics will depend on the ability of states to adapt to new conditions, build sustainable partnerships and form strategies aimed at balancing energy security, technological progress and global stability.

Discussion

The process of energy transition to renewable energy sources remains a complex and multifaceted phenomenon, with increasing attention being directed towards it from policy makers and the scientific community. The diversity of forecasts and scenarios indicates a high degree of uncertainty in the future global energy order, given that today the world is still largely dependent on fossil energy sources.

A primary challenge is the evolving structure of global dependencies. For instance, Russia, a major exporter of fossil fuels, is experiencing changes due to the decline in European demand resulting from the Ukraine crisis and the European Green Deal. The European Union has reduced the share of imported Russian gas from 45% in 2021 to 18% in 2024 [8]. Consequently, Russia has redirected its gas supplies toward China and India. In a similar vein, Saudi Arabia has initiated a program aimed at diversifying its economic portfolio by reducing its excessive reliance on oil. (Vision 2030) [9].

This shift is set to give rise to novel forms of economic and political competition, whilst concurrently, the projected decline in demand for hydrocarbons could exert substantial financial pressure on the economies of countries reliant on their exports, which in turn could engender resistance on their part [10].

As illustrated in Table 2, major hydrocarbon exporters such as the United States, Russia, Saudi Arabia, and Iran are facing a significant decline in their geopolitical influence as the energy transition unfolds. This transformation may act as a catalyst for resistance to the widespread adoption of renewable energy, as these states seek to maintain their economic and strategic positions. Conversely, China is emerging as a key actor in the global renewable energy transition, using

its dominance in clean energy technologies and supply chains to consolidate its geopolitical position.

Table 2. Approximate Comparative Table of the Geopolitical Impact of Energy Transition on Energy Trade Models [11].

Oil and gas					
	Key exporters		Refining/Midstream		Consumption
Oil	US, Saudi Arabia, Russia		US, China, Russia		US, China, India
Natural gas	US, Russia, Iran		Russia, Qatar, Australia		US, Russia, China
Clean technologies					
	Mining	Processing	Battery material	Battery cell/ pack	Electric car deployment
Coper	Chile, Peru	China, Chile	China, South Korea, Japan	China, US, South Korea	China, US, EU
Lithium	Australia, Chile	China, Chile	Polysilicon	Solar panel	Photovoltaic panels
Nickel	Indonesia, Philippines	China, Indonesia	China, Korea, Germany	China, Korea, Canada	China, EU, US
Cobalt	Democratic Republic of Congo	China	Wind Turbine & Components		Wind Installations
Rare earth	China	China	China, India, US, Spain, Germany		China, EU, US

Notably, China has positioned itself at the forefront of the renewable energy transition through substantial investments in research, infrastructure, and industrial policy [12]. In 2024, China was one of the outstanding countries in terms of technological development and investment in renewable energy, with about 80% of the global investments in renewable energy, surpassing the United States. The total installed capacity of RES exceeds 1.5 billion kilowatts. A substantial portion of the nation's budget, exceeding 40%, was allocated to renewable energy sources (RES), which is approximately double the amount designated for fossil fuels [13]. The successful integration of RES into China's energy system can be attributed to several key factors:

As previously mentioned, China has emerged as a global leader in the production and technological advancement of renewable energy sources, particularly solar panels, wind turbines, and batteries. The significant development of these renewable energy sectors can be attributed, in part, to China's abundant natural resources, particularly silicon, which is a crucial component in the production of solar panels. According to the annual summary on mineral raw materials of the U.S. Geological Survey, in 2024, China accounted for approximately 80% of the global silicon production, which is the primary material in solar panel manufacturing. The United States is the second-largest producer, with 50% of global silicon production [14].

A further important factor is complete control over the critical materials needed to manufacture RE equipment. China is responsible for the extraction of approximately 80% of the global supply of rare earth minerals, with the remainder being processed within its borders. For instance, despite the mining of rare earth resources in other countries, their processing is predominantly conducted in China. A notable illustration of this phenomenon is Lynas Rare Earth, a major Australian mining entity specializing in rare earth elements, which allocates a substantial portion of its production to China for processing [15]. A deposit in the United States, Mountain Pass in California, which is the largest in the country, also supplies the majority of raw materials for processing in China. Another mechanism is expressed in the control over the supply of rare earth raw materials. For instance, in 2023, China imposed export restrictions on germanium and gallium, key elements in the production of various equipment, including microchips, solar panels, car batteries, and semiconductors, in response to sanctions imposed by the EU and the U.S.

The implementation of significant initiatives such as the One Belt One Road project has been instrumental in augmenting China's geopolitical influence, a process that has been facilitated, in part, by the RES. A substantial number of renewable energy projects are being implemented under this initiative, with a focus on developing countries. For instance, China has invested in a number of solar and wind energy projects in Africa (Garissa Solar Plan with a capacity of 55 MW), Pakistan (Quaid-e-Azam Solar Park with a capacity of 1,000 MW), Latin America (Cauchari Solar Plant hydropower project with a capacity of 300 MW), Kazakhstan (Zhanatas Wind Farm with a capacity of 300 MW) and other countries.

While the Chinese authorities do not deny that renewable energy is not yet capable of meeting the entire energy demand of China, the direction for the development and diversification of energy is clearly delineated. This example demonstrates how countries are beginning to re-prioritize the energy sector in order to avoid being left behind as a result of the energy transition. However, the precise consequences of the energy transition are contingent on a multitude of factors, including the rate of technological progress, the adaptation strategies employed by states, and the extent of international cooperation.

In addition, international institutions and norms are growing in importance in regulating the global energy transition. The development of cooperation programs, such as the European Green Deal, and initiatives to reduce carbon footprints are shaping a new energy security architecture [16]. However, the lack of global consensus on key issues is deepening the gap between countries with technological advantages and those dependent on fossil fuels. Consequently, a key EU priority in its transition to renewable energy sources is the complete rejection of coal, a transition that some countries cannot afford. In Poland, for instance, the authorities assert that mines are a cornerstone of the country's energy security [17].

The ultimate vector of the energy transition remains uncertain, but it is clear that its consequences go beyond purely technological or economic

transformations, affecting the entire system of international relations. In these new conditions, states will have to rethink their energy strategies, balancing the need to invest in innovation with the need to maintain traditional industries. The configuration of the future global energy order is thus contingent not solely on technological progress, but also on the international community's capacity to reach compromises, avert conflicts over resources, and establish inclusive mechanisms to oversee the energy transition.

Conclusion

The global transition to renewable energy sources profoundly affects geopolitical relations, reshaping the balance of power between countries and rearranging strategic interests. While reduced reliance on fossil fuels enhances energy security for many countries, it also creates new dependencies, particularly on vital minerals like lithium, cobalt, and rare earths. These minerals, which are critical to renewable energy and energy storage technologies, are concentrated in a limited number of countries, thereby creating new focal points of geopolitical importance.

In reaction to energy transition, the positions of key world players are being reshaped. China has emerged as a leading actor in the renewable energy space, particularly in the production of solar panels and the development of battery supply chains, thus expanding its strategic influence. The European Union is consolidating its leadership by adopting regulation regimes and large green investment projects, while the United States is leveraging its technological advantage to drive energy storage innovation and the upgrading of grid systems. Traditional hydrocarbon producers like Russia and the Gulf states are facing economic pressures and need to change to remain relevant in the changing energy order.

The long-term geopolitical implications of the energy transition depend on the choice of either cooperative approaches or competitive methods. Development scenarios can range from increased international cooperation (e.g., the "Big Green Deal") to increased protectionism and competition for key resources (e.g., "Dirty Nationalism"). A path guided by global cooperation, characterized by diversified supply chains and coordinated energy policies, can potentially create stability and improve sustainable development. In contrast, a path guided by resource nationalism, where countries compete to control vital resources, can potentially lead to new geopolitical tensions and economic fragmentation.

The shift to renewable energy means not just an environmental or technological shift but also signals a profound realignment of global power relations. Nations that invest heavily in renewable energy systems, provide access to critical resources, and promote technological innovation will improve their position in the global arena. Overall, it is evident that the shift in energy systems is more than just an environmental or technological change, symbolizing an important reorganization of global power relations.

Nevertheless, extant research in this area does not permit unambiguous determination of whether the energy transition will lead to the stabilization of

international relations or, in contrast, the creation of new challenges for the global order. It is evident that the transition to renewable energy sources (RES) is accompanied by structural changes in the global economy and politics, which require adaptive strategies from states to balance energy security, technological development, and the sustainability of the global energy architecture.

REFERENCES

[1] Law of the Republic of Kazakhstan on Ratification of the Statute of the International Renewable Energy Agency (IRENA) from March 22, 2013, № 82-V. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30438807&utm_source=chatgpt.com&pos=4;-106#pos=4;-106

[2] Hnízdo B. Základní geopolitické teorie // Mezinárodní vztahy. - 1994. - № 4. - S. 72-79.

[3] Scholten D., Bosman R. The Geopolitics of Renewable Energy: a Mere Shift or Landslide in Energy Dependencies? 2013. <https://repository.tudelft.nl/record/uuid:307f9798-daed-45a9-90af-2aaad710ce9f>

[4] Smith Stegen K. Redrawing the Geopolitical Map: International Relations and Renewable Energies. https://www.researchgate.net/publication/322394997_Redrawing_the_Geopolitical_Map_International_Relations_and_Renewable_Energies

[5] Su, Ch.-W., Khan, K., Umar, M., Zhang, W. Does renewable energy redefine geopolitical risks? // Energy Policy. - 2021. - T. 158. <https://www.researchgate.net/publication/354497173>

[6] Ene I. -E., Savu D. Cybersecurity - A Permanent Challenge for the Energy Sector // Romanian Cyber Security Journal. - 2023. - Vol. 5. - P. 107-119.

[7] Salimi Mohsen, Amidpour, Majid. The Impact of Energy Transition on the Geopolitical Importance of Oil-Exporting Countries // World. - 2022. - Vol. 3. - P. 607-618.

[8] European Commission. State of the Energy Union Report 2024: Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (pursuant to Regulation (EU) 2018/1999 on the Governance of the Energy Union and Climate Action). Brussels, 11 Sept. 2024. COM(2024) 404 final. Sec. 2, Subsec. 2.1. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52024DC0404&qid=1739370086578>

[9] Kingdom of Saudi Arabia. Vision 2030 Annual Report 2023. <https://www.vision2030.gov.sa/en/annual-reports>

[10] Bazilian M., Bradshaw M., Gabriel J., Goldthau A., Westphal K. Four scenarios of the energy transition: Drivers, consequences, and implications for geopolitics. - Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change, 2019.

[11] Международное энергетическое агентство (IEA). The Role of Critical Minerals in Clean Energy Transitions // Париж: IEA, 2021. URL: <https://iea.blob.core.windows.net/assets/ffd2a83b-8c30-4e9d-980a-52b6d9a86fdc/TheRoleofCriticalMineralsinCleanEnergyTransitions.pdf>.

[12] Scholten D., Bazilian M., Overland I., Westphal K. The geopolitics of renewables: New board, new game // *Energy Policy*. 2020. Vol. 138. P. 1–10.

[13] China leads in energy transition investment // The State Council of the People's Republic of China. 2025. 13 Feb. URL: https://english.www.gov.cn/news/202502/13/content_WS67ad61d6c6d0868f4e8ef9c0.html

[14] U.S. Geological Survey. Mineral Commodity Summaries 2025: Silicon // Reston, VA: U.S. Geological Survey, 2025. URL: <https://pubs.usgs.gov/periodicals/mcs2025/mcs2025-silicon.pdf>

[15] Barakos, G., Dyer, L., Hitch, M. The long uphill journey of Australia's rare earth element industry: challenges and opportunities // *International Journal of Mining, Reclamation and Environment*. – 2022. – T. 36, № 9. – С. 651–670.

[16] Polko P. European Green Deal as a matter of security // In: IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. - 2021. - С 1-7.

[17] EU court rejects Poland's complaint over unpaid coal mine fines // Notes from Poland. 2024. 30 May. URL: <https://notesfrompoland.com/2024/05/30/eu-court-rejects-polands-complaint-over-unpaid-coal-mine-fines>

ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ ӨТПЕЛІ КЕЗЕҢНІҢ ГЕОСАЯСАТЫ: ЖАҢАРТЫЛАТЫН ЭНЕРГИЯНЫҢ ҒАЛАМДЫҚ КҮШТЕР ТЕПЕ-ТЕНДІГІНЕ ӘСЕРІ

***Агажанова А.К.¹**

***¹ Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан**

Аңдатпа. Энергетикалық көшу жаһандық энергетикалық тәртіптің трансформациялануына ықпал ететін фактор ретінде қарастырылады. Бұл процесс дәстүрлі көмірсутек көздеріне тәуелділіктің төмендеуіне және энергиямен жабдықтау жүйесінің орталықсыздандырылуына әкеледі. Нәтижесінде жекелеген мемлекеттердің энергетикалық қауіпсіздігі нығаяды. Алайда, сонымен қатар, бұл үрдістер маңызды ресурстар, технологиялық көшбасшылық және стратегиялық жеткізу тізбектерін бақылау үшін бәсекелестікті күшейтіп, жаңа геосаяси шиеленіс ошақтарын қалыптастыруда.

Мақалада энергетикалық көшудің негізгі аспектілері, соның ішінде жаһандық ықпалдың қайта бөлінуі, жаңартылатын энергия көздері (ЖЭК) технологиялары дамыған мемлекеттердің рөлінің артуы және дәстүрлі көмірсутек экспорттаушылары үшін туындайтын стратегиялық сын-қатерлер қарастырылады. Әртүрлі елдердің жаңа жағдайларға бейімделу механизмдері, жаңа энергетикалық тәуелділіктердің қалыптасуы және осы процестердің ұзақ мерзімді геосаяси салдары талданады. Сонымен қатар, ЖЭК дамуы жалғасып жатқандықтан, бұл процестердің көптеген аспектілері әлі де белгісіз болып отыр.

Қорытындылар энергетикалық көшудің әртүрлі мемлекеттерге әсерінің біркелкі еместігін көрсетеді: технологиялық артықшылығы бар елдер жаһандық энергетикаға ықпал етудің қосымша тетіктеріне ие болады, ал

көмірсутек экспорттаушылары өздерінің экономикалық модельдерін қайта қарауға мәжбүр. Осы тұрғыдан алғанда, энергетикалық көшу геосаяси шиеленісті азайтудың біржақты факторы емес, керісінше оның сипатын өзгертеді, халықаралық ынтымақтастық пен бейімделу стратегиялары үшін жаңа сын-қатерлер мен мүмкіндіктер туғызады.

Тірек сөздер: жаңартылатын энергия көздері, энергетикалық көшу, геосаясат, энергетикалық қауіпсіздік, маңызды ресурстар, техникалық даму, декарбонизация, энергетикалық тәуелсіздік

ГЕОПОЛИТИКА ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО ПЕРЕХОДА: ВЛИЯНИЕ ВОЗОБНОВЛЯЕМОЙ ЭНЕРГИИ НА ГЛОБАЛЬНЫЙ БАЛАНС СИЛ

*Агажанова А.К.¹

*¹ Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. Энергетический переход способствует трансформации структуры глобального энергетического порядка, изменяя баланс геополитического влияния. Эти процессы усиливают энергетическую безопасность отдельных государств, однако одновременно обостряют конкуренцию за критически важные ресурсы, технологическое лидерство и контроль над стратегическими цепочками поставок, формируя новые векторы геополитической напряженности.

В статье рассматриваются ключевые геополитические аспекты энергоперехода, включая перераспределение глобального влияния, растущую роль государств, обладающих передовыми технологиями в сфере возобновляемой энергетики, а также стратегические вызовы для традиционных экспортеров углеводородов. Анализируются механизмы адаптации различных стран к новым реалиям, формирование новых энергетических зависимостей и возможные долгосрочные геополитические последствия. При этом, учитывая, что развитие ВИЭ продолжается, многие аспекты этих процессов остаются неопределёнными.

Выводы подчеркивают неоднородность влияния энергоперехода на различные государства: страны с технологическим преимуществом получают дополнительные рычаги воздействия на мировую энергетику, тогда как экспортеры углеводородов сталкиваются с необходимостью пересмотра своих экономических моделей. В этом контексте энергопереход не является однозначным фактором снижения геополитической напряженности, а скорее изменяет её природу, создавая как новые вызовы, так и возможности для международного сотрудничества и формирования адаптивных стратегий.

Ключевые слова: возобновляемые источники энергии, энергетический переход, геополитика, энергетическая безопасность, критические источники, техническое развитие, декарбонизация, энергетическая независимость

Information about the author:

Agazhanova Aidana Kanybekkyzy - PhD student, Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: aismaknis@gmail.com

Автор туралы мәлімет:

Агажанова Айдана Қаныбекқызы - PhD докторант, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: aismaknis@gmail.com

Сведения об авторе:

Агажанова Айдана Каныбекқызы – PhD докторант, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: aismaknis@gmail.com

Received: February 28, 2025

ӘОЖ 327(510:574)

МҒТАР 11.25.67

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.006>

ҚАЗАҚСТАН МЕН ҚЫТАЙ ҮКІМЕТТЕРІ АРАСЫНДАҒЫ ТРАНСКАСПИЙ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КӨЛІК БАҒЫТЫН ДАМУ ТУРАЛЫ КЕЛІСІМДЕРДІҢ НӘТИЖЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ

Бюжеева Б.З.¹, *Джакубаева С.Т.², Әліпбаев А.Р.³

^{1,*2,3} әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Батыс әлемімен Шығыс әлемін жалғастырған ежелгі сауда жолдарының бірі - Ұлы Жібек жолын қайта жаңғырта түскен Транскаспий халықаралық көлік дәлізін жетілдіру бағыты Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының екіжақты қарым-қатынастарында бүгінгі күні ерекше орынға ие болуда. Бұл мәселе қазіргі таңда Қазақстан үшін де көкейкесті мәселелердің бірі болып табылатындығы айқын. Сондықтан да мақала аясында ғылыми зерттеудің басты мақсаты - Қазақстан мен Қытай арасында жасалынып жатқан осы саладағы келісімдердің жүзеге асуы мен оның нәтижелері, және болашақта оларды әрі қарай дамытудан не күтуге болатындығын зерделеу. Мақаланың басты мәні келісімдер негізінде белгіленген бастамаларға қол жеткізудің жолдарын ғылыми негізде жан-жақты сараптау болып табылады. Зерттеудегі статистикалық мәліметтердің негізінде, жауапты мемлекеттік мекемелердің баяндамалары мен мәлімдемелерін сұрыптау барысында нақты тәжірибеде қандай нәтижелерге қол жеткізілгендігі және жоспарланған іс-шаралардың жүзеге асу мүмкіндіктері қарастырылады. Сонымен бірге Транскаспий халықаралық көлік дәлізіне мүдделі мемлекеттердің үкіметтері тарапынан осы жол бойындағы логистикалық инфрақұрылымдарды жетілдіру мақсатындағы мүдделері мен ұстанымдары да назардан тыс қалмайды. Сол ретте әр мүдделі мемлекеттің басты мақсаты осы дәліз бойында интеграцияланған мультимодальды көлік-логистикалық орталықтарының желісін құру, тең құқылы серіктес ретінде халықаралық көлік тасымалдау жүйелерімен тығыз ықпалдасуын қамтамасыз ету екендігін дәйектеу болып табылады.

Қазақстан мен Қытай арасындағы Транскаспий халықаралық көлік бағытын (ТМККК) дамыту туралы келісімдерді зерттеудің өзектілігі оның жаһандық сауда мен экономикалық өсу үшін стратегиялық маңыздылығына байланысты. ТМ Қытайды Еуропамен байланыстырады, бұл экономикалық байланыстарды нығайтуға және халықаралық сауда желілеріне интеграциялауға ықпал етеді. Жаңа теміржол және Порт терминалдары сияқты инфрақұрылымдық жобаларды жүзеге асыру олардың экономика мен қоршаған ортаға әсерін талдауды қажет етеді. Сонымен қатар, маршруттың дамуы мәдени алмасуға және халықтар арасындағы әлеуметтік байланыстарды нығайтуға ықпал етуі мүмкін. Қауіпсіздік пен

аймақтық тұрақтылықты қоса алғанда, саяси аспектілер де назар аударуды қажет етеді. Осы саладағы зерттеулер қазіргі жетістіктерді де, одан әрі ынтымақтастықтың болашағын да анықтауға көмектеседі, бұл тақырыпты жаһандық өзгерістер жағдайында талдау үшін ерекше маңызды етеді.

Тірек сөздер: Ұлы Жібек жолы, халықаралық сауда, аймақтық тұрақтылық, Қытай, Еуропа, логистикалық орталықтар, «Бір белдеу, бір жол», экономикалық даму

Қаржыландыру: Мақаладағы зерттеу АР19679313 «Баламалы көлік дәліздерін қалыптастыру жағдайында Қазақстанның транзиттік-көліктік әлеуетінің бәсекеге қабілеттілігі» атты жоба аясында ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігінің гранттық қаржыландыруымен жүзеге асырылды.

Кіріспе

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының ынтымақтастығының негізгі көздерінің біріне айналып отырған Транскаспий халықаралық көлік дәлізі - Батыс әлеммен Шығыс әлемді жалғастырған ежелгі сауда жолдарының бірі, аты әлемге әйгілі Ұлы Жібек жолын қайта жаңғыртуда. Жалпы бұл үдеріс өзінің өзектілігін еш дәуірде жоғалтпағаны анық. Сол ретте бүгінгі он бір жылдық мерзімді қамтитын «Бір белдеу, бір жол» бастамасы әлемдегі ең ірі даму және инфрақұрылымдық жобалардың біріне айналып отыр. Қытайдың ұлттық экономикасын жоспарлайтын Ұлттық даму және реформалар комиссиясының мәліметі бойынша, соңғы он жылда Қытай 152 ел және 32 халықаралық ұйыммен 200-ден астам «Бір белдеу, бір жол» бастамасы бойынша ынтымақтастық құжатына қол қойған. Бұл Қытаймен дипломатиялық қарым-қатынастағы елдердің 83 пайызын қамтиды. 2023 жылғы наурыздағы мәлімет бойынша Қытай «Бір белдеу, бір жол» бастамасына шамамен 1 триллион АҚШ долларын инвестициялаған екен [2]. Тіпті, 2020 жылы COVID 19 пандемиясына қарамастан, Қытай «Бір белдеу, бір жол» бастамасына шетелге 17 млрд. доллар көлеміндегі қаражатты инвестициялаған болатын [1].

Қазіргі кезеңде Қытайды Орталық Азия арқылы Еуропамен байланыстыратын Орта дәліз бағытында негізгі жүктер шоғырланған Сиань құрғақ портынан, Ляньюньган портынан шығатын жүктер Қорғас құрғақ портына, Достық бекеті арқылы Батысқа бет алып, Ақтау мен Құрық порттарына жеткізілуде. Бұл тасымал әрі қарай Әзірбайжан, Грузия және Түркияға жетіп, Қара теңіз арқылы Еуропаға шығуда. Қазіргі Транскаспий желісі өтетін өлкелердің инфрақұрылымы да жақсарды. Жаңа теміржол өткелдері, жаңа порттар мен бекеттер салынып, сауда орталықтары көпфункционалды қатынасты едәуір күшейтті. Бұл Орта дәліз – Батыс Қытай мен Еуропа арасындағы Ресей арқылы өтетін Солтүстік дәлізбен және Суэц арқылы өтетін жолдармен салыстырғанда ең қысқа жол.

Дегенмен, Орта дәліздің тиімділігін қамтамасыз ету күрделі міндет болып қала береді және осыған орай Дүниежүзілік банкі 2030 жылға қарай дәліз бойынша сауда көлемін үш есе арттыратын он шараны анықтады.

Дүниежүзілік банктің Еуропа және Орталық Азия бағдарламасының жетекшісі Винни Ванг бұл ұсыныстарды жақында Вашингтонда өткен Транскаспий форумында талқылады. Дәліздің Орталық Азия тораптары мен магистраль желілері бойынша нақты ұсыныстарға қала орталықтарының шамадан тыс жүктелуін азайту үшін айналма жолдар, Қазақстан мен Өзбекстанды жалғайтын жаңа теміржолдар және қазақстандық Ақтау портында айлақтардың өткізу қабілетін арттыру үшін заманауи жабдықтар сатып алу кіреді. Дүниежүзілік банк және басқа ұйымдар сонымен қатар кеденде тауарларды күту уақытын азайту мақсатында жүйелерді цифрлық технологиялар арқылы аймақтық институттарды синхрондау және шекараны басқаруды жақсарту үшін жұмыс жасауда. Осыған орай, Шығыс Еуропада және Орталық Азияда қорғаныс, геосаясат және сауда мәселелерін зерттеумен айналысатын сарапшы, Second Floor Strategies консалтингтік фирмасының президенті Александро Санчестің пікірінше бұл жетілдірулер қосымша артықшылықтарға ие болады, өйткені бұл аймақтық емес державалардың жергілікті ойыншыларды бір-біріне қарсы қоюына жол бермейді [3].

Соңғы кездердегі халықаралық қатынастардағы геосаяси өзгерістер Орталық Азия арқылы өтетін және Қытайды Еуропамен байланыстыратын Транскаспий халықаралық көлік дәлізінің маңыздылығын күрт арттырды. Алдымен Қызыл теңіздегі хуситтердің кемелерге шабуылының көбеюі және Ресей-Украина соғысының салдарынан Ресейге қарсы енгізілген көптеген халықаралық санкциялардың нәтижесінде әлемдегі ең танымал теңіз және теміржол бағыттары барған сайын сенімсіз болып келеді. Кейбір жүк тасымалдаушылар Оңтүстік Африкадағы Ізгі Үміт мүйісін (Cape of Good Hope) айналып өтуді жөн көріп, Суэц бағытынан мүлдем аулақ болуда. Ресейдің Украинаға ауқымды соғыс операцияларынан кейін Батыс теміржолдарының өткізу қабілеті күрт төмендеді. Ресей-Украина соғысы геосаяси оқиға болғанымен, оның геоэкономикаға тигізіп жатқан салдары айқын байқалады. «Бір белдеу, бір жол» бастамасының алты экономикалық дәлізі бүкіл әлем бойынша сауда, қаржылық, тұлғараалық және цифрлық технологиялар саласындағы байланыстарды құруда. Ресей мен Украина арасындағы соғыс «Бір белдеу, бір жол» бастамасы құруға тырысқан аймақтар арасындағы қарым-қатынастарды бұзды. Атап айтқанда, әскери қимылдарға байланысты Қытайдың Солтүстік бағыт бойынша Еуропамен құрлық қатынастары тоқтап қалды. Сонымен қатар, Ресей-Украина соғысы Қытайдың Еуропа елдерімен саяси, экономикалық және инфрақұрылымдық байланыстарына нұқсан келтірді. Ресей мен Украина арасындағы соғыстың барысы «Бір белдеу, бір жол» бастамасының ілгерлеуіне түбегейлі әсер етуі ықтимал [4, 60-69 б.].

Бұған дейін аса танымал болмаған Орта дәліз, болашақта халықаралық

сауда нарығы үшін тиімді баламалы дәліз болу мүмкіндігіне ие болуда. Жоғарыда көрсетілген дағдарыстардың салдары көлік, қауіпсіздік және байланыс саласындағы шығындарды арттырып отырғандығы сөзсіз. Азиядан, негізінен Қытайдан көлік дәліздері арқылы Еуропаға тасымалданатын өнімдерді жеткізу тізбегі бұзылды, бұл да түпкілікті шығындардың айтарлықтай өсуіне әкелді.

Сондықтан Транскаспий халықаралық көлік дәлізіне мүдделі мемлекеттердің үкіметтері тарапынан осы жол бойындағы логистикалық инфрақұрылымдарды жетілдіру мақсатында бірлескен кәсіпорындардың қызметін жандардырса, бұл өз кезегінде жүк тасымалдаудың өзіндік құнын төмендету мен жеткізу мерзімін азайтуға алып келетіні анық. Басты мақсат - осы дәліз бойында интеграцияланған мультимодальды көлік-логистикалық орталықтарының желісін құру, тең құқылы серіктес ретінде халықаралық көлік тасымалдау жүйелерімен тығыз ықпалдасуын қамтамасыз ету болып табылады. Осы орайда, Әзірбайжан Президенті Әкімшілігінің Сыртқы саясат мәселелері жөніндегі бөлімінің меңгерушісі Х. Гаджиев: «Қазіргі уақытта Солтүстік дәліз белгілі себептермен тоқырауда, бұл Қытай мен Еуропалық Одақ елдері арасындағы орталық болып табылатын Кавказ аймағының маңыздылығын арттырады. Осы ретте, Оңтүстік Кавказ және Орта дәліз кең стратегиялық байланысты қамтамасыз ете алады. Бұған Әзірбайжан тарапы да өте мүдделі. Біз Қытайдан Еуропаға жүк тасымалын қамтамасыз ету үшін өңірдің әлеуетіне қатысты қосымша көңіл бөлініп жатқандығын да көріп отырмыз», - деген еді [5].

Транскаспий халықаралық көлік дәлізі Қазақстан аумағынан кейін Каспий теңізі арқылы Әзірбайжан елінің аумағында өз жалғасын табуы, осы елдің де әрі қарай логистикалық инфрақұрылымының жетіле түсуіне тікелей тәуелді екені мәлім. Бұл туралы Азия Даму Банкі (АДБ) Орталық және Батыс Азия департаментінің өңірлік ынтымақтастық және іс-шараларды үйлестіру бөлімінің директоры Л. Сабырова: «Орта дәлізді дамыту көптеген даму серіктестері арасында маңызды күн тәртібіне айналууда. Көптеген халықаралық форумдар, конференциялар және тіпті ұлттық жиналыстар өткізіліп, Орта дәліз қызу талқылануда. Орталық Азия өңірлік экономикалық ынтымақтастық бағдарламасы шеңберінде екінші дәліз деп те аталатын Орта дәліз Әзірбайжанды қоса алғанда, Орталық Азия және Оңтүстік Кавказ елдері арқылы Қытайдан Еуропаға Көлік және транзиттік бағыттарды әртараптандыруға мүмкіндік береді», - деп бұл аумақтың да маңыздылығын аша түседі [6]. 2024 жылы 26 ақпанында Пирей портында өткен 5-ші Балкан және Қара теңіз форумы аясында Қытай да, Еуропалық Одақ та геосаяси мәселелерді шешу үшін және жүк тасымалдау тізбегінің қауіпсіздігін арттыру мақсатында Орта дәлізді дамытуға мүдделі екендіктерін жеткізген болатын.

Сол ретте еуропалық және халықаралық қаржы институттары Орталық Азия өңірінде, ең алдымен Транскаспий халықаралық көлік дәлізінде көлік қатынастарын дамытуға 10 млрд. еуро бөлуге дайын екендіктерін білдірген болатын [5]. Пирей портындағы форумында сарапшылар еуропалық тұтынушының қолжетімді тауарларының жеткілікті болуын қамтамасыз ету үшін жаңа көлік бағыттарын дамыту қажет екендігін атап өтті. Олардың арасында Орталық Азия арқылы өтетін және Қытайды Еуропамен байланыстыратын «Орта дәліз» немесе Транскаспий халықаралық көлік бағыты бар. Фудань университетінің «Бір белдеу, бір жол және жаһандық басқару» институтының Бас директоры Ренвей Хуан: «Адамдар Еуропадан Шығыс Азияға балама бағыттар туралы ойлайды. Үш балама бар. Пирей портына ішінара тәуелді болатын Қара теңіз орталық (яғни Орта) дәлізге айналуы мүмкін, бұл бағыт солтүстікке, Венгрияға және Орталық Еуропаға да барады», - деп Транскаспий халықаралық көлік бағытының мәнін аша түскен еді [7]. Осы мақсатта Қытай – Еуропа және Түркия – Қытай бағыттары бойынша жүк ағынын арттыру үшін осы дәліздегі мультимодальды қызмет көрсетуді дамытуға қатысты ортақ саясат жүргізуге талпынуымыз керек. Қазақстан мен Қытайдың жүк тасымалдау саласындағы стратегиясы да осыған бағытталған десе де болады. Оның ішінде біздің елдің аумағы арқылы жүріп өту мерзімін мейлінше қысқарту да басты міндеттердің бірі болып табылады.

Дегенмен, Транскаспий халықаралық көлік бағытының жедел дамуын тежейтін факторлар әлі күнге дейін кездесуде. Осы дәліз бойындағы Каспий теңізіндегі Ақтау, Құрық және Түрікменбашы порттары, еуропалық аймақтағы Констанца (Румыниядағы) портының әлеуеті толыққанды игеріліп отырған жоқ. Әрине енді ғана жедел қолға алынған бұл бағытта жүк тасымалдаушы кемелер де жетіспеуде. Осы ретте Дүниежүзілік банктің көлік жөніндегі жетекші маманы, халықаралық сарапшы Чарльз Кунак: «Дәліздің Қытай мен Еуропалық Одақ арасындағы сауданың үлкен үлесін еншілейтіндей әлеуеті бар, бірақ ол әлі өңірлік деңгейде қалып отыр. Проблемалардың көбіне инфрақұрылымдық емес, эксплуатациялық сипаты басым. Баға жоғары және тұрақсыз, жеткізу уақыты тым ұзақ, сенімсіздеу. Мұның бәрі аздап алаңдаушылық туғызады. Транспорттар түйісінде кідіріс көп болады. Порттардың әлсіз тұсы – әр жеткізуші өз дәлізі тұсында әртүрлі баға ұсынады. Әсіресе әртүрлі көлік тоғысатын жерлерде процедураларды реформалау және жеңілдету аса маңызды», - деп Орта дәліздің дамуын тежеп тұрған іркілістер туралы ойын білдіреді [8].

Сарапшының пікірі халықаралық көлік дәлізіндегі бүгінгі шынайы көріністі толығымен аша түседі. Осы кемшіліктерге торап бойындағы инфрақұрылымдық шектеулерді, ұзаққа созылатын кедендік процедураларды, өткізу қабілетінің төмендігі мен тиісті логистикалық

хабтардың жоқтығын, вагон мен платформалардың талапқа сай келмеуін, кеме мен паром тапшылығы сияқты көкейкесті мәселелерді қосуға болады.

Міне, осы аталған көкейкесті мәселелерді мүмкіндігінше тезірек шешу үшін де Қазақстан мен Қытай арасындағы келісімдердің заңды күшіне енуін тездетіп, олардың жүзеге асуына бар күш-жігерді салу бүгінгі күн тәртібіндегі ең өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Екіжақты ынтымақтастық қол қойылған құжаттар қағаз күйінен, тезірек келісімде белгіленген міндеттердің іске қосылып, жүзеге асқан жағдайында ғана алға қойған мақсаттарымыз шынайылыққа айналары сөзсіз. Өйткені Қазақстан мен Қытай арасындағы келісімдер көлік саласын реттейтін ведомстволар мен кәсіпорындар арасындағы ынтымақтастықты нығайтуды көздейді. Соның негізінде көлік бағытының тұрақты, әрі тиімді жұмыс жасауына қолайлы жағдай туғызу үшін оңтайлы ортаны бірлесіп қалыптастыру, логистикалық және көлік тасымалындағы іс-шараларды оңтайландыру, жүк тасымалының мерзімін қысқарту мен жол бойындағы көрсетілетін қызметтердің сапасын арттыру ең басты міндеттер болып табылады.

Осы орайда, халықаралық көлік дәліздерін жетілдірудің басты бағыттарының бірі – ол мемлекеттердің ұлттық заңнамаларын біріздендіру арқылы елдердің көлік жүйелерінің қызметін осы саладағы халықаралық құқық өлшемдерімен тиімді үйлестіру екендігін атап өткен жөн. Яғни, уағдаласушы тараптардың келісімдерге келулерінің нәтижесінде теміржолдар, теңіз-өзен кемелері, автокөліктер, сондай-ақ әуе көліктері сияқты әртүрлі көлік түрлерінің өзара әрекеттесуі – жүктерді алыс қашықтыққа тиімді тасымалдауға мүмкіндік беруде. Бұл өз кезегінде мемлекетаралық ынтымақтастықтың одан әрі нығаюына, тығыз дамуына себепші болары анық.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Қазіргі кезеңдегі Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының екіжақты қарым-қатынастарында Транскаспий халықаралық көлік дәлізін жетілдіру бағыты айрықша орынға ие. Сондықтан да мақала аясында ғылыми зерттеудің басты мақсаты - Қазақстан мен Қытай арасында жасалынып жатқан осы саладағы келісімдердің жүзеге асуы мен оның нәтижелері, және болашақта оларды әрі қарай дамытудан не күтуге болатындығын зерделеу. Мақаланың басты мәні келісімдер негізінде белгіленген бастамаларға қол жеткізудің жолдарын ғылыми негізде жан-жақты сараптау болып табылады. Зерттеу жұмысы аясында аналитикалық тәсілдер ең алдымен екіжақты ынтымақтастықта халықаралық көлік дәліздерінің алатын орнын, экономикалық дамудағы мәні мен рөлін, мемлекеттердің саяси-экономикалық ұстанымына әсерін сараптау барысында кеңінен қолданылды.

Алға қойған мақсатты теоретикалық және әдістемелік тұрғыдан зерттеудің толыққандылығын қамтамасыз етуде бірқатар шетелдік саяси

сарапшылардың да пікіріне салыстырмалы сараптама жасалды. Қазақстан мен Қытай арасындағы көлік тасымалы саласындағы ынтымақтастық бойынша қол жеткізілген нәтижелер мен келешекке межеленген іс-шараларды ғылыми тұрғыдан қарастыру барысында «Бір белдеу, бір жол» бастамасының шеңберіндегі екіжақты қарым-қатынастардың деңгейін айқындау, оның геосаяси және геоэкономикалық қыр-сырларын ашу, талқыға түскен мәселеге қатысты тұжырымдама жасауға мүмкіндік берді. Осы ретте Транскаспий халықаралық көлік дәлізіне мүдделі мемлекеттердің үкіметтері тарапынан осы жол бойындағы логистикалық инфрақұрылымдарды жетілдіру мақсатындағы мүдделері мен ұстанымдары қарастырылды. Негізгі тұжырымдама әр мүдделі мемлекеттің басты мақсаты осы дәліз бойында интеграцияланған мультимодальды көлік-логистикалық орталықтарының желісін құру, тең құқылы серіктес ретінде халықаралық көлік тасымалдау жүйелерімен тығыз ықпалдасуын қамтамасыз ету екендігі дәйектелді.

Мақаланың өзегі болып табылатын Қазақстан мен Қытай арасындағы келісімдердің нәтижелерін дәйектеу барысында зерттеудің әдістемелік негізі ретінде жүйелі сараптау әдісі пайдаланылса, «Бір белдеу, бір жол» бастамасының қалыптасу үрдісін зерделеуде тарихи әдістеме негізге алынды. Сондай-ақ жүйелік талдаудың салыстырмалы, институционалдық, құрылымдық-функционалдық және логикалық-гносеологиялық әдістері де қамтылды. Басты мәселені сұрыптауда логикалық әдістер, яғни талдау, синтезге сүйенсек, әлеуметтану әдістерінен бақылау әдісі, нормативтік құқықтық құжаттар мен БАҚ мағлұматтарына қатысты контент-талдау әдістері кеңінен пайдаланылды. Жалпы қолданылған теориялық әдістемелердің түпкі өзегі – мәселелік-бағдарлы көзқарас болып табылады.

Сонымен бірге зерттеу әдістемесінің негізі Қазақстан Республикасы Президентінің, Қазақстан Республикасы парламентінің, Қазақстан Республикасының Сауда және интеграция министрлігінің, Көлік министрлігінің баспасөз қызметтері ұсынған ресми мәліметтерді талдау болып табылады. Мақалада статистикалық мәліметтердің негізінде, жауапты мемлекеттік мекемелердің баяндамалары мен мәлімдемелерін сұрыптау барысында нақтылы тәжірибеде қандай нәтижелерге қол жеткізілгендігі және жоспарланған іс-шаралардың жүзеге асу мүмкіндіктері сараланды. Ғылыми зерттеуде кейбір қосымша ресурстарда (мысалы, «Қазақстан теміржолшысы» газетінің веб-сайтында, Әзірбайжанның Baku/Trend веб-сайтында) ұсынылған деректер де назардан тыс қалмады. Транскаспий халықаралық көлік бағытының дамуын сипаттайтын ақпараттарды зерделеу барысында статистикалық, саяси-құқықтық және әртүрлі сараптамалық бағалау технологиялары кеңінен қолданылды.

Қазақстан мен Қытай арасындағы ынтымақтастық жайлы алғашқы нақтылы мәліметтерді Қазақстан Республикасы Президентінің сайтынан алу мүмкіндіктері мәселені талқылаудың негізіне айналды [9], [10]. Мемлекетаралық келісімдердің мәжілісте қолдау тауып, талқыға түсуі,

бұл келісімдердің ұлттық мүддемен үйлескендігін дәйектей алды және осы үрдіспен Парламент, Әділет министрлігінің сайтында танысу, зерттеу жұмысының сапасын арттыра түсті [11], [12].

Ынтымақтастықты нығайтуды көздей отырып көлік саласын реттейтін ведомстволар мен кәсіпорындардың баспасөз қызметтерінің уақытылы жарияланымдары мәселені талқылауда өзіндік септігін тигізіп отырды. Қазақстан Үкіметінің хабарламалары [13], Сауда және интеграция министрлігінің 2024-2027 жылдары аралығына белгілеген халықаралық цифрлық көліктехнологиялық хабы «Құрғақ порт - Көлжат» жобасы туралы хабарламалары [14], Көлік министрлігінің 2030 жылға дейінгі кешенді жоспарын әзірлеу жайлы хабарламалары министрліктің теңіз инфрақұрылымын дамыту бойынша жоспарларымен, нақты іс-әрекеттерінен хабардар етті [15]. Транскаспий халықаралық көлік бағытының белсенді қызметін қоғамға алдымен жеткізуші осы саланың баспасөз құралдарының тілшілері таратқан жедел хабарламалары да соңғы мағлұматтарды алуға үлкен септігін тигізді (www.rail-news.kz, www.inform.kz, tengrinews.kz, kz.kursiv.media, capital.kz/gosudarstvo/, inbusiness.kz/).

Транскаспий халықаралық көлік бағытының нәтижесінде қол жеткізіліп жатқан Қазақстан-Қытай келісімдерінің соңғы айлардағы, тіпті соңғы бір-екі жыл көлеміндегі нәтижелері академиялық басылымдарда әлі кең көрініс таба қойған жоқ. Дегенмен де бұл нәтижелер логистика, көлік, ақпараттық технологиялар және жеткізу тізбегін басқару бойынша өткізілетін халықаралық конференцияларда, «Орта дәлізге» арналған іскерлік кездесулер мен келіссөздердің барысы мен қорытындылары туралы хабарламалардан соңғы мәліметтер алу мүмкіндігіне ие болдық [17]. Сондай-ақ, Сингапурда 2024 жылдың 23 мамырында Қазақ-Сингапур бизнес-форумы аясында “KTZ Express” АҚ мен PSA International кездесулері барысында Транскаспий халықаралық көлік бағытында цифрлық платформаны дамыту үшін бірлескен жобаларды жүзеге асыру, Сингапур компаниялары мен қаржы институттарының мүмкіндігі мен әлеуеті зор бұл салаға инвестиция салу мәселелері көтерілді [18].

Қытайдың ұлттық экономикасын жоспарлайтын Ұлттық даму және реформалар комиссиясының мәліметі [2], Боао Азия форумындағы «Белдеу және жол» құрылысы эпидемияға қарсы тұрақтылық пен өміршеңдік туралы басты есебі [1], Халықаралық көлік тасымалдау жүйелерінің тығыз ықпалдасуы туралы Әзірбайжан Президенті Әкімшілігінің Сыртқы саясат мәселелері жөніндегі бөлімінің меңгерушісі Хикмет Гаджиевтің пікірімен танысу да көрші мемлекеттердің ұстанымы мен мақсаттарын айқындауда өте маңызды болып табылады [5]. Сонымен қатар, Азия Даму Банкі (АДБ) Орталық және Батыс Азия департаментінің өңірлік ынтымақтастық және іс-шараларды үйлестіру бөлімінің директоры Л. Сабырованың Қытайдан Еуропаға Көлік және транзиттік бағыттарды әртараптандырудың мәні жайлы ой-пікірі де назардан тыс қалмады [6]. Осы орайда 2024 жылғы 26 ақпанда Пирей портында өткен 5-Балқан және Қара теңіз форумында талқыға түскен мәселелер ауқымымен танысу мүмкіндіктеріне ие болдық

[5]. Транскаспий халықаралық көлік бағытының маңыздылығы туралы баяндамасында Фудань университетінің «Бір белдеу, бір жол және жаһандық басқару» институтының Бас директоры Ренвей Хуан осы бағытының мәнін аша түскен еді [7]. Дүниежүзілік банктің көлік жөніндегі жетекші маманы, халықаралық сарапшы Чарльз Кунак Орта дәліздің дамуын тежеп тұрған іркілістер туралы ойын білдірді [8]. Қытай мен Еуропаны жалғастырушы, Каспий теңізі арқылы Қазақстанды Еуропамен байланыстыратын Транскаспий халықаралық көлік бағытына 2022 жылғы ақпанда басталған Ресей-Украина соғыс қимылдарынан кейін көбірек назар аударыла бастаған болатын. Ресей-Украина соғысының Транскаспий халықаралық көлік бағыты бойындағы елдердің саяси, экономикалық және инфрақұрылымдық байланыстарына өзіндік әсерін түркиялық ғалым, Анкара Хажы Байрам Вели университетінің, халықаралық қатынастар саласының маманы, қауымдастырылған профессор Гохан Текір 2023 жылғы маусымдағы «Ресей мен Украина арасындағы соғыс: Белдеу және жол бастамасының бұзылуы» (The Russia-Ukraine War: Derailment in the Belt and Road Initiative) атты мақаласында дәйектейді [19]. Жалпы Гохан Текір «Бір белдеу, бір жол» бастамасының Қазақстан үшін экономикалық және саяси салдары» (“Economic and Political Impacts of the Belt and Road Initiative on Kazakhstan”) атты 2022 жылғы мақаласында да бұл бастаманы ғылыми тұрғыдан жан-жақты сипаттаған болатын [4].

Ал Шығыс Еуропада және Орталық Азияда қорғаныс, геосаясат және сауда мәселелерін зерттеп жүрген сарапшы Александро Санчестің 2024 жылдың маусым айының соңында жарық көрген «Батыс Орта Азиялық Орта дәлізге көз тікті. Қытай да» («The West Is Laser-Focused on Central Asia's Middle Corridor. So Is China») мақаласында Транскаспий халықаралық көлік бағытының жаңа деңгейде жаңғыруы аймақтық емес державалардың жергілікті ойыншыларды бір-біріне қарсы қоюына жол бермейтіндігін дәйектеуі де мәселені талқылауда өзіндік жаңа ой туғызады [3]. Әлемнің әртүрлі аймақтарындағы геосаясат, халықаралық қатынастар және халықаралық қауіпсіздік бойынша зерттеулер жүргізетін Филадельфиядағы (АҚШ) Сыртқы саясатты зерттеу институтының «Еуразия» бағдарламасының ғылыми қызметкері Тони Лутан да «Бір белдеу, бір жол» бағдарламасының Қазақстан үшін өзектілігін жан-жақты талқылай келе, оның басты мәнін де аша түскен [20].

АҚШ армиясының резервтік капитаны, RAND-тың (Research and Development – ғылыми-зерттеу әзірлемелері) қорғаныс мәселелері бойынша сарапшысы Хантер Столлдың пікірінше, Орта дәліздің құрамына кіретін Еуразиялық елдер қазіргі инфрақұрылымды жетілдіру мақсатында кең көлемдегі қаржымен уақытты жұмсап жатқандықтарын нақты статистикалық мәліметтердің негізінде дәйектей алған [21]. Сонымен қатар, әдетте, авторлардың назарында жалпы Қазақстан-Қытай ынтамақтастығының көлік тасымалдау саласындағы соңғы жылдардағы нәтижелерін жеке қарастыру емес, көп жағдайда Қытайдың осы қарым-қатынастардағы бас пайдасы мен жеке мүддесін қарастыра отырып, басқа елдермен салыстыру

арқылы қарсы қоюға бағытталғандай [22]. Халықаралық көлік бағытының мүмкіндіктері мен алға қойылған мақсаттарын бағалауға қатысты бірқатар мақалалар ([8], [23], [26], [24],[25]) мәселені талқылау барысында қолданыс тапты

Нәтижелер

2023 жылдың 17 қазанында Бейжің қаласында (Қытай) қол қойылған Қазақстан мен Қытай үкіметтері арасындағы Транскаспий халықаралық көлік бағытын (ТХКБ) дамыту туралы Келісімді 2024 жылдың 29 мамырында қазақстандық мәжілістің бекітуі (дипломатиялық тілде ратификациялауы) – Ұлы Жібек жолын жаңғырту барысындағы кезекті қадамы екендігі анық [11]. Бұл келісімнің Қазақстан тарапынан қабылдануы еліміз арқылы өтетін аралас жүк тасымалдау көлемін, яғни мультимодальды, табиғаттың барлық асуларын, құрлық пен қоса теңіз өткелдері арқылы тасымалдауды одан әрі арттыра түсуге жағдай тудырады. Халықаралық жүк тасымалдау саласын оңтайландыру мақсатында цифрлық технологияны пайдалануды жетілдіру де күн тәртібіне қойылған болатын.

Еліміздің көршілес мемлекеттермен қарым-қатынастарының нығая түсуін мақсат тұтқан мемлекет басшысы осы үдерісті жеделдету мақсатында 2024 жылдың 1 шілдесінде «Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Қытай Халық Республикасының Үкіметі арасындағы Транскаспий халықаралық көлік бағытын, оның ішінде Қытай – Еуропа қатынасындағы контейнерлік пойыздар үшін дамыту жөніндегі келісімді ратификациялау туралы» Қазақстан Республикасының Заңына қол қойды [12].

Екі ел арасындағы қарым-қатынастардың дами түсуіне себепші болатын көлік тасымалы саласы өзекті мәселелердің қатарында деп пайымдауға болады. Осыған орай енді күшіне еніп жатқан келісімнің өзі соңғы бір жылдың ғана нәтижесі. Осы уақыт ішінде осы салада ғана Қытай мен Қазақстан арасында жасалынған үш келісім де халықаралық жүк тасымалдау салаларына арналған еді. Халықаралық жүк тасымалы туралы Сиань қаласында (Қытай) 2023 жылдың 17 мамырында екіжақты келісімге қол қойылған болатын. Парламентте келісімнің бекітілуін дәйектеу мақсатында баяндама жасаған қазақстандық Көлік министрі бұл келісімде жүк тасымалдау үдерісін жетілдіру өлшемдері мен ақпараттық технологияны енгізу қарастырылғанын хабарлаған еді. Ол өз кезегінде қазақстандық жүк тасымалдаушы көліктерінің Қытайдың жүк шоғырланған ірі қалалары мен кемежайларына өту мүмкіндігін реттей отырып, екіжақты тасымалдау тепе-теңдігін жүйелеуге мүмкіндік береді.

Транскаспий халықаралық көлік бағытын дамыту туралы келісім Бейжіңде (ҚХР) 2023 жылдың 17 қазанында жасалғаны белгілі. Бұл келісімдер бойынша уағдаласушы тараптар көлік, теміржол және теңіз көлігін тиімді пайдалануды және Қытайдан Қазақстан арқылы жүк тасымалдау бойынша логистиканы жетілдіруді белгілеген еді. Келісімдердің бірінде Қазақстан мен Қытай арасында арнайы топ құруды, екіншісі – Абай облысындағы Аягөз бекетінен Қытай аумағындағы Тачэн бекетіне дейінгі

темір жол салуды, Қазақстан мен Қытай арасындағы үшінші теміржол өткізу тірегін салуды, сондай-ақ шекара маңы аймағында қуатты терминалды құруды көздеген болатын.

2023 жылдың 18 қазанында Бейжіңде (ҚХР) Қазақстан Президенті «Бір белдеу, бір жол» халықаралық ынтымақтастығының III форумының ашылу рәсіміне қатысып, екіжақты жасалынып жатқан келісімдердің мәні мен маңыздылығын аша түсті. Мемлекет басшысы: «Қазақстан мен Қытай арасында Транскаспий бағытын дамыту жөніндегі үкіметаралық екі келісімге қол қойылды. Жуық арада бұл келісімдер айтарлықтай нәтиже беретініне сенімдімін. Күш-жігерімізді тиімдірек үйлестіру үшін ірі стратегиялық порттардың, логистикалық орталықтардың және пошта хабтарының серіктестік желісін құруды ұсынамын. Сонымен қатар кемелер мен контейнерлердің бірлескен өндірісін жолға қоюға мүдделіміз. Қазақстан жолаушылар мен жүктерді тұрақты тасымалдау ісін қамтамасыз ете отырып, әлемнің жетекші әуе компаниялары үшін сенімді әуе көпірі және ыңғайлы айлақ болуға дайын», - деп мәлімдеген еді [9].

Талқылау

Мемлекет басшысының пікірінше, жаңа жаһандық жоба саналатын «Цифрлық Жібек жолы» бастамасы аясындағы серіктестік мол мүмкіндіктерге жол ашады. Сол ретте «Цифрлық және зияткерлік ықпалдастықтың жаңа үлгісін құру экономикамыздың инновациялық тұрғыда дамуына елеулі үлес қосатынына сенімдімін. «Бір белдеу, бір жол» бастамасының жаңа онжылдығында Қазақстан ортақ табысқа жетуге жан-жақты атсалысуды жалғастырады. Құрметті Төраға Си Цзиньпин, Сіздің дана басшылығыңызбен ҚХР түрлі халықтардың ортақ тарихи тағдыры тұжырымдамасы негізінде Қытайдың жаңа дәуірін қалыптастыруда одан әрі зор жетістіктерге жететініне сенімдімін», - деп Қасым-Жомарт Тоқаев осы кездесуде өз баяндамасын қорытындылады [10].

Осыған орай, келісілген осы бағыт бойынша қосымша тасымалдау көлемін арттыру үшін екі ел аумақтарында логистикалық орталықтарды дамыту арқылы олардың іс-әрекеттерін оңтайландыруға, тасымалдау мерзімін қысқартуға, сондай-ақ көрсетілетін қызметтердің сапасын арттыруға ықпал ету жоспарланып отыр. Бұл бағыттағы жетістіктер өз нәтижесін нақты көрсетуде деп нық сеніммен пайымдауға болады, атап айтқанда Транскаспий халықаралық көлік бағыты арқылы 2023 жылдың қаңтар-тамыз айларында тауар тасымалдау көлемі 1,7 миллион тоннаға жетуі, 2022 жылмен салыстырғанда 85,3 пайызға артқандығы дәлел бола алады [23]. Жалпы 2023 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстан мен Қытай темір жолдары арасында жүк тасымалдаудың көлемі 28 млн тоннаға жетті [27]. Бұл көрсеткіш екі ел арасында теміржол байланысы ашылған сәттен бастап ең жоғарғы деңгейді көрсетті.

Сонымен қатар, 2024 жылдың қаңтар-мамыр айларының аралығында Қазақстан мен Қытай арасында жүктерді тасымалдаудың оң қарқыны

байқалды. Яғни, 2024 жылдың 6 айында Транскаспий халықаралық көлік бағыты бойынша жүктерді тасымалдау көлемі 65 пайызға өсіп, 2,1 млн тоннаны құрады [13].

Румыния бағытында Құрық порты арқылы 2024 жылдың 5 айында АТС-ға 882 тонна тасымалданған, бұл өткен жылғы көрсеткіштен (259 тонна) 3,5 есе артық [26]. Бес айдың ішінде Қытайға жөнелтілген жүктің көлемі өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 12,4 пайызға ұлғайып, 12,8 миллион тоннаны құрады. Оның ішінде Қытай бағытында Қазақстан экспортының үлесі 5,7 миллион тоннаға жетті, - деп хабарлайды Rail-news.kz. Сонымен бірге екіжақты қатынастардың арта түсуінің нәтижесінде металл кені 37 мың тоннаға (3,3 млн тонна), көмір 79 мың тоннаға (82,5 мың тонна), кара металл 296 мың тоннаға (447 мың тонна), мұнай 90 мың тоннаға (125 мың тонна), химиялық жүк 21 мың тоннаға (43 мың тонна) өскен болатын. Ұнтақ өнімдерінің (282 мың тоннаға дейін) және түсті металлдардың (279 мың тоннаға дейін) экспорты 50 пайызға артты. Осы жылдың 5 айында 81,3 мың тонна өсімдік майы тасымалданды, бұл 2023 жылдың ұқсас көрсеткіштерінен 28 пайызға артық [16]. Қытай мен Қазақстан арасындағы қарым-қатынастарды дамытуда Сиань құрлық порты қазақстандық экспорттаушылар үшін аса зор маңызға ие. Жүк таситын теміржол пойызының 40 пайызы осы терминал арқылы өтеді. 2024 жылдың басынан бері Сианьға 75 контейнерлік пойыз жөнелтілген. Бұл терминал – «Бір белдеу, бір жол» логистикалық хабындағы маңызды терминалдардың біріне айналуда.

Транскаспий бағыты Қазақстанды Грузиямен және Әзірбайжанмен байланыстырып, Каспий теңізіне және Еуропаға, одан әрі көлік жолдарына қол жеткізуді қамтамасыз етеді. Бұл бағыт Қазақстан арқылы тауарлардың, әсіресе энергия тасымалдаушылардың экспорты мен импорты үшін жаңа мүмкіндіктерді ашады. Мысалы, 2022 жылғы 25 қарашада Қазақстан, Грузия, Әзірбайжан және Түркия өкілдері осы ең «тар» жерлерді синхронды түрде жою және 2027 жылға дейін Транскаспий халықаралық көлік бағытын дамыту бойынша «Жол картасына» қол қойған болатын. Ал 2023 жылдың тамызында олар құжаттардың жаңартылған нұсқасын ұсынды. Сонымен бірге Мемлекет басшысының 2023 жылғы 1 қыркүйектегі Жолдауы шеңберінде Құрық портын толыққанды логистикалық кластер ретінде қалыптастыруды қамтитын теңіз инфрақұрылымын дамытудың кешенді жоспарын әзірлеу бойынша жұмыс жүргізілуде [14]. Транскаспий халықаралық көлік бағытын дамыту барысында осы дәліз арқылы еліміздің мұнайы мен мұнай өнімдерін, ауылшаруашылығы өнімдері мен минералды тыңайтқыштарын және басқа да шетелге шығарылатын жүктерді тасымалдауға көңіл бөлінуде.

Транскаспий халықаралық көлік бағытын, оның ішінде Қытай – Еуропа қатынасындағы контейнерлік пойыздар үшін дамыту жөніндегі келісім ратификацияланды. Бұл келісім бойынша уағдаласушы тараптар контейнерлік пойыздардың экспорттық-импорттық және тасымалдау ағынын ұлғайту және олардың ішінде жылжымалы құрамды қадағалау

бойынша мәліметтермен алмасу туралы мәмілеге келген болатын. Бұл өз кезегінде Орта дәліз бойынша жүк тасымалының жыл сайынғы жалпы көлемін болжауға мүмкіндік туғызары айқын. Ең бастысы осы келісімде белгіленген міндеттерді тараптар межеленген уақыт аралығында жүзеге асыруы тиіс. Яғни, келісім бойынша уағдаласушы тараптар Орта дәліз арқылы жүктерді тасымалдау жөнінде Бірлескен жұмыс тобын құрады. Қазіргі кезде Қытайдан Еуропаға жүк тасымалдау 19-23 күнді құраса, оның ішінде Қазақстан аумағы арқылы – 6 күн, жүк ағыны – 6 млн тонна [24].

Осы мәселе бойынша RAND-тың қорғаныс мәселелері бойынша сарапшысы Хантер Столлдың пікірінше, Орта дәліздің құрамына кіретін Еуразиялық елдер қазіргі инфрақұрылымды жетілдіруге көп уақыт пен ресурстар жұмсауда. 2022 жылдың соңында Қазақстан, Грузия, Әзірбайжан және Түркия Сыртқы істер және Көлік министрлері дәліздің дамуын жеделдету және өткізу қабілетін арттыру жолдарын анықтау үшін жиналып, теміржолдарды жаңартуға бағытталған бес жылдық жоспарды жариялады және бұл өткізу қабілеттілігін екі есеге арттырады деп күтілуде. Келісім аясында 2027 жылға қарай теміржолдың өткізу қабілеттілігін жылына 10 миллион тоннаға дейін жеткізу жоспарлануда, ал Қытайдан Еуропаға дейінгі жүк тасымалдау жылдамдығын 14-18 күнге дейін қысқарту көзделуде екендігі атап өтілді[21].

Осы бағытты нығайтудың нәтижесінде Қытай елінен шыққан жүк керуені 2024 жылдың 3 шілдесінде Ақтау мен Құрық порттарынан Әзірбайжан, Грузия, Түркия және Еуропа елдеріне жөнелтілді. Транскаспий халықаралық көлік бағыты жүктерді Қазақстаннан Әзірбайжанға жеткізуде Каспий теңізінің акваториясын пайдаланады. Бүгінгі таңда су көлігі мемлекет үшін ең тиімді және экономикалық тұрғыдан маңызды көліктердің бірі болып табылады. Мемлекет басшысы Транскаспий халықаралық көлік дәлізінің Қазақстанға тиесілі бөлігінің құндылығын әрдайым атап өтуде. Осыған орай Қазақстанның теңіз инфрақұрылымын дамытудың 2028 жылға дейінгі кешенді жоспары да әзірленген. Мамандардың айтуынша, соның негізінде кемежайларда контейнерлерді өңдеу қарқыны артып, терминалдардың қызмет атқару мүмкіндіктері де өзгертін болады. Жалпы бұл бағыт бойынша теміржол мен теңіз көлігін де ұтымды пайдаланудың арқасында контейнерлік тасымалдау жүзеге асырылады.

«Құрық Порт» ЖШС баспасөз қызметінің хабарлауынша, Транскаспий халықаралық көлік бағыты бойынша Қытайдан шыққан алғашқы қазақстандық және қытайлық жүк көліктері керуені 2024 жылдың 26 маусымында Қорғастан (ҚХР) шығып, Қазақстанның 8 өңірінен өтіп, Құрық портына 29 маусымда сәтті жетіп, жүк контейнерлері кемелерге тиелді. Бұл сапардың жалпы мерзімі 10 күнге созылып, ұзындығы – 4800 шақырымды өткен еді. Яғни көлік тасымалдау үдерістерін оңтайландырудың жоғары деңгейі мен логистикалық инфрақұрылымның жақсара басталғаны бірден байқалады.

2024 жылдың 3 шілдесінде Ақордада Қазақстанның мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев пен Қытай Халық Республикасының Төрағасы Си

Цзиньпин Транскаспий халықаралық көлік дәлізімен Қытай-Қазақстан-Еуропа бағытындағы алғашқы көлік керуенінің әрі қарай жол тартуына телекөпір желісі арқылы салтанатты түрде рұқсат берген болатын [10]. Нәтижесінде Транскаспий халықаралық көлік дәлізі арқылы өтетін жаңа тасымал тізбегі сәтті іске қосылды. Бұл бағыт Қазақстан мен Қытай арасында экономикалық және сауда ынтымақтастықты одан ары дамыта түсері сөзсіз.

Енді заманауи Жібек жолы Қытайдан бастау алып, ол жақтан шыққан жүк сегіз күн бойы Қазақстан территориясы арқылы өтіп, Ақтау мен Құрық порттарына жеткізілетін болады. Сондай-ақ екі ел арасындағы логистикалық байланыс теміржол арқылы да орнатылған. Пойыз жолы 11 мың шақырымға созылып, 30 күнде жетеді. Нәтижесінде тауарлар Еуропаның ішкі өңірлеріндегі сауда нарығына жеткізіледі [25].

Қазіргі таңда Қазақстан мен Қытай арасында жүктерді тасымалдау қуаты жылына 28 млн. тонна шамасында болса, Бақты-Чугучак үшінші теміржол тармағы іске қосылған кезде Қазақстан мен Қытай арасындағы жүк тасымалдау қуаты жылына 48 млн тоннаға дейін өсетіндігіне сенімді [16]. Сонымен қатар, ағымдағы жылдың жазына дейін Достық-Мойынты екіжолды желісі пайдалануға беріледі деп жоспарлануда, ол өз кезегінде осы аралықтың жүк өткізу қабілетін бес есеге арттырмақ. Жалпы еліміздің көлік-тасымалдау әлеуетін дамыту үшін Қазақстан темір жолдары 1300-дей жаңа темір жол салатыны межеленген іс-шара болып табылады.

Әрине, жүк тасымалы бағыттарын әртараптандырумен бірге, оның Қазақстан үшін өз өнімдерін шет мемлекеттерге шығара алатын тетік ретінде, желі ретінде дамытуы басты міндет болуы тиіс. Осы орайда әлемдік нарыққа төтеп бере алатын еліміздің өндірісін де әртараптандыруға ынталандыру қажет. Ал, Орта дәлізді дамыту тек жолдарды, порттарды немесе теміржол бағыттарын салудан ғана емес, сонымен қатар тауарлар мен жұмыс күшінің шекаралардан кедергісіз және оңтайлы өтуін қамтамасыз ету үшін «қатаң» инфрақұрылымды «жұмсақ» инфрақұрылыммен үйлестіру үрдісінен тұратынын ескерген дұрыс.

Қорытынды

Бұл мақалада «Бір белдеу, бір жол» бастамасының негізінде Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының соңғы бір-екі жылдағы Транскаспий халықаралық жүк тасымалдау бағыты бойынша жасалынған халықаралық келісімдері мен шарттарының негізінде екіжақты қарым-қатынастардың барысы мен нәтижелері, болашақ дамуға арналған іс шаралардың ауқымы қарастырылған болатын. Зерттеу нәтижелері бойынша екі ел арасында ауқымды өзгерістер болып жатқандығын, әсіресе өзгерістер экономикалық мәселелерді қамтитындығын, атап айтқанда ең алдымен энергетикалық ынтымақтастық және бірлескен инфрақұрылымдық бастамалар мәселелері бойынша қатынастардың айтарлықтай жандана түскендігін аңғаруға болады.

Әрине, халықаралық қатынастардың заңдылығы бойынша әр мемлекет өз ұлттық мүддесінің негізінде қарым-қатынастарды орнатуға талпынады. Қазақстанның «Бір белдеу, бір жол» бастамасына алғашқы сәттен бастап жан-жақты қолдау көрсетіп, оның негізгі қатысушыларының біріне айналуы да еліміздің ұлттық мүддесімен үйлесім табуында. Осы өзекті мәселе бойынша шетелдік сарапшылардың пікіріне назар аударуға болады. Кейбір шетелдік сарапшылардың тұжырымы бойынша, Қазақстанды «Бір белдеу, бір жол» бастамасына қосу «қытай арманын» жүзеге асыру және оның Ұлы Стратегиясының мақсаттарына жетудің өзегі болып табылады. Осы орайда Қазақстанды таңдауы оның негізгі жағрапиялық тоғысқан жерде орналасуына байланысты, сол жерден «Бір белдеу, бір жол» бастамасы Шығыс және Батыс Еуропаға экспансиялық жолын бастайды деп қорытындылайды [22].

Ал, түркиялық ғалым Гохан Текір «Бір белдеу, бір жол» бастамасының Қазақстан үшін экономикалық және саяси салдары» (“Economic and Political Impacts of the Belt and Road Initiative on Kazakhstan”) атты еңбегінде Қазақстанның Қытаймен қарым-қатынасы және «Бір белдеу, бір жол» бастамасына қосылуы Қазақстанға Ресеймен қарым-қатынасын теңестіруге, тепе-теңдік сақтауға қосымша мүмкіндіктер береді деген тұжырымдама жасайды [4].

Бүгінгі таңдағы осы көкейкесті мәселеге қатысты әлемнің әртүрлі аймақтарындағы геосаясат, халықаралық қатынастар және халықаралық қауіпсіздік, АҚШ-тың ұлттық қауіпсіздігі, лаңкестік, сондай-ақ этникалық қақтығыстар бойынша зерттеулер жүргізетін Филадельфиядағы (АҚШ) Сыртқы саясатты зерттеу институтының «Еуразия» бағдарламасының ғылыми қызметкері Тони Лутанның пікірі бойынша, Қазақстанның «Бір белдеу, бір жол» бастамасына қатысуы оған Ресейден қорғанудың тағы бір құралына ие болуға мүмкіндік береді. Тони Лутан: «Бір белдеу, бір жол» дәліздері Қазақстанға өз өнімдерін экспорттау үшін баламалы бағыттарға ие болуға мүмкіндік беруі, Ресейдің көлік жолдарына деген тәуелділігінен құтқарады. Қазақстанның Батыс елдерімен көлік байланысы оның осы елдермен саяси қарым-қатынастарының нығаюына ықпал етеді. Сонымен қатар, Батысқа қарай ілгерілей түскен «Бір белдеу, бір жол» дәліздерінің ортасында Қазақстанның болуы, оның Қытай үшін геосаяси маңыздылығын арттыра түсіп, бұл өз кезегінде Қазақстанның халықаралық алаңдағы саяси және дипломатиялық рөлінің өсуіне ықпал етеді, - деп пайымдайды [20]. Сырттағы сарапшылардың бұл тұжырымымен де келісуге болады. Осы зерттеудің аясында келтірілген дәйектемелер мен дәлелдер де мемлекетаралық ынтымақтастықтың нығаюы әр тарапқа да тиімді екендігін айқындау болатын. Бейбіт өмір сүруге ұмтылған елдердің де басты мақсаты сол қарым-қатынастарды әртараптандыру арқылы өзара тиімділікті арттыру болып табылады.

Сондай-ақ, осы бағыттағы сарапшылар жобаны таңдауда, қаржыландыру шарттарында, қоршаған ортаға және әлеуметтік әсерге қатысты кең көлемдегі ашықтық қажеттігін ұсынады. Осы орайда жүк тасымалының да тиімділігі мен ашықтығын едәуір арттырудағы заман ағымының талабы цифрлық технологияларды кедендік рәсімдеу үдерісіне интеграциялау. Бұл бағытта жасалынып жатқан жұмыстар өз нәтижелерін де көрсетуде.

Қазақстанның Көлік министрлігі 2024 жылдың қаңтар-наурыз айларында Транскаспий халықаралық көлік бағыты бойынша барлық тасымалдау көлемі 33 пайызға артқанын хабарлаған болатын. Министрлік мұны digital Trade corridor платформасының (Track&Trace және TezCustoms қызметтері) іске қосылуымен байланыстырады. Біріншісі жүктің орналасуын және оның кедендік мәртебесін онлайн бақылауға, сондай-ақ Транскаспий халықаралық көлік бағыты бойынша бүкіл жол бойындағы көлік құжаттары бойынша ақпаратты жаңартуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жүк жөнелтушілер мен жүктерді тасымалдау мәселесімен айналысатын қызметтер (экспедиторлар) TezCustoms арқылы транзиттік декларацияларды автоматты түрде рәсімдей алады. Қазіргі кезде бұл 30 минут ішінде жүзеге асырылады. Министрліктің мәліметі бойынша 2024 жылдың мамыр айының басында Қазақстан мен Әзірбайжанда Track&Trace техникалық интеграциясы бойынша жұмыстар аяқталған, ал Грузиямен жұмыстар жалғасып жатқаны хабарланған. Сондай-ақ Қытай мен Еуропа тараптарымен де осы бағытта келіссөздер жүргізілуде.

Сингапурда 2024 жылдың 23 мамырында Қазақ-Сингапур бизнес-форумы аясында TezCustoms цифрлық платформасының Транскаспий халықаралық көлік бағытында тиімді үздіксіз жұмысын қамтамасыз ету жөніндегі бірлескен жобаны жүзеге асыру бойынша «Қазақстан темір жолының» еншілес компаниясы «KTZ Express» АҚ мен Global DTC Pte Ltd мәмілеге келген болатын [18]. Бұл бірлескен бастама да көлік логистикасын дамыту бағытындағы жаңа мүмкіндіктерге жол ашары сөзсіз.

Ал 2024 жылғы 2-27 маусымда Шанхайда (ҚХР) «Транскаспий халықаралық көлік бағыты» халықаралық қауымдастығы «Transport logistic China 2024» логистика, көлік, ақпараттық технологиялар және жеткізу тізбегін басқару бойынша X халықаралық көрмесіне қатысты. Көрме шеңберінде Beijing Trans International Logistic Co компаниясымен кездесулер өткізіліп, «Ақтау теңіз сауда порты «ҰҚ» АҚ, «Құрық порты» ЖШС, «Қазақтеңізкөлікфлоты ҰТҚКҚ» ЖШС, «KTZ Express» АҚ, «Ады Контейнер» ЖШҚ тараптары арасында «Орта дәлізді» дамыту шеңберінде бірлескен ынтымақтастық мәселелері бойынша мәмілеге келді [17].

Сонымен қатар, болашақта Қазақстан Республикасының Сауда және интеграция министрлігінің хабарлауынша, 8,5 мың гектарға 2024-2027 жылдары екі кезеңде салынуы белгіленген толық циклды дамыған

инфрақұрылымды қамтитын халықаралық цифрлық көлік-технологиялық хабы «Құрғақ порт - Көлжат» жобасын іске асыру жоспарлануда [14]. Жоба аясында уақытша сақтау қоймаларын, көлікке арналған қызмет көрсету орталықтарын іске қосу жоспарланған. Сондай-ақ, мемлекеттік, брокерлік және басқа да қолдау қызметтерін көрсету бойынша қызметтерді іске қосу белгіленген. Сонымен қатар, тауарларды экспорттау орталығы пайда болады. Бұл жоба да Қытайдан жүк тасымалдау үдерісін арттыра түсуге бағытталған. Осындай «құрғақ порт» көлік-логистикалық кешенін ашу мәселесі Қостанай өңірінде де жоспарлануда.

Қазақстан Республикасының Көлік министрлігінің 2024 жылдың 23 ақпанындағы хабарламасында айтылғандай, министрлік теңіз инфрақұрылымын дамытудың 2030 жылға дейінгі кешенді жоспарын әзірлеу үстінде болатын. Ол жоспар бойынша 2024 жыл көлемінде Құрық портының акваториясын тереңдету шаралары жүргізілсе, 2025 жылы Ақтау портында да ұқсас шаралар жүзеге асатын болады. Сондай-ақ теңіз көлігі саласын дамыту мақсатында «Ляньюнган порт» компанияларымен бірлесіп Ақтау теңіз портында «контейнерлік хабтың» құрылысы басталады. Бұл контейнерлік тасымалдау мүмкіндігін жиырма футтық баламада 300 мыңға дейін арттырады [15]. Өткізу қабілетін арттыру шеңберінде Ақтау портының айлақтық инфрақұрылымын жаңғырту және Құрық портында үш жаңа терминал салу жоспарланған. Сондай-ақ министрлік өзен көлігінің әлеуетін толыққанды пайдалану мақсатында Ертіс трансшекаралық өзенін пайдаланып, Ресей-Қазақстан-Қытай арасында мультимодальды транзиттік дәлізді құруды ұсынады. Бұл шекаралас мемлекеттерді жаңа көлік қатынасымен байланыстыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар Тұғыл кентінің ауданында өзен портын салу және ұзындығы 99 шақырым Тұғыл-Майқапшағай телімінде Қытай шекарасына дейін темір жол салу көзделуде.

Осы жұмыстардың мақсаты - уақытты үнемдеп, тасымал үдерісін мейлінше ашық қылу, Қазақстанды сауда ағыны үшін тартымды ете түсу. Сонда ғана Қазақстан 2030 жылға қарай ел аумағы арқылы жүк тасымалдау көлемін жоспарлаған 35 млн тоннаға дейін жеткізу мүмкіндігіне ие болары анық. Сонымен бірге Қазақстан Президенті Қ.-Ж. Тоқаев Қытаймен тауар айналымын екіжарым есеге, яғни 100 млрд америкалық долларға дейін ұлғайту міндетін қойған болатын [9]. Бұл Қазақстан мен Қытай елдері арасындағы ынтымақтастығының болашағы. Ал Транскаспий халықаралық көлік бағыты бойынша сауданың өрістеуі Қазақстан мен Қытай елдерінің ғана емес осы бағытқа мүдделі елдердің арасындағы ынтымақтастықты да нығайта түсері хақ.

ӘДЕБИЕТ

[1] 博「洲」旗「告」面「疫情考」 “一「路」建「展」出强大的「性」和活力 [Флагманский доклад Азиатского форума Боао: Столкнувшись

с испытанием эпидемией, реализация инициативы «Один пояс, один путь» продемонстрировала высокую устойчивость и жизнеспособность]. 21.04.2021. https://www.ccdi.gov.cn/yaowen/202104/t20210418_239843.html

[2] China has signed Cooperation Documents on the Construction of the Belt and Road with 152 Countries and International Organizations. 2023, August 29. <https://ru.ahkcpower.com/news/china-has-signed-cooperation-documents-on-the-71237696.html>

[3] Sanchez A.W. The West Is Laser-Focused on Central Asia's Middle Corridor. So Is China. 2024, June 20. <https://thediplomat.com/2024/06/the-west-is-laser-focused-on-central-asias-middle-corridor-so-is-china/>

[4] Tekir G. Economic and Political Impacts of the Belt and Road Initiative on Kazakhstan // International Journal of Arts, Humanities and Social Studies. – 2022. - Volume 4; Issue 3.- P. 60-69.

[5] Китай и ЕС ставят на Средний коридор. 2024, March 2.

[6] Зейналова Л. Средний коридор важен для диверсификации транспортных маршрутов из Китая в Европу – Лязиза Сабырова из АБР / Эксклюзивное интервью. Баку/Trend. 2024, May 16. <https://www.trend.az/business/transport/3899888.html>

[7] Силенко И. Греция: новые транспортные маршруты из Азии в Европу. 2024, February 26. <https://rua.gr/news/bissecon/61280-greetsiya-novye-transportnye-marshruty-iz-azii-v-evropu-video.html>

[8] Аймағамбет А. Мүдделер мүйісі. Ұлы Жібек жолының жалғасы – Транскаспий // Егемен Қазақстан. - 2024. - 4 маусым (№ 106).

[9] Мемлекет басшысы «Бір белдеу, бір жол» халықаралық ынтымақтастығының III форумының ашылу рәсіміне қатысты. 2023, Октябрь 18. <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-bir-beldeu-bir-zhol-halykaralyk-yntymaktastygynyn-iii-forumynyn-ashylu-rasimine-katysty-1892334>

[10] Қасым-Жомарт Тоқаев пен Си Цзиньпин бірқатар нысанның салтанатты ашылу рәсіміне қатысты. 2024, July 3. <https://www.akorda.kz/kz/kasym-zhomart-tokaev-pen-si-czinpin-birkatar-nysannyn-saltanatty-ashylu-rasimine-katysty-364613>

[11] Мәжіліс еліміздің көлік-логистикалық әлеуетін дамытуға қатысты бірқатар келісімді ратификациялады. 2024, May 29. <https://parlam.kz/3/mazhilis/news/page1/052024>

[12] Қазақстан Республикасының Заңы. № 101-VIII ҚРЗ. 2024, July 1. <https://surl.li/sdkzie>

[13] Итоги полугодия: новый план развития портов, создание морского транспортно-логистического кластера. 2024, Июль 29. <https://primeminister.kz/ru/news/reviews/itogi-polugodiya-masshtabnye-dorozhnye-raboty-rost-passazhiropotoka-i-modernizatsiya-infrastruktury-28853>

[14] Құрық портындағы «Саржа» көпфункционалды теңіз терминалы жүктерді ауыстырып тиеуді бастады. 2023, Октябрь 26. <https://primeminister.kz/news/kuryk-portyndagy-sarzha-kopfunktsionaldy-teniz-terminaly-zhukterdi-auystyryp-tieudi-bastady-26039>

[15] Көлік министрлігі теңіз инфрақұрылымын дамытудың 2030 жылға дейінгі кешенді жоспарын әзірлеп жатыр. 2024, February 23. <https://www.gov.kz/memleket/entities/transport/press/news/details/712418?lang=kk>

[16] Қазақстан мен Қытай арасындағы теміржол жүк тасымалы өсім көрсетуде. 2024, June 26. <https://kazgazeta.kz/news/150271>

[17] International Association “Trans-Caspian International Transport Route” took part in the international exhibition Transport logistic China in Shanghai. 2024, June 27. <https://middlecorridor.com/en/press-center/news/27-06-2024-en>

[18] Growing partnership between Kazakhstan and Singapore may become a bridge between Southeast Asia and Central Asia. 2024, May 25. <https://www.newscentralasia.net/2024/05/25/growing-partnership-between-kazakhstan-and-singapore-may-become-a-bridge-between-southeast-asia-and-central-asia/>

[19] Tekir G. The Russia-Ukraine War: Derailment in the Belt and Road Initiative. 2023, June. https://www.researchgate.net/publication/372874492_The_Russia-kraine_War_Derailment_in_the_Belt_and_Road_Initiative

[20] Louthan T. A “Bright Path” Forward or a Grim Dead End? The Political Impact of the Belt and Road Initiative in Kazakhstan. - Pennsylvania: Foreign Policy Research Institute, 2022.

[21] Stoll H. The Middle Corridor: A Renaissance in Global Commerce. 2024, March 11. <https://www.rand.org/pubs/commentary/2024/03/the-middle-corridor-a-renaissance-in-global-commerce.html>

[22] Vitalis A. The BRI in Kazakhstan: The Chinese Dream with Kazakh Characteristics? 2024, February. <https://www.e-ir.info/2023/02/26/the-bri-in-kazakhstan-the-chinese-dream-with-kazakh-characteristics/>

[23] Әлімова Е. Орта дәлізбен жүк тасымалдау көлемі артпақ. 2024, February 3. <https://www.azattyq.org/a/32803755.html>

[24] Жанбиров А. Казахстанские перевозчики могут отправлять грузы через Транскаспийский маршрут в два раза быстрее. 2024, May 29. <https://khabar.kz/ru/news/obshchestvo/161104-kazakhstanskije-perevozchiki-smogut-dovozit-gruz-do-kitajskikh-portov>

[25] Мұрат Д. Қытайдан шыққан жүк алғаш Транскаспий дәлізі арқылы Еуропаға аттанды. 2024, July 3. <https://inbusiness.kz/kz/last/kytajdan-shykkazhuk-algash-transkaspj-dalizi-arkyly-europaga-attandy>

[26] Мұсахаев Ә. ТХКБ-ға Еуропа елдері қызығушылық танытуда. 2024, June 25. <https://rail-news.kz/kz/cargo-transportation/17844-txkb-ga-europa-elderi-qyzygusylyq-tanyтуда.html>

[27] На рекордный уровень вышли железнодорожные перевозки между Казахстаном и Китаем. 2023, December 26. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/rekordnyiy-uroven-vyishli-jeleznodorojnyie-perevozki-521456/

[28] Об официальном визите Премьер-Министра РК в Грузию. 2023, Oktober 5. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-tbi;isi/press/news/details/579980?lang=ru>

[29] Palu R., Hilmola O.P. Future Potential of Trans-Caspian Corridor // Review. Logistics. - 2023. - N 7 (3). – P. 39. <https://www.mdpi.com/2305-6290/7/3/39>

REFERENCES

- [1] 博「洲」旗「告」面「疫情考」 “一「路」建」展」出强大的「性和活力21.04.2021 [[Flagmanskiy doklad Aziatskogo foruma Boao: Stolknuvshis' s ispytaniyem epidemiyey, realizatsiya initsiativy «Odin poyas, odin put'» prodemonstrirovala vysokuyu ustoychivost' i zhiznesposobnost']. [Boao Forum for Asia Flagship Report: Facing the Test of the Epidemic, the Belt and Road Initiative Demonstrated High Resilience and Viability]. https://www.ccdi.gov.cn/yaowen/202104/t20210418_239843.html [in Chinese].
- [2] China has signed Cooperation Documents on the Construction of the Belt and Road with 152 Countries and International Organizations. 2023, August 29. <https://ru.ahkcpower.com/news/china-has-signed-cooperation-documents-on-the-71237696.html>
- [3] Sanchez A.W. The West Is Laser-Focused on Central Asia's Middle Corridor. So Is China. 2024, June 20. <https://thediplomat.com/2024/06/the-west-is-laser-focused-on-central-asias-middle-corridor-so-is-china/>
- [4] Tekir G. Economic and Political Impacts of the Belt and Road Initiative on Kazakhstan. International. Journal of Arts, Humanities and Social Studies, 2022. Volume 4; Issue 3, P. 60-69.
- [5] Kitay i ES stavyat na Srednij koridor [China and EU bet on the Middle Corridor]. 2024, March 2. [in Russ.].
- [6] Zejnalova L. Srednij koridor vajen dlja diversifikatsii transportnyh marshrutov iz Kitajya v Evropu – Lyaziza Sabyrova iz ABR (Eksklyuzivnoe intervyyu. Baku/Trend) [The Middle Corridor is important for diversifying transport routes from China to Europe – Lyaziza Sabirova from ADB (Exclusive interview. Baku/Trend)]. <https://www.trend.az/business/transport/3899888.html> [in Russ.].
- [7] Silenko I. Gretsia: novye transportnye marshruty iz Azij v Evropu (video). 2024, February 26 [Greece: New Transport Routes from Asia to Europe]. <https://rua.gr/news/bissecon/61280-gretsia-novye-transportnye-marshruty-iz-azii-v-evropu-video.html> [in Russ.].
- [8] Aimagambet A. Muddeler muyisi. Uly Jibek jolynyn jalgasy – Transkaspij. Egemen Kazakhstan, 2024, 4.06 [in Kaz.].
- [9] Memleket basshysy “Bir beldeu, bir jol” halyqaralyq yntymaqtastygynyn III forumynyn ashylu rasimine qatysty. 2023, Oktober 18 [The Head of State attended the opening ceremony of the 3rd International Forum on “One Belt, One Road” cooperation]. <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-bir-beldeu-bir-zhol-halykaralyk-yntymaqtastygynyn-iii-forumynyn-ashylu-rasimine-katysty-1892334> [in Kaz.].
- [10] Qasym-Jomart Toqaev pen Si Czinpin birqatar nysannyn saltanatty ashylu rasimine qatysty. 2024, July 3 [Kassym-Jomart Tokayev and Xi Jinping attended the grand opening ceremony of several facilities]. <https://www.akorda.kz/kz/kasym-zhomart-tokaev-pen-si-czinpin-birkatar-nysannyn-saltanatty-ashylu-rasimine-katysty-364613> [in Kaz.].
- [11] Majilis elimizdin kolik-logistikalyq aleuetin damytuga qatysty birqatar kelisimdi ratifikasialady. 2024, May 29 [The Mazhilis ratified several agreements related to the development of our country's transport and logistics potential]. <https://parlam.kz/3/mazhilis/news/page1/052024> [in Kaz.].

[12] Qazaqstan Respublikasynyn Zany. №101-VIII QRZ. 2024, July 1 [Law of the Republic of Kazakhstan]. <https://surl.li/sdkzie> [in Kaz.].

[13] Itogi polugodiya: novyi plan razvitiya portov, cozdanie morskogo transportno-logisticheskogo klastera. 2024, 29.07 [Half-Year Results: A New Port Development Plan and the Creation of a Maritime Transport and Logistics Cluster]. <https://primeminister.kz/ru/news/reviews/itogi-polugodiya-masshtabnye-dorozhnye-raboty-rost-passazhiropotoka-i-modernizatsiya-infrastruktury-28853> [in Russ.].

[14] Quryq portyndagy “Sarja” kopfuktsionaldy teniz terminaly jukterdi auystyryp tieudi bastady. 2023, Oktober 26 [The “Sarja” multifunctional sea terminal at the Kuryk port has begun transshipment operations]. <https://primeminister.kz/news/kuryk-portyndagy-sarza-kopfuktsionaldy-teniz-terminaly-zhukterdi-auystyryp-tieudi-bastady-26039> [in Kaz.].

[15] Kolik ministrigi teniz infraqurylymyn damytudyn 2030 jylga deyingi keshendi josparyn azirlep jatyr [The Ministry of Transport is developing a comprehensive plan for the development of maritime infrastructure until 2030]. 2024, February 23. <https://www.gov.kz/memleket/entities/transport/press/news/details/712418?lang=kk> [in Kaz.].

[16] Qazaqstan men Qytaj arasyndagy temirjol juk tasymaly osim korsetude [Rail freight transportation between Kazakhstan and China is showing growth]. 2024, June 26. <https://kazgazeta.kz/news/150271> [in Kaz.].

[17] International Association “Trans-Caspian International Transport Route” took part in the international exhibition Transport logistic China in Shanghai. 2024, June 27. <https://middlecorridor.com/en/press-center/news/27-06-2024-en>

[18] Growing partnership between Razakhstan and Singapore may become a bridge between Southeast Asia and Central Asia. 2024, May 25. <https://www.newscentralasia.net/2024/05/25/growing-partnership-between-kazakhstan-and-singapore-may-become-a-bridge-between-southeast-asia-and-central-asia/>

[19] Tekir G. The Russia-Ukraine War: Derailment in the Belt and Road Initiative. 2023, June. https://www.researchgate.net/publication/372874492_The_Russia_kraine_War_Derailment_in_the_Belt_and_Road_Initiative

[20] Louthan T. A “Bright Path” Forward or a Grim Dead End? The Political Impact of the Belt and Road Initiative in Kazakhstan. Pennsylvania: Foreign Policy Research Institute, 2022.

[21] Stoll H. The Middle Corridor: A Renaissance in Global Commerce. 2024, March 11. <https://www.rand.org/pubs/commentary/2024/03/the-middle-corridor-a-renaissance-in-global-commerce.html>

[22] Vitalis A. The BRI in Kazakhstan: The Chinese Dream with Kazakh Characteristics? 2024, February. <https://www.e-ir.info/2023/02/26/the-bri-in-kazakhstan-the-chinese-dream-with-kazakh-characteristics/>

[23] Alimova E. Orta dalizben zhuk tasymaldau kolemi artpaq [The volume of cargo transportation through the Middle Corridor is expected to increase]. 2024, February 3. <https://www.azattyq.org/a/32803755.html> [in Kaz.].

[24] Janbirova A. Kazakhstanskije perevozchiki mogut otravlyat gruzy cherez Transkaspiskij marshrut v dva raza bystree [Kazakh carriers can transport

goods via the Trans-Caspian route twice as fast]. 2024, May 29. <https://kz.kursiv.media/2024-05-29/dlzh-tmtm-gruzy-knr/> [in Russ.].

[25] Murat D. Qytajdan shyqqan juk algash Transkaspıj dalizi arqyly Europaga attandy. 2024, July 3. <https://inbusiness.kz/kz/last/kytajdan-shykkantzuk-algash-transkaspıj-dalizi-arkyly-europaga-attandy> [in Kaz.].

[26] Musahaev A. THKB-ga Europa elderi qyzygushylyq tanytuda [European countries are showing interest in the TITR (Trans-Caspian International Transport Route)]. 2024, June 25. <https://rail-news.kz/kz/cargo-transportation/17844-txkb-ga-europa-elderi-qyzygushylyq-tanytuda.html> [in Kaz.].

[27] Na rekordnyi uroven vyshli zheleznodorozhnye perevozki mezhdı Kazakhstanom i Kitaem [Rail transportation between Kazakhstan and China has reached a record level]. 2023, December 26. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/rekordnyiy-uroven-vyishli-jeleznodorojnyie-perevozki-521456/ [in Russ.].

[28] Ob oficialnom vizite Premier-Ministra RK v Gruziyu Visit of the Prime Minister of the Republic of Kazakhstan to Georgia]. 2023, Oktober 5. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-tbi;isi/press/news/details/579980?lang=ru> [in Russ.].

[29] Palu R., Hilmola O.P. Future Potential of Trans-Caspian Corridor. Review. Logistics, 2023, N 7 (3), P. 39. <https://www.mdpi.com/2305-6290/7/3/39>

R AGREEMENTS BETWEEN THE GOVERNMENTS OF KAZAKHSTAN AND CHINA ON THE DEVELOPMENT OF THE TRANS-CASPIAN INTERNATIONAL TRANSPORT ROUTE

Buyzheeva B.¹, *Jakubayeva S.², Alipbayev A.³

¹, ^{*2}, ³ Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. At the present stage a special place in bilateral relations between the Republic of Kazakhstan and the People's Republic of China is occupied by the direction of improving the Trans-Caspian International Transport Corridor, which revived the Great Silk Road - one of the oldest trade routes connecting the West and East. It is known that this issue is one of the relevant for Kazakhstan today. Therefore, the main objectives of the scientific research in the framework of the article are to study the implementation of agreements in this area between Kazakhstan and China, their results and what can be expected from further development. The essence of the article is a comprehensive scientific analysis of ways to implement initiatives outlined on the basis of agreements. The research, based on statistical data, in process of sorting reports and statements of responsible government agencies, examines what results have been achieved in real practice and the possibility of implementing planned activities. At the same time, the interests and positions of the governments of the countries interested in the Trans-Caspian International Freight Corridor in order to improve the logistics infrastructure on this route are not ignored. It is emphasized that the main goal of each interested state is to create a network of integrated multimodal transport and logistics centers on this corridor, ensuring close integration with international transport systems as an equal partner.

The relevance of the research on the agreements between Kazakhstan and China on the development of the Trans-Caspian International Transport Route (TMTM) is due to its strategic importance for global trade and economic growth. TM connects China with Europe, which helps strengthen economic ties and integration into international trade networks. The implementation of infrastructure projects, such as new railway and port terminals, requires an analysis of their impact on the economy and the environment. In addition, the development of the route can promote cultural exchange and strengthen social ties between peoples. Political aspects, including security and regional stability issues, also require attention. Research in this area will help identify both current achievements and prospects for further cooperation, which makes the topic particularly relevant for analysis in the context of global change.

Key words: the Great Silk Road, international trade, regional stability, China, Europe, logistics centers, “One Belt, One Road”, economic development

Funding: The research in the article was carried out with grant funding from the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan within the framework of the AR19679313 project “Competitiveness of transit and transport potential of Kazakhstan in the conditions of formation of alternative transport corridors”.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОГЛАШЕНИЙ МЕЖДУ ПРАВИТЕЛЬСТВАМИ КАЗАХСТАНА И КИТАЯ О РАЗВИТИИ ТРАНСКАСПИЙСКОГО МЕЖДУНАРОДНОГО ТРАНСПОРТНОГО МАРШРУТА

Бюжеева Б.З.¹, *Джакубаева С.Т.², Алипбаев А.Р.³

^{1,*2,3} Казахский национальный университет

имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Анотация. Сегодня особое место в двусторонних отношениях между Республикой Казахстан и Китайской Народной Республикой занимает направление совершенствования Транскаспийского международного транспортного коридора, возродившего один из древних торговых путей, соединявших Запад и Восток – Великий Шелковый путь. Известно, что этот вопрос является одним из актуальных и для Казахстана на сегодняшний день. Поэтому основными задачами научного исследования в рамках научной статьи являются изучение реализации соглашений в этой сфере между Казахстаном и Китаем, их результаты и то, чего можно ожидать от дальнейшего развития. Суть исследования заключается в комплексном научном анализе путей реализации инициатив, намеченных на основе соглашений. В статье на основе статистических данных, в процессе сортировки отчетов и заявлений ответственных государственных учреждений рассматриваются результаты, которые были достигнуты в реальной практике и возможности реализации намеченных мер. При этом не обойдены вниманием интересы и позиции

правительств стран, заинтересованных в Транскаспийском международном грузовом коридоре, по совершенствованию логистической инфраструктуры на этом маршруте. Подчеркивается, что основной целью каждого заинтересованного государства является создание сети интегрированных мультимодальных транспортно-логистических центров вдоль данного коридора, обеспечивающих тесную интеграцию с международными транспортными системами в качестве равноправного партнера.

Актуальность исследований соглашений между Казахстаном и Китаем о развитии транскаспийского международного транспортного маршрута (ТМТМ) обусловлена его стратегическим значением для глобальной торговли и экономического роста. ТМТМ соединяет Китай с Европой, что способствует укреплению экономических связей и интеграции в международные торговые сети. Реализация инфраструктурных проектов, таких как новые железнодорожные и портовые терминалы, требует анализа их воздействия на экономику и окружающую среду. Кроме того, развитие маршрута может способствовать культурному обмену и укреплению социальных связей между народами. Политические аспекты, включая вопросы безопасности и региональной стабильности, также требуют внимания. Исследования в этой области помогут выявить как текущие достижения, так и перспективы дальнейшего сотрудничества, что делает тему особенно актуальной для анализа в условиях глобальных изменений.

Ключевые слова: Великий Шелковый путь, международная торговля, региональная стабильность, Китай, Европа, логистические центры, «Один пояс, один путь», экономическое развитие

Финансирование: Исследование в статье осуществлено при грантовом финансировании Министерства науки и высшего образования РК в рамках проекта AP19679313 «Конкурентоспособность транзитно-транспортного потенциала Казахстана в условиях формирования альтернативных транспортных коридоров».

Авторлар туралы мәлімет:

Бюжеева Бакыт Задиевна - тарих ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті «Халықаралық қатынастар және әлемдік экономика» кафедрасының доценті Алматы, Қазақстан, e-mail: bbuzeeva@gmail.com

Джакубаева Салтанат Төлеуовна – PhD, Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті «Таяу Шығыс және Оңтүстік Азия» кафедрасының доцент м.а., Джордж Вашингтон Университетінің шақырылған зерттеушісі, Алматы, Қазақстан, e-mail: jakubayeva.s@gmail.com

Алипбаев Амангелды Рахметолданович – тарих ғылымдарының кандидаты, Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті «Халықаралық қатынастар және әлемдік экономика» кафедрасының доценті Алматы, Қазақстан, e-mail: alipbayev19@gmail.com

Сведение об авторах:

Бюжеева Бакыт Задиевна - кандидат исторических наук, доцент кафедры «Международные отношения и мировая экономика», Казахский национальный университет имени Аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: bbuzeeva@gmail.com

Джакубаева Салтанат Толеуовна – PhD, и.о. доцента кафедры «Ближний Восток и Южная Азия», Казахский национальный университет имени Аль-Фараби, приглашенный исследователь Университета Джордж Вашингтона, Алматы, Казахстан, e-mail: jakubayeva.s@gmail.com

Алипбаев Амангелды Рахметолданович – кандидат исторических наук, доцент кафедры «Международные отношения и мировая экономика», Казахский национальный университет имени Аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: alipbayev19@gmail.com

Information about authors:

Buyzeeva Bakyt - Ph. D., associate professor of the Department of international relations and world economy of the AlFarabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: bbuzeeva@gmail.com

Saltanat Jakubaeva – PhD, acting associate professor of the Department of the Middle East and South Asia of the Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: jakubayeva.s@gmail.com

Amangeldy Alipbayev - Ph. D., associate professor of the Department of international relations and world economy of the AlFarabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: alipbayev19@gmail.com

Received: March 11, 2025

УДК 323.

МРНТИ 11.15.51

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.007>

ЖАҒАНДЫҚ ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ: КЛИМАТТЫҢ ӨЗГЕРУІНЕ ҚАРСЫ КҮРЕСТЕ ЖАҒАРТЫЛАТЫН ЭНЕРГИЯНЫҢ РӨЛІ

*Абдуали М.А.¹, Байкушикова Г.С.²

* ^{1,2} әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті,
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Жаһандық климаттың өзгеруі және энергияға сұраныстың артуы жағдайында жаңартылатын энергия көздері (ЖЭК) әлемдік экономиканың тұрақты дамуының негізгі элементіне айналууда. Бұл жұмыстың өзектілігі дәстүрлі көмірсутек ресурстарынан энергияның неғұрлым таза және тұрақты түрлеріне көшу қажеттілігіне байланысты, бұл климаттық өзгерістерге қарсы күресте және энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде маңызды қадам болып табылады.

Зерттеудің мақсаты жаһандық энергетикалық жүйедегі ЖЭК рөлін талдау, сондай-ақ оларды енгізуге ықпал ететін немесе кедергі келтіретін негізгі факторларды анықтау болып табылады. Зерттеудің міндеттеріне мыналар кіреді: ЖЭК пайдаланудағы ағымдағы жай-күйі мен үрдістерін бағалау; ЖЭК енгізудің экономикалық, әлеуметтік және экологиялық аспектілерін талдау; әлемнің әртүрлі өңірлерінде жаңартылатын энергетиканы дамыту үшін негізгі кедергілер мен мүмкіндіктерді анықтау.

Зерттеу әдістері ғылыми әдебиеттерді, статистикалық деректерді және ЖЭК саласындағы табысты жобалардың кейс-кезеңдерін талдауды қамтитын кешенді тәсілге негізделген. Библиометриялық талдауды қолдану жаңартылатын энергия саласындағы зерттеулердің негізгі бағыттары мен тенденцияларын анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ЖЭК дамытуға бағытталған түрлі елдердің саясаттары мен стратегияларына салыстырмалы талдау жүргізілді.

Зерттеу нәтижелері ЖЭК енгізу көміртегі шығарындыларының төмендеуіне ықпал етіп қана қоймай, әсіресе дамушы елдерде жаңа экономикалық мүмкіндіктер туғызатынын көрсетеді. Алайда, тұрақты энергетикаға көшуді сәтті жүзеге асыру үшін қаржыландырудың жетіспеушілігі, техникалық шектеулер және тиімді нормативтік-құқықтық базаның болмауы сияқты бар кедергілерді еңсеру қажет. Бұл зерттеу жаңартылатын энергияға көшуге байланысты қиындықтар мен мүмкіндіктерді түсінуге ықпал етеді және осы саладағы қосымша зерттеулерге негіз бола алады.

Тірек сөздер: жаңартылатын энергия көздері, тұрақты даму, энергетикалық қауіпсіздік, климаттың өзгеруі, экономикалық әртараптандыру, технологиялық инновациялар, әлеуметтік аспектілер, энергетикалық трансформация

Кіріспе

Климаттың өзгеруіне байланысты өзекті мәселелердің бірі болып табылатын энергияға деген сұраныстың артуы аясында, жаңартылатын энергия көздерінің әлемдік экономикадағы рөлі мен маңыздылығы. Болашақта тұрақты энергетикасына көшу маңызды міндет болып табылады, өйткені көптеген елдер қазба отындарына тәуелділікті азайтуға және жаңартылатын энергияға көшуге тырысады.

Соңғы жылдары күн, жел, гидроэнергетика және геотермалдық энергия сияқты жаңартылатын энергия көздері кеңінен қолданылып келеді. Көптеген ғалымдар пікірінше 2050 жылға қарай жаңартылатын энергия климаттық дағдарыспен тиімді күресу үшін әлемдік энергиямен қамтамасыз етудің едәуір бөлігін құрауы керек деген пікірге келіседі. Жаңартылатын энергия экономикасы технологиядағы және ауқымды инфрақұрылымдағы айтарлықтай прогреске байланысты барған сайын қолайлылығы артуда.

Соңғы онжылдықтарда жаңартылатын энергия көздері (ЖЭК) геэкономикалық, геосаяси және экологиялық факторлар кешеніне байланысты әлемдік энергетикалық балансы құрылымында барған сайын маңызды орын алып келеді. Мұнай және табиғи газ сияқты дәстүрлі көмірсутек ресурстары шектеулігі географиялық таралуымен сипатталатындығы анық, бұл олардың стратегиялық маңыздылығы мен мемлекетаралық қақтығыстар үшін әлеуетін анықтайтындығы мәлім. Жаһандық дәрежеде энергия ресурстарын тұтыну құрылымының өзгеруі қорлардың динамикасына, сұраныс пен ұсыныстың ауытқуына, сондай-ақ энергетика саласындағы технологиялық инновацияларға байланысты деп есептейміз.

Соңғы жылдары жаңартылатын энергия көздері дәстүрлі қазба отындарына өміршең балама ретінде көбірек назар аударуда. Әлем климаттың өзгеруінің, қоршаған ортаның нашарлауының және тұрақты даму қажеттілігінің өзекті мәселелеріне тап болғандықтан, жаңартылатын энергия көздерін зерттеу зерттеулер мен пікірталастардың маңызды саласына айналды.

Дәстүрлі энергия көздерінің тапшылығы немесе олардың қол жетімділігі шектеулігіне байланысты, алдағы онжылдықтарда жаңартылатын энергия көздерінің жаңа дәуірі басталады. Алайда бұл пікірдің де кемшіліктері жеткілікті, мәселен мемлекеттер мен аймақтардың, тіпті кейбір континенттердің ерекшелігіне байланысты, жаңартырылатын энергия көздерін пайдаланудың өзі ұзақ және қымбат процесс болып табылады. ЖЭК өту бар мәселелерді шешпейді, оның үстіне жаңа даулы мәселердің туындауына алып келеді.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Жаңартылатын энергия көздерін әлемдік экономикаға енгізудің тиімділігін зерттеу-бұл кешенді және жүйелі тәсілді талап ететін күрделі және көп қырлы іс-шара. Климаттың өзгеруі мен қоршаған ортаны қорғау мәселелерін шешуге жаһандық назардың артуына байланысты бүкіл әлем

бойынша елдер мен директивалық органдар 2030 жылға қарай жаңартылатын энергия көздерін тұтынудың ағымдағы үлесін екі есеге арттыру мақсатында жаңартылатын энергия көздерін пайдалану мүмкіндіктерін кеңейтуге белсенді түрде ұмтылуда, жаңартылатын энергия көздерін дамытуға деген ұмтылыс бүкіл әлем бойынша көптеген жаңартылатын энергия жобаларын жүзеге асыруға әкелді [1].

Жаңартылатын энергия көздерін енгізу тиімділігін бағалау әдістемесін тиімді зерттеу үшін мұндай жобалардың сәттілігіне әсер ететін көптеген факторларды ескеру қажет. Негізгі аспектілердің бірі-техникалық, экономикалық, әлеуметтік және саяси ойларды қамтуы мүмкін маңызды жетістік факторларын анықтау және бағалау. Жаңартылатын энергия жобаларын әзірлеу және іске асыру барлық мүдделі тараптар үшін әртүрлі экологиялық, экономикалық және әлеуметтік салдарға әкелуі мүмкін және бұл салдарлар жаңартылатын энергияны енгізу процесінің жалпы тиімділігін қамтамасыз ету үшін мұқият өлшеніп, бағалануы керек.

Бірнеше зерттеулер жаңартылатын энергия көздеріндегі жобалардың әлеуметтік салдарын өлшеу әдістерін зерттеп, әлеуметтік салдарларды бағалау мұндай жобалардың әлеуметтік қолайлылығын арттыру үшін экологиялық және экономикалық салдарларды бағалау сияқты маңызды екенін мойындады. Сонымен қатар, зерттеушілер жаңартылатын энергия көздері жобаларындағы сәттіліктің маңызды факторларының тиімділік механизмдерін зерттеп, осы факторлардың тиімділігі мен тиімділігі арасындағы күрделі байланысты түсіну қажеттілігін атап өтті.

Осы тақырып бойынша қолданыстағы әдебиеттер жаңартылатын энергия көздерін енгізудің тиімділігін зерттеудің әдіснамалық тәсілдері туралы құнды ақпарат береді. Бұл зерттеулер жергілікті билік органдарының жаңартылатын энергия көздерінің жобаларына қарсы тұруы, табыстың маңызды факторлары және әлеуметтік, экономикалық және экологиялық зардаптарды өлшеу сияқты әртүрлі факторларды ескерудің маңыздылығын атап өтті. Мысалы, Пәкістандағы жаңартылатын энергия көздері жобаларына әсер ететін факторлардың тиімділігін зерттеу жаңартылатын энергия көздері жобаларының сәттілігінің маңызды факторларының тиімділігі ең алдымен қатысатын факторлардың тиімділігіне байланысты екенін көрсетті [2].

Тағы бір зерттеу жаңартылатын энергия көздеріндегі жобалардың әлеуметтік салдарын өлшеу әдістерін қарастырды, бұл салада түсінуді тереңдету және одан әрі жақсартуға ықпал ету қажеттілігін атап өтті. Сонымен қатар, экологиялық әділеттілік үшін жаңартылатын энергия көздерін енгізудің салдарын жүйелі түрде қарау эстетика, шу және жергілікті экожүйелерге әсер ету сияқты жаңартылатын энергияның әлеуетті «сыртқы жергілікті әсерлеріне» жарық түсірді, бұл жергілікті қауымдастықтардың жаңартылатын энергия жобаларына қарсы тұруына ықпал етуі мүмкін.

Осы әртүрлі көзқарастар мен әдістемелік тәсілдерге сүйене отырып, зерттеушілер жаңартылатын энергия көздерін әлемдік экономикаға енгізудің тиімділігін зерттеудің жан-жақты және сенімді негізін жасай алады.

Соңғы жылдары жаңартылатын энергия көздерін енгізудің тиімділігіне арналған ғылыми әдебиеттер санының күрт өсуі байқалды. Зерттеушілер жүргізген библиометриялық талдау жаңартылатын энергия көздерін, әсіресе күн және жел энергетикасын зерттеуге байланысты басылымдардың айтарлықтай өскенін анықтады [3]. Аталмыш зерттеуде бүкіл әлем бойынша жаңартылатын энергия шешімдеріне қызығушылық пен инвестицияның артып келе жатқанын анықтайды.

Бірнеше зерттеулер техникалық, экономикалық, экологиялық және әлеуметтік факторларды ескере отырып, жаңартылатын энергия көздеріне инвестициялауға қатысты шешім қабылдау процестерін зерттеді [2]. Бұл зерттеулерде жаңартылатын энергия көздері жобаларының тұрақтылығын бағалаудың күрделілігін және инвестициялық шешімдерді қолдаудың сенімді әдістерінің қажеттілігін көрсетеді.

Сондай-ақ, әдебиеттерде жаңартылатын энергия көздерін пайдалану технологияларын әзірлеу мен енгізуде мемлекеттік саясат пен ережелер шешуші рөл атқаратыны көрсетілген. Зерттеушілер тиімді саяси шаралар арқылы жоюға болатын капиталға қол жеткізу және қоғамдық тану сияқты жағалаудағы жел энергетикасын енгізудегі әртүрлі кедергілерді анықтады [4].

Нақты аймақтарға келетін болсақ, әдебиеттерде жаңартылатын энергия саясаты және әртүрлі елдердің алдында тұрған мәселелер туралы ақпарат бар.

Әдебиеттерде дамушы елдер контекстінде Әлеуметтік және саяси кедергілер тұрақты даму мүддесі үшін жаңартылатын энергия көздерін жылдам енгізудегі ең үлкен кедергілер болып табылады делінген. Сол сияқты, әр түрлі елдердегі жаңартылатын энергия көздеріне көшу себептерін және онымен байланысты кедергілерді талдау негізгі проблемалар ретінде экономикалық, саяси, құқықтық және техникалық факторларды анықтады [5].

Талқылау

Жаңартылатын энергия көздерін пайдаланудың қажеттілігі. Жаңартылатын энергияның теориялық және әдіснамалық негіздері инженерия мен технологиядан экономика мен саясатқа дейінгі көптеген пәндерді қамтиды. Күн, жел, гидроэнергетика және геотермалдық энергия сияқты жаңартылатын энергия көздерін пайдалану технологиялары таза, тұрақты және жиі үнемді шешімдерді қамтамасыз ете отырып, энергетикалық ландшафтты түрлендіруге әлеуетке ие. Жаңартылатын энергия көздерін енгізу парниктік газдар шығарындыларының азаюына ықпал етуі мүмкін, осылайша климаттың өзгеруін азайтады [1].

Жаңартылатын энергия жүйелері мен жеткізу тізбегінің өнімділігі олардың өміршеңдігі мен ауқымдылығын анықтайтын маңызды факторлар болып табылады. Зерттеушілер жаңартылатын энергияны кеңінен енгізудегі әртүрлі кедергілерді, соның ішінде технологиялық, экономикалық және саяси мәселелерді анықтады. Осы кедергілерді еңсеру және болашақтың тұрақты энергетикасына көшуді жеңілдету үшін технологиялық инновацияларды, саяси қолдауды және стратегиялық серіктестіктерді қамтитын көп қырлы тәсіл қажет [6].

British Petroleum мәліметтері бойынша, 1980 жылдардан бастап әлемдік энергия тұтынуындағы ЖЭК (гидроэнергияны қоспағанда) үлесінің үдемелі өсуі байқалады. ХХІ ғасырдың басында бұл үрдіс әсіресе айқын болды, оған технологияларды жетілдіру, жаңартылатын энергия өндірісінің өзіндік құнын төмендету және ұлттық үкіметтер мен халықаралық ұйымдардың институционалдық қолдауы ықпал етті [7].

1973 және 1979 жылдардағы энергетикалық дағдарыстар батыс елдеріндегі энергия теңгерімін әртараптандырудың негізгі катализаторы болды. Бұл оқиғалар дәстүрлі көмірсутектерге тәуелділікті азайту қажеттілігін тудырды және ЖЭК дамуын ынталандырды, әсіресе электр генерациясы секторында. Кейіннен мұнай мен газды экспорттаушыларға тәуелділікпен байланысты геосаяси тәуекелдер, сондай-ақ Экологиялық күн тәртібінің күшеюі энергетикалық трансформация процесін жеделдетті. Жаһандық климаттың өзгеруін ескере отырып, декарбонизация саласындағы халықаралық күш-жігер дамыған және дамушы экономикалардың энергетикалық стратегиясының маңызды элементі ретінде ЖЭК-ті кеңейтуге ықпал етті. ЖЭК-тің негізгі сипаттамалары олардың жаңаруы, кең географиялық қол жетімділігі және салыстырмалы түрде төмен көміртегі ізі болып табылады, бұл олардың ұзақ мерзімді бәсекеге қабілеттілігін анықтайды.

Жаһандық энергетикалық саясат шеңберінде ЖЭК-ті дамыту субсидиялау, инвестициялық ынталандыру және электр энергиясын кепілдендірілген сатып алу тетіктері арқылы қамтамасыз етіледі. ЖЭК-Тегі негізгі инвестициялық ағындар Қытай, АҚШ, Үндістан, Германия және Жапония сияқты елдерде шоғырланған. ЖЭК үш негізгі дискурсивті жазықтықта қарастырылады: ЖЭК артықшылықтарына баса назар аударатын басым оң жақтау; Тиімділік пен шығындар мәселелерін қозғайтын экономикалық және технологиялық сын-тегеуріндер шеңбері; Тұрақты даму контекстіндегі ЖЭК әлеуетін көрсететін экологиялық және әлеуметтік шеңбер [8].

Жаңартылатын энергияға көшудің артықшылықтары көп қырлы. Жаңартылатын энергия жаһандық температураның көтерілуін шектеу үшін қажетті парниктік газдар шығарындыларын азайтуға айтарлықтай үлес қоса отырып, жалпы әлемдік энергияға сұраныстың үштен екісіне дейін қанағаттандыра алады [9]. Сонымен қатар, жаңартылатын энергия нарығының өсуі дамыған және дамушы елдерге де әсер етеді. Дамыған елдер қоршаған ортаға әсерді азайту үшін жаңартылатын энергияны пайдалана алады, ал дамушы елдер өсіп келе жатқан экономикалық қозғалтқыштарын қуаттандыру және сыртқы энергия көздеріне тәуелділікті азайту үшін жаңартылатын ресурстарды пайдалана алады [10].

Дегенмен, жаңартылатын энергияға көшу белгілі бір қиындықтарды тудырады. Жаңартылатын энергия көздерін пайдаланудың өсуін жеделдету үшін ынталандырушы саясат пен нормативтік-құқықтық базаны түзету қажет, бұл ретте жел және күн фотоэлектрлік технологиялары саласында ең үлкен өсім күтіледі, бұл энергия тиімділігін арттырумен толықтырылады.

Сонымен қатар, халықаралық дискурста әлі де елеусіз қалған көлік және өндіріс секторлары әлемдік экономиканың толық декарбонизациясына қол жеткізу үшін жаңа технологиялық инновациялар мен инфрақұрылымды дамытуды қажет етеді.

Осы проблемаларға қарамастан, алдағы онжылдықтарда әлемдік экономикадағы жаңартылатын энергия көздерінің рөлі экспоненциалды түрде артады. Жаңартылатын энергия көздері тұрақты экономикалық дамуды ынталандыруға, қоршаған ортаға әсерді азайтуға және бүкіл әлем үшін таза және тұрақты энергетикалық болашақты қамтамасыз етуге қабілетті.

Жаңартылатын энергия нарығының өсуі жеделдейді деп күтілуде және жаңартылатын көздерден алынатын нарық үлесі 2030 жылға қарай 17,1% - дан 24% - ға дейін өседі деп болжануда [10]. Жел және күн энергиясы сияқты жаңартылатын энергия көздері шығындар тұрғысынан бәсекеге қабілетті болып келеді және айтарлықтай әлеуметтік-экономикалық пайда әкеледі, бұл оларды дамыған және дамушы экономикалар үшін өміршең шешім етеді. Дамыған елдер қоршаған ортаға әсерді азайту және жаңартылмайтын энергия өндіру әдістеріне тәуелділікті өтеу құралы ретінде жаңартылатын энергияға инвестиция салады, ал дамушы елдер жаңартылатын энергияның өсіп келе жатқан экономикасын ынталандыратын және сыртқы энергия көздеріне тәуелділікті төмендететін артықшылықтарын пайдалануға тырысады.

Жаңартылатын энергия көздерін пайдалану технологиялары дамып келе жатқандықтан, дамушы елдер осы жетістіктерді пайдалану үшін барлық мүмкіндіктерге ие. Бұл елдер көбінесе күн сәулесі сияқты жаңартылатын энергияның бай ресурстарына ие және қалыптасқан энергетикалық жүйелерге жаңа технологияларды енгізуге кедергі келтіретін бұрынғы энергетикалық инфрақұрылымы жоқ. Сонымен қатар, дамушы елдердегі энергияға сұраныстың қарқынды өсуі жаңартылатын энергия көздерін осы өсіп келе жатқан қажеттіліктерді тұрақты негізде қанағаттандырудың тартымды нұсқасына айналдырады.

Жаңартылатын энергия көздерін енгізуге ықпал ететін факторлар. Жаңартылатын энергия көздерінің перспективалы әлеуетіне қарамастан, бірнеше мәселелерді шешу қажет. Негізгі кедергілердің бірі-жаңартылатын энергия көздерінің өсуін жеделдетуге ықпал ететін саясат пен нормативтік-құқықтық базаның қажеттілігі. Жаңартылатын Энергия Көздері Жөніндегі Халықаралық Агенттіктің (IRENA) пікірінше, Париж Келісімінің жаһандық температураның индустрияға дейінгі деңгейден 1,5°C-қа дейін көтерілуін шектеу мақсатына жету үшін жаңартылатын энергия көздерінің өсуін алты есе арттыру қажет. Сонымен қатар, көлік және өндіріс сияқты салалардағы технологиялық инновациялар көмірқышқыл газының шығарындыларын түпкілікті жою үшін өте маңызды болады. Сын-қатерлерді еңсеру және жаңартылатын энергия көздері ұсынатын мүмкіндіктерді пайдалану әлемдік экономиканың болашақ даму траекториясын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады.

Жаңартылатын энергия көздерін қабылдауды бірнеше факторлар жеделдетті. Біріншіден, жаңартылатын энергия көздерін пайдалану технологиясымен байланысты қолайлы экономикалық жағдай, атап айтқанда, күн фотоэлектрлік қондырғылары мен жел турбиналары құнының төмендеуі бұл энергия көздерін дәстүрлі қазба отындарымен салыстырғанда бәсекеге қабілетті етеді. Сонымен қатар, күн сәулесі, жел және геотермалдық энергия сияқты жаңартылатын энергия көздерінің кең қол жетімділігі оларды әртүрлі аймақтарға, соның ішінде экономикалық өсу үшін осы таза энергия көздерін пайдаланғысы келетін дамушы елдерге қол жетімді етті.

Сонымен қатар, жаңартылатын энергия технологияларының ауқымдылығы оларды әртүрлі масштабта енгізуге мүмкіндік берді, бұл орталықтандырылмаған энергия өндірісі мен таралуына ықпал етті. Жұмыс орындарын құру, ауа сапасын жақсарту және қазба отынының импортына тәуелділікті азайту сияқты жаңартылатын энергияны пайдаланудың әлеуметтік-экономикалық пайдасы үкіметтер мен мүдделі тараптарды болашақта жаңартылатын энергияға көшуге басымдық беруге итермеледі.

Нәтижелер

Жаңартылатын энергия көздеріне қатысты сыни көзқарас. Тұрақты энергетикалық шешімдерді іздеудің бір бөлігі ретінде жаңартылатын энергия көздері айтарлықтай назар аударады және инвестицияларды тартады, ал олардың жақтастары дәстүрлі қазба отынына негізделген энергия өндірумен байланысты өзекті экологиялық мәселелерді шешу үшін олардың әлеуетін жарнамалайды. Дегенмен, ғылыми әдебиеттерді мұқият зерттеу жаңартылатын энергия көздерін пайдалану технологияларын кеңінен енгізуге байланысты мәселелер мен шектеулерді жақсырақ түсінуге мүмкіндік береді.

Жаңартылатын энергия көздеріне қатысты негізгі мәселелердің бірі-олардың жеткізілімдерінің құбылмалылығы, бұл электр энергиясын желіге сенімді және үздіксіз жеткізу үшін айтарлықтай қиындықтар тудыруы мүмкін. Күн мен желдің энергиясы, атап айтқанда, олардың негізгі ресурстарының болжанбайтын сипатына байланысты, бұл электр энергиясын өндірудегі ауытқуларға әкеледі, оларды басқару және қолданыстағы энергетикалық инфрақұрылыммен біріктіру қиын болуы мүмкін.

Күн мен жел энергиясының ішкі табиғаты атап өткендей, «дәстүрлі» көздерге» қарағанда электр желілері үшін үлкен проблемалар тудыруы мүмкін, бұл электр желісінің тұрақтылығы мен сенімділігін сақтау үшін қосымша шараларды қажет етеді [11].

Сонымен қатар, жаңартылатын энергия көздеріне тәуелділік электр желісінің осалдығына әкелуі мүмкін. Жаңартылатын энергияны пайдаланудың тұрақсыз сипаты энергетикалық жүйенің жалпы тұрақтылығы мен қауіпсіздігіне айтарлықтай әсер етуі мүмкін «күтпеген ақауларға» әкелуі мүмкін [12].

Дәстүрлі электр станциялары өзгергіштік пен сенімділік мәселелеріне тап болғанымен, жаңартылатын энергия көздеріне қатысты мәселелер жиі өткір және күрделі шешімдерді қажет етеді.

Жаңартылатын энергия көздеріне қатысты негізгі мәселелердің бірі-олардың құбылмалы сипаты [1]. Күн, жел және басқа да жаңартылатын энергия көздерінің болуы олардың сенімділігі мен тұрақтылығына айтарлықтай әсер етуі мүмкін ауа-райы мен климаттық жағдайлар сияқты қоршаған орта факторларына байланысты. Мұндай үзілістер электр желілерін біріктіру үшін үлкен проблема болып табылады, өйткені электр желісі тұрақтылықты сақтау және өзгеріп отырған сұранысты қанағаттандыру үшін тұрақты және сенімді энергиямен қамтамасыз етуді қажет етеді. Жаңартылатын энергия көздерін қолданыстағы желілік инфрақұрылымға біріктіруге байланысты «мүмкіндіктер мен проблемалар» күн мен жел энергиясының ішкі табиғаты «дәстүрлі көздерге» қарағанда электр желілері үшін үлкен проблемалар тудыруы мүмкін, бұл электр желісінің тұрақтылығы мен сенімділігін қамтамасыз ету үшін қосымша шараларды қажет етеді.

Сонымен қатар, жаңартылатын энергия көздерін пайдалану технологияларын масштабтау және сақтау мүмкіндіктері мұқият ғылыми зерттеудің тақырыбы болды. Ғалымдардың пікірінше, жаңартылатын энергия көздері энергия балансына үлес қосуы мүмкін болса да, оларға тән құбылмалылық пен құбылмалылық деректерді сақтаудың озық шешімдерін және оларды қолданыстағы энергетикалық инфрақұрылымға тиімді біріктіру үшін желіні басқару стратегияларын әзірлеуді талап етеді.

Жаңартылатын энергия көздерін пайдаланудың перспективалы перспективаларына қарамастан, ғылыми әдебиеттерде кеңінен қабылдауға қол жеткізілмес бұрын шешілуі керек бірнеше негізгі мәселелер атап өтілді. Оларға жақсартылған желілік интеграция, сенімді сақтау шешімдері және жаңартылатын энергия көздерінің өзгергіштігін төмендететін технологияларды дамыту қажеттілігі жатады [13].

Сонымен қатар, күн фотоэлектрлік жүйелері мен жел турбиналары сияқты жаңартылатын энергия технологияларына байланысты күрделі және орнату шығындары дәстүрлі қазба отынына негізделген электр энергиясын өндіруге қарағанда айтарлықтай жоғары болуы мүмкін [14]. Бұл қаржылық кедергі жаңартылатын энергия көздерін, әсіресе экономикалық ресурстары немесе инфрақұрылымы шектеулі аймақтарда кеңінен қабылдауды шектеуі мүмкін.

Сонымен қатар, жаңартылатын энергия көздерін қолданыстағы электр желісінің инфрақұрылымына біріктіру айтарлықтай техникалық және реттеуші кедергілер тудыруы мүмкін. Коммуналдық қызмет операторлары мен жүйелік жоспарлау мамандары көбінесе жаңартылатын энергия көздерін пайдаланудан тартынады, өйткені олардың пайдалану қиындықтары мен электр желісінің тұрақсыздығы мүмкін.

Зерттеуші Стрэм пікірінше, «күн мен жел энергиясының ішкі табиғаты «дәстүрлі» көздерге қарағанда электр желілері үшін үлкен проблемалар тудыруы мүмкін» [11]. Бұл өзгерістерге қарсылық, жаңартылатын энергия

көздерін енгізуге ықпал ететін ынталандыру мен саясаттың болмауымен бірге, оларды кеңінен енгізуге үлкен кедергі болуы мүмкін.

Жаңартылатын энергияның әлеуетті артықшылықтары айқын болғанымен, ғылыми әдебиеттерде оларды жүзеге асыруға теңдестірілген және негізделген көзқарас қажет екендігі баса айтылған.

Дамушы елдерде жаңартылатын энергия көздерін енгізуге байланысты проблемалар сенімді инфрақұрылымның, техникалық білімнің және қаржылық ресурстардың болмауымен одан әрі күшейе түседі. Келесі ғалымдар пікірінше, «ЖЭК дамытудағы кедергілер әртүрлі елдерде/аймақтарда ерекшеленеді және экономикалық, техникалық, ақпараттық, қаржылық, нормативтік және саяси, институционалдық және әкімшілік, әлеуметтік және экологиялық және түпкілікті пайдалану/сұраныс кедергілерін қамтиды» [15].

Жаңартылатын энергия көздерінің экологиялық мәселелерді шешудегі артықшылықтары кеңінен танылғанымен, ғылыми әдебиеттер оларды кеңінен енгізуді қамтамасыз ету үшін еңсеру қажет мәселелер мен шектеулерге егжей-тегжейлі көзқарасты ұсынады.

Қорытынды

Қорытындылай келе, алдағы жылдары әлемдік экономикадағы жаңартылатын энергия көздерінің рөлі арта түсетінін атап өткім келеді. Жаңартылатын энергияға негізделген экономикаға көшу бүкіл әлем елдері үшін Тұрақты дамуға, қоршаған ортаны қорғауға және энергетикалық қауіпсіздікке жол ашады.

Төмен көміртекті экономикаға көшу жаһандық императив болып табылады және бұл трансформациядағы жаңартылатын энергия көздерінің рөлі өте маңызды. 2050 жылға қарай жер бетінің орташа жаһандық температурасын 2 °C-тан төмен көтеруді шектеу мақсатына жету үшін жаңартылатын энергия жалпы әлемдік энергиямен қамтамасыз етудің үштен екісін құрауы керек. Бұл ауысуды қамтамасыз ету үшін директивалық органдар мен нормативтік-құқықтық база жаңартылатын энергия көздерінің өсуінің алты есе жеделдеуін қамтамасыз ететіндей етіп түзетілуі керек, бұл ретте энергия тиімділігінің жоғары деңгейімен толықтырылған жел және күн фотоэлектрлік технологияларында ең үлкен өсу күтіледі, дегенмен, көмірқышқыл газының шығарындыларын толығымен азайту үшін жаңа технологиялар мен инновациялар қажет болады, әсіресе халықаралық пікірталастарда елеусіз қалған көлік және өндіріс секторларында.

Жаңартылатын энергия көздерін, соның ішінде күн, жел және гидроэнергетиканы кеңінен енгізу әлемдік экономика үшін трансформациялық әлеуетке ие. Жаңартылатын энергия көздері нарығының өсуі 2020 жылдан 2021 жылға дейін шамамен 5% - ға жетеді деп күтілуде, жаңартылатын энергия көздері 2030 жылға қарай әлемдік энергетикалық нарықтың 17,1% - дан 24% - на дейін өседі деп болжануда [10]. Бұл өсім әсіресе дәстүрлі энергетикалық инфрақұрылымдар жетіспейтін дамушы экономикаларда айқын көрінеді, дегенмен экономикалық өсу дамыған

елдердің өсімінен асып түседі деп болжануда.

Жаңартылатын энергия көздері парниктік газдар шығарындыларын айтарлықтай азайтуы мүмкін әлемдік энергияға деген сұраныстың едәуір бөлігін қамтамасыз етеді деп болжануда. Дегенмен, көміртегі бейтараптығына қол жеткізу технологияны, әсіресе жаһандық климаттық саясаттағы негізгі мәселелер болып қала беретін көлік және өндіріс сияқты секторларда жетілдіруді қажет етеді.

Жаңартылатын энергия көздеріне көшу қолайлы экономикалық жағдайлармен, ресурстардың қолжетімділігімен және технологиялық ауқымдылығымен қамтамасыз етілген айтарлықтай экономикалық және экологиялық пайда әкеледі. Дамушы елдер, атап айтқанда, сыртқы энергия көздеріне тәуелділікті азайту және олардың экономикалық дамуын қолдау құралы ретінде жаңартылатын энергия көздерінен пайда табуға дайын.

Жаңартылатын энергия көздерінің өсуінің қажетті деңгейлеріне қол жеткізу үшін саясат пен нормативтік-құқықтық базаны қамтамасыз ету маңызды болады. Жел және күн фотоэлектрлік технологиялары бұл өсімнің көп бөлігін энергия тиімділігін арттырумен толықтырады деп күтілуде. Соған қарамастан, көмірқышқыл газының шығарындыларын толығымен жою басқа салаларда, әсіресе көлік пен өндірісте инновацияларды қажет етеді.

Қорытындылай келе, жаңартылатын энергия көздеріне жаһандық көшу климаттың өзгеруіне қарсы күресте және тұрақты болашақты қамтамасыз етуде шешуші қадам болып табылады. Жаңартылатын энергия көздерінің қолайлы экономикасы, барлық жерде кездесетін ресурстары, масштабталатын технологиялары және әлеуметтік-экономикалық артықшылықтары оны жаһандық энергетикалық трансформацияның негізгі драйвері ретінде көрсетеді. Саясаттағы, реттеудегі және технологиялық мәселелердегі қиындықтарды жеңе отырып, әлем жаһандық экономиканы қайта құру және тұрақты болашақты қамтамасыз ету үшін жаңартылатын энергия көздерінің орасан зор әлеуетін пайдалана алады. Жаңартылатын энергия көздерін енгізуді одан әрі жеделдету климаттың өзгеруін азайту және жаһандық ауқымда тұрақты дамуға жәрдемдесу үшін өте маңызды.

ӘДЕБИЕТ

[1] Adams S. O., Asante W. Politics of Renewable Energy in Africa: Nature, Prospects and Challenges. - IntechOpen eBooks. IntechOpen, 2019.

[2] Strantzali E., Aravossis K. Decision making in renewable energy investments. // Renewable and Sustainable Energy Reviews. - 2015. - Vol. – 55 - p. 885.

[3] Castillo C. E. C., Salas W. P. G., Ochoa G. V. Research trend in renewable energy resource: a detail bibliometric study. // Contemporary Engineering Sciences. - 2018. - Vol. 11. - Issue 75. - P. 3739.

[4] Farinelli U. Renewable energy policies in Italy. // Energy Sustainable Development. - 2004. - Vol. 8. - Issue 1. - P. 58.

[5] Kabel T. S., Bassim M. Reasons for shifting and barriers to renewable energy: a literature review. // International Journal of Energy Economics and Policy. - 2020. - Vol. 10. - No. 2. - P. 89.

[6] Wee H., Yang W.-H., Chou C.-W., Padilan M. V. Renewable energy supply chains, performance, application barriers, and strategies for further development. // Renewable and Sustainable Energy Reviews. - 2012. - Vol. 16. - Issue 8. - P. 5451.

[7] British Petroleum (BP). BP energy outlook. - London: BP Publication, 2019.

[8] Reetz M. R., Arlt D., Wolling J. Explaining the media's framing of renewable energies: an international comparison. - 2019.

[9] Gielen D., Boshell F., Saygin D., Bazilian M., Wagner N., Gorini R. The role of renewable energy in the global energy transformation. // Energy Strategy Reviews. - 2019. - Vol. 24. - P. 38.

[10] Marsillac E. Supporting Renewable Energy Market Growth through the Circular Integration of End-of-Use and End-of-Life Photovoltaics. // Sustainability. - 2021. - Vol. 13. - Issue 19. - P. 10594.

[11] Stram B. Key challenges to expanding renewable energy. // Energy Policy. - 2016. Vol. 96. - P. 728.

[12] Sovacool B. K. The intermittency of wind, solar, and renewable electricity generators: Technical barrier or rhetorical excuse? // Utilities Policy. - 2008. - Vol. 17. - P. 288.

[13] Shafiullah G., Oo A. M. T., Jarvis D., Ali A. B. M. S., Wolfs P. Potential challenges: Integrating renewable energy with the smart grid. // Australasian Universities Power Engineering Conference. - 2010. - P. 1. <http://dro.deakin.edu.au/eserv/DU:30056462/shafiullah-potentialchallenges-2010.pdf>.

[14] Sandor D., Fulton S., Engel-Cox J., Peck C., Peterson S. System Dynamics of Polysilicon for Solar Photovoltaics: A Framework for Investigating the Energy Security of Renewable Energy Supply Chains. // Sustainability. - 2018. - Vol. 10. - Issue 1. - P. 160.

[15] Painuly J. P., Wohlgemuth N. Renewable energy technologies: barriers and policy implications. // Elsevier BV, 2020. - P. 539.

REFERENCES

[1] Adams S. O., Asante W. Politics of Renewable Energy in Africa: Nature, Prospects and Challenges. IntechOpen eBooks. IntechOpen, 2019.

[2] Strantzali E., Aravossis K. Decision making in renewable energy investments. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 2015, Vol.55, p. 885.

[3] Castillo C. E. C., Salas W. P. G., Ochoa G. V. Research trend in renewable energy resource: a detail bibliometric study. Contemporary Engineering Sciences, 2018, Vol. 11, Issue 75, P. 3739.

[4] Farinelli U. Renewable energy policies in Italy. Energy Sustainable Development, 2004, Vol. 8, Issue 1, P. 58.

[5] Kabel T. S., Bassim M. Reasons for shifting and barriers to renewable

energy: a literature review. International Journal of Energy Economics and Policy, 2020, Vol. 10, No. 2, P. 89.

[6] Wee H., Yang W.-H., Chou C.-W., Padilan M. V. Renewable energy supply chains, performance, application barriers, and strategies for further development. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 2012, Vol. 16, Issue 8, P. 5451.

[7] British Petroleum (BP). BP energy outlook. - London: BP Publication, 2019.

[8] Reetz M. R., Arlt D., Wolling J. Explaining the media's framing of renewable energies: an international comparison, 2019.

[9] Gielen D., Boshell F., Saygin D., Bazilian M., Wagner N., Gorini R. The role of renewable energy in the global energy transformation. Energy Strategy Reviews, 2019, Vol. 24, P. 38.

[10] Marsillac E. Supporting Renewable Energy Market Growth through the Circular Integration of End-of-Use and End-of-Life Photovoltaics. Sustainability, 2021, Vol. 13, Issue 19, P. 10594.

[11] Stram B. Key challenges to expanding renewable energy. Energy Policy, 2016, Vol. 96, P. 728.

[12] Sovacool B. K. The intermittency of wind, solar, and renewable electricity generators: Technical barrier or rhetorical excuse? Utilities Policy, 2008, Vol. 17, P. 288.

[13] Shafiullah G., Oo A. M. T., Jarvis D., Ali A. B. M. S., Wolfs P. Potential challenges: Integrating renewable energy with the smart grid. Australasian Universities Power Engineering Conference, 2010, P. 1. <http://dro.deakin.edu.au/eserv/DU:30056462/shafiullah-potentialchallenges-2010.pdf>.

[14] Sandor D., Fulton S., Engel-Cox J., Peck C., Peterson S. System Dynamics of Polysilicon for Solar Photovoltaics: A Framework for Investigating the Energy Security of Renewable Energy Supply Chains. Sustainability, 2018, Vol. 10, Issue 1, P. 160.

[15] Painuly J. P., Wohlgemuth N. Renewable energy technologies: barriers and policy implications. Elsevier BV, 2020, P. 539.

ГЛОБАЛЬНАЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ: РОЛЬ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ В БОРЬБЕ С КЛИМАТИЧЕСКИМИ ИЗМЕНЕНИЯМИ

*Абдуали М.А.¹, Байкушикова Г.С.²

*^{1, 2} Казахский Национальный Университет
имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Аннотация. В условиях глобального изменения климата и растущего спроса на энергию возобновляемые источники энергии (ВИЭ) становятся ключевым элементом устойчивого развития мировой экономики. Актуальность данной работы обусловлена необходимостью перехода от традиционных углеводородных ресурсов к более чистым и устойчивым формам энергии, что является важным шагом в борьбе с климатическими изменениями и обеспечении энергетической безопасности.

Целью исследования является анализ роли ВИЭ в глобальной

энергетической системе, а также выявление основных факторов, способствующих или препятствующих их внедрению. Задачи исследования включают: 1) оценку текущего состояния и тенденций в использовании ВИЭ; 2) анализ экономических, социальных и экологических аспектов внедрения ВИЭ; 3) выявление ключевых барьеров и возможностей для развития возобновляемой энергетики в различных регионах мира.

Методы исследования основаны на комплексном подходе, включающем анализ научной литературы, статистических данных и кейс-стадии успешных проектов в области ВИЭ. Использование библиометрического анализа позволяет выявить основные направления исследований и тенденции в области возобновляемой энергетики. Кроме того, проведен сравнительный анализ политик и стратегий различных стран, направленных на развитие ВИЭ.

Результаты исследования показывают, что внедрение ВИЭ не только способствует снижению углеродных выбросов, но и создает новые экономические возможности, особенно в развивающихся странах. Однако для успешной реализации перехода к устойчивой энергетике необходимо преодолеть существующие барьеры, такие как недостаток финансирования, технические ограничения и отсутствие эффективной нормативно-правовой базы. Данное исследование вносит вклад в понимание сложностей и возможностей, связанных с переходом к возобновляемым источникам энергии, и может служить основой для дальнейших исследований в этой области.

Ключевые слова: возобновляемые источники энергии, устойчивое развитие, энергетическая безопасность, климатические изменения, экономическая диверсификация, технологические инновации, социальные аспекты, энергетическая трансформация

GLOBAL ENERGY TRANSFORMATION: THE ROLE OF RENEWABLE ENERGY SOURCES IN COMBATING CLIMATE CHANGE

*Abduali M.A.¹, Baikushikova G.S.²

*^{1, 2} Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. In the context of global climate change and growing demand for energy, renewable energy sources (RES) are becoming a key element of the sustainable development of the global economy. The relevance of this work is due to the need to move from traditional hydrocarbon resources to cleaner and more sustainable forms of energy, which is an important step in combating climate change and ensuring energy security.

The purpose of the study is to analyze the role of renewable energy sources in the global energy system, as well as to identify the main factors contributing to or hindering their implementation. Research objectives include: 1) assessment of the current state and trends in the use of renewable energy; 2) analysis of the economic, social and environmental aspects of the introduction of renewable

energy; 3) identification of key barriers and opportunities for the development of renewable energy in various regions of the world.

The research methods are based on an integrated approach, including the analysis of scientific literature, statistical data and case-stages of successful projects in the field of renewable energy. The use of bibliometric analysis makes it possible to identify the main research areas and trends in the field of renewable energy. In addition, a comparative analysis of the policies and strategies of various countries aimed at the development of renewable energy sources has been conducted.

The results of the study show that the introduction of renewable energy sources not only helps to reduce carbon emissions, but also creates new economic opportunities, especially in developing countries. However, for the successful implementation of the transition to sustainable energy, it is necessary to overcome existing barriers such as lack of funding, technical constraints and lack of an effective regulatory framework. This study contributes to an understanding of the complexities and opportunities associated with the transition to renewable energy sources and can serve as a basis for further research in this area.

Key words: renewable energy sources, sustainable development, energy security, climate change, economic diversification, technological innovation, social aspects, energy transformation

Авторлар жайында мәлімет

Абдуали Мадина Абунасыркызы - әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетінің 1 курс докторанты, Алматы, Қазақстан, e-mail: mado_97@mail.ru

Байкушикова Гульнара Серикбаевна – PhD, доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: baikushikova.gulnara@kaznu.kz

Сведения об авторах

Абдуали Мадина Абунасыркызы – докторант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: mado_97@mail.ru

Байкушикова Гульнара Серикбаевна – PhD, доцент Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: baikushikova.gulnara@kaznu.kz

Information about the authors

Abduali Madina Abunasyrkyzy - PhD student, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: mado_97@mail.ru

Baikushikova Gulnara Serikbayevna – PhD, associate professor, Al-Farabi Kazakh National University, e-mail: baikushikova.gulnara@kaznu.kz

Мақала түсті: 10 Наурыз 2025

ӘОЖ 328

МҒТАР 11.25.07

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.008>

КЛИМАТТЫҚ ДИПЛОМАТИЯ ҰҒЫМЫНЫҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ: ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ДИПЛОМАТИЯДАН КЛИМАТТЫҚ КЕЛІСІМДЕРГЕ ДЕЙІН

*Ахметова Ш.К.¹

*¹ Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Жаһандық климаттық өзгерістер мен өсіп келе жатқан экологиялық қауіп жағдайында халықаралық ынтымақтастық тетіктерінің эволюциясы ерекше өзекті болып отыр. Бұл мақала бастапқыда экологиялық дипломатия түрінде пайда болған, содан кейін мамандандырылған Климаттық келісімдер жүйесіне айналған климаттық дипломатия ұғымының өзгеру процесін зерттеуге арналған. Зерттеудің мақсаты - климаттық дипломатияны дамытудың негізгі кезеңдерін талдау, тарихи оқиғалардың халықаралық климаттық келіссөздерге заманауи көзқарасты қалыптастыруға әсерін анықтау және климаттық мәселелерді шешуде жаһандық ынтымақтастықты күшейтуге ықпал ететін негізгі бағыттарды анықтау. Жұмыстың негізгі идеялары ерте экологиялық бастамалар мен Киото хаттамасы мен Париж келісімі сияқты кейінгі халықаралық келісімдер арасындағы байланысты анықтауға, сондай-ақ мемлекеттердің міндеттемелерін тиімді орындауға ықпал ететін тетіктерді талдауға бағытталған. Жұмыстың ғылыми маңыздылығы қоршаған ортаны қорғау саласындағы дипломатиялық тәсілдердің эволюциясын терең талдаумен анықталады, бұл халықаралық қатынастар мен жаһандық экология саласындағы зерттеулердің теориялық базасын кеңейтуге мүмкіндік береді. Практикалық маңыздылығы халықаралық ынтымақтастық тетіктерін жетілдіру, жаңа стратегияларды әзірлеу және мемлекеттік және халықаралық деңгейлерде климаттық бастамалардың тиімділігін арттыру үшін зерттеу нәтижелерін қолдану мүмкіндігінде жатыр. Зерттеу әдістемесі ретінде салыстырмалы және тарихи талдау, халықаралық құқықтық құжаттар мен келісімдерді зерттеу, сондай-ақ климаттық дипломатияның динамикасын жан-жақты сипаттауға мүмкіндік беретін статистикалық деректерді талдау қолданылды. Жұмыстың негізгі нәтижелері экологиялық дипломатиядан мамандандырылған климаттық келісімдерге көшу климаттың өзгеруіне тиімді қарсы тұрудың қажетті шарты болғанын көрсетеді, ал зерттеу нәтижелері халықаралық диалогты күшейтудің және ынтымақтастықтың жаңа нысандарын әзірлеудің маңыздылығын көрсетеді.

Тірек сөздер: климаттық дипломатия, экологиялық дипломатия, климаттық келісімдер, Киото хаттамасы, Париж келісімі, тұрақты даму, халықаралық ынтымақтастық, Біріккен ұлттар ұйымы

Кіріспе

Климаттық дипломатия - бұл климаттың өзгеруіне қарсы стратегияларды әзірлеуге және енгізуге бағытталған халықаралық қатынастардың қарқынды дамып келе жатқан саласы. Бастапқыда экологиялық дипломатия қоршаған ортаны қорғауға қатысты көптеген мәселелерді қамтыды, бірақ соңғы онжылдықтарда оның назары нақты климаттық мәселелерге ауысты. Киото хаттамасы және Париж келісімі сияқты халықаралық келісімдердің енгізілуі климаттық дипломатия эволюциясының маңызды кезеңі болды.

Климаттың өзгеруі халықаралық қауымдастыққа үлкен қауіп төндіруді жалғастыруда. Бұл ұлттық шекарадан тыс жаһандық төтенше жағдай. Ол біздің заманымыздың ең үлкен проблемаларының бірі ретінде анықталды, оның теріс салдары барлық елдердің тұрақты дамуға қол жеткізу қабілетіне нұқсан келтіреді. Климаттың өзгеруі дамыған елдерге де, дамушы елдерге де тұрақты даму күн тәртібін жүзеге асыруға бағытталған негізгі жаһандық проблема деп аталды. Оның салдары, мысалы, қатты құрғақшылық, су тапшылығы, өрттер, теңіз деңгейінің көтерілуі, су тасқыны, полярлық мұздың еруі, апатты дауылдар және биоәртүрліліктің төмендеуі бүкіл әлемде байқалады. Осылайша, климаттың өзгеруі ұзақ мерзімді экономикалық өсу мен өркендеуге үлкен қауіп төндіреді және барлық елдердің экономикалық және әлеуметтік әл-ауқатына тікелей әсер етеді. Тұрақты қауіпке байланысты климаттың өзгеруіне қарсы күрес жергілікті, ұлттық, аймақтық және жаһандық деңгейдегі саясаттың басты міндеттерінің біріне айналды. Бүкіл әлемде үкіметтерге және барлық басқа мүдделі тараптарға климаттың өзгеруіне қарсы әрекет ету және экономиканың климаттың өзгеруіне тұрақтылығын қамтамасыз ету бойынша шаралар қабылдауға шақырулар бар. Климаттың өзгеруіне қарсы күрес Біріккен Ұлттар Ұйымының 2030 жылға дейінгі Тұрақты даму Күн тәртібінің негізгі мақсаттарының бірі болып табылады, ал тұрақты даму саласындағы 13-мақсат елдерді климаттың өзгеруіне және оның салдарына қарсы шұғыл шаралар қабылдауға шақырады.

Дипломатия дегеніміз - ұлттар, топтар немесе жеке адамдар өз мүдделерін қорғайтын және бейбіт қарым-қатынасты сақтай отырып, саяси, экономикалық, мәдени немесе ғылыми байланыстарын ілгерілететін тәсілдермен өз істерін жүргізетін өнер, ғылым және құралдар. Ол сондай-ақ үкіметтер келіссөздер мен диалог сияқты бейбіт тактикалар арқылы шетелдік үкіметтердің әрекеттеріне әсер ету үшін қолданатын әдіс ретінде анықталды. Дипломатия көбінесе дүниетанымды қалыптастыру және халықаралық және ұлттық күн тәртібіне, сондай-ақ үкіметтердің жұмысына әсер ету үшін жұмсақ дағды ретінде қолданылғаны атап өтілді. Саяси қолдау мен келісілген дипломатиялық іс-қимылдар арқылы бұрыннан келе жатқан және туындайтын жаһандық мәселелерді шешу үшін халықаралық ынтымақтастықты орнатуға болады деп айтылады. Климаттық дипломатия - бұл климаттың өзгеруінің халықаралық режимін құру және оның тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз ету тәжірибесі мен процесі [1]. Климаттық дипломатия бүкіл әлем бойынша климатты басқаруды нығайтуға

мүмкіндік беретін климаттың өзгеруіне жаһандық жауап берудің негізгі құралдарының біріне айналды. Климаттық дипломатия климаттың өзгеруі мәселесіне жалпы жауап беруге бағытталған жаһандық климаттық келіссөздерді білдіреді. Климаттық дипломатия сонымен қатар жаһандық климаттың өзгеруі және оның халықаралық қатынастарға әсері мәселесін шешу үшін дипломатиялық арналар мен стратегияларды пайдалану ретінде анықталады. Ол халықаралық деңгейде келіссөздер жүргізуді және климатқа байланысты саясатты, шарттар мен келісімдерді іске асыруды, сондай-ақ парниктік газдар шығарындыларын азайту, климаттың өзгеруінің салдарына бейімделу және тұрақты дамуға жәрдемдесу мақсатында елдер мен басқа да мүдделі тараптар арасындағы ынтымақтастықты қамтиды.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Климаттық дипломатияның эволюциясын талдау үшін салыстырмалы талдау, тарихи ретроспективті талдау әдістері, сондай-ақ халықаралық құқықтық құжаттар мен келісімдерді зерттеу әдістері қолданылды. Климаттық дипломатияны дамытудың негізгі кезеңдері және оны халықаралық деңгейде институционалдық ресімдеу қарастырылады.

Климаттық дипломатияны климаттың өзгеруіне қарсы күрестің халықаралық режимін құру және оның тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз ету тәжірибесі мен процесі деп те түсінуге болады. Сонымен қатар, климаттық дипломатияны дипломатиялық диалогтар, қоғамдық дипломатия және саяси құралдар шеңберінде климаттың өзгеруіне қарсы іс-қимылдарды насихаттау және климаттың өзгеруіне қажетті іс-шаралар туралы халықтың хабардарлығын арттыру процесі ретінде сипаттауға болады. Климаттық дипломатия идеясы мыналарды қамтитын белгілі бір іргелі элементтерді қамтитыны атап өтілді: климаттық саясаттағы, атап айтқанда Париж келісімін жүзеге асырудағы көпжақты міндеттеме; жаһандық бейбітшілік пен қауіпсіздік үшін климаттың өзгеруінің салдарын қарастыру; ұлттық деңгейдегі әрекеттерді жеделдету және климаттың өзгеруіне қатысты жаһандық амбицияларды арттыру; және халықаралық климатты нығайту, ақпараттық-насихаттық жұмыс арқылы ынтымақтастық. Сонымен қатар, тиімді климаттық дипломатияның үш маңызды кезеңі бар екендігі айтылды. Бірінші кезең жаһандық климаттық келісім бойынша келіссөздерді қамтиды, бұл процесс Біріккен Ұлттар Ұйымының Климаттың өзгеруі туралы негіздемелік конвенциясы (БҰҰДБ) процесіне тиімді қатысуды қамтамасыз етуге бағытталған. Екінші кезең қоршаған ортаны қорғау министрліктеріндегі немесе сыртқы істер министрліктеріндегі мамандандырылған бөлімшелер сияқты құралдар арқылы климаттық келіссөздер үшін халықаралық саяси жағдайлар жасауды, сондай-ақ климаттық келіссөздердегі елдердің позицияларына ықпал ету үшін кеңірек дипломатиялық күш-жігерді қамтиды. Үшінші кезең климаттың өзгеруі саласындағы мақсаттарды ұлттық, өңірлік және халықаралық даму бағдарламаларына іске асыруды және интеграциялауды көздейді. Климаттық дипломатия дамудың маңызды құралы болып табылады. Елдердің жергілікті жерлерде климаттың

өзгеруіне қарсы іс-қимылды жүзеге асыруына көпжақты климаттық дипломатиясыз қол жеткізу мүмкін емес деп айтылады. Сонымен қатар, климаттық дипломатияның БҰҰ РКИК процесінің шеңберінен тыс климаттың өзгеруіне қарсы көпжақты іс-қимылдарды ілгерілету мүмкіндігі бар [2]. Климаттық дипломатия сонымен қатар халықаралық климаттық келіссөздердің жиі дерексіз әлеміндегі ұлттық басымдықтардың көрінісін қамтамасыз ете алады және бұл келіссөздер ұлттық деңгейде климат бойынша қосымша шаралар қабылдауға ықпал етеді. Сондықтан дамуға ықпал ету үшін климаттық дипломатияны күшейту қажет.

Халықаралық құқықтық құжаттар мен климаттық келісімдерді талдаудан басқа, зерттеуде Jennifer Tollmann, Jule Konneke. Climate Diplomacy in 2021: a year in review context, progress and lessons learned [3] атты мақаласының материалдарын пайдаланды, бұл 2021 жылы климаттық дипломатия динамикасының жаңа талдауын зерттеудің жалпы әдістемелік тәсіліне біріктіруге мүмкіндік берді.

Нәтижелер мен талқылау

Зерттеу нәтижелері климаттық дипломатия көпжақты экологиялық ынтымақтастықтың алғашқы әрекеттерінен бастап қазіргі климаттық келісімдерге дейін айтарлықтай өзгерістерге ұшырағанын көрсетеді. Оның дамуының негізгі кезеңдеріне мыналар жатады:

Жаһандық экологиялық дипломатияны бастаған Стокгольм декларациясының қабылдануы (1972). 1972 жылы БҰҰ-ның Қоршаған ортаны қорғау жөніндегі бірінші конференциясында қабылданған Стокгольм декларациясы халықаралық экологиялық саясат тарихындағы маңызды кезең болды. Бұл құжат қоршаған ортаны қорғау адамзаттың тұрақты дамуы мен әл-ауқатының ажырамас бөлігі екенін түсінуді нығайтты. Декларацияда жаһандық экологиялық проблемаларды шешуде халықаралық ынтымақтастық тетіктерін құруға ықпал ете отырып, одан әрі экологиялық дипломатияның негізін қалаған негізгі қағидаттар тұжырымдалды [4]. Декларацияның қабылдануы қоршаған ортаны қорғау мәселелері мемлекеттер саясатының ажырамас бөлігі ретінде халықаралық деңгейде талқылануына ықпал етті. Декларация қағидаттары негізінде БҰҰ-ның Қоршаған ортаны қорғау жөніндегі Бағдарламалық басқармасы (ЮНЕП) құрылды, ол табиғатты қорғау жөніндегі халықаралық күш-жігерді үйлестірудің негізгі органына айналды. Декларацияның қабылдануы мемлекеттердің қоршаған ортаға әсерді азайту жөніндегі міндеттемелерін нақтылайтын Монреаль хаттамасы және Киото хаттамасы сияқты халықаралық келісімдер мен хаттамаларды әзірлеуге жол ашты. Осылайша, Стокгольм декларациясы Жаһандық экологиялық дипломатияның басталуын белгілеп қана қоймай, сонымен қатар экологиялық сын-қатерлерді шешуде халықаралық ынтымақтастықты дамытудың бастапқы нүктесі бола отырып, заманауи климаттық келісімдерді қалыптастыруға негіз салды.

Монреаль хаттамасына қол қою (1987), атмосфераны қорғаудың алғашқы сәтті халықаралық келісімі. Бұл құжат хлорфторкөміртектер

(CFC) сияқты озон қабатын бұзатын заттардың өндірісі мен тұтынылуын азайту бойынша қатаң міндеттемелерді белгілегендіктен, халықаралық экологиялық күш-жігердің бетбұрыс кезеңі болды[5]. Монреаль хаттамасы ең тиімді экологиялық келісімдердің бірі болып саналады, өйткені оның орындалуы озон қабатының біртіндеп қалпына келуіне әкелді.

Киото хаттамасы (1997), ол алғаш рет парниктік газдар шығарындыларын азайту бойынша міндеттемелер белгіледі. Хаттама дамыған елдер үшін нақты сандық мақсаттарды енгізді, квота саудасы жүйесі сияқты халықаралық бақылау тетіктерін құруға ықпал етті және шығарындыларды азайту бойынша бірлескен жобаларды дамытуды ынталандырды, бұл қазіргі климаттық саясатты қалыптастырудағы маңызды қадам болды. 1997 жылы Жапонияның Киото қаласында қол қойылған Киото хаттамасы халықаралық климаттық дипломатияның дамуындағы маңызды кезең болды. Бұл құжат дамыған елдер үшін парниктік газдар шығарындыларын азайту бойынша нақты міндеттемелер белгілеген алғашқы келісім болды. Хаттамаға сәйкес, қатысушы елдер 2008-2012 жылдар аралығында шығарындыларын 1990 жылғы деңгейде азайтуға міндеттенді[6]. Хаттама дамыған елдер үшін сараланған міндеттемелерді белгіледі, олар 1990-2012 жылдар аралығында парниктік газдар шығарындыларын 5,2% - ға төмендетуі керек еді [7, p.12]. Хаттамада елдерге халықаралық жобалар арқылы өз міндеттемелерін орындауға мүмкіндік беретін «шығарындылар саудасы», «бірлесіп орындау» және «таза даму» тетіктері сияқты нарықтық тетіктерді пайдалану қарастырылған. Киото хаттамасы белгіленген міндеттемелерге сәйкес келмегені үшін заңды жауапкершілікті бекітті, бұл оны бұрынғы экологиялық келісімдермен салыстырғанда келесі деңгейге көтерді. Хаттама 2005 жылы Еуропалық Одақ пен Жапония сияқты негізгі мүшелерді қоса алғанда, жеткілікті елдер қол қойып, ратификациялағаннан кейін күшіне енді. Алайда, Киото хаттамасы бірнеше мәселелерге тап болды, мысалы, кейбір елдер хаттамаға қол қоймады, атап айтқанда АҚШ, хаттамаға қол қойғанымен, экономикаға ықтимал зиян келтіруді келтіре отырып, оны ратификациялаудан бас тартты. Хаттама тек дамыған елдер үшін міндеттемелерді шектеді, ал көптеген дамушы елдер парниктік газдар шығарындыларының маңызды көздеріне айналуға. Осылайша, Киото хаттамасы климаттың өзгеруіне қарсы халықаралық күрестегі маңызды қадам болды, бірақ сонымен бірге климаттық дипломатияда, соның ішінде 2015 жылғы Париж келісімінде шешілуі керек бірқатар қиындықтарды анықтады. Париж келісімі (2015) көптеген мемлекеттерді қамтиды және климаттың өзгеруінің әсерін азайту үшін жаһандық үйлестіруді қарастырады[8]. Ол барлық қатысушылардың парниктік газдар шығарындыларын азайту жөніндегі Ұлттық жоспарларды қалыптастыру және іске асыру, сондай-ақ оны жаһандық климаттық саясаттың негізгі құралына айналдыратын мониторинг, бейімделу және қаржылық қолдау тетіктерін енгізу жөніндегі міндеттемелерін бекітті.

Климаттық дипломатияның маңызы соңғы жылдары айтарлықтай артты, себебі климаттың өзгеруі – жаһандық қауіп, оның салдары бүкіл әлем

елдеріне әсер етеді. Бұл процестің маңызды кезеңдері, әсіресе Стокгольм декларациясы мен Киото хаттамасы сияқты халықаралық келісімдер, климаттық саясаттың қалыптасуына негіз қалады. Париж келісімінің мақсаты – барлық елдерді климаттың өзгеруімен күресуге ынталандыру, ұлттық деңгейде климаттық шаралар қабылдауды қамтамасыз ету болып табылады.

Климаттық дипломатия халықаралық деңгейде ынтымақтастықты нығайту үшін маңызды құрал болып табылады. Ол елдердің өздерінің климаттық стратегияларын үйлестіріп, жаһандық деңгейде бірлескен әрекеттерге шақырады. Бұл процесс келіссөздер жүргізу, саясатты іске асыру, және экологиялық қауіптерге қарсы нақты шаралар қабылдауды қамтиды. Алайда, климаттық дипломатияның тиімділігі тек халықаралық келісімдермен шектелмейді, ол ұлттық деңгейде жүзеге асырылуы тиіс.

Жалпы алғанда, климаттық дипломатия – бұл тек экологиялық мәселе емес, ол халықаралық қауіпсіздік, экономикалық даму және әлеуметтік әл-ауқат тұрғысынан да маңызды рөл атқарады. Сондықтан барлық елдер мен мүдделі тараптар климаттың өзгеруіне қарсы күресте өзара ынтымақтастықты күшейтуі керек. Климаттық дипломатия тар бағытталған экологиялық бастамалардан халықаралық реттеудің кешенді жүйесіне дейін дамыды. Қазіргі климаттық келісімдер тек экологиялық ғана емес, сонымен бірге экономикалық, әлеуметтік және саяси аспектілерді де ескереді. Алайда, құқық қолдану базасының жеткіліксіздігі, елдердің экономикалық дамуындағы айырмашылық және саяси келіспеушіліктер сияқты елеулі сын-қатерлер қалып отыр.

Қорытынды

Климаттық дипломатияның эволюциясы климаттың өзгеруіне қарсы бірлескен іс-қимыл қажеттілігі туралы жаһандық хабардарлықтың өсуін көрсетеді. Экологиялық проблемаларды жалпы қамтуға бағытталған экологиялық дипломатиядан халықаралық қауымдастық шығарындыларды азайту және климаттың өзгеруіне бейімделудің нақты тетіктерін қамтамасыз ететін арнайы климаттық келісімдерге көшті. Бұл өзгеріс, өз кезегінде, климаттың өзгеруіне байланысты жаһандық сын-қатерлерді тиімді шешуге деген ұмтылыстың артуымен байланысты. Әлем елдері климаттық қауіп-қатерлерге жауап ретінде бірге әрекет етуге бастады, сонымен қатар экологиялық теңсіздіктерді азайтуға бағытталған нақты шараларды қабылдай бастады.

Климаттық дипломатияны одан әрі дамыту халықаралық ынтымақтастықты күшейтуді, құқық қолдану тетіктерінің тиімділігін арттыруды және климаттық саясатқа инновациялық тәсілдерді енгізуді талап етеді. Бұл тұрғыда климаттық дипломатияның маңызды аспектісі – климаттық әділдік принциптерін жүзеге асыру, әсіресе дамушы елдерге көмек көрсету, олардың климаттық өзгерістерге бейімделу қабілетін арттыру болып табылады. Сонымен қатар, жаңа технологиялар мен қаржы ресурстарын климаттық саясатқа интеграциялау, сондай-ақ халықаралық құқықтық нормаларды қайта қарау мен жетілдіру қажет.

Қазіргі таңда климаттық дипломатия тек экологиялық мәселелермен ғана емес, экономика, әлеуметтік саясат және халықаралық қауіпсіздік салаларымен де тығыз байланысты. Сондықтан оның тиімділігі әлемнің барлық өңірлерінде бірдей деңгейде қамтамасыз етілуі тиіс. Әр елдің климаттық іс-қимылға қосқан үлесі халықаралық деңгейде бағалануы және ынтымақтастықтың жаңа түрлері дамуы керек. Бұл бағытта климаттық дипломатияның келешегі климаттың өзгеруіне қарсы күрестегі барлық елдердің ортақ күш-жігеріне негізделген, ал әлем елдері бір-біріне қолдау көрсету арқылы экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ететін болады.

ӘДЕБИЕТ

[1] Nick Mabey, Liz Gallagher, Camilla Born. Understanding Climate Diplomacy: Building diplomatic capacity and systems to avoid dangerous climate change. - 2013, p. 21.

[2] Официальный доклад Межправительственной группы экспертов по изменению климата (IPCC).

[3] Jennifer Tollmann, Jule Konneke. Climate Diplomacy in 2021: a year in review context, progress and lessons learned. - 2022

Гюнтер Хандль. Декларация Конференции Организации Объединенных Наций по проблемам окружающей человека среды (Стокгольмская декларация) 1972 года и Рио-де-Жанейрская декларация по окружающей среде и развитию 1992 года. https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2014/06/Stockholm_Russian.pdf

Монреальский протокол по веществам, разрушающим озоновый слой, 1987. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/montreal_prot.shtml

Киотский протокол к Рамочной конвенции ООН об изменении климата, 1997. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/kyoto.shtml

Climate change diplomacy: the way forward for Asia and Europe / editors, Dr. Wilhelm Hofmeister, Patrick Rueppel. – Singapore: Konrad Adenauer Stiftung: East Asian Institute: European Union Centre in Singapore; Brussels, Belgium: European Policy Centre. - 2014. - P.12

Парижское соглашение, 2015. <https://www.un.org/ru/climatechange/paris-agreement>

REFERENCES

[1] Nick Mabey, Liz Gallagher, Camilla Born. Understanding Climate Diplomacy: Building diplomatic capacity and systems to avoid dangerous climate change, 2013, p. 21

[2] Oficial'nyj doklad Mezhpavitel'stvennoj gruppy ekspertov po izmeneniyu klimata (IPCC) [Official report of the Intergovernmental Panel on Climate Change].[in Russ.]

[3] Jennifer Tollmann, Jule Konneke. Climate Diplomacy in 2021: a year in review context, progress and lessons learned, 2022

[4] Gyunter Handl'. Deklaraciya Konferencii Organizacii Ob"edinennyh

Nacij po problemam okružhayushchej cheloveka sredy (Stokgol'mskaya deklaraciya) 1972 goda i Rio-de-Zhanejrskaya deklaraciya po okružhayushchej srede i razvitiyu 1992 goda. [Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment (Stockholm Declaration) 1972 and Rio Declaration on Environment and Development 1992.] https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2014/06/Stockholm_Russian.pdf [in Russ.]

[5] Monreal'skij protokol po veshchestvam, razrushayushchim ozonovuj sloj, 1987. [Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer, 1987.] https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/montreal_prot.shtml [in Russ.]

[6] Kiotskij protokol k Ramochnoj konvencii OON ob izmenenii klimata, 1997. [Kyoto Protocol to the UN Framework Convention on Climate Change, 1997.] https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/kyoto.shtml [in Russ.]

[7] Climate change diplomacy: the way forward for Asia and Europe / editors, Dr. Wilhelm Hofmeister, Patrick Rueppel. – Singapore: Konrad Adenauer Stiftung: East Asian Institute : European Union Centre in Singapore; Brussels, Belgium: European Policy Centre, 2014, P.12

[8] Parizhskoe soglashenie, 2015. [Paris Agreement, 2015.] <https://www.un.org/ru/climatechange/paris-agreement> [in Russ.]

ЭВОЛЮЦИЯ ПОНЯТИЯ КЛИМАТИЧЕСКОЙ ДИПЛОМАТИИ: ОТ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ДИПЛОМАТИИ К КЛИМАТИЧЕСКИМ СОГЛАШЕНИЯМ

*Ахметова Ш.К.¹

^{*1} Казахский Университет Международных Отношений и
Мировых Языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Аннотация. В условиях глобальных климатических изменений и нарастающей экологической угрозы эволюция международных механизмов сотрудничества становится особенно актуальной. Данная статья посвящена изучению процесса трансформации понятия климатической дипломатии, которая изначально зародилась в форме экологической дипломатии, а затем эволюционировала в систему специализированных климатических соглашений. Цель исследования заключается в анализе ключевых этапов развития климатической дипломатии, определении влияния исторических событий на формирование современного подхода к международным климатическим переговорам и выявлении основных направлений, способствующих усилению глобального сотрудничества в решении климатических проблем. Основные идеи работы направлены на выявление взаимосвязи между ранними экологическими инициативами и последующими международными соглашениями, такими как Киотский протокол и Парижское соглашение, а также на анализ механизмов,

способствующих эффективному выполнению обязательств государств. Научная значимость работы определяется глубоким анализом эволюции дипломатических подходов в области охраны окружающей среды, что позволяет расширить теоретическую базу исследований в сфере международных отношений и глобальной экологии. Практическая значимость заключается в возможности применения результатов исследования для совершенствования механизмов международного сотрудничества, разработки новых стратегий и повышения эффективности климатических инициатив на государственном и международном уровнях. В качестве методологии исследования использовались сравнительный и исторический анализ, изучение международных правовых документов и соглашений, а также анализ статистических данных, что позволило всесторонне охарактеризовать динамику климатической дипломатии. Основные результаты работы демонстрируют, что переход от экологической дипломатии к специализированным климатическим соглашениям стал необходимым условием для эффективного противодействия изменениям климата, а выводы исследования подчеркивают важность усиления международного диалога и разработки новых форм сотрудничества.

Ключевые слова: климатическая дипломатия, экологическая дипломатия, климатические соглашения, Киотский протокол, Парижское соглашение, устойчивое развитие, международное сотрудничество, ООН

EVOLUTION OF THE CONCEPT OF CLIMATE DIPLOMACY: FROM ENVIRONMENTAL DIPLOMACY TO CLIMATE AGREEMENTS

*Akhmetova Sh.K. ¹

*¹ Kazakh Ablai khan University of International Relations and World
Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. In the context of global climate change and the growing environmental threat, the evolution of international cooperation mechanisms is becoming particularly relevant. This article is devoted to the study of the process of transformation of the concept of climate diplomacy, which initially originated in the form of environmental diplomacy, and then evolved into a system of specialized climate agreements. The purpose of the study is to analyze the key stages in the development of climate diplomacy, determine the impact of historical events on the formation of a modern approach to international climate negotiations and identify the main areas contributing to strengthening global cooperation in solving climate problems. The main ideas of the work are aimed at identifying the relationship between early environmental initiatives and subsequent international agreements, such as the Kyoto Protocol and the Paris Agreement, as well as analyzing mechanisms that contribute to the effective implementation of State obligations. The scientific significance of the work is

determined by a deep analysis of the evolution of diplomatic approaches in the field of environmental protection, which makes it possible to expand the theoretical base of research in the field of international relations and global ecology. The practical significance lies in the possibility of applying the research results to improve international cooperation mechanisms, develop new strategies, and increase the effectiveness of climate initiatives at the national and international levels. The research methodology used was comparative and historical analysis, the study of international legal documents and agreements, as well as statistical data analysis, which made it possible to comprehensively characterize the dynamics of climate diplomacy. The main results of the work demonstrate that the transition from environmental diplomacy to specialized climate agreements has become a prerequisite for effective counteraction to climate change, and the conclusions of the study emphasize the importance of strengthening international dialogue and developing new forms of cooperation.

Key words: climate diplomacy, environmental diplomacy, climate agreements, Kyoto Protocol, Paris Agreement, sustainable development, international cooperation, United Nations

Автор туралы мәлімет:

Ахметова Шолпан Кудайбергеновна – PhD докторант, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: cholpane88@gmail.com

Сведения об авторе:

Ахметова Шолпан Кудайбергеновна – PhD докторант, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: cholpane88@gmail.com

Information about author:

Akhmetova Sholpan Kudaibergenovna – PhD student, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: cholpane88@gmail.com

Мақала түсті: 28 ақпан 2025

UDC 327:620.9

IRSTI 11.25.19

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.009>

DIGITALIZATION OF THE ENERGY SECTOR IN EASTERN COUNTRIES

*Kudaibergenov T.S.¹

*¹ Kazakh Ablai Khan University of International Relations
and World Languages, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The “energy transition” around the world presents significant challenges for the global energy sector, and this challenge is no exception for Eastern countries. While post-industrial nations in the West have largely focused on integrating renewable energy sources into their energy systems, Eastern countries are following a more diverse approach. In addition to incorporating renewable energy, they are modernizing existing energy infrastructure to ensure a smoother and more efficient transition. This includes upgrading power grids, enhancing energy storage systems, and improving energy distribution mechanisms to support cleaner energy sources.

A central aspect of this energy transition is digitalization, which addresses the critical needs for decarbonization while boosting economic efficiency. Eastern countries are embracing digital technologies such as smart grids, real-time monitoring systems, and advanced data analytics. These innovations allow for more efficient energy use, reduce energy waste, and optimize the balance between energy supply and demand, fundamentally transforming traditional energy frameworks.

This paper investigates the strategic integration of these digital tools within the energy sector, assessing their impact on operational efficiency, regulatory compliance, and cross-border collaboration. It analyzes how policies and technological developments are driving this transformation while also identifying key barriers such as regulatory challenges and cybersecurity risks. Additionally, the study examines how digitalization contributes to energy security and sustainable growth, especially in light of shifting geopolitical factors. The findings offer valuable insights and a roadmap for policymakers and stakeholders looking to modernize energy systems while maintaining reliability in an increasingly competitive global energy market.

Key words: digitalization, energy transition, renewable energy sources, smart grids, distributed generation, energy efficiency, Eastern countries, global energy sector

Introduction

Different countries employ their own methods and experiences in implementing and advancing the energy transition. Only small and wealthy post-industrial countries are able to quickly abandon old methods of electricity generation and transition to development through the installation of expensive

renewable energy sources (RES) [1]. To maintain accelerated growth rates, industrial Asia is forced not only to sustain but also to modernize its fossil fuel-based energy sector. Therefore, the main direction of the energy transition here is seen in technological changes to the existing energy economy at all its stages: production, processing, logistics, storage, distribution, and consumption. Asian countries, which are primarily experiencing a boom in industrialization, construction, and transportation and are characterized by rapid demographic growth, will not be able to meet their rapidly growing energy resource needs solely through renewable sources. Furthermore, it is important to note that renewable energy installations occupy large areas of land, have relatively low power output (the capacity of an average solar power plant is 20 times less than that of an average thermal power plant), and cannot meet the energy demands of large installations, power-intensive industries, or densely populated regions [2]. As a result, renewable energy-based power generation in much of Asia will be modernized in conjunction with all possible sectors of traditional (rapidly growing) energy or autonomously, outside of the energy system, to supply electricity to remote rural areas, which are numerous in the regions and often located far from each other.

It is worth noting that prioritizing the development of renewable energy sources does not mean a thoughtless abandonment of fossil fuels, as happened in Europe and led to an energy crisis in the fall of 2022. For every gigawatt of renewable energy capacity, there are 310 to 530 MW of backup thermal reserves or necessary nuclear power capacity. Consequently, increasing renewable energy capacity does not mean a proportional reduction in electricity generation at thermal power plants [3].

Materials and Methods

In the course of the research, the works of foreign and domestic researchers and experts were analyzed and utilized. The research methodology was based on the theory of international schools.

The methodological basis of the study was a statistical analysis of data on the digitalization of the energy sector in Eastern countries, general trends, and the dynamics of digital technology implementation in energy. The obtained data allow for the identification of patterns and trends in the digitalization process. Comparative analysis reveals differences in approaches to digitalization, economic development, and sociocultural characteristics, which may affect the speed and efficiency of digital technology implementation in the energy sector.

Results

The necessity of prioritizing the modernization of existing infrastructure turns digitalization into a key tool for the energy transition in the East. By radically improving technological processes, it not only ensures compliance with greenhouse gas emission reduction requirements but also increases efficiency and, consequently, the competitiveness of the economy.

The use of digital technologies leads to a significant expansion of the resource base in the oil, gas, and coal industries. These sectors were the first to adopt powerful computer systems for analyzing large volumes of data related to geological exploration and field development. The use of robots for monitoring deep-water wells and laying underwater pipelines, fiber optic sensors for controlling drilling and extraction processes and greenhouse gas emissions, artificial intelligence for determining optimal field operation modes, as well as accounting for financial and environmental risks with minimal personnel involvement, results in lower production costs, shorter investment cycles, greater environmental safety, and consequently, lower prices for extracted fuel. According to the International Energy Agency (IEA) [4], widespread adoption of existing digital technologies could reduce market prices for oil and gas by 15-25% and increase recoverable oil and gas reserves worldwide by an amount equivalent to ten years of global consumption.

Digitalization has “revived” the competitive advantages of the coal industry, which was previously considered “dying.” Computer modeling of geological structures, the use of robots and drones in hazardous and hard-to-reach mines, unmanned mineral extraction technologies, the use of GPS and GIS, and fiber optic sensors in underground operations dramatically increase the productivity and safety of mining operations. The application of innovative digital technologies in some depressed operations has increased their efficiency by 23%, reduced downtime during logistics by 34%, and lowered the cost of delivered coal by 26%. As a result, the price of coal (based on calorific value) has become lower than the price of liquefied natural gas [5].

Furthermore, digitalization has advanced the integration of renewable energy sources with conventional fossil-fuel systems, reinforcing grid stability and operational efficiency. The implementation of smart grid architectures and data-driven analytics has optimized load balancing and improved predictive maintenance schedules, resulting in a documented 18% reduction in unplanned outages. Enhanced monitoring capabilities allow for real-time adjustments in energy supply to match demand fluctuations, thereby reducing peak load pressures and associated operational costs. The deployment of digital energy trading platforms has improved market transparency and enabled dynamic pricing mechanisms that accurately reflect real-time supply conditions. In several Eastern countries, supportive regulatory reforms have accelerated the adoption of these technologies, creating an investment-friendly environment that attracts both domestic and international capital. Cross-sector collaborations between government entities and private enterprises have further facilitated the development of integrated systems, streamlining operations and lowering production expenses while mitigating environmental risks. Collectively, these outcomes substantiate that strategic investments in digital infrastructure not only accelerate the energy transition but also enhance energy security, improve resource allocation, and bolster economic resilience, thereby reinforcing the region’s competitive standing in the evolving global energy landscape.

Discussion

The East is the region that has not abandoned coal energy. So far, this “dirtier” method of generating electricity from its own resources is the only one capable of ensuring the sustainable development of the largest Asian countries. The efficiency of existing coal-fired power plants in Asia is significantly lower than the level that could be achieved with modern technologies. Greater efficiency can be reached through the implementation of modern digital technologies. A large number of sensors that send parameters such as temperature, pressure, specific fuel consumption, current frequency, and voltage to servers provide “big data” in real-time to optimize the operation and interaction of numerous and diverse producers, distributors, and consumers of electricity. According to the IEA, the annual effect of using digital technologies in thermal power generation will be \$80 billion for the period 2017–2040. The annual effect of using digital technologies in control systems alone will be \$21 billion for the same period. Digital technologies have an even greater positive impact on improving the combustion process (controlling fuel supply, interaction with oxygen, dosing, etc.) and, consequently, reducing specific fuel consumption and carbon dioxide emissions at existing thermal power plants. This can be seen in a five percent increase in electricity generation per unit of fuel burned (which leads to a three percent increase in the efficiency of thermal power plants). Moreover, if upgraded stations met modern standards, they would consume 75 million tons less coal per year and emit 202 million tons less carbon dioxide (approximately 2% of all global energy emissions), as well as spend \$5 billion less on fuel purchases.

The greatest impact from the implementation of digital technologies is expected in the field of electricity logistics and distribution. The digitalization of electrical grids is primarily aimed at reducing energy losses during transmission. The current global average is 9%, equivalent to the amount of electricity annually consumed by the global metallurgical industry and by the world’s population for lighting and cooking. The range of digital technologies here is broad: remote control of all network parameters, processing of “big data” related to energy traffic, “smart” electricity meters preventing energy theft. Reducing losses in power grids is equivalent to a corresponding reduction in electricity generation and carbon dioxide emissions. IEA experts estimate the average annual effect of reducing losses in power grids at \$7 billion for the entire period from 2017 to 2040 [6].

The digitalization of the energy sector significantly reduces the frequency and duration of power outages, lowering costs and prices while ensuring uninterrupted energy supply. Power grid failures are costly for both utilities and the economy as a whole. According to expert estimates, the annual cumulative damage from outages to the US economy alone amounts to \$101 billion. In countries with less stable economies, power outages occur much more frequently and last longer.

The significant benefit of implementing digital technologies in the energy sector is the substantial increase in the service life of power plant equipment and electrical grids, as their operating modes are optimized and load fluctuations are smoothed out. The capital turnover rate in the industry increases, leading

to a decrease in electricity prices. With a five-year increase in the life cycle of energy equipment, experts forecast savings of \$1.4 trillion in the global energy sector from 2016 to 2040, which will be equivalent to 8% of the accumulated investments in global energy during this period. The annual capital savings will average \$35 billion for generating companies and \$20 billion for distribution companies.

Digital technologies optimize the connections between energy consumers, suppliers, and producers, eliminate barriers between energy sectors, and facilitate their integration, creating flexible energy systems that interact in real-time. According to IEA forecasts, by 2041, more than one billion consumers worldwide will be able to interact online with various energy systems. "Demand response" and "system flexibility" will enable the global energy sector to achieve additional annual savings equivalent to the current combined annual production of Australia and Italy, while these savings will reduce annual investments in new energy capacities by \$275 billion.

The development of intelligent grids (including international ones) that respond instantly to fluctuations in electricity generation will reduce the downtime of solar and wind power plants from 18% in 2017 to 1.7% in 2040 and cut carbon dioxide emissions from thermal power plants by 31 million tons per year. A network of "smart" charging stations for electric vehicles, offering optimal rates based on grid load, could save over \$100 billion by 2040 through reduced needs for new investments in expanding electrical infrastructure.

The widespread adoption of individual generation sources has laid the foundation for the ongoing development of "smart" local grids. Many homes and commercial entities are becoming both consumers and producers of electricity. The global network and blockchain technology enable them to transfer and account for the electricity supplied or consumed in real-time, bypassing intermediaries (such as utilities and banks), streamlining energy flows, and thereby reducing electricity prices. Smart contracts executed online simplify the existing multi-tiered system of buying and selling electricity. All supply and payment functions are carried out directly on the network according to current tariffs, allowing for optimal customization of energy traffic. Blockchain technology even allows electric vehicles (which store vast amounts of electricity) to become prosumers. General Electric forecasts that the global impact of IoT-based smart grids will amount to \$1.4 trillion just for the period from 2016 to 2025.

Energy prosumerism, where a country both produces and consumes energy, is highly promising in remote and isolated regions of Asia with predominantly poor and non-paying populations. It will be based on distributed generation, which is primarily concentrated in Asian countries. Since small alternative energy facilities are compact and ready to operate, there is no need for large-scale construction, delivery of large equipment and building materials, or the development of separate infrastructure. Additionally, there is no need to connect these "small" energy facilities to the power grid or build transmission lines, which reduces capital costs and network losses. Small energy units are very expensive in terms of cost and operation, but electricity is generated almost "for

free.” Distributed prosumerism only requires initial government funding (which is already widely available).

The digitalization of the energy sector can lead to a significant increase in the energy efficiency of the global economy. From 2016 to 2050, with a projected global GDP growth of 120%, the increase in primary energy consumption may be only 2% (this could result in more than a doubling of GDP growth with virtually no increase in primary energy consumption) due to a decrease in the energy intensity of global GDP from 0.25 kg of equivalent fuel (approximately) per \$1 GDP to 0.11 kg of equivalent fuel per \$1 GDP. Global financial expenditures on energy during this period will increase by 33%, but with a 130% growth in global GDP, the energy component of GDP will decrease from 5.6% to 3%.

Asia remains the lowest region in the world in terms of economic energy efficiency. The energy efficiency level of the Chinese economy is only 35% of the global average. According to IEA forecasts, implementing all possible measures to reduce the energy intensity of regional GDP will lead to a 36% reduction in total energy consumption in Asian countries from 2015 to 2035, which could eliminate the need for new energy capacities. This will result in a reduction of carbon dioxide emissions even without replacing thermal power plants with renewable energy sources. There are broad opportunities in Asian countries to adopt strategies for increasing energy efficiency.

Table 1. Strategies of Asian countries for upgrading their economies

The government	Objectives of the management	Regulatory document
PRC (People's Republic of China)	Reduce the economy's energy consumption by 16% by 2020 compared to 2015.	Five-Year Energy Development Plan (2016 – 2020)
India	Reduce the energy consumption of the economy by 36% by 2030 compared to 2005.	Plan for Improving Economic Energy Efficiency by the Ministry of Renewable Energy Sources
Bangladesh	Reduce the energy consumption of the economy by 21% by 2030 compared to 2013.	National Plan for the Energy Sector for the Period up to 2030
Hong Kong (PRC)	Reduce the energy consumption of the economy by 45% by 2025 compared to 2005.	Strategy for Efficient Energy Conservation for the Period 2015–2025
Vietnam	Annual reduction in energy consumption per unit of GDP by 1–2.5% until 2020	Energy per unit of GDP by 1–2.5% until 2020. The Green Development Plan for the period 2011–2020.
Kazakhstan	Reduce the energy intensity of the economy by 45% by 2030 compared to 2008.	The Concept for Green Economy Development until 2050

Recently, many Asian countries have achieved significant milestones in transforming energy efficiency. Growth in energy efficiency has been observed across all industries and sectors of the economy, except for the housing sector: in recent years, the share of energy consumption in industry has decreased by 3.2%, in agriculture by 0.9%, and in services by 3%. Since improving energy efficiency is always accompanied by an increase in the share of electricity in the fuel and energy reserve, further progress in this area is primarily associated with its modernization based on digitalization [8].

Digital reduction of losses in power grids quickly contributes to improving energy efficiency in Asian countries. The figures are as follows: in Nepal - 37%, in Cambodia - 35%, in Myanmar - 30%, in India - 25%, in Pakistan - 19%. For example, replacing the existing infrastructure in South Asia with smart grids is equivalent to increasing electricity production by 22% [9].

Table 2. Strategies of Asian Countries for Improving the Efficiency of Electricity Generation, Transmission, and Distribution

State	National Strategy	Regulatory Document
China	Reducing the average coal consumption to 320 g/kWh at existing thermal power plants and 310 g/kWh at new ones.	13th Five-Year Plan
India	Reduction of energy consumption by 16%	13th Five-Year Plan
Bangladesh	Reduction of system losses from 14% to 10%	7th Five-Year Plan (2016–2020; Accelerated Growth, Power Supply to Citizens)
North Korea	Reduce network losses by 10%	Party directive documents
Mongolia	Reducing the share of thermal power plants in domestic consumption from 15% in 2015 to 11.3% in 2021 and 9.15% by 2025.	Electric Power Development Plan for the Period up to 2030.
Turkey	15% reduction in costs and illegal energy consumption by the end of the period.	Strategic Plan for 2015-2019
Sri Lanka	Reduce technical and commercial losses in the networks from 12% in 2014 to 7% by 2020.	Sri Lanka Energy Sector Development Plan «Economy Education» 2015-2025

Most importantly, from the perspective of ensuring sustainable economic progress, the key export for many Eastern countries is improving energy efficiency based on the digitalization of the industrial sector. In addition to reducing the cost of raw materials and lowering greenhouse gas emissions, decreasing the energy efficiency of industry (as the main energy consumer) exerts negative pressure on the price of supplied electricity (due to reduced demand) by 57%, compared to the group of relatively high-income countries. High energy prices have encouraged industrial companies to reduce the energy intensity of production,

while low energy prices have attracted investors. As a result, the contribution of energy-efficient industrial sectors to the produced added value was 45% higher in countries with low energy prices than in those with high prices. The added value produced per unit of energy consumed globally increased by 41% from 2016 to 2020 [10], allowing some developed countries to maintain economic growth without even increasing energy production. Industrial Asia, which joined this process somewhat late, has shown the highest growth rates in industrial energy efficiency among world regions since 2015. Only a small part of it has been modernized so far, but the plans are very ambitious.

Table 3. Strategies of Some Asian Countries for Improving Energy Efficiency in Industry and Housing and Utilities

State	Country Strategy	Regulatory Document
Kazakhstan	Reducing self-consumption of energy in industry by 16% by 2020 compared to 2013.	State Program for Innovative Development for 2013-2019
North Korea	Reduce the share of energy consumption in industry by 26% by 2030.	State Energy Efficiency Program
South Korea	Zero energy consumption in new buildings by 2025	Energy Development Forecast Plan until 2035
Mongolia	Reducing heat loss in buildings by 45% by 2030 compared to 2013.	State Policy Documents
Turkey	Increase the energy efficiency of buildings by 25% in the years 2013–2019.	Development Plan for 2015–2019
Japan	Zero energy consumption in new buildings by 2021	IV Strategic Energy Plan

Improving the energy efficiency of industry, transport, construction, and housing and utilities through digital technologies implies reducing the share of energy consumption and changing the share of various types of fuel and energy in the fuel and energy balances (FEB), which can be very effective for many Eastern countries [11]. For example, according to IEA estimates, a complete transition of global automotive transport to electricity produced solely by power plants would result in a 36% reduction in annual oil demand.

The increase in energy efficiency is accompanied by a growing share of electricity in the fuel and energy system, with electricity production rising mainly due to renewable energy sources. The increasing share of renewables in the energy balance is advancing rapidly in the East and does not displace traditional electricity producers from the energy market. At the same time, the East shares a common aspiration to develop renewable energy sources as quickly as possible. Energy-deficient regions of Eastern, Southeast, and South Asia are interested in maximizing all forms of energy production to achieve the fastest economic growth in the world, giving the highest priority to renewable energy sources.

Regions of Southwest Asia and North Africa, rich in cheap and accessible fossil fuels, are keen to accelerate the development of new energy to address structural imbalances in their economies that could reduce their incomes and cut energy exports. Thus, all countries in the region are showing increasing interest in the development of renewable energy as an important direction for the energy stage (Table 4).

Table 4. The share of renewable energy sources in electricity generation in Asia and North Africa

Country	Share in 2019 (%)	Country Targets (%)
Algeria	3	29 by 2030
Afghanistan	89	101 by 2050
Egypt	2	45 by 2050
Bangladesh	-	100 by 2050
Bahrain	-	11 by 2035
Bhutan	-	100 by 2050
Israel	9	18 by 2035
India	10	10 by 2025
Indonesia	11	27 by 2025
Jordan	-	31 by 2030
Kazakhstan	3	51 by 2030
Korea	7	36 by 2040
China	28	36 by 2030
Lebanon	-	100 by 2050
Libya	-	23 by 2030
Malaysia	3	21 by 2030
Morocco	-	100 by 2050
Mongolia	-	100 by 2050
Nepal	-	100 by 2050
Saudi Arabia	-	31 by 2030
Thailand	-	22 by 2036
Philippines	-	100 by 2050
Sri Lanka	-	100 by 2050
Japan	19	25 by 2030

Eastern countries already hold high positions in the global renewable energy sector. In terms of installed geothermal capacity, Indonesia, the Philippines, and Turkey rank second, third, and fourth in the world (after the USA); China is the leader in the capacity of all renewable energy sources (India ranks third to fourth); the top three in the world: Bangladesh, Japan, and Mongolia in terms of the share of distributed generation in total electricity production; in terms of the number of solar water heaters – China, Turkey, and India; in terms of biogas capacity – Vietnam, Nepal, and Bangladesh; in terms of total solar energy production, China ranks first in the world, Japan third, and India fifth [12].

The transformation of renewable energy sources expands the scope of digitalization. The integration of renewable energy sources into power grids imposes additional requirements for the stability and security of their operation. The presence of uninterrupted power supply stations (nuclear power plants, thermal power plants) and capacities based on renewable energy sources, which are characterized by highly uneven production, is challenging without digital technologies and smart grids. Digitalization of power grids allows for smoothing peak loads and reserving “excess” electricity. The need for electricity storage is also related to the daily uneven load on any power system from consumers. Constant waves of load fluctuations create the problem of maintaining the balance between generation and consumption, leading to energy facilities constantly operating in suboptimal modes. For this reason, for example, in China, up to 18% of the electricity generated at night is lost because there is no place to store it. The annual market value of unused electricity in China amounts to 156 billion dollars [13].

Conclusion

The problem of imbalance between electricity production and consumption, caused by the rapid integration of renewable energy sources into power systems, has emerged in countries that have unilaterally excluded the “green” transition. Electricity generation at solar and wind power plants is unstable and depends on many natural factors such as wind strength, sunlight, time of day, and season. Manufacturing companies constantly face either overproduction or lack of production. Excessive wind or increased solar radiation can affect the characteristics of the electric current (frequency and strength), and the uneven parameters of the current often lead to accidents on integrated power lines. A digital electricity storage system optimizes network parameters and reduces electricity costs.

Digitalization, being a driver of the energy transition in the East, also serves as a connecting link in all areas of the technological transformation of the energy sector. It paves the way for many Eastern countries to avoid the slowing effect on the accelerated economic dynamics of the energy sector, which lags behind the rapidly developing sectors of the economy. Digitalization and the new productive forces emerging in energy on its basis create conditions for significantly reducing the negative consequences of both the fossil fuel resource deficit and the “resource curse.” This is why the East has embarked on the modernization of its energy sector at the highest rates in the world, with digitalization being an important direction.

REFERENCES

[1] А.В. Кешелава, В.Г. Буданов, В.Ю. Румянцев. Vvedenie v «Tsifrovuyu» ekonomiku [Introduction to the “Digital” Economy]. Pod obschey red. A.V. Keshelava; gl. «tsifr.» kons. I.A. Zimnenko. – VNIIGeosistem [VNIIGeosystems]. (Na poroge «tsifrovogo budushchego». Kniga pervaya [On the Threshold of the “Digital Future.” Book One]) 2019. – 28 s.

[2] Skakovsky L.R. Zarubezhnyy opyt v sfere sozdaniya sovremennoi tsifrovoy ekonomiki: vyvody i uroki dlya Respubliki Kazakhstan [Foreign Experience in Creating a Modern Digital Economy: Conclusions and Lessons for the Republic of Kazakhstan] / <http://isca.kz/ru/>

[3] Alexandru Tugui. Meta-Digital Accounting in the Context of Cloud Computing. Encyclopedia of Information Science and Technology, Third Edition, 2015.

[4] Romanova T. F. et al. Digitalization as an Urgent Trend in the Development of the Social Sphere // Digital Economy: Complexity and Variety vs. Rationality 9. – Springer International Publishing, 2020. – C. 931-939.

[5] The digital potential of the EDB member countries. June 2019. Center for Integration Studies. Eurasian Development Bank. URL: https://eabr.org/upload/iblock/551/EABR_Digital_Potential_06_2019.pdf

[6] Busemeyer M. R. et al. (ed.). Digitalization and the Welfare State. – Oxford University Press, 2022.

[7] Zhakai A.K., Urankhaeva G.T., Serikkalieva A.E. Energiyicheskiy Shelkovyy put': perspektivy razvitiya neftegazovogo sotrudnichestva Kitayskoy Narodnoy Respubliki i Respubliki Kazakhstan [The Energy Silk Road: Prospects for the Development of Oil and Gas Cooperation between the People's Republic of China and the Republic of Kazakhstan]. Izvestiya. Seriya: Mezhdunarodnye otnosheniya i regionalovedenie [Izvestia. Series: International Relations and Regional Studies]. – 2023. – T. 52. – No. 2. – C. 145-163.

[8] State program “Digital Kazakhstan”. Approved by the Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 12, 2017, no. 827.

[9] Avdokushin E.F., Van Zh. Tsifrovizatsiya sela v Kitae [Digitalization of the Countryside in China] // Mir novoy ekonomiki [World of the New Economy]. – 2021. – No. 4. – C. 6–15.

[10] Chekmenyova T.G. et al. Strategiya Kitaya po obespecheniyu informatsionnoy bezopasnosti: politicheskiy i tekhnicheskiy aspekty [China's Information Security Strategy: Political and Technical Aspects] // Bulletin Social-Economic and Humanitarian Research. – 2020. – No. 7 (9). – C. 78–97.

[11] Song M., Tao W., Shen Z. The impact of digitalization on labor productivity evolution: Evidence from China // Journal of Hospitality and Tourism Technology. – 2022. – No. 2 (4). – C. 3-7.

[12] Pikover A.V. Informatizatsiya i elektronaya kommertsia v Kitae [Informatization and E-commerce in China] // Vostochnaya Analitika [Eastern Analytics]. – 2017. – No. 1–2. – C. 60–66.

[13] Tomaychuk L.V. Tsifrovizatsiya ekonomiki Kitaia: riski i vozmozhnosti dlya obshchestva [Digitalization of the Chinese Economy: Risks and Opportunities for Society] // Evraziyskaya Integratsiya: Ekonomika, Pravo, Politika [Eurasian Integration: Economics, Law, Politics]. – 2019. – No. 3 (29). – C. 31–36.

REFERENCES

- [1] Keshelava A.V., Budanov V.G., Yu V. Rumyantsev. Introduction to the “Digital” Economy. Edited by A.V. Keshelava; Chief “Digital” Consultant I.A. Zimnenko. – VNIIGeosystems. (On the Threshold of the “Digital Future.” Book One) 2019. – 28 pages.
- [2] Skakovsky L.R. Foreign experience in creating a modern digital economy: conclusions and lessons for the Republic of Kazakhstan / <http://isca.kz/ru/>.
- [3] Alexandru Tugui. Meta-Digital Accounting in the Context of Cloud Computing. Encyclopedia of Information Science and Technology, Third Edition, 2015.
- [4] Romanova T. F. et al. Digitalization as an Urgent Trend in the Development of the Social Sphere // Digital Economy: Complexity and Variety vs. Rationality 9. – Springer International Publishing, 2020. – Pp. 931-939.
- [5] The digital potential of the EDB member countries. June 2019. Center for Integration Studies. Eurasian Development Bank. URL: https://eabr.org/upload/iblock/551/EABR_Digital_Potential_06_2019.pdf
- [6] Busemeyer M. R. et al. (ed.). Digitalization and the welfare state. – Oxford University Press, 2022.
- [7] Zhakai A.K., Urankhaeva G. T., Serikkalieva A.E. The Energy Silk Road: Prospects for the Development of Oil and Gas Cooperation between the People’s Republic of China and the Republic of Kazakhstan. Izvestia. Series: International Relations and Regional Studies. – 2023. – Vol. 52. – No. 2. – Pp. 145-163.
- [8] State program “Digital Kazakhstan.” Approved by the Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 12, 2017, no. 827.
- [9] Avdokushin E. F., Wang Z. Digitalization of the countryside in China // World of the New Economy. – 2021. – No. 4. – Pp. 6–15.
- [10] Chekmenyova T. G. et al. China’s Information Security Strategy: Political and Technical Aspects // Bulletin Social-Economic and Humanitarian Research. – 2020. – No. 7 (9). – Pp. 78–97.
- [11] Song M., Tao W., Shen Z. The impact of digitalization on labor productivity evolution: Evidence from China // Journal of Hospitality and Tourism Technology. – 2022. – No. 2 (4). – Pp. 3-7.
- [12] Pikover A. V. Informatization and E-commerce in China // Eastern Analytics. – 2017. – No. 1–2. – Pp. 60–66.
- [13] Tomaychuk L. V. Digitalization of the Chinese Economy: Risks and Opportunities for Society // Eurasian Integration: Economics, Law, Politics. – 2019. – No. 3 (29). – Pp. 31–36.

ШЫҒЫС ЕЛДЕРІНДЕ ЭНЕРГЕТИКА САЛАСЫН ЦИФРЛАНДЫРУ

* Құдайбергенов Т. С. ¹

*¹ Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Андатпа. «Энергетикалық өтпелі кезең» әлемде ғаламдық энергетикалық сектор үшін елеулі қиындықтар туғызуда, және бұл қиындықтар Шығыс

елдеріне де қатысты. Батыс елдерінің көпшілігі өздерінің энергетикалық жүйелеріне жаңартылатын энергия көздерін интеграциялауға баса назар аударса, Шығыс елдері әртүрлі тәсілдерді ұстануда. Жаңартылатын энергия көздерін енгізумен қатар, олар бар энергетикалық инфрақұрылымды жаңартып, өтпелі кезеңді әлдеқайда тиімді және жылдам жүзеге асыруды қамтамасыз етуде. Бұл электр желілерін жаңғыртуды, энергия сақтау жүйелерін жетілдіруді және энергия тарату механизмдерін жақсартуды қамтиды, осылайша таза энергия көздеріне қолдау көрсетіледі.

Бұл энергетикалық өтпелі кезеңнің басты аспектісі – цифрландыру, ол декарбонизациялау қажеттіліктерін шешіп, экономикалық тиімділікті арттырады. Шығыс елдері смарт желілер, нақты уақыттағы мониторинг жүйелері және дамыған деректер аналитикасы сияқты цифрлық технологияларды қабылдауда. Бұл инновациялар энергияны тиімді пайдалануға, энергия шығынын азайтуға және энергия ұсынысы мен сұранысы арасындағы балансты оңтайландыруға мүмкіндік береді, сонымен қатар дәстүрлі энергетикалық құрылымдарды түбегейлі өзгертеді.

Бұл мақала осы цифрлық құралдарды энергетика секторына стратегиялық түрде интеграциялауды зерттейді, олардың операциялық тиімділікке, нормативтік талаптарға сәйкестікке және шекарааралық ынтымақтастыққа әсерін бағалайды. Ол саясаттар мен технологиялық жетістіктердің осы трансформацияны қалай жүргізіп жатқанын талдайды, сондай-ақ реттеуші мәселелер мен киберқауіпсіздік тәуекелдері сияқты негізгі кедергілерді анықтайды. Сонымен қатар, зерттеу цифрландырудың энергетикалық қауіпсіздікке және тұрақты өсуге қосқан үлесін, әсіресе геосаяси факторлардың өзгеруіне байланысты қарастырады. Зерттеу нәтижелері саясаткерлер мен мүдделі тараптарға энергетикалық жүйелерді жаңғырта отырып, ғаламдық энергетикалық нарықтағы бәсекеге қабілеттілікті сақтап қалуға арналған құнды кеңестер мен жол картасын ұсынады.

Тірек сөздер: цифрландыру, энергетикалық ауысу, жаңартылатын энергия көздері, ақылды желілер, таратылған генерация, энергия тиімділігі, Шығыс елдері, ғаламдық энергетикалық сектор

ЦИФРОВИЗАЦИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО СЕКТОРА В СТРАНАХ ВОСТОКА

*** Кудайбергенов Т.С.¹**

***¹ Казахстанский университет международных отношений и мировых языков
имени Абылай хана, Алматы, Казахстан**

Аннотация. «Энергетический переход» по всему миру представляет собой значительные вызовы для глобального энергетического сектора, и эта проблема не обошла и страны Востока. В то время как постиндустриальные страны Запада в основном сосредоточились на интеграции возобновляемых источников энергии в свои энергетические системы, страны Востока следуют более разнообразному подходу. Помимо внедрения возобновляемых источников энергии, они модернизируют существующую энергетическую

инфраструктуру, чтобы обеспечить более плавный и эффективный переход. Это включает в себя обновление электросетей, улучшение систем хранения энергии и совершенствование механизмов распределения энергии для поддержки более чистых источников энергии.

Ключевым аспектом этого энергетического перехода является цифровизация, которая решает важнейшие задачи декарбонизации и одновременно повышает экономическую эффективность. Страны Востока активно внедряют цифровые технологии, такие как умные сети, системы мониторинга в реальном времени и передовую аналитику данных. Эти инновации позволяют более эффективно использовать энергию, сокращать потери энергии и оптимизировать баланс между спросом и предложением энергии, что в корне меняет традиционные энергетические структуры.

Данная работа исследует стратегическую интеграцию этих цифровых инструментов в энергетический сектор, оценивая их влияние на операционную эффективность, соблюдение нормативных требований и трансграничное сотрудничество. Она анализирует, как политические и технологические разработки способствуют этой трансформации, а также выявляет ключевые барьеры, такие как проблемы с регулированием и риски кибербезопасности. Кроме того, исследуется, как цифровизация способствует энергетической безопасности и устойчивому росту, особенно в условиях меняющейся геополитической ситуации. Результаты работы предлагают ценные рекомендации и дорожную карту для политиков и заинтересованных сторон, стремящихся модернизировать энергетические системы, сохраняя при этом надежность в условиях все более конкурентного глобального энергетического рынка.

Ключевые слова: цифровизация, энергетический переход, возобновляемые источники энергии, умные сети, распределенная генерация, энергетическая эффективность, страны Востока, глобальный энергетический сектор

Information about author:

Kudaibergenov T.S. - PhD student, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: temirlan.kudayibergenov@gmail.com

Автор туралы мәлімет:

Құдайбергенов Т.С. - PhD докторант, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: temirlan.kudayibergenov@gmail.com

Сведения об авторе:

Кудайбергенов Т.С. - PhD докторант, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: temirlan.kudayibergenov@gmail.com

Received: December 25, 2024

**II. БӨЛІМ.
АЙМАҚТАНУ
РАЗДЕЛ II.
РЕГИОНОВЕДЕНИЕ
PART II.
REGIONAL STUDIES**

UDC 327.5

IRSTI 11.25.40

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.010>

**US FOREIGN POLICY TOWARDS VENEZUELA AND THE
CARIBBEAN COMMUNITY (CARICOM)
UNDER PRESIDENT TRUMP**

*Dr. Raghunath Mahabir ¹, Mr. Keron Ganpat ²

^{*1}University of the Southern Caribbean, Trinidad and Tobago,

² University of Trinidad and Tobago, Trinidad and Tobago

Abstract. The aim of this paper is to analyze the United States' foreign policy towards Venezuela and the Caribbean Community (CARICOM) under President Donald Trump, focusing on his first administration (2017-2021) and his new term that began on January 20, 2025. This study will delve into the intricate relationship between geopolitical strategy, economic interests, and regional diplomacy in shaping U.S. actions in the region. The Trump administration's approach to Venezuela was characterized by a "maximum pressure" campaign, which included the imposition of stringent economic sanctions, diplomatic isolation, and support for opposition groups to weaken Nicolás Maduro's regime. The policy aimed to promote democratic governance in Venezuela, but it inadvertently worsened the country's humanitarian crisis, leading to mass displacement and significant social unrest. Simultaneously, it created tension between the U.S. and CARICOM member states, many of which adopted a more cautious or neutral stance toward the Venezuelan crisis.

This paper explores the division within CARICOM regarding Venezuela, highlighting the contrasting perspectives of member states, some of which opposed the U.S. approach, while others aligned with it. These differences reflect broader tensions between regional solidarity, which seeks non-interference in domestic matters, and external pressures from major powers like the U.S. Furthermore, the study examines how U.S. policies affected regional stability, economic development, and multilateral cooperation in the Caribbean. In the context of heightened political polarization and economic uncertainty, the paper provides insights into the evolving dynamics of U.S.-CARICOM relations and their implications for the future of the region.

Key words: Trump, CARICOM, Venezuela, economic policies, sanctions, foreign policy, Nicolas Maduro, regional diplomacy

Introduction

Venezuela is a state located at the northern end of South America occupying a roughly triangular area that is larger than the combined areas of France and Germany. Venezuela is bounded by the Caribbean Sea and the Atlantic Ocean to the north, Guyana to the east, Brazil to the south, and Colombia to the southwest and west [1]. The Caribbean Community (CARICOM) is a grouping of twenty-one countries: fifteen Member States and six Associate Members. It is home to approximately sixteen million citizens, 60% of whom are under the age of 30, and from the main ethnic groups of Indigenous Peoples, Africans, Indians, Europeans, Chinese, Portuguese and Javanese. The Community is multi-lingual; with English as the major language complemented by French and Dutch and variations of these, as well as African and Asian expressions [2]. Because of the geographical closeness as well as the different economic, historic and socio-cultural links between Venezuela and CARICOM, whatever happens to and in the Venezuelan economy has both direct and indirect impacts on CARICOM. As such, their relationship with the US are intertwined and hence the study involving both entities.

Between 2017 and 2021, the Trump administration implemented a “maximum pressure” campaign against Nicolás Maduro’s government, which included severe economic sanctions targeting Venezuela’s oil industry and key officials [3]. In 2019, the U.S. recognized opposition leader Juan Guaidó as Venezuela’s interim president, further escalating diplomatic hostilities. This approach aimed to isolate Maduro internationally but also deepened Venezuela’s economic and humanitarian crises. The 2017-2021 Trump administration’s focus on regime change in Venezuela, through economic sanctions and political isolation, not only deepened the Venezuelan crisis but also sparked divisions among CARICOM nations. While some member states aligned with U.S. interests, others advocated for non-intervention and dialogue, highlighting the complexities of regional solidarity in the face of external pressures. This paper explores the nuances of these policies, evaluating their impact on the geopolitical landscape, economic stability, and the long-standing relationship between the United States and CARICOM. By analyzing the interplay between U.S. objectives and regional responses, this study aims to provide a comprehensive understanding of a critical period in inter-American relations and examines what has also transpired in the first six weeks of the second Trump administration which began in January 2025 [4].

The administration’s policies reflected a broader strategy to counter socialism in the region while aligning with allies who opposed Maduro. However, these actions also drew criticism for exacerbating suffering among Venezuelans and for sidelining multilateral solutions. These policies had significant political, economic, and humanitarian implications for Venezuela and the broader region including the Caribbean Community, given its economic ties, political alliances, and geographical proximity.

Since 1973, The Caribbean Community (CARICOM) has played a pivotal role in regional geopolitics as a collective voice for 15 member states in the Caribbean, advancing their shared interests in areas such as economic development, trade, climate change, and global diplomacy. Established to foster regional integration and unity, CARICOM has consistently emphasized principles of sovereignty, non-intervention, and mutual respect in its dealings with external powers [5].

In the context of U.S. foreign policy, CARICOM holds strategic importance due to its geographic proximity to key shipping routes, its rich energy resources, and its collective influence within international organizations like the United Nations. The bloc often serves as a counterbalance to external powers, ensuring that the unique concerns of small island developing states (SIDS) are heard on the global stage.

Moreover, CARICOM's ability to mediate and advocate for peaceful resolutions to crises - such as its diplomatic stance on the Venezuelan political situation—highlights its role as a stabilizing force in the Americas. Its influence, however, is not without challenges, as differing national interests among member states sometimes test its cohesion when responding to external pressures, such as those exerted by the U.S.

Materials and Methods

Objectives and Scope of the Paper

This paper aims to critically examine the United States' foreign policy towards Venezuela and the Caribbean Community (CARICOM) under President Donald Trump, with a focus on its implications for regional stability, diplomacy, and economic relations. The objectives are as follows:

To analyze the Trump administration's "maximum pressure" campaign against Venezuela, including its use of sanctions, diplomatic isolation, and recognition of opposition leadership.

To explore CARICOM's responses to U.S. policies, highlighting the divergent stances among member states and the impact on regional unity.

To assess the geopolitical and economic consequences of U.S.- Venezuela relations on CARICOM nations, including shifts in alliances and economic vulnerabilities.

To evaluate the broader implications of U.S.- CARICOM interactions during this period, emphasizing challenges to multilateral diplomacy and prospects for future collaboration.

The scope of this study encompasses a review of U.S. policy actions from 2017 to 2021, the responses and policy positions of CARICOM states during this period, and the broader ramifications for inter-American relations. The paper provides a nuanced understanding of a complex and polarized geopolitical landscape, offering insights that are relevant for policymakers, scholars, and regional stakeholders. The first six weeks of the second Trump administration will also be discussed.

Results

1. Economic Impact

The Trump administration imposed harsh economic sanctions on Venezuela, particularly targeting its oil industry (PDVSA), the main source of revenue for the government. These sanctions cut Venezuela off from global financial markets, leading to severe economic contraction, hyperinflation, and shortages of essential goods. Secondary sanctions discouraged third-party countries, including China, Russia, and India, from doing business with Venezuela, further isolating the nation. These measures also extended to the Central Bank of Venezuela and other financial institutions, effectively cutting off the regime's access to international markets.

The economic sanctions imposed by the Trump administration on Venezuela had profound economic and political implications, both domestically and regionally. These sanctions, particularly those targeting the oil sector, were designed to weaken Nicolás Maduro's regime by cutting off its primary source of revenue. However, their effects extended far beyond the intended political objectives. Three major economic implications included the following:

Collapse of the Oil Industry: Venezuela, home to the world's largest proven oil reserves, saw its oil production plummet due to sanctions on its state-owned oil company, PDVSA. This led to a significant loss of revenue, crippling the country's economy.

2. Humanitarian Crisis: The sanctions exacerbated existing economic hardships, contributing to hyperinflation, food and medicine shortages, and mass migration. Millions of Venezuelans fled the country, seeking refuge in neighboring nations [6].

3. Regional Economic Impact: The sanctions also affected CARICOM nations with economic ties to Venezuela, particularly those reliant on the Petro-Caribe program, which provided subsidized oil. The program's decline forced these nations to seek alternative, often more expensive, energy sources.

U.S. sanctions significantly reduced Venezuela's oil exports, which were already in decline due to mismanagement and corruption. This led to fuel shortages within Venezuela, affecting transportation, electricity, and food production. Many Caribbean nations, especially those in Petrocaribe [7], relied on Venezuelan oil at preferential rates. U.S. sanctions on PDVSA (Venezuela's state oil company) disrupted this arrangement. Countries like Jamaica, the Dominican Republic, and Haiti had to find alternative energy sources, often at higher costs. Some Caribbean nations that restructured their energy sectors away from dependence on Venezuela (e.g., Guyana and Trinidad & Tobago) benefited from the shifting energy dynamics.

The economic collapse in Venezuela reduced trade with Caribbean nations that previously exported goods and services there. Sanctions discouraged Caribbean banks and businesses from interacting with Venezuela due to fears of U.S. secondary sanctions (financial penalties for working with sanctioned entities). Today, Caribbean banks and businesses are still cautious about dealing with Venezuela, fearing U.S. secondary sanctions. If sanctions remain, trade and

investment with Venezuela will stay low, further reducing economic ties between Venezuela and the Caribbean.

2. Political and Diplomatic Impact

President Trump was one of the first world leaders to recognize opposition leader Juan Guaidó as the legitimate president of Venezuela in 2019. The U.S. led an international coalition (including the EU and several Latin American countries) to isolate Maduro diplomatically. The strategy failed to remove Maduro, as he retained control over the military, state institutions, and key foreign allies (Russia, China, Iran, and Cuba).

The U.S. pressured Latin American and Caribbean countries to cut ties with Maduro's government, using diplomatic channels like the Organization of American States (OAS). The Trump administration also sanctioned individuals and businesses suspected of supporting Maduro. The U.S. urged Caribbean countries to support Juan Guaidó and isolate Maduro. The CARICOM was divided—some countries (like Haiti, the Bahamas, and Jamaica) sided with the U.S., while others (like St. Vincent & the Grenadines and Dominica) backed Maduro. The Trump administration rewarded some pro-U.S. Caribbean countries with increased economic aid and trade benefits.

The pressure to take sides strained CARICOM solidarity, as some member states preferred a neutral, non-interventionist approach. The U.S. hosted meetings with select Caribbean leaders (excluding pro-Maduro states), further dividing the regional bloc. Political implications of these events included but were not limited to the following:

Strengthening of Maduro's Regime: Contrary to U.S. intentions, the sanctions allowed Maduro to consolidate power by blaming the country's economic woes on foreign interference. The narratives resonated with some domestic and international audiences.

Geopolitical Shifts: The sanctions pushed Venezuela closer to U.S. adversaries like China, Russia, and Iran, who provided financial and political support to the Maduro government. This realignment challenged U.S. influence in the region.

Divisions within CARICOM: The sanctions created rifts among CARICOM member states, with some supporting U.S. policies and others advocating for non-intervention and dialogue. This division highlighted the challenges of maintaining regional solidarity under external pressure.

The Trump administration's diplomatic efforts to isolate Nicolás Maduro's regime were multifaceted, aiming to delegitimize his leadership on the global stage and rally international support for opposition leader Juan Guaidó. These efforts included:

Recognition of Guaidó: The U.S. spearheaded a campaign to recognize Juan Guaidó as Venezuela's interim president, gaining the support of over 50 countries. This move was intended to undermine Maduro's claim to power and bolster the opposition's legitimacy.

Exclusion from International Organizations: The U.S. worked to remove Maduro's representatives from key international bodies, such as the Organization of American States (OAS), while advocating for Venezuela's suspension from regional forums.

Formation of the Lima Group: Although not directly a U.S. initiative, the Lima Group—a coalition of Latin American countries and Canada - aligned with U.S. objectives by condemning Maduro's regime and calling for democratic reforms in Venezuela.

Sanctions and Diplomatic Pressure: Beyond economic sanctions, the U.S. applied diplomatic pressure on countries that maintained ties with Maduro, urging them to sever relations and support democratic transition efforts.

Humanitarian Aid as Leverage: The U.S. used humanitarian aid as a tool to challenge Maduro's authority, organizing high-profile efforts to deliver aid to Venezuela despite the regime's resistance.

Despite these efforts, Maduro retained the support of key allies, including Russia, China, and Cuba, which countered U.S. initiatives and provided economic and political backing to his government. The lack of a unified international response also limited the effectiveness of these diplomatic strategies.

The interplay between regional solidarity and external influence was a defining challenge for CARICOM in responding to the Venezuelan crisis during the Trump administration. While CARICOM has historically emphasized unity and mutual respect among its member states, the external pressures exerted by the United States on Venezuela highlighted internal divisions and tested the bloc's cohesion. Within CARICOM however, a shared regional solidarity was seen in three areas as seen below.

Commitment to Sovereignty and Non-Intervention: CARICOM traditionally champions the principles of sovereignty, non-intervention, and peaceful resolution of disputes. This collective stance was reflected in calls for dialogue and mediation in Venezuela, as opposed to unilateral actions or external interference.

CARICOM as a Mediator: The organization sought to mediate between the U.S. and Venezuela, proposing multilateral solutions to the crisis. For example, CARICOM supported initiatives like the Montevideo Mechanism, which encouraged dialogue between opposing Venezuelan factions without foreign intervention [8].

Shared Vulnerabilities: As small island developing states (SIDS), CARICOM members share concerns about regional stability and economic impacts stemming from the Venezuelan crisis, including the decline of the Petro Caribe program and the influx of refugees.

CARICOM was also burdened by three external influences including:

U.S. Pressure on Member States: The Trump administration's aggressive stance on Venezuela placed significant pressure on individual CARICOM nations to align with its policies. This was particularly evident in diplomatic efforts to garner support for recognizing Juan Guaidó as Venezuela's interim president.

Economic Leverage: The U.S. used its economic and geopolitical power to influence CARICOM members. Some nations, reliant on U.S. trade and financial assistance, faced difficult decisions in balancing their foreign policy alignments with regional solidarity.

Influence of Other Global Powers: The Venezuelan crisis also brought the involvement of countries like China and Russia, which supported Nicolás Maduro

and offered economic assistance. These dynamics created additional layers of external influence on CARICOM's stance.

These competing forces created divisions within CARICOM, with some nations prioritizing regional unity and non-intervention, while others aligned more closely with external powers for political or economic reasons. This tension underscored the difficulty of maintaining a unified regional position in the face of powerful external influences and conflicting national interests.

3. Humanitarian Consequences

While the Trump administration blamed Venezuela's crisis on Maduro's corruption and mismanagement, the sanctions worsened economic conditions for ordinary Venezuelans. Shortages of food, medicine, and essential services increased, leading to one of the worst humanitarian crises in the region. Over 7 million Venezuelans fled the country due to economic hardship, with neighboring countries like Colombia, Brazil, Ecuador, Trinidad and Tobago, Aruba, Curacao, Peru, and the Dominican Republic struggling to handle the influx. The Trump administration provided some humanitarian aid to Venezuelan refugees but also maintained strict immigration policies, making it difficult for many to seek asylum in the U.S.

Small island nations within CARICOM struggled to accommodate migrants, leading to social tensions, economic strain, and political controversy over deportation policies. The influx of migrants has overwhelmed healthcare, education, and housing services, especially in Trinidad & Tobago and Curaçao, where large numbers of Venezuelans arrived.

4. Security and Regional Stability

Trump and his officials repeatedly suggested the possibility of military action to remove Maduro, but no direct intervention occurred. The U.S. increased cooperation with Colombian military forces to counter Venezuelan-backed drug trafficking and guerrilla groups. The U.S. backed several opposition-led uprisings, including the failed April 2019 coup attempt led by Guaidó. However, Maduro retained power, largely due to military loyalty and foreign support from Russia, China, Iran, and Cuba.

The economic crisis in Venezuela led to increased illegal migration, smuggling, and human trafficking in the Caribbean. Reports of drug trafficking and arms smuggling from Venezuela into the Caribbean has raised security concerns. The Trump administration increased naval patrols in the Caribbean, citing concerns over drug trafficking and Venezuela's ties to organized crime. Some Caribbean leaders worried that the militarization of the region could increase tensions and destabilize peace.

The interplay between regional solidarity and external influence was a defining challenge for CARICOM in responding to the Venezuelan crisis during the Trump administration. While CARICOM has historically emphasized unity and mutual respect among its member states, the external pressures exerted by the United States on Venezuela highlighted internal divisions and tested the bloc's cohesion.

5. Climate and Disaster Relief Policy

Trump's "America First" approach reduced U.S. financial aid for Caribbean climate resilience and disaster recovery- a trend that could return under a future administration with a similar stance. Some Caribbean nations saw the loss of Petrocaribe assistance (Venezuelan oil-for-development funding) as a major blow, particularly after natural disasters. If a future U.S. president continues isolating Venezuela, Caribbean nations will lose potential disaster relief funding from Petrocaribe.

Trump's Venezuela policy had mixed effects on the Caribbean. While some countries benefited from closer U.S. ties, others faced economic hardship, political divisions, and social strain due to sanctions, migration pressures, and disrupted trade ties. The forced alignment on Venezuela weakened CARICOM unity, and the refugee crisis put immense pressure on smaller Caribbean states.

As of March 3, 2025, President Trump's foreign policy toward Venezuela reflects a return to a more aggressive stance, reminiscent of his previous term. Recent actions indicate a shift from the more conciliatory approach of the prior administration.

In late February 2025, President Trump revoked oil concessions that had been granted to Venezuela under the previous administration. This move was influenced by pressure from Cuban-American Republican members of Congress who opposed enriching Nicolás Maduro's regime. The cancellation surprised both the Venezuelan government and companies like Chevron, which had been operating under these concessions [9].

The Trump administration announced the termination of the Temporary Protected Status program for Venezuelan migrants, which had previously shielded hundreds of thousands from deportation. This decision has been legally challenged by immigrant rights organizations, arguing that it violates constitutional protections and could lead to mass deportations.

President Trump has expressed interest in more assertive actions toward Venezuela, including the possibility of military intervention. Statements from administration officials suggest that all options are being considered to remove Maduro from power and restore democracy in Venezuela. These developments signal a return to a hardline approach in U.S. policy toward Venezuela, focusing on economic pressure, immigration policy changes, and potential military considerations.

Caribbean nations that relied on Venezuelan oil may face supply shortages and increased energy costs. Trinidad and Tobago, for instance, is seeking a U.S. license extension to continue developing the Dragon natural gas project in Venezuela, highlighting the region's dependence on Venezuelan energy resources.

The cessation of oil operations could lead to reduced revenues for Caribbean economies involved in energy partnerships with Venezuela, affecting employment and economic stability. Caribbean countries may face pressure to align with U.S. policies, potentially straining relations with Venezuela and impacting regional cooperation. The Trump administration has also taken a stricter approach to immigration, affecting Venezuelan migrants. They have brokered agreements

with Latin American countries to facilitate the deportation and repatriation of migrants, including Venezuelans. This strategy aims to deter migrants from attempting to reach the U.S. border.

Stricter U.S. immigration policies may lead to increased migration of Venezuelans to Caribbean nations, adding pressure to their social services and economies. Caribbean countries may need to address humanitarian issues arising from an influx of migrants, including shelter, healthcare, and employment.

The U.S. administration's focus on regime change in Venezuela could have security implications for the Caribbean's stability; as efforts to oust Maduro may lead to political instability in Venezuela, potentially causing spillover effects such as increased crime and trafficking in neighboring Caribbean countries. The U.S. may also increase its military presence in the region to support its objectives in Venezuela, affecting the geopolitical landscape of the Caribbean.

The long-term effects of Trump's Venezuela policy will continue to shape economic, political, and security dynamics in the Caribbean. If sanctions remain in place, Caribbean nations will sustain economic losses and migration pressures. Political divisions within CARICOM could persist, weakening regional unity. Security risks linked to crime and migration will require U.S.-Caribbean cooperation, regardless of the Venezuela policy direction. Future U.S. administrations will determine whether these trends continue or shift, but the Caribbean must prepare for prolonged uncertainty in its relations with Venezuela.

President Trump's current foreign policy stance on Venezuela is characterized by increased economic sanctions, stricter immigration controls, and a focus on regime change. These actions have significant implications for the Caribbean, impacting energy supplies, economic stability, migration patterns, and regional security.

US Foreign Policy Towards CARICOM (Caribbean Community)

The Trump administration's approach to CARICOM was transactional with a focus on countering China's influence, securing diplomatic support on Venezuela, and offering economic incentives. Some of the key actions and policies included the following:

Selective Engagement & Pressure on the Venezuela Issue: The US sought CARICOM's support for Guaidó and against Maduro. Countries like Jamaica, Haiti, and the Bahamas supported US policies, while others like Barbados, Trinidad & Tobago, and St. Vincent and the Grenadines resisted interventionist approaches. In 2019, Trump met with select CARICOM leaders in a move seen as divisive.

China Containment Strategy: The US warned Caribbean nations against deepening economic ties with China, which had been investing in infrastructure through the Belt and Road Initiative (BRI). Furthermore, the Trump administration emphasized US-Caribbean trade relations but offered limited economic alternatives to Chinese investments.

Hemispheric Security & Counter-Narcotics Efforts: Trump expanded counter-narcotics operations in the Caribbean, particularly near Venezuela and

the Caribbean Basin. The US boosted security cooperation with select Caribbean nations to curb illicit trafficking.

Hurricane and COVID-19 Response: US aid during the hurricane season (e.g., Dorian in 2019) was provided but seen as inconsistent and the COVID-19 vaccine diplomacy was minimal, as the US prioritized domestic needs over regional distribution.

United States and CARICOM: 2025 and Beyond

As we examine the first eight weeks of the Trump administration, new issues have developed. These include the following:

- Need for re-engagement with the USA: Following a Summit of the Heads of Government of CARICOM in February 2025, CARICOM leaders have expressed intentions to engage with President Trump amidst shifts in U.S. foreign and trade policies. Discussions are anticipated to address how these policies will impact the region, especially smaller countries within the OECS sub-region.

- Opposition to U.S. Policies on Cuban Medical Missions: Caribbean leaders are opposing a new U.S. policy targeting Cuban medical missions, which are deemed critical for healthcare in the region. The U.S. has threatened visa restrictions for those involved in these missions, labeling them as “forced labor”. Leaders from countries like Jamaica, Trinidad and Tobago, and St. Vincent and the Grenadines have publicly opposed the policy, emphasizing the importance of Cuban medical support.

In summary, the U.S. maintains a firm stance against Nicolás Maduro’s government in Venezuela through increased sanctions and diplomatic non-recognition, while also navigating complex relations with CARICOM nations, particularly concerning policies affecting regional healthcare and economic collaborations.

Undoubtedly, the U.S. policies towards Venezuela under the Trump administration had significant implications for regional stability and shifts in alliances across Latin America and the Caribbean. These policies, particularly the “maximum pressure” campaign, created ripple effects that reshaped geopolitical dynamics in the region.

Impact on Regional Stability

The worsening humanitarian crisis in Venezuela, exacerbated by U.S. sanctions, led to mass migration. Neighboring countries, including CARICOM nations, faced challenges in accommodating refugees, straining their resources and social systems. The decline of Venezuela’s Petro Caribe program, which provided subsidized oil to Caribbean nations, forced many CARICOM states to seek alternative energy sources, impacting their economic stability. The crisis has also heightened concerns about regional security, including the potential for increased crime and instability due to the influx of displaced populations and the collapse of governance in Venezuela.

Shifts in Alliances

Venezuela’s alignment with countries like China, Russia, and Iran deepened as these nations provided economic and political support to Nicolás Maduro’s regime. This realignment challenged U.S. influence in the region. The U.S.

policies created rifts among CARICOM member states, with some aligning with U.S. objectives and others advocating for non-intervention. These divisions highlighted the challenges of maintaining regional solidarity under external pressures. The crisis also prompted some Latin American and Caribbean nations to strengthen regional cooperation and seek alternative alliances to address shared challenges, reducing reliance on traditional powers like the U.S. These developments without doubt underscore the complex interplay between U.S. foreign policy, regional stability, and shifting alliances in Latin America and the Caribbean.

The role of global powers (China, Russia) in counterbalancing U.S. influence. China and Russia have played pivotal roles in counterbalancing U.S. influence in Venezuela, particularly during the Trump administration's "maximum pressure" campaign. Their involvement has been multifaceted, encompassing economic, political, and military dimensions.

China's Role:

1. Economic Support: China has been Venezuela's largest creditor, providing over \$60 billion in loans, often backed by oil exports. This financial lifeline has helped sustain the Maduro regime despite U.S. sanctions.

2. Strategic Partnership: The China-Venezuela relationship, established during Hugo Chávez's presidency, evolved into a strategic partnership. China has invested heavily in Venezuela's infrastructure and energy sectors, ensuring a steady flow of oil to meet its domestic demands.

3. Diplomatic Backing: While China has maintained a relatively low profile in Venezuela's political crisis, it has consistently opposed U.S. sanctions and interventionist policies, advocating for dialogue and peaceful resolution.

Russia's Role:

1. Military Cooperation: Russia has provided significant military support to Venezuela, including arms sales and defense training. This partnership has bolstered the Maduro regime's security apparatus and deterred potential external interventions.

2. Energy Collaboration: Russian energy companies, such as Rosneft, have invested in Venezuela's oil industry, helping to mitigate the impact of U.S. sanctions on the country's primary revenue source.

3. Geopolitical Strategy: Russia's involvement in Venezuela is part of its broader strategy to challenge U.S. influence in the Western Hemisphere. By supporting Maduro, Russia has positioned itself as a key player in Latin American geopolitics.

Combined Impact:

The support from China and Russia has not only provided economic and military assistance to the Maduro regime but also complicated U.S. efforts to isolate Venezuela. Their involvement underscores the shifting dynamics of global power, where emerging and established powers challenge traditional U.S. dominance in the region.

Challenges for CARICOM economies linked to the Venezuelan crisis.

The Venezuelan crisis, compounded by U.S. sanctions, posed significant

challenges for CARICOM economies, particularly those with close economic ties to Venezuela. Some of the key challenges include:

Energy Dependence and the Decline of PetroCaribe -The PetroCaribe program, which provided subsidized oil to many CARICOM nations, was severely disrupted as Venezuela's oil production collapsed. This forced member states to seek alternative energy sources, often at higher costs, straining national budgets and increasing energy insecurity.

Trade Disruptions-Venezuela's economic collapse led to a decline in trade with CARICOM nations. Countries that exported goods or services to Venezuela experienced reduced demand, impacting their trade balances and economic growth.

Influx of Migrants-The humanitarian crisis in Venezuela resulted in mass migration, with some CARICOM nations, such as Trinidad and Tobago, receiving significant numbers of Venezuelan refugees. This placed additional pressure on social services, healthcare, and housing infrastructure in host countries.

Economic Vulnerabilities-Smaller CARICOM economies, already vulnerable to external shocks, faced increased economic instability due to the ripple effects of the Venezuelan crisis. The loss of affordable energy and trade opportunities compounded existing challenges, such as high debt levels and limited fiscal space.

Geopolitical Pressures-The crisis exposed CARICOM nations to geopolitical pressures from external powers, particularly the U.S., which sought to influence their foreign policy positions on Venezuela. Balancing these pressures with their economic interests and regional solidarity proved challenging.

These challenges underscored the interconnectedness of CARICOM economies with Venezuela and highlighted the need for regional strategies to mitigate external shocks.

Opportunities for U.S.-CARICOM economic engagement.

While several challenges may confront the US-CARICOM relationship, there are several opportunities for economic engagement particularly in areas that align with mutual interests and address regional challenges. These include trade expansion, renewable energy development, nearshoring opportunities, digital trade and innovation, food security and agricultural development, tourism and cultural exchanges.

Trade Expansion-The U.S. and CARICOM can enhance trade relations by leveraging frameworks like the Caribbean Basin Initiative (CBI) to increase the export of Caribbean goods to the U.S. market. Expanding trade preferences and addressing barriers to market entry can boost economic growth in the region.

Renewable Energy Development-With CARICOM's focus on sustainable development, the U.S. can support renewable energy projects in the Caribbean. Investments in solar, wind, and geothermal energy can help CARICOM nations reduce their reliance on imported fossil fuels and achieve energy security.

Nearshoring Opportunities-The U.S. can encourage nearshoring of manufacturing and services to CARICOM nations, taking advantage of their geographic proximity and skilled labor force. This can create jobs in the region while strengthening supply chain resilience for U.S. companies.

Digital Trade and Innovation-Collaboration in digital trade and technology can drive economic diversification in CARICOM. The U.S. can support initiatives to improve digital infrastructure, promote e-commerce, and foster innovation in sectors like fintech and digital services.

Food Security and Agricultural Development-The U.S. and CARICOM can work together to enhance agricultural sustainability and food security. This includes sharing expertise in agricultural biotechnology, improving supply chains, and supporting local food production.

Tourism and Cultural Exchange-Tourism remains a vital sector for CARICOM economies. The U.S. can invest in sustainable tourism initiatives and promote cultural exchange programs to strengthen ties and boost the region's economic recovery post-pandemic.

These opportunities highlight the potential for a mutually beneficial partnership that addresses CARICOM's development needs while advancing U.S. strategic interests in the region.

Analysis of U.S.-CARICOM relations during the Trump era

During the previous Trump administration, U.S.-CARICOM relations were shaped by a mix of strategic engagement and policy shifts that tested the resilience of this longstanding partnership. While the U.S. maintained its role as a key economic and security partner for the Caribbean, certain policies and actions created tensions and highlighted differing priorities. Some of the key aspects of this relationship revolved around economic engagement, diplomatic relations, climate change and development and security cooperation.

Economic Engagement: The U.S. remained a major trading partner for CARICOM nations, with initiatives like the Caribbean Basin Initiative (CBI) continuing to facilitate trade. However, there was limited expansion of economic programs tailored to address the region's evolving needs. The decline of Venezuela's PetroCaribe program, exacerbated by U.S. sanctions, created energy challenges for CARICOM nations. This presented opportunities for the U.S. to strengthen energy partnerships, though these were not fully realized during the Trump era.

Diplomatic Relations: The Trump administration's focus on Venezuela and its "maximum pressure" campaign placed CARICOM nations in a difficult position. While some member states aligned with U.S. policies, others emphasized non-intervention and dialogue, reflecting CARICOM's commitment to sovereignty and regional solidarity.

High-level engagements, such as meetings between U.S. officials and select CARICOM leaders, underscored the strategic importance of the region. However, these interactions sometimes created divisions within CARICOM, as not all member states were included.

Climate Change and Development: The Trump administration's withdrawal from the Paris Climate Agreement and reduced emphasis on climate change initiatives were at odds with CARICOM's priorities. As small island developing states (SIDS), CARICOM nations view climate change as an existential threat and sought greater U.S. support for mitigation and adaptation efforts.

Security Cooperation: The U.S. continued to support regional security initiatives, including efforts to combat drug trafficking and organized crime. However, CARICOM leaders expressed concerns about the impact of U.S. gun policies on regional security, citing the flow of illicit firearms into the Caribbean.

Discussion

Challenges and Opportunities

The Trump era highlighted both the strengths and vulnerabilities of U.S.-CARICOM relations. While economic and security ties remained strong, differing priorities on issues like climate change and Venezuela underscored the need for a more inclusive and collaborative approach. Moving forward, there is potential to build on shared interests and address areas of divergence to strengthen this critical partnership.

Policy Recommendations for Future U.S.-CARICOM Engagement Under Trumps Second Administration

In the month and half, he has been in office, President Donald Trump has quickly moved to erase references to climate change from federal policies and withdraw the U.S. from global commitments like the Paris Agreement focused on getting countries to cut greenhouse gas emissions to help limit global warming and mitigate against the impacts of climate change. Trump has called the Paris climate agreement “unfair” and “a rip off” to which he won’t subject American industry. It is under this dramatic shift in U.S. foreign policy – along with freezes by Trump to foreign aid, the gutting of the U.S.’s leading humanitarian agency, withdrawals from global agencies and the ramp up in deportations of undocumented migrants – that prime ministers and presidents representing CARICOM met for the Forty – Eighth Regular Meeting of Heads of Government in Barbados during the period February 19-21, 2025. “CARICOM has to engage the Trump administration,” St. Vincent and the Grenadines Prime Minister Ralph Gonsalves told the Miami Herald. “They are our neighbor, the United States, and we are theirs. Historically we have had links; geographically, we are close; a lot of Caribbean people inside the U.S., lots of persons come from the U.S. as tourists. They trade, we sent a lot of stuff to them, goods and services. We have to talk.”

To strengthen U.S.-CARICOM relations and address shared challenges under the second Trump administration, a set of forward-looking policy recommendations can guide future collaboration:

Deepen Energy Partnerships-Expand Renewable Energy Projects: CARICOM needs to discuss and negotiate with the US to invest in renewable energy infrastructure in CARICOM nations, such as solar, wind, and geothermal projects. This will help the region achieve energy independence, lower costs, and advance sustainability goals. Secondly, in relation to strengthening energy security initiatives the US should be encouraged to partner with CARICOM to develop regional energy strategies that reduce reliance on external suppliers and build resilient, integrated energy systems.

Support Climate Resilience-while the Trump administration has signaled its intention not to spend money on issues related to climate change, CARICOM states need to increase funding for climate adaptation and allocate resources for disaster preparedness, coastal protection, and sustainable agriculture to mitigate the impact of climate change in the region. They may need to look towards other areas besides the US such as the EU. Also, CARICOM states would need assistance from the EU and other sources to foster technology transfer including the provision of technical expertise and innovations in climate-smart technologies, ensuring CARICOM can better adapt to environmental challenges.

Enhance Trade and Investment-Another area for discussion and collaboration with the US could be in the modernization of trade agreements including the expansion of the Caribbean Basin Initiative (CBI) to cover additional sectors, such as digital goods and services, to promote economic diversification. CARICOM should also focus on attracting investment by establishing incentives for U.S. companies to invest in manufacturing, technology, and tourism in CARICOM nations, creating jobs and boosting economic growth.

Focus on Digital Transformation-In this sector CARICOM should seek assistance from the US in two main areas: Building Digital Infrastructure, that is collaborate on improving broadband connectivity and digital platforms to enhance competitiveness in the global economy and secondly in the promotion of digital education, namely investing in programs that develop digital literacy and skills to prepare CARICOM's workforce for the demands of the future economy.

Prioritize Health Partnerships-the US and CARICOM has a long history of health partnerships and this must be strengthened. This can be done by expanding collaborations to improve access to quality healthcare, including support for vaccine distribution and pandemic preparedness and by developing public health initiatives including addressing pressing regional health challenges, such as non-communicable diseases and mental health, through coordinated programs.

Reaffirm Multilateral Commitments-in dealing with the new Trump administration, CARICOM needs to collaborate through the OAS and other platforms and in so doing leverage multilateral organizations to address shared challenges like migration, security, and governance, ensuring CARICOM states have a strong voice in regional discussions. CARICOM should be able to promote inclusive diplomacy, that is to avoid any other state or organization having selective engagement with individual CARICOM nations and prioritize comprehensive, bloc-wide partnerships.

Bolster Security Cooperation -the US and CARICOM has a long history in various aspects of security cooperation. In its fight to combat transnational crime CARICOM needs to continue joint initiatives to counter drug trafficking, human trafficking, and illegal firearms, while addressing their root causes. Also, the US should be encouraged to assist in further enhancing regional security capabilities by providing technical assistance, equipment, and training to bolster CARICOM's capacity to address security threats.

Invest in Education and Cultural Exchange-as has been done over successive years, requests should be made to the US for an expansion in scholarship programs

including the offering of more opportunities for CARICOM students to study in the U.S., fostering future leaders with a strong connection to both regions. Also, CARICOM should support cultural initiatives by promoting cultural exchanges to strengthen people-to-people ties and deepen mutual understanding. By implementing these recommendations, the U.S. can rebuild trust, advance shared goals, and foster a partnership that prioritizes mutual respect, sustainability, and inclusive development.

Conclusion

This paper examined U.S. foreign policy towards Venezuela and the Caribbean Community (CARICOM) under President Donald Trump, (2017-2021, and Jan 2025-March 2025) focusing on its geopolitical, economic, and diplomatic implications. Key findings in six main areas include:

1. U.S.-Venezuela Relations: The Trump administration's "maximum pressure" campaign, including economic sanctions and diplomatic isolation, aimed to destabilize Nicolás Maduro's regime. While these actions failed to achieve regime change, they exacerbated Venezuela's economic collapse and humanitarian crisis. Undoubtedly, in this second term, the Trump administration would continue this policy of "maximum pressure."

2. CARICOM's Divided Response: CARICOM nations demonstrated divergent stances on U.S. policies. While some members supported U.S. objectives, others upheld principles of sovereignty and non-intervention, advocating for dialogue and peaceful resolution of the Venezuelan crisis.

3. Economic and Humanitarian Impacts: The sanctions disrupted regional economies, particularly through the decline of Venezuela's PetroCaribe program, which created energy challenges for CARICOM nations. The humanitarian crisis in Venezuela also led to mass migration, straining resources in host countries like Trinidad and Tobago.

4. Geopolitical Realignment: The crisis facilitated closer ties between Venezuela and U.S. adversaries like China and Russia, counterbalancing U.S. influence in the region. These global powers provided financial and political support to the Maduro regime.

5. Regional Stability and Cohesion: The Venezuelan crisis highlighted tensions between CARICOM's collective principles and the external pressures exerted by powerful actors like the U.S. Divisions within CARICOM underscored the challenges of maintaining regional solidarity amidst conflicting national interests.

6. Opportunities for U.S.-CARICOM Relations: Despite tensions during the Trump era, the post-Trump period offers prospects for collaboration on issues like climate resilience, economic recovery, and security. Strengthening trade agreements, promoting renewable energy, and fostering digital transformation are areas of mutual benefit.

These findings underscore the complexities of inter-American relations during a period marked by political polarization and economic uncertainty. They also highlight the importance of balancing external influences with regional

priorities and fostering multilateral solutions to shared challenges.

The broader implications of U.S. foreign policy during the previous Trump administration highlighted both the vulnerabilities and opportunities in U.S.-CARICOM relations. In this second administration it is hoped that by adopting an approach that prioritizes respect, mutual benefit, and regional stability, the U.S. can rebuild and fortify its relationships with CARICOM states, ensuring a more equitable and sustainable partnership in the years ahead.

REFERENCES

- [1] Britannica: Venezuela. <https://www.britannica.com/place/Venezuela>
- [2] CARICOM: Caribbean Community: Who we are. <https://caricom.org/our-community/who-we-are/>
- [3] Caribbean Community (CARICOM). (n.d.). CARICOM foreign ministers, U.S., and Canadian officials meet ahead of CARICOM summit. <https://caricom.org/caricom-foreign-ministers-u-s-and-canadian-officials-meet-ahead-of-caricom-summit/>
- [4] Do U.S. sanctions on Venezuela work? <https://www.cfr.org/in-brief/do-us-sanctions-venezuela-work>
- [5] How U.S. sanctions have affected Venezuela // El País. – 2024. - April 19). <https://english.elpais.com/international/2024-04-19/how-us-sanctions-have-affected-venezuela.html>
- [6] Geopolitical Realignments and the Southern Caribbean Energy Matrix. April, 19, 2022. <https://globalamericans.org/geopolitical-realignments-and-the-southern-caribbean-energy-matrix/>
- [7] MacDonald S.B. Geopolitics in the Caribbean: Changing Waters / In: Cope, Z. (eds) The Palgrave Handbook of Contemporary Geopolitics. - Palgrave Macmillan, Cham, 2024. https://doi.org/10.1007/978-3-031-47227-5_47
- [8] Rodrigues F. Sanctions, Venezuela's Crisis, and Options for Economic Statecraft. Dec.6, 2021. <https://peacepolicy.nd.edu/2021/12/06/sanctions-venezuelas-crisis-and-options-for-economic-statecraft/>
- [9] U.S. Department of State: U.S. Relations with Venezuela. 2024. 18 July. <https://surl.lu/jkkhry>

АҚШТЫҢ Д.ТРАМП ПРЕЗИДЕНТТІГІ КЕЗІНДЕГІ ВЕНЕСУЭЛА ЖӘНЕ КАРИБ ҚОҒАМДАСТЫҒЫНА (CARICOM) ҚАТЫСТЫ СЫРТҚЫ САЯСАТЫ

*Рагунат Махабир¹, Керон Ганпат ²

^{*1} Оңтүстік Кариб университеті, Тринидад және Тобаго

² Тринидад және Тобаго университеті, Тринидад және Тобаго

Аңдатпа. Бұл мақала АҚШ-тың Венесуэла мен Кариб аймағының Қауымдастығына (CARICOM) қатысты сыртқы саясатын, Дональд Трамптың бірінші әкімшілігі (2017-2021) және 2025 жылдың 20 қаңтарында басталған жаңа мерзімін талқылауға бағытталған. Зерттеу АҚШ әрекеттерін қалыптастырған геосаяси стратегия, экономикалық мүдделер

және аймақтық дипломатия арасындағы күрделі байланысты зерделейді. Трамп әкімшілігінің Венесуэлаға қатысты ұстанымы «максималды қысым» науқанына негізделген, бұл экономикалық санкциялар мен дипломатиялық оқшауландыруды, сондай-ақ Николас Мадуроның режимін әлсірету мақсатында оппозиция топтарын қолдауды қамтыды. Бұл саясат демократиялық басқаруды алға жылжытуды мақсат етсе де, Венесуэланың гуманитарлық дағдарысын күшейтті және АҚШ пен CARICOM мүше мемлекеттерінің қарым-қатынасын шиеленістірді.

Мақала CARICOM-ның Венесуэлаға қатысты бөлінген ұстанымын зерттеп, мүше мемлекеттердің қарама-қарсы пікірлерін көрсетеді, олардың кейбіреулері АҚШ саясатын қарсы алса, басқалары оны қолдады. Бұл айырмашылықтар аймақтық бірлікті, яғни ішкі істерге араласпау қағидатын және сыртқы ықпалдардан, әсіресе АҚШ-тан келген қысымдарды көрсетеді. Сонымен қатар, зерттеу АҚШ-тың саясаттарының аймақтық тұрақтылыққа, экономикалық дамуға және көпжақты ынтымақтастыққа әсерін талдайды. Саяси поляризация мен экономикалық белгісіздік кезеңінде, мақала АҚШ-CARICOM қарым-қатынастарының дамуы мен аймақтың болашағы үшін маңызы туралы түсініктер береді.

Тірек сөздер: Трамп, КАРИКОМ, Венесуэла, экономикалық саясат, санкциялар, сыртқы саясат, Николас Мадуро, аймақтық дипломатия

ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА США В ОТНОШЕНИИ ВЕНЕСУЭЛЫ И КАРИБСКОГО СООБЩЕСТВА (КАРИКОМ) ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ ТРАМПЕ

**Рагхунат Махабир¹, Керон Ганпат²*

**¹Южно-Карибский университет, Тринидад и Тобаго*

² Университет Тринидада и Тобаго, Тринидад и Тобаго

Аннотация. Цель данной работы — проанализировать внешнюю политику США в отношении Венесуэлы и Карибского сообщества (CARICOM) при президенте Дональде Трампе, с акцентом на его первое президентство (2017-2021) и новый срок, начавшийся 20 января 2025 года. Исследование будет сосредоточено на сложных взаимосвязях геополитической стратегии, экономических интересов и региональной дипломатии, которые формировали действия США в регионе. Подход администрации Трампа к Венесуэле характеризовался кампанией «максимального давления», которая включала введение строгих экономических санкций, дипломатическую изоляцию и поддержку оппозиционных групп с целью ослабления режима Николаса Мадуро. Эта политика, направленная на продвижение демократического управления в Венесуэле, однако, усугубила гуманитарный кризис в стране и привела к значительному социальному напряжению, а также создала напряженность в отношениях США с государствами-членами CARICOM.

Работа исследует разделенность CARICOM по вопросу Венесуэлы, подчеркивая контрастные позиции государств-членов, некоторые из которых

выступили против подхода США, в то время как другие поддержали его. Эти различия отражают более широкие напряжения между региональной солидарностью, которая выступает за невмешательство во внутренние дела, и внешними давлениями со стороны крупных держав, таких как США. Кроме того, исследование анализирует, как политика США повлияла на региональную стабильность, экономическое развитие и многостороннее сотрудничество в Карибском регионе. В условиях нарастающей политической поляризации и экономической неопределенности, работа предлагает ценные выводы о развитии отношений США и CARICOM и их последствиях для будущего региона.

Ключевые слова: Трамп, КАРИКОМ, Венесуэла, экономическая политика, санкции, внешняя политика, Николас Мадуро, региональная дипломатия

Information about authors:

Raghnunath Mahabir – PhD, Coordinator of the National Security and Intelligence Program, University of the Southern Caribbean, Trinidad and Tobago, e-mail: mahabir@usc.edu.tt

Keron Ganpat - Instructor in Criminology, University of Trinidad and Tobago, Trinidad and Tobago, e-mail: keron.ganpat@utt.edu.tt

Авторлар туралы мәлімет:

Рагунат Махабир - PhD докторы, Ұлттық қауіпсіздік және барлау кафедрасының доценті, Оңтүстік Кариб университеті, Тринидад және Тобаго, e-mail: mahabir@usc.edu.tt

Керон Ганпат - оқытушы, криминалист инструктор, Тринидад және Тобаго университеті, Тринидад және Тобаго, e-mail: keron.ganpat@utt.edu.tt

Сведения об авторах:

Рагхунат Махабир – доктор PhD, доцент кафедры национальной безопасности и разведки, Южно-Карибский университет, Тринидад и Тобаго, e-mail: mahabir@usc.edu.tt

Керон Ганпат – преподаватель, инструктор криминологии, Университет Тринидада и Тобаго, Тринидад и Тобаго, e-mail: keron.ganpat@utt.edu.tt

Received: January 12, 2025

УДК 327.1

МРНТИ 11.25.19

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.011>

**КАЗАХСТАНСКО-РОССИЙСКОЕ ПРИГРАНИЧЬЕ:
ИСТОРИЧЕСКАЯ ПАМЯТЬ КАЗАХОВ АЛТАЯ КАК ФАКТОР
МЕЖГОСУДАРСТВЕННОГО СОТРУДНИЧЕСТВА**

Кожирова С.Б.¹, *Нечаева Е.Л.²,

¹Институт востоковедения имени Р.Б. Сулейменова КН МНВО РК,
Алматы, Казахстан

*² Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан

Аннотация. Важным фактором современного казахстанско-российского межгосударственного сотрудничества является историческая память казахов, проживающих в российском приграничье. В статье исследуются этнокультурные особенности казахов, проживающих в Республике Алтай, численность которых превышает 12 тысяч человек. Основная часть данной этнической группы сосредоточена в Кош-Агачском районе, историческое формирование которого связано с переселением казахов Усть-Каменогорского уезда Семипалатинской области в последней трети XIX века. Эти миграционные процессы были обусловлены поиском пастбищных угодий, что способствовало освоению территории современной Чуйской степи.

Казахи Алтая, принадлежащие к Среднему жузу (роды саргалдак, найман, уаки и другие), демонстрируют уникальный характер этнокультурной адаптации, вызванной продолжительным взаимодействием с местными этносами и спецификой природно-климатических условий. В результате у казахов Алтая сформировалась своеобразная этнокультурная идентичность, отличная от идентичности казахов Казахстана, Китая и Монголии, где традиционная культура сохраняется в более аутентичном виде.

Особое внимание уделяется роли традиционных ценностей в сохранении исторической памяти, которые выступают механизмом поддержания этнокультурной идентичности и устойчивости сообщества в условиях социально-культурной трансформации. Исследование подчеркивает значение исторической памяти как ключевого фактора, обеспечивающего преемственность культурных традиций и формирование самосознания казахов Алтая.

В рамках исследования был проведён экспертный опрос с целью изучения проблемы национально-патриотических настроений и сохранения традиций в приграничных районах. Полученные результаты позволяют сделать вывод о роли традиционных ценностей казахов Алтая как механизма

сохранения исторической памяти, а также их влияние на этнокультурную идентичность в условиях современности.

Ключевые слова: память, историческая память, культурная память, исследование памяти, традиционные ценности, национальное строительство, национальная идентичность, национальная идея

Финансирование: Исследование в статье осуществлено при грантовом финансировании Министерства науки и высшего образования РК в рамках проекта ПЦФ МНВО РК BR21882266 «Исследование исторической памяти населения и политики национального строительства в Казахстане за годы Независимости».

Введение

Казахи, проживающие в Республике Алтай, представляют собой уникальную этнокультурную группу, численность которой превышает 12 тысяч человек. Основная часть казахского населения сосредоточена в Кош-Агачском районе, охватывающем обширные просторы Чуйской степи, доступ к которой осуществляется исключительно через Чуйский тракт. Районный центр, село Кош-Агач, расположен на значительном удалении от ближайшего города Горно-Алтайска — в 560 км. Историческое переселение казахов на территорию современного Алтая началось в последней трети XIX века, когда жители Усть-Каменогорского уезда Семипалатинской области (ныне Восточно-Казахстанская область Республики Казахстан) мигрировали в поисках пастбищных угодий.

Казахи Алтая принадлежат к Среднему жузу, среди которых преобладают представители родов саргалдак и найман; встречаются также уаки и представители других родовых подразделений. Компактное проживание казахов отмечается в пяти селах Кош-Агачского района (Кош-Агач, Тобелер, Жана-Аул, Джазатор, Теленгит-Сортогой), а также в селе Тураты Усть-Канского района, при этом отдельные семьи расселены по всей территории Республики Алтай. В этнографических исследованиях их нередко называют кошагачскими или чуйскими казахами.

Историография проблемы достаточно обширна, еще в 1986 г. в издательстве «Наука» Казахской ССР вышла монография А.В.Коновалова «Казахи Южного Алтая (проблемы формирования этнической группы)» [1]; итогом работы стало выделение казахов Алтая, компактно проживающих в Чуйской степи и прилегающих речных долинах, в особую этническую группу, обладающую культурной, языковой спецификой, а также специфическим этническим самосознанием. Представляют интерес исследования Октябрьской И.В. [2,3], Анисимовой И.В. [4]. Самашев З., Ермолаева А., Куш Г. в книге «Древние сокровища Казахского Алтая» приводят ценные материалы по археологии и этнографии Казахского Алтая, начиная с эпохи палеолита до этнографической современности. [5]

Бесайдар Алашкызы в статье «Казахи Шуйского района» приводит следующие сведения: «в Шуйскую долину, расположенную на юге Горного Алтая, казахи поселились в конце XIX века, то есть в 1870 году» [6]. В произведении краеведа Пионера Муктасырова, уроженца Шуйского района, «Бәйтеректің оқшау шыққан бұтағы» казахи начали населять эти местности после того, как царское правительство присвоило себе местность Шабанбай, являющимся родовыми угодьями Каратай бабы: «В то время, когда Кульжабай ходил со словами «земля принадлежит богу, вода - султану, а я буду кочевать по мере своих возможностей», в 1864 году китайские и русские власти разделили казахские земли на две части. Спустя три года после разделения земли, царь издал указ: «Пастбища Шабанбая являются собственностью царя» и наши предки, лишенные своих родовых земель, вынуждены были направить свой караван в сторону Шуйской долины» [7].

Многовековая адаптация к новым природно-климатическим и социальным условиям, а также тесное сосуществование с другими этносами региона способствовали формированию у казахов Алтая специфического мировоззрения и менталитета. Эти особенности разительно отличают их от казахов Казахстана, Китая и Монголии, у которых традиционная культура сохранилась в более архаичном и аутентичном виде.

Описание материалов и методов

Исследование базируется на применении комплексного подхода, включающего качественные и количественные методы анализа. Основным методом исследования стал экспертный опрос, который проводился среди представителей научного сообщества, специалистов в области этнографии, истории и социологии, а также представителей казахской диаспоры в Республике Алтай.

Экспертный опрос был направлен на выявление особенностей национально-патриотических настроений и механизмов сохранения традиционных ценностей в приграничных районах. Анкеты включали вопросы о роли исторической памяти, трансформации традиционных ценностей в современных условиях и влиянии социальных изменений на этнокультурную идентичность казахов Алтая.

Помимо экспертного опроса, в работе использовались методы анализа и синтеза, позволившие интерпретировать данные исторических источников, этнографических материалов и нормативных документов. Дополнительно были проведены наблюдения в местах компактного проживания казахов Кош-Агачского района, что способствовало изучению их повседневных практик, взаимодействия с другими этносами и сохранения культурного наследия.

Комплексный характер исследования позволил выявить ключевые аспекты адаптации казахов Алтая в новых природно-климатических и социокультурных условиях, подчеркнув значимость традиционных ценностей как основы их исторической памяти и этнокультурной идентичности.

Результаты

В контексте настоящего исследования можно выделить несколько ключевых аспектов.

1. Казахи Республики Алтай представляют собой уникальную этнокультурную группу, сформированную в результате миграционных процессов второй половины XIX века, обусловленных поиском пастбищных угодий. Их компактное проживание в Кош-Агачском районе и взаимодействие с местными этносами способствовали созданию специфического мировоззрения и менталитета.

2. Традиционные ценности казахов Алтая выступают важным механизмом сохранения исторической памяти, обеспечивая преемственность культурных традиций и поддержку этнокультурной идентичности в условиях социально-культурных трансформаций.

3. Этнокультурная идентичность казахов Алтая заметно отличается от идентичности казахов Казахстана, Китая и Монголии, где традиционная культура сохранилась в более аутентичном виде. Это различие объясняется особенностями адаптации к природно-климатическим условиям и социальному окружению в приграничных районах.

4. Экспертный опрос выявил высокую значимость национально-патриотических настроений среди казахов Алтая и подтвердил ключевую роль традиционных ценностей в формировании их этнокультурной идентичности и сохранении исторической памяти.

Обсуждение

Традиции представляют собой важнейший элемент культурного наследия, обеспечивающий непрерывность исторической памяти и воспроизводство социальных норм. В широком смысле понятие «традиция» охватывает устойчивые, повторяющиеся свойства и формы поведения, которые закреплены в коллективной памяти и передаются от поколения к поколению. В обыденной практике традиции нередко отождествляются с обычаями, обрядами и ритуалами. Однако, в отличие от простого повторения, традиции несут в себе «идеальную программу» жизнедеятельности человека, служат инструментом трансляции накопленного опыта и регуляции общественных отношений.

Исторически сложилось так, что социальный порядок в обществе поддерживался через силу привычки, общественное мнение, моральный авторитет старейшин и роль традиций как основного механизма коллективной координации. В традиционном обществе они выступали в роли своеобразного социального института, формирующего и закрепляющего культурные нормы и ценности. Традиции способствовали структурированию жизнедеятельности этноса, создавая устойчивую систему взаимодействий, основанную на общепринятых правилах и моральных принципах.

Формирование традиций является органическим и исторически обусловленным процессом. Люди сознательно стремились укреплять и соблюдать нравственные нормы, которые определяли их образ жизни. В

традициях находили отражение укоренившиеся моральные установки, которые передавались от одного поколения к другому, становясь основой для воспитания семейных и общественных привычек, необходимых для поддержания стабильности и сплоченности.

По мнению Л.Д. Столяренко, обычаи и обряды играют важнейшую роль в регуляции человеческого поведения, способствуя консолидации общества вокруг общих культурных ценностей. Традиции обеспечивают не только стабильность и преемственность национального образа жизни, но и интеграцию людей в единую культурную систему [8]. Э.С. Маркарян подчеркивает, что обычаи представляют собой стереотипные формы массового поведения, которые фиксируют определённые модели действий. Эти стандартизированные действия обеспечивают эффективное социальное регулирование, способствуя поддержанию иерархии социальных статусов и порядка в обществе [9].

Таким образом, традиции функционируют как механизм передачи исторической памяти, сохраняя нравственные ориентиры и социальные связи в условиях меняющейся реальности. Они играют ключевую роль в формировании национальной идентичности, обеспечивая сохранение культурного наследия и интеграцию новых поколений в исторически сложившуюся систему общественных норм и ценностей.

Казахское население Горного Алтая формировалось со второй половины 18 и до начала 20 вв. Первое появление казахов в алтайских волостях относится к середине 18 века и было связано с нападением Цинской армии на Джунгарию. После разгрома Джунгарии произошло массовое миграционное движение казахов. Набеги казахов против алтайцев были прекращены благодаря строительству в начале 1760-х гг. Колывано-Кузнецкой оборонительной линии и Бухтарминского укрепления. С 30-х гг. 19 века отдельные группы казахов стали эпизодически предпринимать попытки переселиться на территорию Горного Алтая. Уже во второй половине 19 века миграционное давление казахов для алтайцев стало ощутимым. Казахи начали селиться в Черно-Ануйском стане Алтайской духовной миссии. Приграничные территории южного Алтая традиционно являлись зоной активных этнополитических процессов кочевой ойкумены, где сталкивались интересы различных этнотерриториальных группировок Саяно-Алтая, Монголии, Казахстана, втянутых в орбиту геополитических интересов России, Китая и Джунгарии.

К началу XIX в. после разделения основных сфер влияния между Цинской и Российской империями этот регион отличался смешанным составом населявших его народов, а дальнейшее развитие ситуации было связано с демаркацией российско-китайской границы [10]. В 1864 г. был подписан Чугучакский договор, который впервые обозначил границу России от Алтая до Тянь-Шаня, уточненную договором 1881 г. Установление фиксированной границы вызвало дробление тувинского и казахского этнических ареалов. Во власти Китая оказались многочисленные группы казахов Среднего жуза - родовые подразделения кара-кереев (племени найманов), абак и ашемайлы

(племени кереев), сохранившие устойчивые связи с казахской степью и Алтаем.

Весной 1879 г., группа казахов из рода Кирей численностью до 1000 кибиток прикочевала из Западной Монголии в Чуйскую степь Горного Алтая. В конце 1880-х гг. в Чуйскую долину переселились казахи из рода Сарыкалдака. В 1893 г. на Чую прикочевало порядка 100 кибиток казахов Чингистайского рода. В отличие от киреитов они являлись российскими подданными и были приписаны к волостям Семипалатинской области. По переписи 1897 г., в Чуйской долине проживало 559 казахов. В 1898 и 1900 гг. киреиты, прикочевавшие на Чую в 1879 г., были поэтапно приняты в российское подданство и приписаны ко 2-й Чуйской волости. Отныне они должны были выплачивать алтайцам этой волости ежегодно 500 руб. за пользование пастбищными угодьями. Род Сарыкалдака и чингистайцы получили официальное разрешение властей на жительство в Чуйской долине только в 1913 г. с образованием в урочище Юстыд особой Киргизской волости. Те из казахов, кто не принял российское подданство, по договоренности с китайскими властями, подлежал немедленной высылке на сопредельную территорию Китая. Несмотря на это, захваты кочевий продолжались, накаля тем самым межнациональную обстановку. Алтайцы были полностью вытеснены из пятидесятикилометровой зоны вдоль российской границы [11].

К 1917 году на юге Горного Алтая проживало уже около 2000 казахов. Высокий уровень сплоченности, взаимопомощи и сохранение родовых связей позволило казахам составить серьезную конкуренцию алтайскому этносу в Чуйской долине Горного Алтая. Динамика демографических процессов, отражающая увеличение числа казахов на территории Кош-Агачского района, такова: в 1927 году казахов было 2175 человек; в 1939 - около 3000; а по данным на 1989 год - 9000 человек [12].

На территории Кулундинского района Алтайского края расположены два населенных пункта, в которых компактно проживает значительная казахская диаспора. Это п. Мирабилит (здесь казахи живут совместно с русскими) и п. Кирей, который является по национальному составу населения практически моноэтническим казахским. В данном населенном пункте проживают лишь несколько представителей этнических русских и татар, которые, являясь членами казахских семей (результат межнациональных браков. Общая численность населения п. Кирей составляет 360 жителей.

С начала 1990-х гг. в Кош-Агачском районе Алтайского края развернулось движение за национальное возрождение; возникли музеи и центры казахской культуры; в национальных школах было введено преподавание народных традиций; широкое развитие получили фольклорные практики; началась реисламизация района.

Основным местом казахского искусства орнамента на Алтае является Кош-Агачский район. У казахов сохранились в быту различные традиционные и архаические элементы культуры, в том числе женские домашние ремесла. Женщины – казашки по-прежнему изготавливают

для нужд своей семьи с целью утепления и украшения жилища тканые, вышитые и войлочные изделия: тускийз, подзоры, наволочки, полотенца и сырмаки. Не утратила своего значения и юрта – временное переносное жилище. В настоящее время разборные мобильные юрты, составленные, из жердей и обтянутые толстым войлоком встречаются, в основном на летних пастбищах, стоянках для чабанских семей и на кумысной ферме. А иногда встречаются и в селах, как летники возле дома. Внутри юрты традиционно убраны плетеными из чия циновками, войлочное покрытие юрты скреплены ткаными узорными полосами, стены украшены вышитыми коврами, а на пол стелятся войлочные ковры – сырмаки. Это связано с тем, что казахи испокон веков занимаясь животноводством ведут безотходное хозяйство, то есть все что дает скот, все используется в ведении домашнего хозяйства. Например, мясо идет в пищу, из шкуры делают кожаные изделия: торсык, саба, принадлежности для лошади, после выделки и обработки. А из шерсти животных вяжут теплые вещи – носки, жилеты, варежки и это еще не все. Шерсть после стрижки чистят и выбивают грязь, затем катают войлок. И это нужно сделать только летом и только при большом количестве женщин, т.к. одному человеку этот труд неподсильен.

В сохранении и развитии национальных традиций немаловажное значение имеет самобытная культура казахов. При поддержке республиканского Правительства удалось сохранять национальный музей казахов в селе Жана-Аул, фольклорные группы, ансамбли на территории муниципальных образований, обеспечить их соответствующими музыкальными инструментами и сценическими костюмами, в национальном театре можно ставить спектакли из художественных произведений, как в свое время было поставлено «Материнское поле» по Чингизу Айтматову, и другие спектакли.

Экспертный опрос был проведен с 1 по 10 октября 2023 года в приграничном районе Республики Алтай, Кош-Агачском районе Горно-Алтайска. Селов Республики Алтай, административный центр Кош-Агачского района, образует Кош-Агачское сельское поселение в составе Российской Федерации с населением около 10 000 человек. Целью экспертного опроса стало исследование проблемы национально-патриотических настроений и сохранения традиций в приграничье.

В первой половине 1990-х гг. лидеры казахов Горного Алтая ориентировались на установление тесных контактов с «исторической родиной» – Казахстаном. Поэтому они выступали с требованием рассматривать их в качестве казахской диаспоры. В связи с этим в июле 1996 г. в Кош-Агачском районе Институтом гуманитарных исследований Республики Алтай был организован этносоциологический мониторинг. Было сделано заключение, что горно-алтайские казахи не являются диаспорой, а сформировались в этнотерриториальную группу казахского этноса при социокультурном влиянии алтайцев, то есть представляют собой субэтнос. Негативный опыт миграции в Казахстан, а также факт получения во второй половине 1990-х гг. рядом алтайских субэтносов

статуса коренных малочисленных народов, предполагающего социальные льготы и приоритетное финансирование экономических проектов, также привели к пересмотру данной позиции.

Летом 1999 г. в п. Жана-Аул Кош-Агачского района состоялся Курултай казахов Республики Алтай. Его участники подняли вопрос о возможности считать казахов третьим коренным народом республики и ходатайствовали перед Администрацией Президента Российской Федерации о причислении горно-алтайских казахов к коренным малочисленным народам. В своем обращении участники Курултая подчеркнули, что в Горном Алтае казахи проживают на территории традиционного расселения и фактически потребовали предоставления национально-культурной автономии. Одновременно было решено обратиться за поддержкой к правительству Республики Казахстан. Многие представители общественности и элиты Республики Алтай усмотрели во всем этом сепаратистские тенденции.

Летом же 1999 г. состоялся учредительный съезд казахов Алтая, где было принято решение о создании общественного движения «Курултай казахского народа». В 2000 г. его Устав был утвержден Министерством юстиции Республики Алтай. Деятельность Курултая вновь ориентировалась на взаимодействие с основным этническим массивом, со структурами, представляющими интересы казахов России и других стран. В июле 2001 г. в Кош-Агачском районе состоялся Малый курултай казахов России, собравший лидеров казахов из Алтайского края, Москвы, Монголии, Китая, а также представителей Казахстана и Всемирной ассоциации казахов.

Как следствие, по мнению экспертов, в силу изолированности от основного этнического массива, относительно небольшой численности и наличия иноэтничного окружения кош-агачские казахи сформировались в сплоченную, обладающую рядом этнокультурных особенностей и самосознанием группу. Практически все знают друг друга - если не непосредственно, то через родственников и знакомых.

Возрастная картина Кош-Агачского района выглядит следующим образом: дети до 6 лет – 1952; от 7 до 17 лет – 2324; от 18 до 29 лет – 2344; от 30 до 60 лет – 8445; свыше 65 лет – 4511.

Как отмечают эксперты, межэтнические браки в Кош-Агачском районе широко распространены. В основном молодежь выбирает себе пару в «городе» (г. Горно-Алтайск).

Примечательно, что консолидация жителей района очень высока за счет казахского языка, который используется повсеместно – и в быту, и на работе. При этом казахский язык, культуру пропагандируют «Курултай казахов Кош-Агачского района», в образовательных учреждениях и местные исполнительные органы в лице администрации района. Однако, в образовательных программах «родной язык» преподается на русском языке.

Все казахи Кош-Агачского района считают себя мусульманами, но 5 столпов ислама в полном объеме выполняют порядка 55-60% жителей. При этом все обычаи проходят по мусульманским традициям. Религия, по оценкам экспертов, в основном как раз таки держится за счет повсеместного

соблюдения традиции. Как следствие, национально-патриотические идеи опираются на культурно-исторические воспоминания народа. Как отмечают эксперты, тесные связи до 90-х годов с жителями Катон-карагайского района Восточно-Казахстанской области Республики Казахстан до сих пор сохранены в памяти. Не редки случаи, когда в «своем кругу» старшее поколение ведет разговоры о воссоединении единого казахского Алтая.

Также эксперты отмечают, что заметным следствием миграций стало усиление религиозности кошагачских казахов. Многие молодые казахи, попав в Казахстан, стали ходить в мечеть, исполнять предписания ислама. Вернувшиеся, да и те, кто остался в Казахстане, стараются приобщить родителей, воспитанных в атеистические советские времена, к религии. Таким образом, эмиграция и реэмиграция казахов Кош-Агача имели ощутимые и неоднозначные последствия для их этнографической группы. Они несомненно способствовали более четкому осознанию ими своего места среди казахов вообще, как казахов именно российских, алтайских, кош-агачских, сделали более глубоким, наполненным их этническое самосознание.

Также стоит отметить, что национал-патриотические настроения в Республике Алтай могут быть различными в разных социальных группах и возрастных категориях. Например, когда как старшее поколение может активно выражать свою национал-патриотическую принадлежность, молодежь привержена к традиционным ценностям и современной государственной политике.

Таким образом, Кош-Агачский район превратился в некий центр консолидации казахов, проживающих за пределами Казахстана. Одним из официально провозглашенных принципов деятельности Курултая казахского народа является признание приоритета национального единства, интерпретация которого казахскими националистами может содержать и ирредентистскую составляющую. Для юга Горного Алтая эта угроза актуализируется еще и тем обстоятельством, что значительное количество казахов проживает на сопредельных территориях Баян-Ульгийского аймака Монголии и Синьцзян-Уйгурского автономного района Китая.

Этнокультурные особенности приграничных регионов облегчают межкультурные коммуникации, благоприятствует развитию приграничья как важной контактной зоны. Специфика казахстанско-российского приграничья состоит в характерной культурной общности и следует заметить, что межкультурные различия (принадлежность к разным конфессиям) не оказывают существенного воздействия на приграничные связи, так как население по обе стороны границы имеет достаточно продолжительный опыт сосуществования.

Важной составляющей в данном контексте является языковой вопрос. В Казахстане большинство населения владеет русским языком, который имеет статус официального. В приграничных с РФ регионах Казахстана, напротив, стоит проблема незнания населением казахского языка, являющегося государственным языком. Таким образом, языкового

барьера для осуществления контактов с народами РФ, проживающими в приграничье, нет. В то же время, в РФ практика поддержки казахского языка в приграничных с РК регионах остается актуальной задачей. Связано это с тем, что казахская диаспора в России – четвертая по численности после Монголии, Китая и Узбекистана. По статистическим данным численность казахского населения в РФ составляла в 2002 году – 652 тысяч человек, в 2010 году – 647 тысяч. Наибольшее число казахов зафиксировано в Астраханской области – 149,4 тыс. человек, т.е. 16,3% населения области. Согласно мнению российского исследователя И.Р. Атнагулова, «казахи России в основном являются неотъемлемой органической частью всего общества, которое не испытывает к ним неприязни в виде социального «выталкивания».

Приграничное положение ряда районов Алтайского края с Республикой Казахстан, многовековая принадлежность сопредельных территорий Алтайского края и Казахстана к единому политическому пространству обусловили проживание по обе стороны российско-казахстанской границы крупных общностей русских в Восточном и Северо-Восточном Казахстане и казахов в приграничных районах России, в том числе Алтайского края. В частности, на территории Кулундинского района Алтайского края расположены два населенных пункта, в которых компактно проживает значительная казахская диаспора. Это п. Мирабилит (здесь казахи живут совместно с русскими) и п. Кирей, который является по национальному составу населения практически моноэтническим казахским. В данном населенном пункте проживают лишь несколько представителей этнических русских и татар, которые, являясь членами казахских семей (результат межнациональных браков), фактически подверглись казахским населением ассимиляции. Общая численность населения п. Кирей составляет 360 жителей.

В поселке имеется полная средняя национальная казахская школа (Каракульская средняя школа), которая входит, наряду с детским садом, в поселковый образовательный комплекс. Кроме Каракульской средней школы, в Алтайском крае имеется казахская национальная Байгамутская средняя школа (Благовещенский район) и две школы с преподаванием казахского языка как родного (Бигильдинская неполная средняя школа и Бор-Кособулатская начальная школа Угловского района).

Заключение

Казахи Республики Алтай представляют собой уникальный пример этнокультурной группы, чья идентичность и традиции сформировались в результате сложных исторических, природно-климатических и социальных факторов. Миграционные процессы XIX века и последующее взаимодействие с местными этносами создали условия для формирования специфического мировоззрения и менталитета, отличающего казахов Алтая от других групп казахской диаспоры.

Роль традиционных ценностей в данном процессе оказывается ключевой, выступая механизмом сохранения исторической памяти и обеспечения преемственности культурных традиций. Именно через традиции осуществляется передача опыта и знаний, необходимых для поддержания этнокультурной идентичности в условиях современных трансформаций.

Этнокультурная адаптация, обусловленная уникальными условиями приграничных районов, формирует самобытность казахов Алтая, существенно отличающуюся от казахов Казахстана, Китая и Монголии. Проведенный экспертный опрос подтвердил важность национально-патриотических настроений и традиционных ценностей в сохранении исторической памяти и поддержании этнокультурной устойчивости сообщества. Эти аспекты подчеркивают необходимость дальнейших исследований, направленных на углубление понимания механизмов культурного наследия в условиях глобальных изменений.

Таким образом, изучение этнокультурной адаптации казахов Алтая в контексте приграничного взаимодействия способствует более глубокому осмыслению процессов идентичности, трансформации традиций и их роли в устойчивом развитии этнических сообществ, а также выявлению новых возможностей для укрепления казахстанско-российского межгосударственного сотрудничества в гуманитарной сфере.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Коновалов А.В. Казахи Южного Алтая: проблемы формирования этнической группы. - Наука, 1986. – 151 с.

[2] Октябрьская И.В. Казахи Алтая. История и современность // Этнографическое обозрение. - 1997. - № 6. - С. 92-102;

[3] Октябрьская И.В. Казахи Алтая: Этнополитические и социокультурные процессы в пограничных районах Южной Сибири XIX-XX вв. 2004. <https://www.dissercat.com/content/kazakhi-altaya-etnopoliticheskie-i-sotsiokulturnye-protsessy-v-pogranichnykh-raionakh-yuzhno>

[4] Анисимова И.В. «Казахский вопрос» в Алтайском горном округе в 80 – начале 90-х гг. XIX в. // В: Четвертые Востоковедческие чтения памяти Лившица С.Г. - Барнаул: Изд-во БГПУ, 2002. - С. 149-156.

[5] Самашев З., Ермолаева А., Куш Г. Древние сокровища Казахского Алтая. - Алматы, 2007. <https://arheology.kz/monografii/193-drevnie-sokrovishcha-kazakhskogo-altaya.html>

[6] Алашкызы Б. Казахи Шуйского района. <https://ehistory.kz/ru/news/show/5765>.

[7] Муктасыров П. Бәйтеректің оқшау шыққан бұтағы. https://adebiportal.kz/kz/books/view/baiterektin-oqsau-syqqan-butagy__980

[8] Кукушкин В.С., Столяренко Л.Д. Этнопедагогика и этнопсихология. - Ростов на Дону: Феникс, 2000.

[9] Маркарян Э.С. Проблемы культурных традиций. www.eo.iea.ras.ru

[10] Айдарбаева Р.К. Казахи в Алтайском крае России (XVIII 20-30 гг. XX вв.): автореф. к. и. н. - Алматы, 1998. - 27 с.

[11] Алтайская губерния - Казахстан. 1917-1925. История административно-территориального разграничения (сборник документов и материалов). - Барнаул: ОАО Алтайский полиграфический комбинат, 2001. - 308 с.

[12] Ахметова Ш.К. Казахи Западной Сибири и их этнокультурные связи в городской среде. - Новосибирск: Изд-во ИАЭТ СО РАН, 2002. - 104 с.

[13] Атнагулов И.Р. Материальная культура и система жизнеобеспечения верхнеуральских казаков-нагайбаков во втор. пол. XIX – нач. XX века: дисс. к.и.н. – М., 2002.

REFERENCES

[1] Konovalov A.V. Kazakhi Yuzhnogo Altaya: problemy formirovaniya etnicheskoy gruppy [Kazakhs of Southern Altai: Problems of Ethnic Group Formation]. Nauka, 1986, 151 p. [in Russ.].

[2] Oktyabrskaya I.V. Kazakhi Altaya. Istoriya i sovremennost' [Kazakhs of Altai. History and Modernity]. Etnograficheskoe obozrenie, 1997, No. 6. p. 92-102 [in Russ.].

[3] Oktyabrskaya I.V. Kazakhi Altaya: Etnopoliticheskie i sotsiokulturnye protsessy v pogranichnykh rayonakh Yuzhnoy Sibiri XIX-XX vv. [Kazakhs of Altai: Ethnopolitical and Sociocultural Processes in the Border Areas of Southern Siberia in the 19th-20th Centuries]. 2004. <https://www.dissercat.com/content/kazakhi-altaya-etnopoliticheskie-i-sotsiokulturnye-protsessy-v-pogranichnykh-raionakh-yuzhno> [in Russ.].

[4] Anisimova I.V. «Kazakhskiy vopros» v Altayskom gornom okruge v 80 – nachale 90-kh gg. XIX v. [“Kazakh Question” in the Altai Mountain District in the 1880s - Early 1890s]. V: Chetvertye Vostokovedcheskiye chteniya pamyati Livshitsa S.G. [Fourth Oriental Studies Readings in Memory of S.G. Livshits]. Barnaul: Publishing House of BSPU, 2002. p. 149-156 [in Russ.].

[5] Samashev Z., Yermolaeva A., Kushch G. Drevnie sokrovishcha Kazakhskogo Altaya [Ancient Treasures of Kazakh Altai]. Almaty, 2007. <https://arheology.kz/monografii/193-drevnie-sokrovishcha-kazakhskogo-altaya.html> [in Russ.].

[6] Alashkyzy B. Kazakhi Shuyskogo rayona [Kazakhs of the Shu District]. <https://ehistory.kz/ru/news/show/5765>. [in Russ.].

[7] Muktasymov P. Baiterekting oqsau syqqan butagy [The Isolated Branch of the Baiterek Tree]. https://adebiportal.kz/kz/books/view/baiterektin-oqsau-syqqan-butagy_980 Russ.].

[8] Kukushkin V.S., Stolyarenko L.D. Etnopedagogika i etnopsikhologiya [Ethnopedagogy and Ethnopsychology]. Rostov-on-Don: Feniks, 2000 [in Russ.].

[9] Markaryan E.S. Problemy kulturnykh traditsiy [Problems of Cultural Traditions]. www.eo.iea.ras.ru [in Russ.].

[10] Aidarbaeva R.K. Kazakhi v Altaiskom krae Rossii (XVIII – 20-30-e

gg. XX vv.): avtoref. ... k. i. n. [Kazakhs in the Altai Krai of Russia (18th – 1920s-1930s)]. Almaty, 1998, 27 p. [in Russ.].

[11] Altaiskaya guberniya - Kazakhstan. 1917-1925. Istoriya administrativno-territorialnogo razgraniicheniya (sbornik dokumentov i materialov) [Altai Province - Kazakhstan. 1917-1925. History of Administrative-Territorial Delimitation (Collection of Documents and Materials)]. Barnaul: OAO Altaisky poligrafichesky kombinat, 2001, 308 p. [in Russ.].

[12] Akhmetova Sh.K. Kazakhi Zapadnoy Sibiri i ikh etnokulturnye svyazi v gorodskoy srede [Kazakhs of Western Siberia and Their Ethnocultural Relations in the Urban Environment].Novosibirsk: Izdatelstvo IAET SO RAN, 2002, 104 p. [in Russ.].

[13] Atnagulov I.R. Material'naya kul'tura i sistema zhizneobespecheniya verkhneural'skikh kazakov-nagaybakov vo vtor. pol. XIX – nach. XX veka»: diss. k.i.n. [Material culture and life support system of the Upper Ural Cossacks-Nagaybaks in the second half of the 19th – early 20th centuries”: diss. candidate of historical sciences]. M., 2002.

ҚАЗАҚСТАН МЕН РЕСЕЙ ШЕКАРА МАҢЫ: АЛТАЙ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ ТАРИХИ ЖАДЫ – МЕМЛЕКЕТАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Кожирова С.Б.¹, *Нечаева Е.Л.²,

¹ Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, ҚР ҒЖБМ,
Алматы, Қазақстан

*² Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан

Аннотация. Қазіргі Қазақстан-Ресей мемлекетаралық ынтымақтастығының маңызды факторы – Ресейдің шекара маңында тұратын қазақтардың тарихи жады. Мақалада саны 12 мыңнан асатын Алтай Республикасында тұратын қазақтардың этномәдени ерекшеліктері қарастырылған. Бұл этностың негізгі бөлігі Қош-Ағаш өңірінде шоғырланған, оның тарихи қалыптасуы 19 ғасырдың соңғы үштен бірінде Семей облысының Өскемен уезінен қазақтардың қоныс аударуымен байланысты. Бұл көші-қон процестері қазіргі Шу даласының аумағын игеруге ықпал еткен жайылымдық жерлерді іздеуден туындады.

Орта жүзге жататын Алтай қазақтары (сарғалдақтар, наймандар, уәкілер және т.б.) жергілікті этностармен ұзаққа созылған қарым-қатынастан және табиғи-климаттық жағдайлардың ерекшеліктерінен туындаған этномәдени бейімделудің ерекше сипатын көрсетеді. Соның нәтижесінде Алтай қазақтары Қазақстан, Қытай және Моңғолия қазақтарының болмысынан ерекшеленетін бірегей этномәдени бірегейлікті қалыптастырды, мұнда дәстүрлі мәдениет анағұрлым шынайы түрде сақталған.

Әлеуметтік-мәдени трансформация жағдайында этномәдени бірегейлік пен қауымдастықтың тұрақтылығын сақтау механизмі ретінде әрекет ететін тарихи жадыны сақтаудағы дәстүрлі құндылықтардың рөліне ерекше назар аударылады. Зерттеуде мәдени дәстүрлер сабақтастығын қамтамасыз ететін және Алтай қазақтарының өзіндік санасын қалыптастырудың негізгі факторы ретінде тарихи жадының маңыздылығы атап өтілген.

Зерттеу аясында шекаралық аймақтардағы ұлттық-патриоттық сезім мен салт-дәстүрді сақтау мәселесін зерделеу мақсатында сараптамалық сауалнама жүргізілді. Алынған нәтижелер Алтай қазақтарының дәстүрлі құндылықтарының тарихи жадыны сақтау тетігі ретіндегі рөлі, сондай-ақ олардың қазіргі жағдайда этномәдени бірегейлікке әсері туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Тірек сөздер: жады, тарихи жады, мәдени жады, жадты зерттеу, дәстүрлі құндылықтар, мемлекет құру, ұлттық болмыс, ұлттық идея

Қаржыландыру: Мақаладағы зерттеу BR21882266 «Қазақстан халқының тарихи жадын және тәуелсіздік жылдарындағы ұлттық құрылыс саясаттарын зерттеу» атты жоба аясында Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі тарапынан гранттық қаржыландыруымен жүзеге асырылды.

KAZAKHSTAN-RUSSIA BORDERLANDS: THE HISTORICAL MEMORY OF THE KAZAKHS OF ALTAI AS A FACTOR OF INTERSTATE COOPERATION

Kozhirova S.B.¹, *Nechayeva Y.L.²

¹ R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies, Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan

*² L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Abstract. An important factor in modern Kazakhstan-Russia interstate cooperation is the historical memory of the Kazakhs living in the Russian borderlands. The article examines the ethnocultural characteristics of the Kazakhs living in the Altai Republic, whose number exceeds 12 thousand people. The main part of this ethnic group is concentrated in the Kosh-Agach region, the historical formation of which is associated with the resettlement of Kazakhs from the Ust-Kamenogorsk district of the Semipalatinsk region in the last third of the 19th century. These migration processes were caused by the search for pasture lands, which contributed to the development of the territory of the modern Chui steppe.

The Kazakhs of Altai, belonging to the Middle Zhuz (Sargaldak, Naiman, Uaki and others), demonstrate the unique nature of ethnocultural adaptation caused by prolonged interaction with local ethnic groups and the specifics of

natural and climatic conditions. As a result, the Kazakhs of Altai have formed a unique ethnocultural identity, different from the identity of the Kazakhs of Kazakhstan, China and Mongolia, where traditional culture is preserved in a more authentic form.

Particular attention is paid to the role of traditional values in the preservation of historical memory, which act as a mechanism for maintaining ethnocultural identity and community sustainability in conditions of socio-cultural transformation. The study emphasizes the importance of historical memory as a key factor ensuring the continuity of cultural traditions and the formation of self-awareness of the Kazakhs of Altai.

As part of the study, an expert survey was conducted to study the problem of national-patriotic sentiments and the preservation of traditions in border areas. The results obtained allow us to draw a conclusion about the role of the traditional values of the Kazakhs of Altai as a mechanism for preserving historical memory, as well as their influence on ethnocultural identity in modern conditions.

Key words: memory, historical memory, cultural memory, memory research, traditional values, nation-building, national identity, national idea

Funding: The research in this article was carried out with grant funding from the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan within the framework of the BR21882266 “Study of the historical memory of the population and national construction policies in Kazakhstan during the years of Independence”.

Сведения об авторах:

Кожирова С.Б. - доктор политических наук, профессор, Институт востоковедения имени Р.Б. Сулейменова КН МНВО РК, Алматы, Казахстан, e-mail: s.kozhirova@yandex.kz,

Нечаева Е.Л. - кандидат политических наук, профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, e-mail: elenech@inbox.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Кожирова С.Б. - саяси ғылымдарының докторы, профессор, Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институты, ҚР ҒЖБМ, Алматы, Қазақстан, e-mail: s.kozhirova@yandex.kz

Нечаева Е.Л. - саяси ғылымдарының кандидаты, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан, e-mail: elenech@inbox.ru

Information about the authors:

Kozhirova S.B. - Doctor of Political Sciences, Professor, R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies, Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan, e-mail: s.kozhirova@yandex.kz

Nechayeva Y.L. - Candidate of Political Sciences, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: elenech@inbox.ru

Статья поступила: 27 декабря 2024

УДК 327.7

МРНТИ 11.25.59

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.012>

ТРУДОВАЯ МИГРАЦИЯ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ: АДАПТАЦИЯ К НОВЫМ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИМ РЕАЛИЯМ

***Кадырбек Ж.М.¹, Кобландин К.И.²**

***^{1, 2} Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан**

Аннотация. В статье рассматривается трансформация миграционных процессов в Центральной Азии на фоне российско-украинского конфликта и его последствий для региона. Исследование показывает, что традиционная модель трудовой миграции, ориентированная преимущественно на Россию, претерпевает существенные изменения. Анализируются основные факторы, влияющие на эти изменения, включая экономические санкции против России, ослабление курса рубля и новую миграционную политику РФ. Особое внимание уделяется появлению новых центров притяжения трудовых мигрантов, в частности, усилению роли Казахстана и возрастающему интересу к странам Европейского Союза.

Проведенный анализ демонстрирует значительные структурные изменения в направлениях и характере миграционных потоков. Исследование выявляет активизацию процессов «возвратной миграции» и диверсификацию маршрутов трудовой миграции, что создает новые вызовы для стран региона. Особый акцент делается на экономической составляющей миграционных процессов, включая анализ влияния денежных переводов на национальные экономики и оценку рисков, связанных с их потенциальным сокращением в условиях геополитической нестабильности.

На основе комплексного анализа статистических данных и современных тенденций в статье предлагаются практические рекомендации по адаптации миграционной политики к новым реалиям. Рассматриваются перспективные направления развития трудовой миграции, включая возможности расширения географии миграционных потоков и совершенствования механизмов защиты прав мигрантов. Результаты исследования могут быть использованы при разработке стратегических решений в области миграционной политики стран Центральной Азии и для прогнозирования дальнейшего развития миграционных процессов в регионе.

Ключевые слова: трудовая миграция, возвратная миграция, Центральная Азия, российско-украинский конфликт, рынок труда, денежные переводы, миграционная ситуация, рабочая сила

Введение

Миграция является сложным и многогранным явлением, которое ставит перед современным регионоведением множество задач. Эти проблемы требуют междисциплинарных подходов, учитывающих экономические,

социальные, политические и экологические факторы.

Одним из самых чувствительных вопросов для Центральной Азии является трудовая миграция. С одной стороны, трудовые мигранты могут внести свой вклад в экономику, заполняя нехватку рабочей силы, открывая бизнес и платя налоги. Однако они также могут оказать давление на социальные службы и инфраструктуру, что приведет к увеличению расходов для местных органов власти.

За последние 30 лет в Центральной Азии сложился устойчивый тренд трудовой миграции, характеризующаяся движением рабочей силы в Россию. Однако, геополитические потрясения изменили структуру и масштабы трудовой миграции, которая несет определённые риски как для России, так и для стран Центральной Азии.

Актуальность данного исследования характеризуется меняющейся геополитической обстановкой, сложившейся на постсоветском пространстве в связи с ухудшением российско-украинских отношений.

Целью данной работы стала оценка влияния российско-украинского конфликта на трудовую миграцию в Центральной Азии.

Для достижения данной цели были поставлены следующие задачи:

Изучить как менялись тренды центральноазиатской трудовой миграции под влиянием политических и экономических преобразований в России;

Проанализировать современные тренды трудовой миграции на фоне российско-украинского конфликта;

Выявить возможные последствия российско-украинского конфликта на трудовую миграцию в Центральной Азии.

Миграционные процессы на фоне геополитических изменений и усиление таких феноменов как «возвратная миграция» являются недостаточно изученными явлениями, что предопределило выбор данной тематики исследования. Более того, следует отметить, что трудовые мигранты являются одной из самых уязвимых и незащищенных групп на фоне геополитических преобразований, которые влияют на экономику, а в последствии и на рынок труда в принимающих странах.

Таким образом, изучение миграции, их последствий на социально-экономическую систему стран-реципиентов и выступают важнейшей теоретической задачей современных региональных исследований. Практическая значимость данной работы заключается в том, что данное исследование позволит на основе сравнительного анализа выявить общие закономерности и разработать политические и практические рекомендации в сфере регулирования миграционных процессов, которые оказывают значительное влияние на социально-экономическое положение подавляющего большинства населения стран Центральной Азии.

Описание материалов и методов

В качестве методов исследования были использованы методы статического анализа и политического анализа, а также экономико-структурный метод, которые позволили выявить тенденции и связь между

миграционными процессами в Центральной Азии и политическими и социально-экономическими преобразованиями в принимающем государстве и на международной арене в целом.

Статистический анализ применялся для обработки количественных данных о миграционных потоках. Данный метод позволил проанализировать динамику численности трудовых мигрантов за период 2013-2023 гг. и провести оценку объемов денежных переводов, определив их долю в ВВП стран Центральной Азии. С помощью статистического анализа была исследована структура миграционных потоков по странам назначения, а также выявлены корреляции между экономическими показателями и интенсивностью миграции.

Метод политического анализа использовался для изучения влияния геополитических факторов на миграционные процессы. Особое внимание было уделено исследованию политических решений, оказывающих непосредственное влияние на положение трудовых мигрантов в принимающих странах.

Экономико-структурный метод дал возможность определить взаимосвязи между экономическим развитием стран и миграционными процессами. С его помощью был проведен анализ влияния санкций на экономическое положение трудовых мигрантов и оценены структурные изменения на рынках труда стран региона.

В качестве информационной базы исследования использовались официальные статистические данные Федеральной службы государственной статистики России и миграционных служб стран Центральной Азии.

Сочетание данных методов позволило провести комплексный анализ трансформации миграционных процессов и выявить ключевые тенденции их развития в контексте современных геополитических изменений.

Результаты

Миграционная картина на постсоветском пространстве претерпевает изменения, которые все больше углубляются в связи с трансформацией геополитической обстановки в регионе. Так, если Россия традиционно считалась единственной страной притяжения трудовых мигрантов, то в последнее время наблюдается повышение роли Казахстана в миграционной сфере [1]. С одной стороны, растущая и стабильно развивающаяся экономика Казахстана, с другой стороны, последствия российско-украинской войны в виде санкции, негативно сказавшиеся на экономическую ситуацию в России, толкают трудовых мигрантов делать выбор в пользу Казахстана. В 2023 году впервые за 10 лет Казахстан продемонстрировал положительную миграционную динамику: страна приняла более 25 тысяч новых жителей, тогда как покинуло её 16 тысяч человек [10]. По сравнению с 2022 годом количество прибывших возросло на 45,7%, а число покинувших страну сократилось на треть, при этом лидерами по числу прибывших стали Россия, Узбекистан, Туркменистан и Кыргызстан [10].

Европейский Союз также становится все более привлекательным направлением для трудовых мигрантов из постсоветских стран. Этому способствует упрощение процедур трудоустройства в странах ЕС для граждан бывших советских республик.

Одновременно с этим наблюдается тенденция возвратной миграции в страны происхождения. Все больше трудовых мигрантов, проработавших длительное время за границей, принимают решение вернуться на родину.

Обсуждение

Миграционные потоки из Центральной Азии в Россию напрямую зависят от политической и экономической ситуаций в РФ. Данные Федеральной службы государственной статистики России показывают тенденции миграции в сторону понижения при определённых внешних условиях, в частности международный финансовый кризис, валютный кризис в России, пандемия COVID-19. Каждый из этих периодов характеризовался своими особенностями и факторами, повлиявшими на интенсивность миграционных процессов.

Важно отметить, что до наступления первого кризисного периода в России проводилась активная работа по совершенствованию миграционного законодательства. В 2007 году происходит модернизация миграционной политики в России путем принятия новых норм, позволившим сократить и даже отменить некоторые бюрократические преграды на пути легализации занятости трудовых мигрантов [2]. Так, формирование сбалансированной миграционной политики в России привело к увеличению миграции из стран Центральной Азии на 60,8% с 2006 по 2007 года. Однако, международный финансовый кризис внес свои коррективы, снизив миграционные потоки на 5,5% [3]. Таким образом, несмотря на трансформацию миграционной политики в пользу трудовых мигрантов, отмечается снижение миграционных потоков, что говорит о прямой зависимости миграции от экономических колебаний в странах-реципиентах, которые в первую очередь являются местом заработка мигрантов.

Еще одним событием, внесшим коррективы на динамику трудовой миграции из Центральной Азии, явился валютный кризис в России в 2014-2015 гг., когда наблюдалось резкое ослабление российского рубля из-за снижения мировых цен на нефть и введения санкции против России в связи с аннексией Крыма. На этом фоне с 2013 по 2015 года зафиксировано стремительное снижение миграционных потоков из стран Центральной Азии, который достиг рекордного показателя в 43,9% [3]. Учитывая определенные параллели с ситуацией 2014 года в контексте санкционного давления и геополитических изменений, связанных с вхождением ДНР, ЛНР, частей Херсонской и Запорожской областей как результат российско-украинского конфликта, можно предположить возможную трансформацию миграционных процессов на постсоветском пространстве.

Вспышка коронавирусной инфекции в 2019 году повлияла на все сферы деятельности, в том числе и в области миграции. На фоне пандемии

количество мигрантов из Центральной Азии снизилось на 26,9% [3]. Следует отметить, что в период борьбы с пандемией, трудовые мигранты из Центральной Азии оказались наиболее уязвимой группой в силу того, что они были заняты на низкоквалифицированных работах по краткосрочным договорам, что повысило риски сокращения и увольнения данной категории. Основная масса трудовых мигрантов (84,3%) из Кыргызстана, Таджикистана и Узбекистана имеют среднюю квалификацию, высококвалифицированные мигранты составляют 12,1%, низкоквалифицированные – 3,6%. Однако, многие мигранты из высококвалифицированной группы заняты на неквалифицированных работах [4].

Современный этап развития миграционных процессов, происходящий на фоне российско-украинского конфликта, демонстрирует новые тенденции в миграционных потоках. По данным бюллетеня Росстата «Численность и миграция населения Российской Федерации», в 2023 году зафиксировано минимальное с 2013 года число прибывших в Россию международных мигрантов - 560,4 тыс. человек, что на 23% ниже показателя предыдущего года [3]. При этом доля мигрантов из Центральной Азии уменьшилась на 12,6%.

Анализ трудовой миграции в Россию показывает значительное сокращение притока рабочей силы из стран СНГ, что во многом обусловлено ослаблением курса рубля. Согласно статистике ГУВМ МВД России за первое полугодие 2023 года, количество регистраций граждан стран СНГ с целью трудоустройства снизилось на 40% по сравнению с аналогичным периодом 2022 года [13]. Примечательно, что наименьшее снижение (около 15%) наблюдается среди граждан стран-членов ЕАЭС - Казахстана, Армении, Кыргызстана и Беларуси, что подчеркивает преимущества свободного трудоустройства в рамках Евразийского союза [13].

Помимо экономических факторов, на миграционные процессы влияет и новая миграционная политика России. Согласно указу президента от января 2024 года, иностранным гражданам, поступающим на военную службу, и их семьям предоставляется возможность ускоренного получения гражданства в течение одного месяца. При этом введены новые правила, предусматривающие лишение приобретенного гражданства в случае отказа от регистрации на военную службу в течение 14 дней после натурализации [14].

В условиях сложившейся ситуации страны Центральной Азии активизировали политику диверсификации миграционных потоков. Например, Кыргызстан через Центр трудоустройства граждан за рубежом развивает сотрудничество с странами ЕС, Турцией, Великобританией, Южной Кореей, Японией и государствами Персидского залива. К 2024 году страна заключила соглашения о трудовой миграции с 21 государством [15].

На фоне активного поиска странами Центральной Азии альтернативных направлений для трудовой миграции особую привлекательность приобретают страны Европейского Союза. Статистические данные демонстрируют существенный рост числа трудовых мигрантов в европейских странах.

Особенно показательна ситуация в Литве, где за короткий период количество мигрантов из Узбекистана увеличилось более чем в пять раз - с 1,8 до 9,7 тыс. человек, а число граждан Кыргызстана утроилось с 2 до 6 тыс. человек [11].

Параллельно с европейским направлением, усиливается роль Казахстана как регионального центра притяжения трудовых ресурсов. Стабильный экономический рост страны, сопровождающийся повышением уровня заработной платы, создает привлекательные условия для трудовых мигрантов из соседних государств. Масштабы миграции в Казахстан впечатляют: по состоянию на 2024 год более 10,5 тыс. граждан Таджикистана нашли работу преимущественно в строительном секторе и сфере розничной торговли [15]. Еще более значительные показатели демонстрирует миграция из Кыргызстана. Так, согласно данным Министерства труда Кыргызской Республики, около 30 тыс. кыргызстанцев осуществляют трудовую деятельность в Казахстане [12].

Однако, помимо диверсификации миграционных путей, в странах Центральной Азии также наблюдается активизация возвратной миграции. В отличие от прежней практики, когда для Центральной Азии была характерна стимулируемая возвратная миграция со стороны правительств, которая предполагала осуществление государственных программ по возвращению мигрантов: в Кыргызстане программы касались этнических кыргызов, именуемых «кайрылманами», в Казахстане – этнических казахов, именуемых «кандастарами», сейчас возвратная миграция претерпевает некоторые изменения [1]. В текущих условиях возвратная миграция приобретает добровольно-принудительный характер, обусловленный комплексом факторов в России: влиянием западных санкций, сокращением рабочих мест, мобилизацией и другими обстоятельствами, которые подталкивают трудовых мигрантов к самостоятельному решению о возвращении в страны происхождения.

Таким образом, перенаправление трудовых мигрантов из РФ в страны Центральной Азии из числа среднеквалифицированной рабочей силы могут привести к структурным изменениям параметров спроса на рабочую силу и увеличить уровень безработицы и бедности в изучаемых странах.

Следует отметить, что развитие экономик стран Центральной Азии не позволяют обеспечивать растущее население рабочими местами. Так, естественный прирост населения Казахстана в количестве 300 тыс. человек и отсутствие серьезных изменений на рынке недвижимости оказывает серьезное влияние на динамику трудовой миграции в Россию [5]. Более того, к 2050 году прогнозируется существенное увеличение количества населения трудоспособного возраста в странах Центральной Азии: в Узбекистане – на 6,4 миллионов, в Таджикистане – на 2,8 миллионов, в Туркменистане – на 900 тысяч, в Кыргызстане – на 600 тысяч человек. Даже если рассмотреть сценарий, при котором развитие экономик данных стран будет идти в ускоренном темпе, трудоустроить увеличивающееся трудоспособное население является нереализуемой задачей [6].

В этой связи, возвращение трудовых мигрантов усугубит социально-экономическое положение стран Центральной Азии, создавая дополнительную нагрузку на рынок труда, на рынок недвижимости, на социальные объекты и т.д. Следует также отметить, что страны Центральной Азии очень чувствительны к экономическим изменениям в соседней стране, которая в данный момент подтверждена западным санкциям. Сильная зависимость объясняется тем, что денежные переводы из России оказывают значительное влияние на экономику стран Центральной Азии, включая Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан и Узбекистан. Россия является крупнейшим источником денежных переводов для этих стран, и эти средства играют решающую роль в их экономическом развитии. К примеру, доля денежных переводов из России в общем объеме переводов в Таджикистане составляет порядка 76%, в Узбекистане – 56%, в Казахстане – 44% [7].

Более того, денежные переводы также помогают сократить бедность и поддержать экономическую стабильность в Центральной Азии. К примеру, денежные переводы позволили сократить уровень бедности в Кыргызстане с 31,2% до 20,1% [8]. В целом, по данным Всемирного банка, в 2021 году объёмы денежных переводов из России равнозначны 34,5% ВВП Таджикистана, 32,8% ВВП Кыргызстана, 13,3% ВВП Узбекистана и 0,2% ВВП Казахстана [9]. Таким образом, экономика стран Центральной Азии в значительной степени зависит от денежных переводов трудовых мигрантов, что делает данные страны уязвимыми к изменениям в мировой экономике или изменениям миграционной политики в России.

Заключение

Таким образом, проведенное исследование демонстрирует, что трудовая миграция из Центральной Азии, структура и масштабы которой претерпевают значительные изменения под влиянием геополитических процессов, становится одной из наиболее острых проблем современного регионоведения. Проявившиеся тенденции вызывают серьезную обеспокоенность: активизация «возвратной миграции», снижение денежных переводов, а также переориентация миграционных потоков могут стать существенными факторами дестабилизации политической и социально-экономической ситуации в странах региона.

Влияние российско-украинского конфликта отчетливо прослеживается во всех странах Центральной Азии, что обусловлено их глубокой экономической и политической зависимостью от России. И хотя массового возвращения трудовых мигрантов пока не наблюдается, такой сценарий остается вероятным ввиду сохраняющихся политических и экономических рисков. Особенно уязвимыми в этой ситуации оказываются Кыргызстан, Таджикистан и Узбекистан, где денежные переводы трудовых мигрантов составляют значительную долю ВВП. Потенциальное сокращение этих переводов в сочетании с возможным масштабным возвращением безработных мигрантов создает серьезные риски для социальной

стабильности и экономического благополучия этих стран.

В данных условиях очевидна необходимость комплексного подхода к решению проблемы: с одной стороны, требуется тщательный мониторинг и контроль миграционных процессов, с другой - разработка эффективной миграционной политики, способной минимизировать негативные последствия текущего кризиса. Странам региона необходимо сосредоточиться на диверсификации направлений трудовой миграции, развитии внутренних рынков труда и укреплении механизмов социальной защиты трудовых мигрантов. Только такой многосторонний подход позволит снизить риски и смягчить последствия геополитических изменений для стран Центральной Азии.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Рязанцева С.В., Возвратная миграция: международные подходы и региональные особенности Центральной Азии. 2020. Учебное пособие. Международная организация по миграции (МОМ) – Агентство ООН по миграции, Алматы.

[2] Витковская Г., Новое миграционное законодательство России: либерализация в целях легализации [Электрон.ресурс]. – 2009. – URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/2009/0367/analit01.php> (дата обращения: 19.03.2024)

[3] Федеральная служба государственной статистики. Миграция (витрины) [Электрон.ресурс]. URL: <https://rosstat.gov.ru/#> (дата обращения: 20.03.2024)

[4] Сченснович В.Н., Проблемы миграции населения: Опыт России и стран Центральной Азии [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: http://inon.ru/site/assets/files/7111/2022_rmm_rus_3.pdf#page=20 (дата обращения: 19.03.2024)

[5] Югай Ю.В., Трудовая миграция из стран Центральной Азии в Россию [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/trudovaya-migratsiya-iz-stran-tsentralnoj-azii-v-rossiyu/viewer> (дата обращения: 19.03.2023)

[6] Рязанцев С., Трудовая миграция из Центральной Азии в Россию в контексте экономического кризиса [Электрон.ресурс]. – 2016. – URL: <https://globalaffairs.ru/articles/trudovaya-migratsiya-iz-tsentralnoj-azii-v-rossiyu-v-kontekste-ekonomicheskogo-krizisa/> (дата обращения: 19.03.2024)

[7] Центральная Азия может пострадать от уменьшения потока денежных средств из России [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <http://ranking.kz/ru/a/infopovody/centralnaya-aziya-mozhet-postradat-ot-umensheniya-potoka-denezhnyh-sredstv-iz-rossii> (дата обращения: 22.03.2024)

[8] Санкции против России ударили по трудовым мигрантам из Центральной Азии [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://news.un.org/ru/story/2022/06/1425932> (дата обращения: 22.03.2024)

[9] Ratha D&, Kim T.J., Plaza S., Riordan E.J., and Chandra V., Migration and Development Brief 36: A War in a Pandemic: Implication of the Russian invasion of Ukraine and the COVID-19 crisis on Global Governance of Migration and Remittance Flows. KNOMAD-World bank, Washington, DC.

[10] Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. Число прибывших в Казахстан в 2023 году увеличилось на 45,7% [Электрон.ресурс]. – 2024. – URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/stat/press/news/details/748921?lang=ru> (дата обращения: 20.12.2024)

[11] Vilmantas V., Number of Ukrainians declines in Lithuania, migration from Central Asia on steep rise [Электрон.ресурс]. – 2024. – URL: <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/2241470/number-of-ukrainians-declines-in-%20lithuania-migration-from-central-asia-on-steep-rise> (дата обращения: 22.12.2024)

[12] Кожобаева З., Трудовые мигранты из Кыргызстана обеспокоены проверками и рейдами в Шымкенте // Radio Azattyk [Электрон.ресурс]. – 2023. – URL: <https://rus.azattyk.org/a/32285951.html> дата обращения: 26.12.2024)

[13] Ивахнюк И., Трудовая миграция в Россию: взгляд через призму политических, экономических и демографических тенденций [Электрон.ресурс]. – 2023. – URL: <https://russiancouncil.ru/amp/analytics-and-comments/analytics/trudovaya-migratsiya-v-rossiyu-vzglyad-cherez-prizmu-politicheskikh-ekonomicheskikh-i-demografichesk/> (дата обращения: 25.12.2024)

[14] Litvinova D., Putin speeds up a citizenship path for foreigners who enlist in the Russian military [Электрон.ресурс]. – 2024. – URL: <https://apnews.com/article/russia-putin-decree-citizenship-army-ukraine-93770fad165cc9388ec53bc71e4eb739> (дата обращения: 20.12.2024)

[15] Матусевич Я., Влияние войны России в Украине на миграцию в Центральной Азии. Аналитический бриф. – 2024. – 13 с.

REFERENCES

[1] Ryazantseva S.V., Vozvratnaya migratsiya: mezhdunarodnyye podkhody i regional'nyye osobennosti Tsentral'noy Azii [Return Migration: International Approaches and Regional Features of Central Asia]. 2020. Uchebnoye posobiye. Mezhdunarodnaya organizatsiya po migratsii (MOM) – Agentstvo OON po migratsii, Almaty [in Russ.].

[2] Vitkovskaya G., Novoye migratsionnoye zakonodatel'stvo Rossii: liberalizatsiya v tselyakh legalizatsii [New Migration Legislation of Russia: Liberalization for Legalization]. – 2009. – URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/2009/0367/analit01.php> [in Russ.].

[3] Federal'naya sluzhba gosudarstvennoy statistiki. Migratsiya (vitriyny) [Migration (showcases)]. URL: <https://rosstat.gov.ru/#> [in Russ.].

[4] Schesnovich V.N., Problemy migratsii naseleniya: Opyt Rossii i stran Tsentral'noy Azii [Problems of Population Migration: Experience of Russia

and Central Asian Countries]. – 2022. – URL: http://inion.ru/site/assets/files/7111/2022_rmm_rus_3.pdf#page=20 [in Russ.].

[5] Yugay Yu.V., Trudovaya migratsiya iz stran Tsentral'noy Azii v Rossiyu [Labor Migration from Central Asian Countries to Russia]. – 2022. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/trudovaya-migratsiya-iz-stran-tsentralnoy-azii-v-rossiyu/viewer> [in Russ.].

[6] Ryazantsev S., Trudovaya migratsiya iz Tsentral'noy Azii v Rossiyu v kontekste ekonomicheskogo krizisa [Labor Migration from Central Asia to Russia in the Context of Economic Crisis]. – 2016. – URL: <https://globalaffairs.ru/articles/trudovaya-migratsiya-iz-czentralnoj-azii-v-rossiyu-v-kontekste-ekonomicheskogo-krizisa/> [in Russ.].

[7] Tsentral'naya Aziya mozhet postradat' ot umen'sheniya potoka denezhnykh sredstv iz Rossii [Central Asia May Suffer from Decreased Money Flow from Russia]. – 2022. – URL: <http://ranking.kz/ru/a/infopovody/centralnaya-aziya-mozhet-postradat-ot-umensheniya-potoka-denezhnyh-sredstv-iz-rossii> [in Russ.].

[8] Sanktsii protiv Rossii udarili po trudovym migrantam iz Tsentral'noy Azii [Sanctions Against Russia Have Hit Labor Migrants from Central Asia]. – 2022. – URL: <https://news.un.org/ru/story/2022/06/1425932> [in Russ.].

[9] Ratha D., Kim T.J., Plaza S., Riordan E.J., and Chandra V., Migration and Development Brief 36: A War in a Pandemic: Implication of the Russian invasion of Ukraine and the COVID-19 crisis on Global Governance of Migration and Remittance Flows. KNOMAD-World bank, Washington, DC.

[10] Byuro natsional'noy statistiki Agentstva po strategicheskomu planirovaniyu i reformam Respubliki Kazakhstan. Chislo pribyvshikh v Kazakhstan v 2023 godu uvelichilos' na 45,7% [Number of Arrivals in Kazakhstan Increased by 45.7% in 2023]. – 2024. – URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/stat/press/news/details/748921?lang=ru> [in Russ.].

[11] Vilmantas V., Number of Ukrainians declines in Lithuania, migration from Central Asia on steep rise. – 2024. – URL: <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/2241470/number-of-ukrainians-declines-in-%20lithuania-migration-from-central-asia-on-steep-rise> [in Russ.].

[12] Kozhobayeva Z., Trudovyye migranty iz Kyrgyzstana obespokoeny proverkami i reydamy v Shymkente // Radio Azattyk [Labor Migrants from Kyrgyzstan Concerned About Inspections and Raids in Shymkent]. – 2023. – URL: <https://rus.azattyk.org/a/32285951.html> [in Russ.].

[13] Ivakhnyuk I., Trudovaya migratsiya v Rossiyu: vzglyad cherez prizmu politicheskikh, ekonomicheskikh i demograficheskikh tendentsiy [Labor Migration to Russia: A View Through the Prism of Political, Economic and Demographic Trends]. – 2023. – URL: <https://russiancouncil.ru/amp/analytics-and-comments/analytics/trudovaya-migratsiya-v-rossiyu-vzglyad-cherez-prizmu-politicheskikh-ekonomicheskikh-i-demografichesk/> [in Russ.].

[14] Litvinova D., Putin speeds up a citizenship path for foreigners who enlist in the Russian military. – 2024. – URL: <https://apnews.com/article/russia-putin-decree-citizenship-army-ukraine-93770fad165cc9388ec53bc71e4eb739> [in Russ.].

[15] Matusevich Ya., Vliyaniye voyny Rossii v Ukraine na migratsiyu v Tsentral'noy Azii [Impact of Russia's War in Ukraine on Migration in Central Asia]. Analiticheskiy brif. – 2024. – 13 s. [in Russ.].

ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ЕҢБЕК КӨШІ-ҚОНЫ: ЖАҢА ГЕОСАЯСИ ШЫНДЫҚҚА БЕЙІМДЕЛУ

***Қадырбек Ж. М.¹, Қобландин К. И.²**

***¹, ² Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті,
Астана, Қазақстан**

Аннотация. Мақалада Ресей-Украина қақтығысы және оның аймақ үшін салдары аясында Орталық Азиядағы көші-қон процестерінің өзгеруі қарастырылады. Зерттеу көрсеткендей, негізінен Ресейге бағытталған еңбек көші-қонының дәстүрлі моделі айтарлықтай өзгерістерге ұшырайды. Бұл өзгерістерге әсер ететін негізгі факторлар, соның ішінде Ресейге қарсы экономикалық санкциялар, рубль бағамының әлсіреуі және Ресей Федерациясының жаңа көші-қон саясаты талданады. Еңбек мигранттарын тартудың жаңа орталықтарының пайда болуына, атап айтқанда, Қазақстанның рөлін күшейтуге және Еуропалық Одақ елдеріне деген қызығушылықтың артуына ерекше назар аударылады.

Жүргізілген талдау көші-қон ағындарының бағыттары мен сипатындағы елеулі құрылымдық өзгерістерді көрсетеді. Зерттеу «қайтарымды көші-қон» процестерінің жандануын және еңбек көші-қоны маршруттарының әртараптандырылуын анықтайды, бұл өңір елдері үшін жаңа сын-қатерлер туғызады. Ақша аударымдарының ұлттық экономикаларға әсерін талдауды және геосаяси тұрақсыздық жағдайында олардың ықтимал қысқаруына байланысты тәуекелдерді бағалауды қоса алғанда, көші-қон процестерінің экономикалық құрамдас бөлігіне ерекше назар аударылады.

Статистикалық мәліметтер мен қазіргі тенденцияларды кешенді талдау негізінде мақалада көші-қон саясатын жаңа шындыққа бейімдеу бойынша практикалық ұсыныстар берілген. Көші-қон ағындарының географиясын кеңейту және көшіп-қонушылардың құқықтарын қорғау тетіктерін жетілдіру мүмкіндіктерін қоса алғанда, еңбек көші-қонын дамытудың перспективалық бағыттары қарастырылады. Зерттеу нәтижелері Орталық Азия елдерінің көші-қон саясаты саласындағы стратегиялық шешімдерді әзірлеу кезінде және өңірдегі көші-қон процестерінің одан әрі дамуын болжау үшін пайдаланылуы мүмкін.

Тірек сөздер: еңбек көші-қоны, қайтымды көші-қон, Орталық Азия, Ресей-Украина қақтығысы, еңбек нарығы, ақша аударымдары, көші-қон жағдайы, жұмыс күші

LABOR MIGRATION IN CENTRAL ASIA: ADAPTATION TO NEW GEOPOLITICAL REALITIES

*Kadyrbek Zh.M.¹, Koblandin K.I.²

^{*1, 2} L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Abstract. The article examines the transformation of migration processes in Central Asia against the background of the Russian-Ukrainian conflict and its consequences for the region. The study shows that the traditional model of labor migration, focused mainly on Russia, is undergoing significant changes. The main factors influencing these changes are analyzed, including economic sanctions against Russia, the weakening of the ruble and the new migration policy of the Russian Federation. Special attention is paid to the emergence of new centers of attraction for migrant workers, in particular, the strengthening of the role of Kazakhstan and the growing interest in the countries of the European Union.

The analysis demonstrates significant structural changes in the directions and nature of migration flows. The study reveals the intensification of the processes of “return migration” and the diversification of labor migration routes, which creates new challenges for the countries of the region. Special emphasis is placed on the economic component of migration processes, including an analysis of the impact of remittances on national economies and an assessment of the risks associated with their potential reduction in the context of geopolitical instability.

Based on a comprehensive analysis of statistical data and current trends, the article offers practical recommendations for adapting migration policy to new realities. Promising directions for the development of labor migration are considered, including the possibilities of expanding the geography of migration flows and improving mechanisms for protecting migrants’ rights. The results of the study can be used to develop strategic decisions in the field of migration policy in Central Asian countries and to predict the further development of migration processes in the region.

Key words: labor migration, return migration, Central Asia, Russian-Ukrainian conflict, labor market, remittances, migration situation, labor force

Информация об авторах:

Кадырбек Жанар Мейрамғалиқызы – PhD студент, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, email: mkadyrbek.zhanar@gmail.com

Кобландин Калыбек Ибрагимович – доктор исторических наук, профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, email:kkalybek@mail.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Кадырбек Жанар Мейрамғалиқызы – PhD докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан, email: mkadyrbek.zhanar@gmail.com

Қобландин Қалыбек Ибрагимұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан, email: kkalybek@mail.ru

Information about authors:

Kadyrbek Zhanar Meiramgalikyzy – PhD student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, email: mkadyrbek.zhanar@gmail.com

Koblandin Kalybek Ibragimovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, email: kkalybek@mail.ru

Received: January 28, 2025

UDC 327

IRSTI 11.25.19

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.013>

THE PROBLEM OF ENERGY DIVERSIFICATION IN THE FOREIGN POLICY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

***Izteleuova Ye.¹, Raiymbekova A.A.²**

¹ L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

**² Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World
Languages, Almaty, Kazakhstan**

Abstract. With the rise of Sh. Mirziyoyev to power, the Republic of Uzbekistan has actively developed its foreign policy, expanding mutually beneficial international cooperation, attracting foreign investments, and enhancing both economic and political security. Energy diversification is a crucial aspect of Uzbekistan's foreign policy, as the state aims to reduce its reliance on energy imports and enhance its energy security. In recent years, the government has promoted renewable energy sources, such as solar energy, and initiated efforts to construct a nuclear power plant. By investing in green energy projects, Uzbekistan aims to reduce carbon emissions and build a more sustainable energy system with reduced dependence on fossil fuels.

This article analyzes the main aspects of Uzbekistan's foreign policy related to energy security and the role of international cooperation in this process. Special attention is given to the study of alternative energy sources and the construction of a nuclear power plant. The article also presents both the advantages and disadvantages of these energy strategies. Furthermore, recommendations are provided to strengthen Uzbekistan's energy independence and security, contributing to the country's sustainable development.

Despite the complexities involved, which require careful planning and cooperation at both national and international levels, the findings indicate a growing trend toward energy diversification in Uzbekistan.

Key words: foreign policy, Republic of Uzbekistan, solar energy, nuclear power plant, energy security, energy diversification, energy sources, Sh. Mirziyoyev

Funding: The research in the article was carried out with grant funding from the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan within the framework of the AR23483774 project "Deepening Turkic integration: prospects, geopolitical risks and threats for Kazakhstan".

Introduction

Energy diversification is one of the most critical issues in Uzbekistan's foreign policy, as the energy sector is a key component of any state's functioning. This sector significantly influences economic development, ensuring comfortable

living conditions and creating prerequisites for the effective operation of various social spheres. It is no coincidence that energy security is considered a fundamental aspect of national security.

According to the International Energy Agency (IEA), energy security is defined as the uninterrupted availability of energy sources at an affordable price [1]. As a landlocked country with limited natural resources, Uzbekistan relies heavily on energy imports to meet domestic electricity and fuel demands. The country primarily imports gas from neighboring nations such as Kazakhstan, Turkmenistan, and Russia, making it vulnerable to geopolitical tensions and price fluctuations in the global energy market.

Since gaining independence, Uzbekistan's energy policy has focused on ensuring energy security and leveraging the national energy sector to address social and economic challenges. However, to maintain energy independence and export potential, it is crucial to enhance energy efficiency and create favorable conditions for adopting new energy technologies.

In recent years, Uzbekistan has faced increasing problems in the energy sector, affecting other areas of the economy. Electricity shortages, particularly during winter, have become a significant issue. Given that the energy sector has seen minimal investment since independence, addressing this challenge must be a priority.

The purpose of this article is to analyze the key aspects of Uzbekistan's foreign policy related to energy security and to examine the role of international cooperation in this process.

In our view, the main task of Uzbekistan in the energy sector is the diversification of energy sources and ensuring energy security. Thus, Uzbekistan is implementing a comprehensive energy policy, where not only reducing dependence on exports plays a key role, but also renewable energy sources (RES) and the construction of nuclear power plants are of particular importance in the long-term perspective. Consequently, the article also touches on the topic of energy security in the Republic of Uzbekistan, the issue of building an atomic power plant and the possibility of transitioning to more environmentally friendly, safe and renewable energy sources.

Materials and methods

The methodological basis consists of both general scientific and international relations research methods. One of the general scientific methods used in the study is systems analysis. The historical method helped to trace the historical evolution of energy policy in Uzbekistan. By applying SWOT analysis, the strengths and weaknesses of the current energy policy of Uzbekistan were identified, and possible threats associated with the process of diversification of energy resources were identified. Quantitative and qualitative data, primarily from 2016 to 2023, were analyzed. The conclusions were drawn based on the study of official documents and government strategies of Uzbekistan in the energy sector, the Concept for the Development of Nuclear Energy in Uzbekistan for 2019–2029, the

Roadmap for the Transition to Low-Carbon Energy until 2050, as well as reports and data from the Ministry of Energy of the Republic of Uzbekistan. The article examined secondary sources. Secondary sources are represented by publications, mainly information sites, as well as analytical resources. An analysis of official government documents, official websites, strategies and programs relating to the energy policy and foreign policy strategy of Uzbekistan, international agreements and memorandums of cooperation in the energy sector, international reports and reports was carried out. In particular, the study was based on data from the Ministry of Energy of the Republic of Uzbekistan: Statistical reports on electricity consumption and forecasts; information on renewable energy and nuclear power development projects; reports and data from the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), the United Nations Development Programme (UNDP), and the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) on energy security issues; World Bank reports on the transition to “green” energy; documents from the national legislative database of the Republic of Uzbekistan, including: The Concept for the Development of Nuclear Energy in the Republic of Uzbekistan for 2019–2029, The “Roadmap” for the Transition to Low-Carbon Energy until 2050, The Laws of the Republic of Uzbekistan “On the Use of Renewable Energy Sources” (2019) and “On the Rational Use of Energy” (2020), reports and data from the Organization for Economic Cooperation and Development, UNDP, OSCE, and the national database of legislation of the Republic of Uzbekistan. The information published on the official website of the Agency for Strategic Reforms of the Republic of Uzbekistan and the website of the President of the Republic of Uzbekistan was analyzed. Analytical and scientific articles in journals were also studied. Statistical analysis made it possible to process statistical data on electricity consumption and predict future trends in the energy sector of Uzbekistan.

The use of an integrated approach, including several methods, will allow us to obtain a more complete and objective understanding of the problems and prospects of energy mix diversification in the foreign policy of Uzbekistan.

Results and Discussion

Due to the fact that the energy sector and the energy security of the state is an integral component of foreign policy, this area of research is very relevant. However, despite the relevance of this issue, there is still an insufficient number of comprehensive studies devoted to energy diversification in the foreign policy of the Republic of Uzbekistan in the context of the construction of a nuclear power plant and the transition to renewable energy sources, taking into account the interests and security of the country. One can highlight a considerable number of works by researchers dealing with the transition of the Republic of Uzbekistan to renewable energy sources and the energy security of the state. In his work, Tahirov U. provides insight into how solar panels work in Uzbekistan and talks about the country’s desire to use solar energy for a greener and more sustainable future Butaboev M. touches on the topic of transition from a “brown” to a “green” economy and its features, as well as economic and environmental benefits for

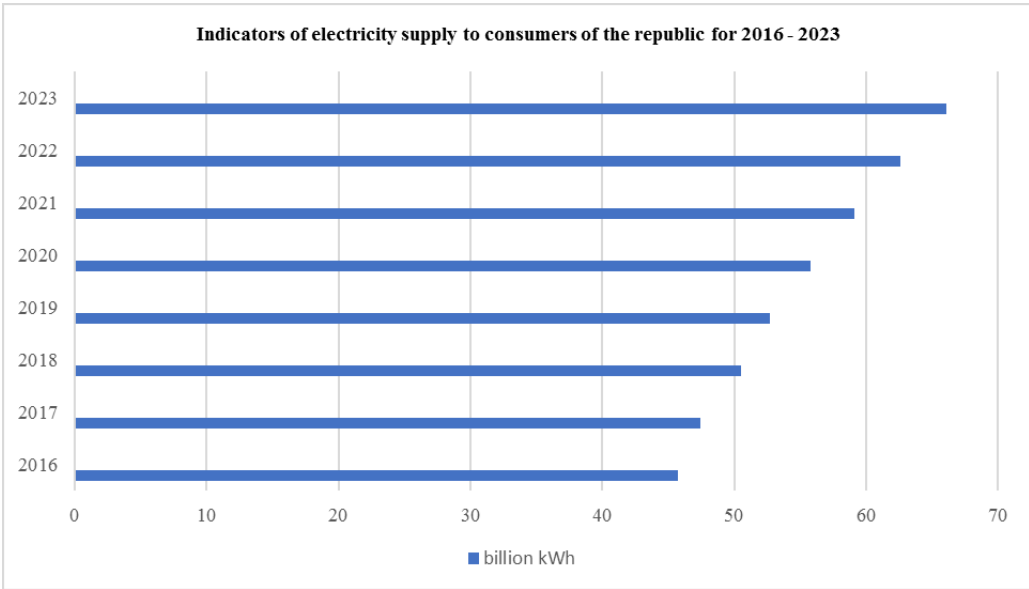
Uzbekistan. Allaeva G. analyzed the expansion of green energy opportunities and its role in the sustainable development of enterprises in the energy industry of Uzbekistan. Zokirov Sh.'s work analyzes targeted strategies for expanding the use of renewable energy sources in both Uzbekistan and other countries. Economic mechanisms have been developed to stimulate renewable energy sources in the country. Aliyeva S. in one of her articles assessed the potential for the development of solar energy in the Republic of Uzbekistan and revealed that the key feature of "green" energy in Uzbekistan, along with favorable climatic conditions, is a fairly quick return on capital investment. Another article by this author reflects the characteristics of the conditions and prospects for the implementation of "green" energy, mainly solar, in Uzbekistan. The characteristics of the directions and prospects for the implementation of projects for the use of predominantly solar energy in Uzbekistan are shown, the directions and prospects for its use are explored, and criteria for the implementation of solar and wind energy are given. The work of B. Sattarova highlights the introduction of green energy in the conditions of sustainable development of Uzbekistan. Kambarova L. considers the green economy and the transition to renewable energy sources as a desire for sustainable development of the Republic of Uzbekistan. Bakhretdinova H.'s work analyzes the impact of solar energy development on the ecology of Uzbekistan. Mustafakulov A. reviewed the possibilities of using renewable energy sources in Uzbekistan. Researchers Allaeva G. and Zakhidov R. in their works studied current problems of the energy sector and trends in its development.

An analysis of the available literature indicates the need to conduct research aimed at obtaining a more complete and objective understanding of the problems and prospects of energy mix diversification in the foreign policy of Uzbekistan, taking into account the transition to more environmentally friendly energy sources and the planned construction of a nuclear power plant in the country, in conditions of geopolitical instability.

Broadening of energy sources is the strategic process of allocating energy sources and supply routes to reduce dependence on one or more sources. For the Republic of Uzbekistan, which has significant reserves of natural gas and other natural resources, energy diversification plays a key role in both domestic and foreign policy.

The main source of energy in Uzbekistan today is natural gas, accounting for about 85% of all energy consumed. On the one hand, the abundance of natural resources creates the basis for energy security and economic development. On the other hand, high dependence on one type of fuel - natural gas - makes the country vulnerable to external and internal economic shocks, changes in world energy prices and geopolitical risks. Electricity consumption is only growing every year. According to data from the Ministry of Energy of the Republic of Uzbekistan, in 2023, 44.6% more electricity was supplied to consumers compared to 2016 (Table 1).

Table 1

(*Ministry of Energy of the Republic of Uzbekistan)

According to experts, by 2030 the demand for electricity may double due to economic development and demographic growth (by 2030 the population of Uzbekistan is expected to reach 40 million people), as well as an increase in living standards, respectively, electricity consumption in Uzbekistan by 2030 will be 120.8 billion kW/h (an increase of 1.7 times) [2]. Recently, the problem in the energy sector of Uzbekistan has become more acute, confirmed by constant power outages, heat outages and restrictions on gas consumption in Tashkent in January 2023.

In December 2017, Sh. Mirziyoyev made a decision that will accelerate the increase in electricity capacity in the region and gradually reduce the use of fossil fuels. The head of state decided to build the first nuclear power plant in the Jizzakh region, which should cover about 20% of the electricity needs of the Republic of Uzbekistan. According to the intergovernmental agreement on cooperation in the field of nuclear energy, negotiations are underway between Uzbekistan and Russian Rosatom on the construction of a nuclear power plant. The start of construction of the nuclear power plant was planned for 2022, completion is planned for 2030, according to the Concept for the Development of Nuclear Energy in the Republic of Uzbekistan for 2019-2029 [3]. However, the package of documents on financing the construction of the nuclear power plant has not yet been signed. Moreover, the government's «Road Map» for the transition to low-carbon energy for the electricity sector of Uzbekistan until 2050 makes little mention of nuclear energy. The plan mainly mentions the development of solar and wind energy. The construction of the station was initially planned using funds from the Russian state loan; later it became known that funds from the state budget of Uzbekistan would also be attracted. The project involves the construction of a

nuclear power plant with pressurized water reactors of the VVER-1200 type with a capacity of 1.2 GW/h. [4]. It is planned to put the station into operation in stages: the first power unit at the end of 2028, the second in mid-2030. The delay in construction is associated with the study of all risks and the possibility of using “dry cooling” from Lake Tuzan[5].

According to experts, the construction of nuclear power plants is not only a way to satisfy the growing demand for electricity in the region, but also a way to increase industrial potential. As reflected in the cooperation roadmaps, Uzbekistan plans to study the experience of countries that already have nuclear power plants. This is very important for Uzbekistan, since it is building its own nuclear power plant; For these purposes, a special department, the nuclear agency Uzatom, has been created [6]. In the summer of 2022, it became known about negotiations to reduce the construction budget or use small reactors, which are much safer and do not require the creation of an evacuation zone around the nuclear power plant. Also, issues regarding fuel supply have not been resolved due to logistical difficulties and disposal of radioactive waste.

The construction of a nuclear power plant is an integral part of the strategic foreign policy goal of the Republic of Uzbekistan to diversify energy sources. In the context of global changes in energy markets, as well as in order to ensure energy security, Uzbekistan seeks to reduce dependence on traditional hydrocarbon energy sources and develop alternative sources, including nuclear energy.

However, does Uzbekistan really need the construction of a nuclear power plant and are the risks and high costs of construction justified? Every year, the cost of construction is growing: in 2018, Uzbekenergo estimated construction at 10 billion US dollars, and in 2019, according to Rosatom, the cost of nuclear power plants in Uzbekistan was already estimated at 11 billion US dollars, at the same time, safety problems depend on many factors, may increase costs. All these factors make it difficult to make a final assessment of the cost of nuclear energy, but it is obvious that it is many times higher than alternative sources of electricity.

According to the World Nuclear Industry Status Report, nuclear power's share of global commercial electricity production has fallen to 9.8%, its lowest level in 40 years. To date, nuclear power plants have been built in 33 countries, but only 15 of them are developing new capacities. This confirms the decline in interest in nuclear energy and the resort of states to safer and less expensive sources, such as solar energy. For example, solar energy costs between US\$16 and US\$90 per mWh, while nuclear power costs around US\$100 and US\$130 [7]. It is precisely due to the high cost of nuclear energy, long construction times and other justified risks that solar power plants are increasing capacity faster than any other type of energy.

It is also worth noting Uzbekistan's dependence on Russia in the case of the construction of a nuclear power plant, since the Russian Federation not only provides a state loan for construction, but also must provide the station with fuel supplies and train specialists in this field. However, due to the unstable

geopolitical situation and anti-Russian sanctions, this may be unprofitable for Uzbekistan.

In addition to the already mentioned risk factors, seismic risks should also be noted, as Uzbekistan is located in a seismically active zone. The construction of a nuclear power plant requires additional safety measures. Moreover, social resistance should be taken into account, as the population of nearby areas is concerned about the environmental consequences and potential accidents. In this regard, we believe that alternative energy sources should be considered.

Global climate change and problems in the energy sector have led to the development of alternative and greener energy sources, which are known as green technologies.

Thus, the active development of solar energy generation began in Uzbekistan. Large-scale reform in the energy sector of Uzbekistan was launched in 2019. In 2019, the Laws of the Republic of Uzbekistan “On the Use of Renewable Energy Sources” and “On Public-Private Partnership” were adopted, and in 2020 the Law “On the Rational Use of Energy” was adopted in a new edition. By 2026, it is planned to increase energy efficiency throughout the republic by 20%, and by 2030 – by 1.5 times. The government also aims to reduce greenhouse gas emissions by 25% by 2026 and ensure the commissioning of 14 GW of new renewable energy facilities by 2030[8].

As Sh. Mirziyoyev noted: “The development of renewable energy sources is a matter of national importance for Uzbekistan” [9]. In the election campaign of the President of the country, special attention is paid to “green energy”, which by 2030 should provide up to 40% of total electricity generation with a capacity of up to 25 GW. By 2050, it is planned to completely abandon the use of coal, oil products and natural gas as fuel. The state has good potential in this area, as the region has an average of 330 sunny days a year. Foreign investors from France and the UAE are actively attracted. Uzbekistan is also developing cooperation with the European Union and the United States in the field of energy. Technical assistance programs and joint projects promote technology transfer and the development of renewable energy sources in the country. One of Uzbekistan’s key partners in the field of energy is China. As part of the One Belt, One Road initiative, China is actively investing in Uzbekistan’s energy infrastructure, including the construction of solar power plants. These investments support the development of renewable energy sources and reduce dependence on natural gas. In total, it is planned to attract about 2 billion US dollars for these purposes. The Department of Energy has identified 33 areas to install solar panels for 150,000 households. Work is planned from 2021 to 2032. Supplying electricity to the most remote areas will help develop decentralized energy throughout the country [10].

In 2022, one of the first solar power plants, developed by the French company Total Eren, was launched near the city of Samarkand. The farm generates approximately 270,000 kWh per year, supplying electricity to 140,000 households. In total, since the beginning of 2022, 7 power plants with a capacity of 1.5 thousand megawatts have been launched. It is also planned to complete 11 large projects with a capacity of 4.5 thousand megawatts. As stated in the

Presidential Address of December 2022, it is planned to build solar and wind power plants in Bukhara, Jizzakh, Kashkadarya, Navoi, Samarkand, Fergana and Tashkent regions. This will generate an additional 14 billion kilowatts of electricity, increasing the supply of electricity to households by 50 percent. By 2025, it is planned to install solar panels in all government organizations. For this purpose, investments in the amount of \$2 billion will be attracted. Due to this, 60 percent of electricity and gas consumption will be transferred to “green energy”. At the same time, the use of small plants powered by renewable energy sources will be significantly expanded [11].

In March of this year, the President of the country signed the Resolution “On measures to implement the Clean Energy for Buildings project in Uzbekistan with the participation of the World Bank.” The state received a loan from the World Bank in the amount of \$143 million to provide all social facilities in Uzbekistan with devices powered by renewable energy sources. The project is scheduled to be completed in 2028. In February of this year, a Presidential Decree was signed on measures to accelerate the implementation of renewable energy sources and energy-saving technologies in 2023[12]. These Resolutions have created favorable conditions for investment and the transition to renewable energy sources. Support mechanisms include government subsidies, benefits, green certificates, tax exemptions, etc. For convenience, the state has launched a platform on which you can purchase solar panels and water heaters in installments or with compensation from the state for a one-time payment.

Since 2023, a market for “green certificates” has been introduced. Small and medium-sized businesses are switching to solar energy. The “Green” certification system is a means of accounting and monitoring the production and consumption of electricity based on renewable energy sources [13]. One green energy certificate confirms the production of 1000 kWh of electricity using renewable energy sources. Certificates may be transferred to third parties. Income from the sale of green energy certificates is exempt from income tax [14].

By 2026, it is planned to increase electricity production by an additional 30 billion kilowatt-hours, reaching a total generating capacity of 100 billion kilowatt-hours, and also reduce natural gas consumption to three billion cubic meters, thanks to an increase in the share of renewable energy sources to 25 percent.

Thus, the development of solar energy is an excellent alternative to natural gas. According to the World Bank, the development of green energy will help reduce the import of fossil fuels, thereby lowering costs for importing countries. For example, Uzbekistan could save \$67 billion by 2060. The development of green energy will make it possible to get rid of the construction of expensive long power transmission lines to hard-to-reach remote settlements.

In general, as the experience of other countries shows, the development of green energy is very important for the development of the state as a whole, since it is the most environmentally friendly type of energy generation that does not harm the ecology and environment, the healthy development of the population and the future generation.

One of the key directions in the development of Uzbekistan's national energy system, based on the rational use of water resources, is hydropower. The country operates several hydroelectric power plants (HPPs), with the largest being the Charvak, Farhad, and Andijan HPPs, which generate a significant share of renewable energy.

In recent years, the government of Uzbekistan has been actively attracting foreign investments and developing new small and medium-sized HPP projects to enhance energy security and reduce dependence on fossil fuels. However, the potential of hydropower in Uzbekistan remains underutilized. One of the priority tasks is the modernization of existing power plants using advanced technologies, which will improve their efficiency and reduce environmental impact. Additionally, the construction of small HPPs presents a promising opportunity, as they are more environmentally friendly and require lower investments compared to nuclear power plants.

The development of regional energy integration—strengthening cooperation within the Central Asian energy market, including the creation of a unified energy system—will help optimize electricity supply. Tajikistan and Kyrgyzstan possess significant hydropower potential, which, in turn, could expand electricity imports and further enhance regional energy security.

Meanwhile, nuclear issues in Uzbekistan entered a new stage during the state visit of Russian President V. Putin to Tashkent. Following the visit, it was announced that a decision had been made to build a small nuclear power plant in Uzbekistan. Thus, the question about this project, which was kept at the level of rumors and vague discussions both at the official level and among the expert community, acquired more specific outlines and content: the nuclear power plant will be built. This decision caused different reactions in society. On social networks, one can observe a surge of emotions and indignation in connection with this decision. The range of critical reactions to nuclear power plants ranges from environmental, economic, technical and financial arguments to geopolitical ones.

As can be seen from this, the problem of constructing a nuclear power plant is not just an energy issue, but a more complex and unique issue that requires a broad public discourse. It is appropriate to mention in this regard that this problem is also being discussed in Kazakhstan and judging by reports, this issue will be put to a referendum and if the decision is positive, a tender will be organized among several possible nuclear power plant construction companies. Moreover, Kazakhstan has a more developed hydropower system, which reduces the urgent need for nuclear energy. Kazakhstan is also actively developing renewable energy sources (wind and solar power), which has helped decrease dependence on coal.

Thus, the Kazakhstani experience demonstrates that comprehensive public discussions are crucial before constructing a nuclear power plant. Additionally, the development of renewable energy and hydropower can serve as an alternative to the costly construction of nuclear power plants.

A comparative analysis of energy diversification strategies in other countries can be found in Table 2.

Table 2 Comparative Analysis of Energy Diversification Strategies

Country	Main Strategy	Key Advantages	Key Disadvantages
Uzbekistan	Combined approach: development of renewable energy sources (RES), construction of nuclear power plants (NPP), infrastructure modernization	- High potential for solar energy • Government support for RES • Reduced dependence on natural gas	• High costs and long construction periods for NPP • Dependence on imported technologies and fuel
Kazakhstan	Development of RES, potential construction of NPP (under consideration via referendum)	- Active development of RES (especially wind energy) - Broader public discussions before decision-making	• - High dependence on coal-fired power plants • Underdeveloped small-scale hydropower
France	Reliance on nuclear energy (over 70% of total electricity production)	- Energy independence - Low CO₂ emissions	• - Expensive waste disposal • Growing public concern
Germany	Transition to RES («Energiewende»), phase-out of NPP	- Rapid development of solar and wind energy - Reduced dependence on fossil fuels	• - High transition costs • Challenges in ensuring energy system stability
Iran	NPP + hydropower + solar energy	- Well-developed hydropower • Operating NPP (Bushehr) - High potential for solar energy	• - Political sanctions limit access to technology • High costs of nuclear energy

Conclusion

In Uzbekistan, over the past few years, steps have been actively taken towards resolving issues regarding electricity shortages and periodic interruptions in its supply. Diversification of energy sources is a source of security for the country. History has repeatedly proven that dependence on imports of a single energy source sometimes leads to negative social, political and economic consequences for a country[15]. Thus, summarizing the above, we can identify the following factors affecting energy security and risks:

- demographic growth

- terrorist attacks
- unstable geopolitical situation, political coups, sanctions
- natural disasters and catastrophes
- insufficient investment
- insufficient development of infrastructure, industrial accidents, high wear and tear of equipment and untimely renewal of infrastructure.

In turn, you should pay attention to the positive and negative aspects of nuclear power plant construction:

- meeting 20% of the required amount of electricity consumed
- high cost of nuclear power plant construction, long construction period, payback period unknown
- all aspects and all possible risks have not been fully studied, seismically active region, proximity to the border with Kazakhstan (40 km)
- lack of experience in the construction and operation of nuclear power plants, lack of qualified personnel, dependence on the Russian Federation
- a fuel supply strategy has not been developed due to logistics difficulties and radioactive waste disposal.

At the same time, it is necessary to emphasize the positive and negative aspects of the development of green energy:

- providing up to 40% of total electricity generation with a capacity of up to 25 GW by 2030
- economically beneficial: a large number of sunny days per year, relatively low costs for the construction of solar farms, speed of construction, quick payback
- attracting private investment
- Environmentally friendly, reducing negative impact on the environment
- state support: allocation of subsidies from the state, benefits, green certificates, tax exemptions, etc.
- sale of surplus electricity without taxation
- construction of expensive long power transmission lines to hard-to-reach remote settlements.

Additionally, one of the key challenges facing Uzbekistan in its quest for energy diversification is the lack of infrastructure and technology to harness renewable energy sources. The country has limited experience in developing renewable energy projects and faces obstacles such as high upfront costs and a shortage of skilled labor. To overcome these challenges, Uzbekistan will need to attract foreign investment and expertise to create a competitive renewable energy sector.

Uzbekistan should take into account the experience of other countries. The Kazakh experience demonstrates that before constructing a nuclear power plant, it is essential to consider public opinion and actively develop renewable energy sources. The Iranian example shows that a combination of nuclear and hydropower can be sustainable but requires significant investments. The French model confirms the efficiency of nuclear power plants but also highlights their long-term costs. The German path proves that transitioning to renewable energy is possible but requires substantial investments and grid modernization.

However, despite all the problems facing the Republic of Uzbekistan in the field of broadening of energy sources, Uzbekistan's foreign policy is aimed at the active development of solar energy through international cooperation and attracting investment. This not only helps to improve the environmental situation and sustainable development of the country, but also strengthens its position in the international arena. Uzbekistan provides an example of successful integration of national and international efforts in the field of renewable energy, which can serve as a model for other developing countries.

Thus, it is extremely important for the Republic of Uzbekistan to use the potential of solar energy generation. It is the development of this type of alternative energy sources that should be emphasized. The use of solar energy will lead to a high economic effect, reduced negative impact on the environment and sustainable development of the state. These measures will not only help reduce carbon dioxide emissions, but will also increase the energy independence of the Republic of Uzbekistan. At the same time, the country must build on existing energy partnerships with neighboring countries and international partnerships to ensure a stable and sustainable energy future. By addressing these challenges, Uzbekistan can pave the way to a safer and more sustainable energy system that will benefit both its economy and the environment. At the same time, it is necessary to continue reforms and attract investments to modernize infrastructure and achieve the goals set to reduce emissions and increase the share of green energy.

In conclusion, energy diversification is a complex issue that requires careful planning and cooperation both domestically and internationally. However, the interests of the state should be taken into account and strive to strengthen energy independence and security.

REFERENCES

[1] Водная, продовольственная и энергетическая безопасность в Центральной Азии: вводный анализ - преимущества межотраслевых решений предварительные данные и анализ, подготовленный НИЦ МКВК и экспертами, для обсуждения. - 7 июня, 2021. <https://www.oecd.org/env/outreach/Water%20Food%20Security%20in%20Central%20Asia%20RUS.pdf>

[2] Энергетический кризис в Центральной Азии: простых решений не осталось <http://berlek-nkp.com/tadzhikistan/12292-energeticheskiy-krizis-v-centralnoy-azii-prostyh-resheniy-ne-ostalos.html>

[3] Постановление Президента Республики Узбекистан от 07.02.2019 г. № ПП-4165. URL <https://lex.uz/pdfs/4194042>

[4] "We must eliminate any risks". Energy Minister on construction of a NPP in Uzbekistan. - 2023. <https://www.gazeta.uz/en/2023/05/30/nuclear-power-plant/>

[5] World Nuclear Industry Status Report. – 2022. <https://www.worldnuclearreport.org/IMG/pdf/wnisr2022-v3-hr.pdf>

[6] Умаров Д.Г. Современные проблемы и перспективы совершенствования энергетической политики Узбекистана. Постсоветские исследования. - 2022. - 5(5). - С. 482-493.

[7] Cost and Performance Characteristics of New Generating Technologies, Annual Energy Outlook. - 2022. https://www.eia.gov/outlooks/aeo/assumptions/pdf/table_8.2.pdf

[8] Agency for Strategic Reforms under the President of the Republic of Uzbekistan // Energy Efficiency in Uzbekistan: Prospects and Challenges. <https://asr.gov.uz/en/news/8132>

[9] The Use of Renewable Energy - An Issue of National Importance. – 2022. <https://president.uz/>

[10] ОБСЕ Повышение энергетической безопасности в Центральной Азии. https://www.osce.org/files/f/documents/8/9/513790_0.pdf

[11] Address by the President of the Republic of Uzbekistan H.E. Mr. Shavkat Mirziyoyev to the Oliy Majlis and the People of Uzbekistan. – 2022. <https://president.uz/>

[12] Постановление Президента Республики Узбекистан от 16.02.2023 г. № ПП-57. <https://lex.uz/ru/docs/6385720>.

[13] Зокиров Ш.Е. Возобновляемые источники энергии в Узбекистане: экономические механизмы стимулирования и перспективы развития. Экономика и социум. - 2019.-№.4(59). - СС. 347

[14] Сертификаты “зеленой энергии” внедрят в Узбекистане с этого года. - 2023. <https://www.gazeta.uz/ru/2023/05/17/green-energy/> (accessed 14.06.2024)

[15] Aramov J. Russia-Kazakhstan-Uzbekistan Gas Union: The Costs and Benefits for Uzbekistan. <https://cabar.asia/ru/gazovyy-soyuz-rossiya-kazahstan-uzbekistan-izderzhki-i-vygody-dlya-uzbekistana>.

REFERENCES

[1] Vodnaya, prodovol'stvennaya i energeticheskaya bezopasnost' v Central'noj Azii: vvodnyj analiz - preimushchestva mezhotraslevykh reshenij Predvaritel'nye dannye i analiz, podgotovlennyy NIC MKVK i ekspertami, dlya obsuzhdeniya, 7 iyunya, 2021 g [Water, food and energy security in Central Asia: introductory analysis - benefits of intersectoral solutions Preliminary data and analysis prepared by SIC ICWC and experts, for discussion on June 7, 2021] <https://www.oecd.org/env/outreach/Water%20Food%20Security%20in%20Central%20Asia%20RUS.pdf> [in Russ.]

[2] Energeticheskij krizis v Central'noj Azii: prostyh reshenij ne ostalos' [Energy crisis in Central Asia: no easy solutions left]. <http://berlek-nkp.com/tadzhikistan/12292-energeticheskij-krizis-v-centralnoy-azii-prostyh-resheniy-ne-ostalos.html> [in Russ.]

[3] Postanovlenie Prezidenta Respubliki Uzbekistan, ot 07.02.2019 g. № PP-4165 [Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan, dated 02/07/2019 No. PP-4165] <https://lex.uz/pdfs/4194042> [in Russ.]

[4] “We must eliminate any risks”. Energy Minister on construction of a NPP in Uzbekistan, 2023. <https://www.gazeta.uz/en/2023/05/30/nuclear-power-plant/>

[5] World Nuclear Industry Status Report, 2022. <https://www.worldnuclearreport.org/IMG/pdf/wnisr2022-v3-hr.pdf>

[6] Umarov D.G. Sovremennyye problemy i perspektivy sovershenstvovaniya energeticheskoy politiki Uzbekistana. Postsovetskie issledovaniya [Modern problems and prospects for improving the energy policy of Uzbekistan. Post-Soviet studies], 2002, Vol. 5, No. 5, pp. 482-493. [in Russ.]

[7] Cost and Performance Characteristics of New Generating Technologies, Annual Energy Outlook, 2022. https://www.eia.gov/outlooks/aeo/assumptions/pdf/table_8.2.pdf

[8] Agency for Strategic Reforms under the President of the Republic of Uzbekistan. Energy Efficiency in Uzbekistan: Prospects and Challenges. <https://asr.gov.uz/en/news/8132>

[9] The Use of Renewable Energy - An Issue of National Importance 2022. <https://president.uz/>

[10] OBSE Povyshenie energeticheskoy bezopasnosti v Central'noj Azii [OSCE Enhancing Energy Security in Central Asia] URL https://www.osce.org/files/f/documents/8/9/513790_0.pdf [in Russ.]

[11] Address by the President of the Republic of Uzbekistan H.E. Mr. Shavkat Mirziyoyev to the Oliy Majlis and the People of Uzbekistan, 2022. <https://president.uz/>

[12] Postanovlenie Prezidenta Respubliki Uzbekistan, ot 16.02.2023 g. № PP-57 [Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan, dated February 16, 2023, No. PP-57]. <https://lex.uz/ru/docs/6385720> [in Russ.]

[13] Zokirov SH.E. Vozobnovlyaemye istochniki energii v Uzbekistane: ekonomicheskie mekhanizmy stimulirovaniya i perspektivy razvitiya. Ekonomika i socium [Renewable energy sources in Uzbekistan: economic incentive mechanisms and development prospects. Economy and Society"], 2019, no.4(59), pp. 347 [in Russ.]

[14] Sertifikaty «zelyonoy energii» vnedryat v Uzbekistane s etogo goda, 2023 [Green energy certificates will be introduced in Uzbekistan starting this year, 2023] URL <https://www.gazeta.uz/ru/2023/05/17/green-energy/> [in Russ.]

[15] Aramov J. Russia-Kazakhstan-Uzbekistan Gas Union: The Costs and Benefits for Uzbekistan URL: <https://cabar.asia/ru/gazovyj-soyuz-rossiya-kazahstan-uzbekistan-izderzhki-i-vygody-dlya-uzbekistana>

ӨЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ СЫРТҚЫ САЯСАТЫНДАҒЫ ЭНЕРГИЯНЫ ӘРТАРАПТАНДЫРУ ПРОБЛЕМАСЫ

*Изтелеуова Е.¹, Райымбекова А.А.²

*¹ Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университет,
Астана, Қазақстан

² Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және
әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Ш.Мирзиевтің билікке келуімен Өзбекстан Республикасы өзінің сыртқы саясатын белсенді түрде дамыта бастады, өзара тиімді халықаралық ынтымақтастықты кеңейте бастады, шетел инвестицияларын тартуға тырысты, елдің экономикалық және саяси қауіпсіздігін нығайта бастады. Энергияны әртараптандыру Өзбекстан Республикасының сыртқы саясатындағы маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Мемлекет импортқа тәуелділікті азайту және өзінің энергетикалық қауіпсіздігін жақсарту үшін энергия көздерін әртараптандыру қажеттігін мойындады. Соңғы бірнеше жылда үкімет күн энергиясы сияқты жаңартылатын энергия көздерін дамыту бойынша шаралар қабылдауда. Жасыл энергетикалық жобаларға инвестиция салу арқылы Өзбекстан Республикасы көмірқышқыл газының шығарындыларын азайтуға және қазба отындарына тәуелді емес тұрақты энергетика жүйесін құруға ұмтылуда. Бұл ретте келіссөздер жүргізіліп, атом электр станциясын салу бойынша жұмыстар басталып кетті.

Мақаланың мақсаты – Өзбекстан Республикасының энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге бағытталған сыртқы саясатының негізгі аспектілерін, сондай-ақ осы үдерістегі халықаралық ынтымақтастықтың рөлін талдау. Баламалы және неғұрлым экологиялық энергия көздерін зерделеуге және Өзбекстан Республикасының аумағында атом электр станциясын салу мәселелеріне ерекше назар аударылады. Қорытындылай келе, осы екі энергия көзінің оң және теріс жақтары берілген. Сонымен қатар, ұсынымдар берілді, соның арқасында мемлекет өзінің энергетикалық тәуелсіздігі мен қауіпсіздігін нығайтады, сондай-ақ елдің тұрақты дамуына қадам жасайды.

Энергияны әртараптандыру ел ішінде де, халықаралық деңгейде де мұқият жоспарлауды және ынтымақтастықты талап ететін күрделі мәселе болса да, зерттеу нәтижелері Өзбекстан Республикасында энергияны әртараптандырудың дамып келе жатқанын көрсетеді.

Тірек сөздер: сыртқы саясат, Өзбекстан Республикасы, күн энергиясы, атом электр станциясы, энергетикалық қауіпсіздік, энергетикалық әртараптандыру, энергия көздері, Ш. Мирзиев

Қаржыландыру: Мақаладағы зерттеу AP23483774 «Түркі интеграциясын тереңдету: Қазақстан үшін перспективалар, геосаяси тәуекелдер мен қауіптер» атты жоба аясында ҚР Ғылым және жоғары білім министрілігінің гранттық қаржыландыруымен жүзеге асырылды.

ПРОБЛЕМА ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ДИВЕРСИФИКАЦИИ ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

***Изтелеуова Е.¹, Райымбекова А.А.²**

***¹ Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан**

**² Казахский университет международных отношений и мировых языков
имени Абылай хана, Алматы, Казахстан**

Аннотация. С приходом к власти Ш. Мирзиева Республика Узбекистан стала активно развивать свою внешнюю политику, расширяя взаимовыгодное международное сотрудничество, стремясь привлечь иностранные инвестиции, укрепляя как экономическую, так и политическую безопасность страны. Диверсификация энергетики является одним из важнейших вопросов внешней политики Республики Узбекистан. Государство признало потребность в диверсификации своих источников энергии с целью уменьшения зависимости от импорта и повышения своей энергетической безопасности. В последние несколько лет правительство предпринимает шаги по продвижению возобновляемых источников энергии, таких как солнечная энергия. Инвестируя в проекты зеленой энергетики, Республика Узбекистан стремится сократить выбросы углекислого газа и создать более устойчивую энергетическую систему, менее зависимую от ископаемого топлива. В то же время ведутся переговоры и начата работа по строительству атомной электростанции.

Целью статьи является анализ основных аспектов внешней политики Республики Узбекистан, направленных на обеспечение энергетической безопасности, а также роль международного сотрудничества в этом процессе. Отдельное внимание уделяется изучению альтернативных и более экологичных источников энергии и вопросам строительства атомной электростанции на территории Республики Узбекистан. В заключении приводятся как положительные, так и отрицательные стороны этих двух источников энергии. Наряду с этим были даны рекомендации, благодаря которым, государство укрепит свою энергетическую независимость и безопасность, а также предпримет шаг к устойчивому развитию страны.

Несмотря на то, что энергетическая диверсификация является сложной проблемой, которая требует тщательного планирования и сотрудничества как внутри страны, так и на международном уровне, результаты исследования свидетельствуют о развитии энергетической диверсификации в Республики Узбекистан.

Ключевые слова: внешняя политика, Республика Узбекистан, солнечная энергия, АЭС, энергетическая безопасность, энергетическая диверсификация, источники энергии, Ш. Мирзиев

Финансирование: Исследование в статье осуществлено при грантовом финансировании Министерства науки и высшего образования

РК в рамках проекта AP23483774 «Углубление тюркской интеграции: перспективы, геополитические риски и угрозы для Казахстана».

Information about authors:

Izteleuova Yelena - PhD Candidate in Regional Studies, Department of Regional Studies, Faculty of International Relations, L. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: elena4bob@gmail.com

Raiymbekova Akerke - PhD Candidate, senior lecturer, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan, e-mail: akerke8383@mail.ru

Авторлар туралы мәлімет:

Изтелеуова Елена- PhD кандидаты, Аймақтану кафедрасы, Халықаралық қатынастар факультеті, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан, e-mail: elena4bob@gmail.com

Райымбекова Акерке Алтынхановна - PhD кандидаты, аға оқытушы, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: akerke8383@mail.ru

Сведения об авторах:

Изтелеуова Елена - кандидат PhD, кафедра Регионоведения, Факультет международных отношений, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, e-mail: elena4bob@gmail.com

Райымбекова Акерке Алтынхановна - кандидат PhD, старший преподаватель, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: akerke8383@mail.ru

Received: January 15, 2025

UDC 327

IRSTI 11.25.40

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.014>

PROBLEMS AND PROSPECTS FOR INTEGRATION OF CENTRAL ASIA COUNTRIES

* Noviks A.M.¹, Idrysheva Zh.K.²

^{*1, 2} Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. In the proposed study, contemporary integration processes in Central Asia are analyzed. The author examines the historical prerequisites for the formation of regional identity and highlights the key internal and external factors influencing cooperation among the countries of the region. Special attention is paid to the role of global players—Russia, the United States, and China—who strive to strengthen their presence and utilize the economic and geopolitical potential of Central Asia for their own interests. The paper underscores the relevance of initiatives such as the “Belt and Road,” the Eurasian Economic Union, and the U.S. “New Silk Road,” pointing to the need for a balanced approach in selecting future directions for integration. In conducting this study, a comparative analysis, examination of international organizations’ documents, and an interdisciplinary methodology are employed to account for the socio-cultural, political, and economic aspects of the process. As a result, the author identifies barriers related to differences in language, values, and politics, highlighting the importance of effective intercultural dialogue. In conclusion, it is argued that the countries of Central Asia must develop a joint strategy grounded in a shared historical-cultural foundation and reflecting the interests of all participants in order to achieve sustainable integration. The study demonstrates that harmonizing regional relations and strengthening multilateral ties contribute to the region’s stability and competitiveness on the global stage. Thus, the proposed model of collaboration, rooted in common cultural-historical legacies and alignment of interests with key external partners, lays the foundation for forming a unified economic and political space in the region.

Key words: integration, Central Asia, problems of integration, prospects for cooperation, global players, Russia, USA, China

Introduction

Within the scope of this research, the term “integration” refers to the unification of certain countries into a single entity with the goal of further economic, political, and cultural development. Currently, intercultural interaction among the countries of Central Asia is undergoing a transformational stage caused by a number of factors such as political modernization, integration processes, the development of innovative technologies, as well as the active attention from global “players” such as the USA, Russia, and China [1].

The contemporary modernization changes in Central Asia are reflected in the revision of the foreign policy courses of the countries in the region as well

as in the strengthening of the political significance of multilateral structures such as the Shanghai Cooperation Organisation (SCO), Eurasian Economic Union (EAEU), Collective Security Treaty Organization (CSTO), ASEAN, and others [2]. For example, in Turkmenistan, with the advent of new leadership, processes of transformation began, and the country's policy started to change towards greater openness, intensified bilateral and multilateral dialogues. For countries such as Uzbekistan, Tajikistan, and Kyrgyzstan, key tasks and priorities became the development of stable and friendly relations with regional neighbors [3].

At this moment, Central Asia, occupying a strategic position in the heart of Eurasia, faces a number of threats that could affect not only the national security of the countries in this region but also the security of other world regions. In this context, the idea of regional integration in Central Asia becomes particularly important. However, despite active attempts by the political leadership of the countries in the region, the integration process encounters a number of problems and challenges related to both internal factors and the external geopolitical environment [4].

Projects such as China's "One Belt, One Road", the USA's "New Silk Road", and Russia's "Eurasian Economic Union" are vivid examples of how global powers try to use the potential of Central Asia in their interests [5]. However, it begs the question: to what extent do these initiatives meet the interests of the Central Asian countries? And is history repeating itself when great powers sought to dominate the region without considering the interests of the local population?

It must be acknowledged that Central Asia indeed faces the need to define its regional identity. However, it is important that this process is based on the real interests and needs of the countries in the region, not external dictates. In this context, it is important to consider the cultural and historical features of the region as well as to take into account the interests of all Central Asian countries.

With this perspective, the main goal of this research is to analyze the current state of regional integration in Central Asia, identify the main problems and challenges, as well as determine potential directions for deepening integration processes in the region. To achieve this goal, the historical context and current trends of regional integration will be considered, an analysis of external and internal factors influencing the integration process, as well as an assessment of the role of major international actors such as Russia, China, and the USA in the integration processes of the region. The object of the research are the countries of Central Asia and their interrelations, while the subject is the processes of regional integration including the economic, political, and socio-cultural interaction of the countries in the region as well as external and internal factors affecting these processes.

Materials and methods

In this study, an interdisciplinary approach was utilized, drawing from political science, international relations, sociology, and cultural studies. A range of primary sources served as the foundation, including official documents, legislative acts, and intergovernmental agreements from Central Asian states,

supplemented by reports and policy briefs from international organizations. Comparative analysis was employed to examine integration models and practices in other regions such as the European Union, ASEAN, and the Visegrad Group. Additionally, a historical-contextual method was incorporated to trace the evolution of relations in Central Asia from the post-Soviet era, identifying key socio-cultural and geopolitical factors shaping current integration processes.

As an additional step, a content analysis was conducted on official documents related to the activities of integration associations, which made it possible to identify dominant narratives and assess the practical challenges of regional integration.

Thus, this comprehensive and detailed methodological approach enabled the identification of both commonalities and divergences in integration aspirations, as well as a deeper understanding of how factors such as security, economic development, and cultural interaction intersect. This multi-dimensional framework was chosen to most accurately reflect the interconnected economic, political, and socio-cultural dimensions of integration processes. The chronological scope of the research covers the period from the early 2000s to the present, with reference to earlier historical periods where relevant. As a result, the study provides a holistic understanding of the structural, institutional, and cultural factors shaping the trajectory of integration in Central Asia.

Results and discussion

To date, scholars have proposed differing explanations for the nature and mechanisms of implementing integration processes. This is due to both certain theoretical-methodological approaches and the practice of existence of integration unions in different regions of the world.

Turning to the works of Ziyadullayev N.S., Ziyadullayev N.O., we find that actual communication with representatives of other cultures, both at home and abroad, opens up the most obvious examples of cultural collisions. Such conflicts become the plots of jokes, funny stories, and causes of troubles [6].

According to the authors above, different levels of barriers that arise in the process of integration in the Eurasian space are distinguished:

- language barriers;
- barriers in non-verbal communication;
- stereotypes as barriers in intercultural interactions;
- differences in value orientations.

When building their behavior in accordance with the norms of their culture, participants in the integration process fail in most cases because each actor has a set of norms, values, rules, and settings.

To illustrate intercultural barriers, one can refer to conflicts related to religious and linguistic differences that arise in the cross-border areas of the Fergana Valley. On the other hand, successful practices of dialogue are evident in joint cultural and educational initiatives, such as national culture festivals held in Kazakhstan or the establishment of inter-university exchange programs between Uzbekistan and Kyrgyzstan.

Issues of integration in Central Asia have always been in the focus of the political leaders of the states in the region. For example, issues of regional security were actively discussed at the meeting of Central Asian leaders in Tashkent in 2000 [7]. At this meeting, the heads of state of Kazakhstan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, and Tajikistan signed an agreement on cooperation in the field of combating terrorism, extremism, and other threats, which actually became the basis for creating a «Defensive Alliance» to protect the interests and security of the countries in the region.

However, it should be considered that the presence of such political players on the world stage as Russia, the USA, and China makes it impossible to create a security system in Central Asia without their participation. These countries have entered into strategic opposition in this region. Their relationships here represent an intense rivalry between major players for dominance over less powerful countries. While the interests of these powerful states may intersect, there are also deep disagreements between them regarding the redistribution of zones of influence in the post-Soviet space and the formation of a unified strategy in conditions of increasing globalization [8].

Russia is historically connected with Central Asia, and its presence in the region is determined not only by economic and political interests but also by cultural and historical ties. Russia seeks to restore its positions in the region, relying on a common history, cultural connections, and economic cooperation [9].

The policy of Central Asia after the collapse of the USSR at the end of the 90s was reflected in the Middle East, but the centuries-old cooperation with Russia, marked by close economic ties, determined the further vector of development. Russia historically represents an important part of this vast Eurasian continent and continues to actively participate in regional affairs. Russia has many tools for influencing its neighbors, and it is becoming increasingly clear that other global powers cannot fully replace Russia's role in this region, especially considering Russia's current efforts to strengthen ties with Central Asian countries such as the CSTO and the EAEU [10].

The idea of Eurasian integration is deeply rooted in the historical memory, geographical connectivity of regions, and similarity of stages of economic and cultural development. On the one hand, Eurasian integration is seen as an attempt to recreate unity in the territory of the former USSR, based on universal principles of freedom, democracy, and market economy, similar to those applied in the European Union. The Eurasian union aims to become one of the key players on the world stage, serving as a bridge between Europe and the rapidly developing Asia-Pacific region.

Opponents of the Eurasian concept point out that the specificity of the Eurasian zone lies in the difficulties or unwillingness of the countries of the region to follow the declared values and to meet European norms of democracy and market economy. This leads to the creation of their own unique alternative space [11].

Proponents of the Eurasian ideology consider it as a philosophy for peoples with a common historical heritage who are afraid of losing their uniqueness in a world where large associations dominate.

The USA, on the other hand, sees Central Asia as a region of strategic interest, especially considering its rich energy resources and geopolitical position. The US strategy in the region is aimed at strengthening its presence, control over energy resources, and creating alternative transport routes. However, such an approach can cause concerns among the countries of the region and lead to conflicts of interest with other global players [12].

US projects such as “Greater Central Asia” and “New Silk Road” are attempts to create alternative economic and transport corridors bypassing Russia. These initiatives are aimed at deepening ties between Central Asian countries and South Asia, particularly with Afghanistan, Pakistan, and India. The main goal is to reorient the economic flows of Central Asian countries from the traditional direction to the north (Russia) to the south [13].

Projects such as the TAPI gas pipeline and CASA-1000 are part of this strategy. They propose the creation of infrastructure that will allow Central Asian countries to export their energy resources to the south, bypassing Russia. This could lead to a significant economic and geopolitical rethinking of the role of the region on the world stage [14].

China is actively promoting its “One Belt, One Road” project, which involves creating a transportation and infrastructure network linking China with Europe through Central Asia. This project can bring economic benefits to the countries of the region, but it can also increase these countries’ dependency on China, which may raise concerns among other global players.

According to the World Bank, total investments under the Belt and Road Initiative in Central Asia reached approximately USD 19 billion by 2019 [17]. At the same time, according to estimates by the International Monetary Fund, trade flows between China and the Central Asian countries increased by 70% between 2013 and 2020 [18].

China’s interests in Central Asia, particularly in the construction of hydroelectric power stations and infrastructure projects, are closely related to its broader geopolitical and economic goals in the region. Significant Chinese investments in the hydroelectric sector of Central Asia are notable, for example, a major Chinese hydroelectric project in Central Asia represents a cascade of five dams with a capacity of 480 MW on the Tentek River in the Almaty region of Kazakhstan. This project, worth \$15 billion, was announced in December 2018, although negotiations on financing with Chinese banks continue. In addition to large-scale projects in Central Asia, there is potential for micro-hydroelectric solutions that can be integrated into the existing irrigation network with energy storage, offering a levelized cost of energy below €0.03/kWh [15].

The construction of hydroelectric power stations has a historical context that dates back to the Soviet era when large dams were built in Kyrgyzstan and Tajikistan to use water resources, and downstream countries such as Kazakhstan and Uzbekistan shared their oil and gas reserves in winter. China’s participation in

hydroelectric projects is seen as a means to foster regional cooperation, especially between historically hostile countries such as Uzbekistan and Tajikistan. Chinese investments contribute to regional energy security, economic growth, and decarbonization, as discussed at forums such as the Central Asia Energy Trade and Investment Forum 2023, which brought together politicians and stakeholders from Central Asian countries and international institutions.

It is important to note that Central Asia faces a choice: to follow external dictates or to seek its own development path based on its interests and needs. The experience of Eastern European countries such as Poland, Czech Republic, Slovakia, and Hungary, which created the “Visegrad Group”, can serve as an example for Central Asian countries [16]. However, it is important that such a union is based on the real interests of the countries of the region, not external dictates.

Alongside this, it is worth considering scenarios of independent integration, in which the Central Asian countries aim to develop their own unified economic space without the decisive involvement of major powers. For instance, if the countries of the region were to establish an effective free trade area and agree on mechanisms for mutual investment, this could reduce their dependence on external actors. Although implementing such an approach in the near future appears challenging, this scenario holds potential, provided there is sufficient political will and an increased level of mutual trust among the region’s elites.

On the other hand, integration in Asia faces a number of challenges due to the complexity and increasing heterogeneity of Asian communication styles, necessitating a revision of Western research approaches in this area. Practical steps and perspectives to overcome these problems include strengthening intercultural dialogue and cooperation between the countries of Central Asia and the outside world. For example, the dialogue between the Central Asian countries and the Republic of Korea demonstrates the importance of intercultural interaction in strengthening international relations and cooperation in culture and education. Since 2000, the Central Asian countries have made significant socio-economic progress, but they need to overcome certain problems for further development.

Positive changes in intercultural communication and integration can help create a favorable climate for knowledge and experience exchange, strengthening diplomatic and economic relations, and increasing the level of understanding and respect among different cultures and peoples of the region. However, at a practical level, many still do not consider a well-connected Central Asia a realistic goal in the short term, highlighting the need for strategic planning and interaction at many levels to achieve these goals.

In conclusion, Central Asia is at a crossroads and faces a number of complex challenges. On one hand, the region attracts the attention of global powers that seek to strengthen their positions. On the other hand, the countries of the region must define their priorities and development strategies to ensure their sovereignty, stability, and prosperity of their peoples.

To strengthen the theoretical foundation of the study, it is advisable to draw on the experience of ASEAN and the EU, where one can observe mechanisms for

conflict resolution, the formation of supranational institutions, and the creation of single economic spaces [19] (Table 1).

Table 1 - The experience of ASEAN and the EU

Criteria	ASEAN	European Union	Opportunities for Central Asia
Historical context of formation	Emergед in the late 1960s as a response to regional instability, with a focus on conflict prevention and economic growth among Southeast Asian nations.	Established after World War II, initially as the European Coal and Steel Community (1951), later transforming into a deeper political and economic union with common institutions.	Central Asia can draw from both ASEAN's post-conflict stabilization model and the EU's historical continuity to reduce tensions and build shared structures.
Supranational institutions	Formal supranational bodies (e.g., the Secretariat) exist but have limited authority; most decisions are made by consensus.	A robust system of supranational institutions, including the European Commission, European Parliament, and Court of Justice, which hold real regulatory powers.	Central Asia may follow ASEAN's flexible model while gradually adopting EU-style coordination mechanisms with expanding mandates, respecting sovereignty.
Conflict resolution mechanisms	Emphasizes the «Asian way» – informal consultations, diplomacy, consensus-building, and step-by-step confidence-building measures.	A legalistic system with structured institutions for dispute resolution; prioritizes legality and binding norms via directives and regulations.	Central Asia could blend ASEAN's flexible diplomacy with the EU's rule-based system to develop arbitration mechanisms and build legal capacity.
Single economic space	Focus on free trade area (ASEAN Free Trade Area – AFTA); economic integration is progressing, but large disparities in development remain among members.	Developed a Customs Union, Single Market, and eventually an Economic and Monetary Union (euro); features high-level economic integration and uniform business regulations.	Central Asia can start by reducing trade barriers and harmonizing standards, with long-term goals for deeper economic ties, while acknowledging development and infrastructure gaps.

Role of major powers / external actors	Influenced by China, the US, and Japan, but maintains relative autonomy through internal solidarity and shared interest in stability.	Acts as a global power in its own right, attracting investment and engaging externally with strong financial and policy instruments.	Central Asia is influenced by Russia, China, the US, and others; a balance must be struck between attracting investment and preserving autonomy—ASEAN's diplomacy and the EU's unified foreign policy offer contrasting but useful lessons.
Cultural and educational cooperation	Develops student exchange programs (e.g., ASEAN University Network), hosts regional cultural festivals, and promotes grassroots integration through people-to-people initiatives.	Has a comprehensive set of educational (Erasmus+, Horizon 2020) and cultural cooperation programs under EU initiatives.	Central Asia could implement inter-university exchange programs, regional cultural festivals, and shared education standards to foster a regional identity without eroding national traditions.
Flexibility vs. depth of integration	High flexibility in decision-making; members retain considerable independence and often lack unified positions on key issues.	Achieves deeper integration but sometimes experiences «sovereignty crises» (e.g., Brexit) and difficulties coordinating among numerous states.	Central Asia might combine ASEAN's flexible, consensus-based approach with the EU's long-term strategies for deeper economic and political convergence, depending on political will and mutual trust.
Scenarios and lessons for Central Asia	Integration evolves «from the bottom up» through trust-building, cultural/educational ties, and support for small and medium-sized enterprises.	Institutionalized integration with binding regulations, supranational governance, and centralized coordination in economic, political, and legal spheres.	The key is clarity of goals (e.g., trade liberalization, security cooperation, infrastructure coordination). Gradual trust-building, reliance on regional assets, and selective adoption of supranational tools could guide integration in a realistic and context-sensitive manner.

This table outlines the key approaches to integration in ASEAN and the EU and compares them with the specific realities and prospects of Central Asia, where external influence is high, and inter-state trust still requires significant development.

In particular, ASEAN has demonstrated the importance of gradually building trust and establishing close communication at the levels of business, education, and culture. In the context of Central Asia, such models show that even in conditions of significant political fragmentation, it is possible to achieve compromise and mutual benefits.

The author emphasizes that only a combination of coordinated and mutually acceptable solutions by the countries of the region in the specified areas can stimulate the process of integration in Central Asia. In this case, the states of the region are presented with positive prospects in creating a highly integrated politico-economic region capable of competing with other leading regions of the world.

Conclusion

One of the key aspects to consider in the further development of integration processes in Central Asia is taking into account the interests of all participants. It is essential to strive to create a model of integration that considers the specifics of each country, including its historical, cultural, and economic characteristics. Only such an approach will allow for long-term stability and prosperity of the region.

The period of transformation opens new horizons for deepening dialogue and cooperation between the countries of the region. Political modernization and the aspiration towards integration may help overcome historical disagreements and create a favorable environment for joint development. The advancement of innovative technologies can facilitate knowledge and experience sharing, which is crucial for socio-economic growth. Active attention from global powers can bring new investments and technologies to the region, contributing to its integration into the world community. Finally, strengthening the role of multilateral structures can help form common regional agendas and strategies, essential for sustainable development and intercultural understanding in Central Asia.

Moreover, successful integration requires active interaction at all levels – from governmental to public. Creating common educational, cultural, and scientific programs, developing transport and infrastructure networks, and deepening economic cooperation – all contribute to strengthening the ties between the countries and peoples of the region. In contemporary conditions, regionalization positively affects not only economic processes but also the formation of an international relations system.

In the context of a systemic crisis affecting the states of the region, the role of external factors significantly increases. Much depends on the balance of interests in the Central Asian region of global powers – the USA, Russia, and China. Consequently, various scenarios for the realization of the regional integration process are possible: absorption of the region by external forces, or

a “network model of regional integration,” practically expressed in the political initiatives of Kazakhstan’s leadership to transform the network of bilateral agreements into a successful regional union; and finally, the creation and development of supranational, transboundary consortia, and a “compensatory” model of economic relations, enabling the mutually beneficial exploitation of the most significant resources.

REFERENCES

- [1] Сыроежкин К.Л. Центральная Азия сегодня: вызовы и угрозы / К.Л. Сыроежкин. – Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2011. – 353 с.
- [2] Аземкулова А. Ш. Интеграция – важнейшее условие обеспечения безопасности стран Центральной Азии и роль политической элиты // Вестник Дипломатической академии Министерства иностранных дел Кыргызской Республики имени Казы Дикамбаева. – 2020. – № 13. – С. 19-24.
- [3] Попова Л. А. Евразийская интеграция: концепция, противоречия и перспективы развития // Политика, экономика и социальная сфера: проблемы взаимодействия. – 2016. – № 3. – С. 159-174.
- [4] Лебеденко С. С. Будущее евразийской интеграции: перспективы развития Евразийского экономического союза // Вопросы устойчивого развития общества. – 2021. – № 6. – С. 81-86.
- [5] Аяганова А. А. Основные направления развития экономической интеграции стран Центральной Азии // М. Рыскулбеков атындагы Кыргыз экономикалык университетинин кабарлары. – 2016. – № 2. – С. 111-113.
- [6] Зиядуллаев Н. С., Зиядуллаев У. О стратегии развития государств Центральной Азии в условиях глобализации и регионализации мировой экономики // Общество и экономика. – 2019. – № 4. – С. 87-100.
- [7] Дуйсен Г. М., Айтжанова Д. А., Тесля П. Н. Возможна ли экономическая интеграция в Центральной Азии? Региональный вектор политики Казахстана // Всероссийский экономический журнал ЭКО. – 2020. – № 10 (556). – С. 8-33.
- [8] Малышев Д. В. Интеграция инокультурных мигрантов в Центральной Азии // Россия и новые государства Евразии. – 2018. – № 3. – С. 147-155.
- [9] Крыжко Е.В., Пашковский П.И. Особенности внешнеполитического курса США в отношении государств Центральной Азии // Проблемы постсоветского пространства. – 2021. – Т. 8. – № 1. – С. 65-81. <https://doi.org/10.24975/2313-8920-2021-8-1-65-81>
- [10] Сафранчук И. А. Концепция «Новый шелковый путь» и политика США в «Большой Центральной Азии» // Международная жизнь. – 2013. – № 7. – С. 43-53.
- [11] Ли Ю. В. Современное состояние и перспективы формирования единого политико-экономического региона Центральной Азии: дис. – Кыргызско-российский славянский университет, 2010.
- [12] Мажидов Ш. Ф. К вопросу об этнокультурных процессах в Центральной Азии и Европейском Союзе // Евразийство: теоретический

потенциал и практические приложения. – 2014. – № 7. – С. 238-243.

[13] Искакова Г. К. Региональная безопасность в Центральной Азии и стратегии России, США и Китая // *PolitBook*. – 2014. – № 4. – С. 8-51.

[14] Токтомушев К. Понимание трансграничного конфликта в постсоветской Центральной Азии: случай Кыргызстана и Таджикистана // *Connections. Quarterly Journal*. – 2018. – Т. 17. – № 1. – С. 23-46.

[15] Чукова Р. Национальная идентичность в постсоветской Центральной Азии: реалии и перспективы // *BulgarianHistoricalReview/RevueBulgared'Histoire*. – 2008. – № 3-4. – С. 70-99.

[16] Дмитриева Е. Л. Постсоветская центральная Азия: этнотерриториальные споры и пограничные конфликты (обзор) // *Россия и мусульманский мир*. – 2018. – № 4 (310). – С. 45-55.

[17] World Bank. *Belt and Road Economics: Opportunities and Risks of Transport Corridors*. Washington DC: World Bank. – 2020 – 333 p.

[18] International Monetary Fund (IMF). *Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia*. Washington DC: IMF. – 2021 – 101 p.

[19] Pomfret, R. *The Central Asian Economies in the Twenty-First Century: Paving a New Silk Road*. Princeton, NJ: Princeton University Press. – 2019 – 154 p.

REFERENCES

[1] Syroyozhkin K. L. *Tsentrāl'naya Aziya segodnya: vyzovy i ugrozy* / K. L. Syroyozhkin. [Central Asia Today: Challenges and Threats] – Almaty: KISI pri Prezidente RK, 2011, 353 s. [in Russ.]

[2] Azemkulova A. Sh. *Integratsiya – vazhneyshee uslovie obespecheniya bezopasnosti stran Tsentrāl'noy Azii i rol' politicheskoy elity* [Integration as the Key Condition for Ensuring the Security of Central Asian Countries and the Role of the Political Elite] // *Vestnik Diplomaticheskoy akademii Ministerstva inostrannykh del Kyrgyzskoy Respubliki imeni Kazy Dikambaeva*, 2020, No. 13, pp. 19-24. [in Russ.]

[3] Popova L. A. *Evraziyskaya integratsiya: kontseptsiya, protivorechiya i perspektivy razvitiya* [Eurasian Integration: Concept, Contradictions, and Development Prospects] // *Politika, ekonomika i sotsial'naya sfera: problemy vzaimodeystviya*, 2016, No. 3, pp. 159-174. [in Russ.]

[4] Lebedenko S. S. *Budushchee evraziyskoy integratsii: perspektivy razvitiya Evraziyskogo ekonomicheskogo soyuza* [The Future of Eurasian Integration: Development Prospects of the Eurasian Economic Union] // *Voprosy ustoychivogo razvitiya obshchestva*, 2021, No. 6, pp. 81-86. [in Russ.]

[5] Ayaganova A. A. *Osnovnye napravleniya razvitiya ekonomicheskoy integratsii stran Tsentrāl'noy Azii* [Main Directions of Economic Integration Development in Central Asian Countries] // *M. Ryskulbekov atyndagy Kyrgyz ekonomikalyk universitetinin kabarlary*, 2016, No. 2, pp. 111-113. [in Russ.]

[6] Ziyadullaev N. S., Ziyadullaev U. *O strategii razvitiya gosudarstv Tsentrāl'noy Azii v usloviyakh globalizatsii i regionalizatsii mirovoy ekonomiki* [On the Strategy for the Development of Central Asian States in the Context of Globalization and Regionalization of the World Economy] // *Obshchestvo i*

ekonomika, 2019, No. 4, pp. 87-100. [in Russ.]

[7] Duysen G. M., Aitzhanova D. A., Teslya P. N. Vozmozhna li ekonomicheskaya integratsiya v Tsentral'noy Azii? Regional'nyy vektor politiki Kazakhstana [Is Economic Integration Possible in Central Asia? The Regional Policy Vector of Kazakhstan] // Vserossiyskiy ekonomicheskii zhurnal EKO, 2020, No. 10 (556), pp. 8-33. [in Russ.]

[8] Malyshev D. V. Integratsiya inokul'turnykh migrantov v Tsentral'noy Azii [Integration of Foreign Culture Migrants in Central Asia] // Rossiya i novye gosudarstva Evrazii, 2018, No. 3, pp. 147-155. [in Russ.]

[9] Kryzhko E. V., Pashkovskiy P. I. Osobennosti vneshnepoliticheskogo kursa SShA v otnoshenii gosudarstv Tsentral'noy Azii [Features of the US Foreign Policy Course towards Central Asian States] // Problemy postsovetskogo prostranstva, 2021, Vol. 8, No. 1, 65-81. <https://doi.org/10.24975/2313-8920-2021-8-1-65-81> [in Russ.]

[10] Safranchuk I. A. Kontseptsiya «Novyy shelkovyy put'» i politika SShA v «Bol'shoy Tsentral'noy Azii» [The «New Silk Road» Concept and US Policy in «Greater Central Asia»] // Mezhdunarodnaya zhizn', 2013, No. 7, pp. 43-53. [in Russ.]

[11] Li Yu. V. Sovremennoe sostoyanie i perspektivy formirovaniya edinogo politiko-ekonomicheskogo regiona Tsentral'noy Azii: dis. – Kyrgyzsko-rossiyskiy slavyanskiy universitet, 2010. [The Current State and Prospects for the Formation of a Unified Political and Economic Region of Central Asia: Dissertation. – Kyrgyz-Russian Slavic University, 2010]. [in Russ.]

[12] Mazhidov Sh. F. K voprosu ob etnokul'turnykh protsessakh v Tsentral'noy Azii i Evropeyskom Soyuze [On the Issue of Ethnocultural Processes in Central Asia and the European Union // Eurasianism: Theoretical Potential and Practical Applications.] // Evraziystvo: teoreticheskiy potentsial i prakticheskie prilozheniya, 2014, No. 7, pp. 238-243. [in Russ.]

[13] Isakova G. K. Regional'naya bezopasnost' v Tsentral'noy Azii i strategii Rossii, SShA i Kitaya [Regional Security in Central Asia and the Strategies of Russia, the USA, and China] // PolitBook, 2014, No. 4, pp. 8-51. [in Russ.]

[14] Toktomushev K. Ponimaniye transgranichnogo konflikta v postsovetskoy Tsentral'noy Azii: sluchay Kyrgyzstana i Tadzhikistana [Understanding Transboundary Conflict in Post-Soviet Central Asia: The Case of Kyrgyzstan and Tajikistan] // Connections. Quarterly Journal, 2018, Vol. 17, No. 1, pp. 23-46. [in Russ.]

[15] Chukova R. Natsional'naya identichnost' v postsovetskoy Tsentral'noy Azii: realii i perspektivy [National Identity in Post-Soviet Central Asia: Realities and Prospects] // Bulgarian Historical Review, 2008, No. 3-4, pp. 70-99. [in Russ.]

[16] Dmitrieva E. L. Postsovetskaya Tsentral'naya Aziya: etnoterritorial'nyye spory i pogranichnyye konflikty (obzor) [Post-Soviet Central Asia: Ethnoterritorial Disputes and Border Conflicts (Review)] // Russia and the Muslim World, 2018, No. 4 (310), pp. 45-55. [in Russ.]

[17] World Bank. Belt and Road Economics: Opportunities and Risks of Transport Corridors. Washington DC: World Bank, 2020, 333 p.

[18] International Monetary Fund (IMF). Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia. Washington DC: IMF, 2021, 101 p.

[19] Pomfret, R. The Central Asian Economies in the Twenty-First Century: Paving a New Silk Road. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2019, 154 p.

ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ЕЛДЕРІНІҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ

*** Новикс А.М.¹, Идрышева Ж.К.²**

***^{1,2} Казахский Национальный Университет им. Аль-Фараби,
Алматы, Казахстан**

Аңдатпа. Осы зерттеуде Орталық Азиядағы қазіргі интеграциялық үдерістер талданады. Автор өңірлік бірегейліктің қалыптасуына ықпал еткен тарихи алғышарттарды қарастырып, аймақтағы мемлекеттердің ынтымақтастығына әсер ететін негізгі ішкі және сыртқы факторларды атап көрсетеді. Зерттеуде Ресей, АҚШ және Қытай сияқты жаһандық ойыншылардың рөліне ерекше назар аударылған, өйткені олар Орталық Азияның экономикалық әрі геосаяси әлеуетін өз мүдделеріне пайдалану мақсатында өңірдегі ықпалын күшейтуге ұмтылады. Жұмыста «Бір белдеу, бір жол», Еуразиялық экономикалық одақ және АҚШ-тың «Жаңа Жібек жолы» бастамаларының өзектілігі атап көрсетіліп, интеграцияның келешектегі бағыттарын айқындауда теңгерімді тәсілдің қажеттілігіне мән беріледі. Зерттеу барысында салыстырмалы талдау, халықаралық ұйымдардың құжаттарын зерделеу және пәнаралық әдіснаманы қолдану арқылы үдерістің әлеуметтік-мәдени, саяси және экономикалық қырларын ескеруге мүмкіндік жасалады. Нәтижесінде автор тілдік, құндылық және саяси айырмашылықтардан туындайтын кедергілерді анықтап, тиімді мәдениетаралық диалогтың маңыздылығын ерекше атап көрсетеді. Қорытындыда Орталық Азия елдері тұрақты интеграцияға қол жеткізу үшін ортақ тарихи-мәдени негізге және барлық қатысушылардың мүдделерін ескеруге сүйенген бірлескен стратегия әзірлеу қажет деген тұжырым жасалады. Зерттеу аймақтық қатынастарды үйлестіру және көпжақты байланыстарды нығайту өңірдің жаһандық аренадағы тұрақтылығы мен бәсекеге қабілеттілігін арттыратынын көрсетеді. Осылайша, ортақ мәдени-тарихи тамырлар мен жетекші сыртқы серіктестердің мүдделерін үйлестіруге негізделген өзара іс-қимыл үлгісі аймақта тұтас экономикалық және саяси кеңістікті қалыптастыруға берік негіз қалайды.

Тірек сөздер: интеграция, Орталық Азия, интеграция мәселелері, ынтымақтастық перспективалары, әлемдік державалар, Ресей, АҚШ, Қытай

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИНТЕГРАЦИИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

*Новикс А.М.¹, Идрышева Ж.К.²

*^{1, 2} Казахский Национальный Университет им. аль-Фараби,
Алматы, Казахстан

Аннотация. В предлагаемом исследовании анализируются современные интеграционные процессы в Центральной Азии. Автор рассматривает исторические предпосылки формирования региональной идентичности и выделяет ключевые внутренние и внешние факторы, влияющие на сотрудничество государств региона. Особое внимание уделяется роли глобальных игроков – России, США и Китая, стремящихся укрепить свое присутствие и использовать экономический и геополитический потенциал Центральной Азии в собственных интересах. Работа подчеркивает актуальность инициатив вроде «Один пояс, один путь», Евразийского экономического союза и «Нового Шелкового пути» США, указывая на необходимость сбалансированного подхода в выборе дальнейших направлений развития интеграции. В рамках исследования применяются сравнительный анализ, изучение документов международных организаций, а также междисциплинарная методология, позволяющая учесть социально-культурные, политические и экономические аспекты процесса. В результате автор выявляет барьеры, связанные с различиями в языковой, ценностной и политической плоскостях, и подчеркивает значимость эффективного межкультурного диалога. В заключении делается вывод о том, что для достижения устойчивой интеграции странам Центральной Азии необходимо разработать совместную стратегию, опирающуюся на общий историко-культурный фундамент и учитывающую интересы всех участников. Работа показывает, что гармонизация региональных отношений и укрепление многосторонних связей способствуют повышению стабильности и конкурентоспособности региона на мировой арене. Таким образом, предложенная модель взаимодействия, опирающаяся на общие культурно-исторические корни и согласование интересов с ведущими внешними партнерами, создает основы для формирования целостного единого экономического и политического пространства региона.

Ключевые слова: интеграция, Центральная Азия, проблемы интеграции, перспективы сотрудничества, мировые игроки, Россия, США, Китай

Information about authors:

Noviks Asel Marhabatovna - PhD student, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: asel.91_91@mail.ru

Idrysheva Zhazira Kuanyshevna - Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: idrysheva7@gmail.com

Авторлар туралы мәлімет:

Новикс Асель Мархабатовна - PhD докторант, әл- Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: asel.91_91@mail.ru

Идрышева Жазира Куанышевна - Тарих ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент), аға оқытушы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы, e-mail: idrysheva7@gmail.com

Сведения об авторах:

Новикс Асель Мархабатовна - PhD докторант, Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: asel.91_91@mail.ru

Идрышева Жазира Куанышевна - кандидат исторических наук, ассоциированный профессор (доцент), старший преподаватель, Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: idrysheva7@gmail.com

Received: December 3, 2025

УДК 323

МРНТИ11.15.51

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.015>

ПОТЕНЦИАЛ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В РАМКАХ ИНВЕСТИЦИЙ СТРАН-ЧЛЕНОВ ОРГАНИЗАЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

***Тюлебеков Т.Б.¹, Серік Е.Т.², Ермекбаев А.А.³**

***¹ Евразийский Национальный Университет им. Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан**

**² эксперт по торговой и инвестиционной политике,
автор телеграмм канала tradereport.kz**

**³ Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
ТОО «Pro analytics», Алматы, Казахстан**

Аннотация. В статье рассматривается потенциал международного сотрудничества в области инвестиций между странами-членами Организации экономического сотрудничества (ОЭС), а также его влияние на экономическое развитие региона в целом. Автор акцентирует внимание на институциональных и экономических факторах, которые существенно влияют на трансграничные потоки капитала. Важным аспектом является анализ того, как законодательные, регулирующие и финансовые условия в странах ОЭС могут способствовать или, наоборот, препятствовать инвестиционному сотрудничеству. Механизмы координации инвестиционной политики, включая создание общего правового и экономического пространства для инвесторов, рассматриваются как ключевые элементы для развития регионального экономического партнерства.

В статье также проводится анализ основных тенденций и барьеров, которые тормозят углубление инвестиционного сотрудничества, таких как несовершенство регулирования на национальном уровне, инфраструктурные ограничения, а также вопросы макроэкономической стабильности и политической неопределенности. В условиях глобализации и растущей конкуренции за международные инвестиции, эти проблемы могут серьезно осложнить привлечения капитала в развивающиеся экономики стран ОЭС.

Авторы выделяют перспективные направления развития международных инвестиционных связей, учитывая такие современные вызовы глобальной экономики, как цифровизация, устойчивое развитие, изменение климата и тенденции региональной интеграции. В этом контексте, особое внимание уделяется важности формирования единой стратегии, которая способствовала бы гармонизации экономических интересов стран-членов и стимулировала приток устойчивых инвестиций.

В заключение статьи предлагаются рекомендации по повышению эффективности взаимодействия между странами ОЭС, направленные на устранение существующих барьеров и создание благоприятных условий для привлечения инвестиций. Предлагается усилить сотрудничество

в области инновационных технологий, улучшить инфраструктуру и макроэкономическую стабильность, а также внедрить новые механизмы координации на межгосударственном уровне, что позволит укрепить экономическую кооперацию и ускорить процессы региональной интеграции.

Ключевые слова: Организация экономического сотрудничества, Узбекистан, инвестиции, сотрудничество, торговля, экономическая интеграция, геоэкономика, Казахстан

Введение

Организация экономического сотрудничества (ОЭС) является региональной международной площадкой, объединяющей 10 государств Центральной Азии, Ближнего Востока и Южного Кавказа. Данная организация была создана с целью углубления экономических, торговых и инвестиционных связей между странами региона [1].

Одной из ключевых задач ОЭС является углубление экономической интеграции между странами-участницами. Это предполагает устранение торговых барьеров, унификацию регуляторных стандартов и гармонизацию экономической политики для создания благоприятных условий для взаимной торговли и инвестиций. В рамках ОЭС рассматривается возможность формирования зоны свободной торговли, что может способствовать увеличению товарооборота и развитию конкурентных преимуществ государств региона.

ОЭС уделяет особое внимание развитию торговли между странами-членами путем упрощения таможенных процедур, унификации тарифного регулирования и модернизации логистической инфраструктуры. Важнейшим направлением деятельности организации является развитие транспортных коридоров, таких как TRACECA (Транспортный коридор Европа – Кавказ – Азия) и Коридор Север – Юг, которые позволяют странам региона более эффективно интегрироваться в международные цепочки поставок.

Учитывая значительные природные ресурсы стран ОЭС (нефть, газ, уголь, уран), организация активно содействует развитию энергетического сотрудничества. Основное внимание уделяется вопросам диверсификации энергетических маршрутов, увеличения объемов взаимной торговли энергоресурсами и внедрения новых технологий в сфере возобновляемой энергетики. Программы сотрудничества направлены на укрепление энергетической безопасности и снижение зависимости отдельных стран от импорта топлива.

Прямые иностранные инвестиции (ПИИ) являются важным инструментом экономического роста для стран ОЭС, особенно в условиях недостаточного внутреннего финансирования. Организация разрабатывает меры по улучшению инвестиционного климата, включая защиту прав инвесторов, улучшение институциональной среды и создание совместных проектов в таких сферах, как энергетика, машиностроение и добывающая промышленность. В этом контексте страны-члены ОЭС обладают значительным потенциалом для углубления взаимных инвестиционных

связей, что может способствовать экономической интеграции региона и созданию благоприятных условий для предпринимательской деятельности.

Об этом также отмечал Президент Узбекистана Шавкат Мирзиёев на 16-м Саммите ОЭС, который прошел в ноябре 2023 года: «пространство ОЭС, охватывающее полумиллиардное население и располагающее одной третью энергетических ресурсов мира, обладает колоссальным потенциалом для расширения связей в торгово-экономической, промышленной сфере, в области инвестиций, инноваций и транспорта». Вместе с тем, он отметил также большой неиспользованный потенциал для расширения всестороннего сотрудничества между государствами-членами Организации [2].

Несмотря на положительную динамику притока прямых иностранных инвестиций (ПИИ) между странами ОЭС, сохраняются значительные барьеры, препятствующие активному развитию инвестиционного сотрудничества. Среди них можно выделить институциональные ограничения, различия в национальных законодательных системах, политическую нестабильность, а также геоэкономические вызовы.

При этом ведущие экономики ОЭС, такие как Турция, Иран, Азербайджан и Казахстан, демонстрируют высокий уровень взаимных инвестиций, что открывает новые возможности для расширения сотрудничества и привлечения долгосрочных капиталовложений.

Цель данной статьи — проанализировать текущие тенденции, выявить ключевые барьеры и перспективные направления развития международного инвестиционного взаимодействия между странами ОЭС.

Описание материалов и методов

Методологическая основа данной статьи основана на анализе инвестиционного сотрудничества стран ОЭС с учетом количественных и качественных методов. Исследование направлено на выявление ключевых тенденций и факторов, влияющих на потоки прямых иностранных инвестиций (ПИИ) между странами-участницами, а также определение барьеров и перспектив для дальнейшего укрепления инвестиционных связей.

В статье применяется комплексный междисциплинарный подход к анализу потенциала международного сотрудничества в рамках инвестиций стран-членов Организации экономического сотрудничества (ОЭС).

Основным методом исследования стал статистический анализ, в рамках которого проанализирована динамика ПИИ стран-членов ОЭС. Кроме того, применялся SWOT-анализ инвестиционного климата в странах ОЭС, позволяющий выявить сильные и слабые стороны, а также потенциальные возможности и угрозы в сфере международного инвестиционного сотрудничества. Кейс-стади – анализ успешных инвестиционных проектов в регионе, таких как турецкие, азербайджанские и иранские вложения в Казахстан позволил выявить наиболее крупные и привлекательные направления для инвестиций. В рамках нормативно-правового анализа изучено Соглашение о содействии и защите инвестиций от 2005 года.

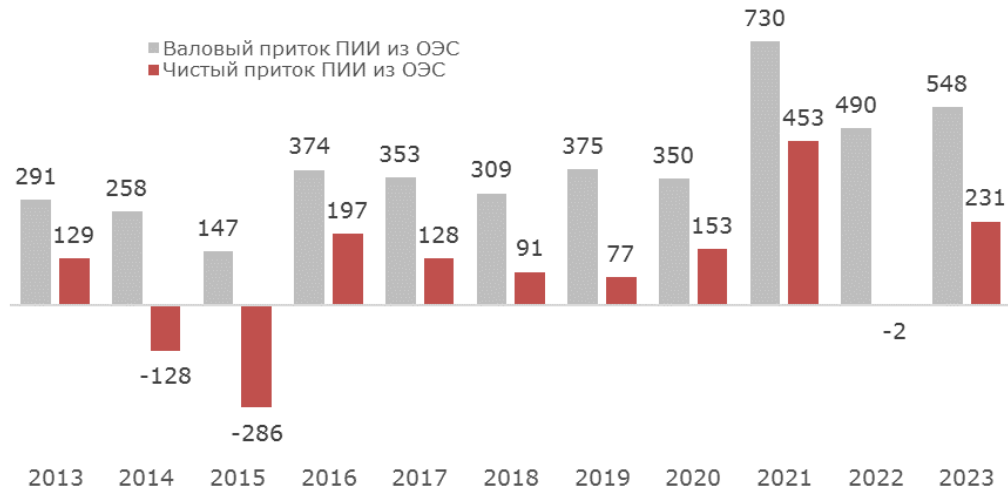
Источниками данных послужила официальная статистика Казахстана, а также открытые интернет-источники. Вместе с тем, стоит отметить некоторые ограничения, с которыми сталкивались авторы в ходе анализа, а именно не все страны ОЭС публикуют детальную статистику по инвестициям, что может усложнять анализ отдельных сегментов.

Результаты

Из центральноазиатских государств наиболее продвинутые отношения у Турции с Казахстаном. В перспективе в сотрудничестве с ним Турция рассчитывает сформировать единое политико-экономическое пространство для всех тюркских государств (не только центральноазиатских) – с общим рынком, единой региональной энергосистемой, системой транспортировки энергоресурсов [3].

Как показывает анализ, валовый приток прямых иностранных инвестиций (ПИИ) из стран ОЭС в Казахстан в 2023 году составил 548 млн долл., что на 12% выше чем в 2022 году (490 млн долл.). В годовом выражении наибольший приток ПИИ приходится на 2021 год, когда объем инвестиций достиг 730 млн долл. При этом, 79% инвестиций из ОЭС приходилось на инвесторов из Турции (434 млн долл.).

таблица 1. Динамика ПИИ из стран ОЭС в Казахстан, млн долл.

Источник: собственные расчеты на базе данных Бюро Национальной статистики РК

В международной практике принято уделять больше внимания показателю по чистому притоку ПИИ. Это обусловлено тем, что данный показатель наравне с входящими потоками учитывает и исходящие, что дает возможность оценить ситуацию с потоками ПИИ более объективно.

К примеру, В 2014-2015 и 2022 годах валовый приток ПИИ из стран ОЭС в Казахстан показал положительную динамику. Однако, чистый приток оставался отрицательным из-за погашения задолженностей и выхода инвесторов. Объем чистого притока из ОЭС составил - 128,4 млн долл., -286,1 млн долл., и -2,1 млн долл. соответственно. В 2021 году, благодаря крупным инвестициям из Турции (434 млн долл.), чистый приток ПИИ из ОЭС достиг рекордных 452 млн долл. В 2023 году чистый приток восстановился до 231 млн долл.

Таблица 2. Валовый и чистый приток ПИИ из стран ОЭС, млн долл.

Страна	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Валовый приток, млн долл.											
ПАКИСТАН	3	1	1	0	-1	-1	-1	0	0	0	0
ТАДЖИКИСТАН	0	0	0	0	1	0	12	1	0	0	4
АФГАНИСТАН	0	0	0	0	0	0	0	7	0	4	1
АЗЕРБАЙДЖАН	55	41	22	35	49	5	8	-5	-9	70	38
КЫРГЫЗСТАН	-60	-26	-18	-3	0	4	3	5	2	8	8
УЗБЕКИСТАН	5	1	-1	5	14	-1	2	-25	22	-4	22
ИРАН	17	0	-1	-1	-5	1	-6	4	26	32	20
ТУРКМЕНИСТАН	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	21
ТУРЦИЯ	271	241	145	338	294	300	358	364	688	380	434
страны ОЭС	291	258	147	374	353	309	375	350	730	490	548
Чистый приток, млн долл.											
ПАКИСТАН	3	1	1	-1	-1	-1	-1	0	0	0	0
ТАДЖИКИСТАН	0	0	1	0	0	0	12	0	0	0	4
АФГАНИСТАН	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
АЗЕРБАЙДЖАН	30	11	16	14	45	-1	5	-12	-9	69	38
КЫРГЫЗСТАН	-63	-26	-31	-5	0	2	2	-3	-1	-10	10
УЗБЕКИСТАН	2	0	-6	0	7	-3	0	-26	5	-16	1
ИРАН	16	6	-3	-1	-5	0	-6	4	24	14	19
ТУРКМЕНИСТАН	1	1	0	0	2	0	0	0	0	0	21
ТУРЦИЯ	141	-122	-264	189	80	94	66	190	434	-61	137
страны ОЭС	129	-128	-286	197	128	91	77	153	453	-2	231

Источник: собственные расчеты на базе данных Бюро Национальной статистики РК

В рамках ОЭС наиболее активны инвесторы из Турции. Валовый приток ПИИ из Турции в Казахстан за 10 лет составляет 3,8 млрд долл., а чистый приток ПИИ 884 млн долл. Согласно данным ЕАБР, турецкие инвестиции в Казахстане представлены несколькими крупными проектами.

Турецкая Anadolu Group с 1997 года инвестировала 313 млн долл. в производство пива Efes Kazakhstan в Карагандинской области, а с 1994 года вложила 300 млн долл. в производство прохладительных напитков через «Кока-Кола Алматы Боттлерс».

Yildirim Group инвестировала 250 млн долл. в строительство завода по производству кальцинированной соды, а Nobel Plac с 2002 года вложила 103,5 млн долл. в фармацевтическое производство.

В фармацевтической отрасли значительное событие произошло в октябре 2012 года, когда «Глобал Фарм» продал 60% акций турецкой компании Abdi Ibrahim. Этот шаг был частью проекта по строительству нового завода в Казахстане. После сделки компания была переименована в «Абди Ибрахим Глобал Фарм», и общий объем инвестиций Abdi Ibrahim составил 60 млн долл.

YDA Group вложила средства в строительство международного аэропорта в городе Туркестан. Проект, запущенный в 2019 году и введенный в эксплуатацию в 2020 году, обошелся в 200 млн долл.

Вторым крупнейшим инвестором является Азербайджан, вложивший за 10 лет 307,5 млн долл. Инвесторы из Азербайджана практически не применяют долговое финансирование, в связи с чем разрыв между валовым и чистым ПИИ незначителен – объем чистых ПИИ составляет 206,7 млн долл.

Нужно отметить, что большая часть азербайджанских инвестиций была вложена в период с 2013 по 2017 годы. В дальнейшем показатели существенно снизились и достигли отрицательных значений в 2020 и 2021 года (-5,1 и -8,9 млн долл.). При этом в 2022 году наблюдается резкий скачок инвестиций до 69,7 млн долл., с последующим снижением до 38,4 млн долл. в 2023 году.

Крупные азербайджанские инвестиции в Казахстане сосредоточены в Мангистауской области. В специальной экономической зоне «Морпорт Актау» был запущен проект по строительству завода ТОО «Актау ЭнергоМаш» для производства кабелей и трансформаторов, с азербайджанскими инвестициями около 40 млн долл. Азербайджанская компания Azersun Holding построила в 2016 году логистический центр «Морской порт Актау», вложив в проект около 20 млн евро.

Кроме того, между странами запущены крупные совместные проекты, такие как: совместное казахстанско-азербайджанское предприятие ООО «Бакинский зерновой терминал» (2007 г.) с оценочной стоимостью проекта в 3,8 млн долларов США. В свою очередь, АО «НК «КазМунайГаз» передало в доверительное управление азербайджанской компании SOCAR казахстанскую самоподъемную плавучую буровую установку Satti (2019 г.). Модернизация проведена за счет Казахстана — ориентировочно 40-45 млн долларов США [4].

Отдельно следует отметить ПИИ из Туркменистана и Ирана, демонстрируют значительный прирост в последние годы. Инвесторы из Туркменистана были крайне неактивны вплоть до 2022 года. Чистый приток ПИИ с 2013 по 2022 год составил 4,2 млн долл. Однако уже в 2023 году Туркменистаном инвестировано 21 млн долл. в рамках транспортно-логистического проекта.

В свою очередь, Туркменистан продолжает освоение месторождений нефти и газа на туркменском участке Каспийского моря и на суше с целью повышения объемов их добычи, активизируя привлечение иностранных инвестиций. Как отметил президент страны С. Бердымухамедов в

числе приоритетных задач развития нефтегазового сектора - освоение крупнейшего газового месторождения «Галкыныш» и прокладка газопровода Туркменистан - Афганистан - Пакистан - Индия (ТАПИ) [5].

В 2023 году валовый приток ПИИ Ирана снизился на 40% по сравнению с 2022 годом и составил 19,5 млн долл., при этом чистый приток составил 19 млн долл. В 2021 году с помощью иранского бизнеса была начата разработка медно-молибденового месторождения Борлы в Карагандинской области. В 2022 году был завершен проект строительства гидрометаллургического завода по производству меди мощностью 5000 тонн в год, с инвестициями в 24,4 млн долл.

Таджикистан наряду с Пакистаном и Афганистаном являются одними из наименее активных инвесторов в Казахстане. 13,7 млн долл. чистого притока складываются за счёт крупных вложений в 2021 году – 11,7 млн долл. В остальном чистый приток ПИИ из Таджикистана не превышал 1 млн долл.

Узбекистан и Кыргызстан демонстрируют отрицательные значения чистого притока ПИИ, объем которого составляет -44,7 и -133,1 млн долл. к 2023 году. Кыргызстан в период с 2013 по 2016 демонстрировал отток инвестиций из Казахстана и совокупный чистый ПИИ составил на тот момент -31,2 млн долл. Положительная динамика чистых ПИИ была лишь в 2017-2019 гг. и объем ПИИ не превышал 2 млн долл.

Среди узбекских проектов в РК стоит отметить реставрацию текстильного завода в Шымкенте узбекской компанией Alliance Textile, которая вложила в проект 46 млн долл. С 2022 года узбекские инвесторы, включая компанию Artel, начали строительство завода по производству бытовой техники в Карагандинской области с инвестициями в 52,5 млн долл.

В 2023 году Global Textile начала строительство завода по переработке хлопка в Туркестанской области, инвестировав 2,5 млн долл. Проект включает перерабатывающий завод, текстильные фабрики, цеха по окрашиванию и логистический центр. Общая мощность предприятия составит 13,8 тыс. тонн продукции в год, которая будет реализовываться как на внутреннем рынке Казахстана, так и экспортироваться в страны Евросоюза [6].

Обсуждение

Инвестиционный потенциал стран ОЭС определяется их географическим положением, ресурсной базой и стремлением к интеграции в мировую экономику. Средний ВВП на душу населения по странам ОЭС составляет около 3578 долларов США, а общая численность населения региона более 400 млн человек. Регион ОЭС охватывает значительные территории с разнообразными природными ресурсами, включая нефть, газ, сельскохозяйственные угодья и минеральные ресурсы.

Организация экономического сотрудничества имеет ряд соглашений, направленных на поощрение и защиту инвестиций среди стран-членов, ключевым из которых является Соглашение о поощрении и защите

инвестиций, подписанное в 2005 году. Это соглашение обеспечивает защиту прав иностранных инвесторов, включая справедливое обращение, защиту от незаконной экспроприации и возможность свободного перевода средств. Несмотря на наличие этого соглашения, уровень интеграции и внутрирегиональных инвестиций в рамках ОЭС остается низким.

Казахстан и Турция остаются лидерами по привлечению ПИИ, несмотря на экономические колебания и геополитическую обстановку. В 2023 году Казахстан достиг отметки в 157,2 млрд долл., а Турция - 156,5 млрд долл. Оба государства активно развивают свои энергетические и инфраструктурные сектора, что способствует притоку инвестиций. Туркменистан и Азербайджан также продолжают привлекать значительные объемы ПИИ, достигая в 2023 году 42,9 млрд долл. и 32,7 млрд долл. Однако следует отметить, что данные инвестиции имеют выраженную сырьевую направленность.

С другой стороны, такие страны, как Афганистан и Таджикистан, остаются наименее привлекательными для иностранных инвесторов, с объемами ПИИ, едва превышающими 1,6 млрд долл. в Афганистане и 3,3 млрд долл. в Таджикистане к 2023 году.

Уровень прямых иностранных инвестиций (ПИИ) в странах-членах ОЭС остается значительно ниже своего потенциала и гораздо меньше, чем объемы ПИИ, получаемые быстро развивающимися странами, такими как Бразилия, Индия и Китай. Единственным исключением является Турция, которая сумела привлечь растущий объем ПИИ благодаря своим рыночным реформам и политике либерализации. На внутригосударственном уровне ситуация еще хуже. За исключением инвестпроектов Турции в регионе и двусторонних инвестиций между Турцией и Ираном, внутрирегиональные инвестиции остаются незначительными. Существует множество ограничений, препятствующих как глобальным, так и внутрирегиональным инвестициям в регионе ОЭС.

Недостаточная диверсификация экономики остается одной из ключевых проблем для большинства стран ОЭС, за исключением Турции и частично Казахстана. Эти страны в значительной степени зависят от ограниченного числа секторов, таких как энергетика и добыча полезных ископаемых. Узкая специализация экономики ограничивает возможности для привлечения инвестиций в более широкий спектр секторов, таких как производство, сельское хозяйство, технологии и инновации. Это создает значительные риски для экономической устойчивости стран региона, особенно в условиях глобальных экономических изменений и волатильности рынков.

Состояние физической инфраструктуры также представляет собой серьезный барьер для привлечения иностранных инвестиций. Во многих странах ОЭС наблюдается недостаток современных транспортных и логистических сетей, что увеличивает затраты на ведение бизнеса и снижает конкурентоспособность региона. Вдобавок к этому, хронические проблемы с энергообеспечением, такие как частые перебои с электричеством, серьезно подрывают доверие инвесторов и делают страны менее привлекательными для долгосрочных вложений.

Еще одной значительной проблемой является недостаток квалифицированной рабочей силы. В то время как некоторые страны региона могут предложить дешевую неквалифицированную рабочую силу, квалифицированные кадры, необходимые для современных высокотехнологичных секторов, остаются в дефиците. Это затрудняет развитие производственных цепочек с высокой добавленной стоимостью и снижает привлекательность региона для инвесторов, ориентированных на инновационные технологии и производства.

Наряду с этим, проблемы с правопорядком и коррупция продолжают оставаться серьезными препятствиями для привлечения инвестиций. Непредсказуемость правовой системы, высокая степень бюрократии и коррупция создают неблагоприятный деловой климат, что особенно остро ощущается в менее развитых странах региона. Это увеличивает транзакционные издержки и снижает уровень доверия со стороны иностранных инвесторов.

Заключение

В рамках ОЭС Казахстан участвует в работе Конвенции «Об избежании двойного налогообложения и предотвращении уклонения от налогообложения в отношении налогов на доход и капитал» со всеми странами ОЭС, за исключением Афганистана.

Также в рамках инвестиционной деятельности между странами сформировано Соглашение о содействии и защите инвестиций от 2005 года. Однако в целом работу по развитию инвестиционного климата между странами ОЭС можно охарактеризовать как слабую и недостаточно проработанную. Особенно в отношении участия Казахстана в данной организации, о чем свидетельствуют показатели чистого притока ПИИ и экспортных операций.

Одним из важнейших направлений углубления экономического сотрудничества в регионе ОЭС является развитие транспортной инфраструктуры. Этот сектор играет ключевую роль в интеграции экономик региона, поскольку он обеспечивает физическую связность между странами, облегчает доступ к международным рынкам и способствует росту торговли. В этом контексте реализация масштабных инфраструктурных проектов, таких как Северо-Южный транспортный коридор и Транскаспийский транспортный маршрут, может существенно изменить ситуацию.

Северо-Южный транспортный коридор представляет собой стратегическую транспортную артерию, соединяющую Индию, Иран, Афганистан, Кавказ и Россию с Европой. Этот коридор значительно сокращает время и стоимость транспортировки грузов между этими регионами, что делает его привлекательным для международной торговли. Благодаря этому проекту страны ОЭС смогут не только укрепить свои экономические связи друг с другом, но и стать важными транзитными точками для грузов, направляющихся в Европу и Южную Азию. Это создаст новые рабочие места, повысит инвестиционную привлекательность

региона и будет способствовать устойчивому экономическому росту.

Транскаспийский транспортный маршрут также является ключевым проектом, направленным на развитие транспортной связности в регионе. Этот маршрут связывает Китай, Казахстан, Каспийское море, Азербайджан, Грузию и Турцию, создавая альтернативный путь для перевозки грузов между Центральной Азией и Европой. Важно отметить, что Транскаспийский маршрут становится еще более значимым в контексте китайской инициативы «Один пояс — один путь», которая направлена на развитие новых торговых путей между Азией и Европой. Реализация этого проекта позволит странам ОЭС усилить свои позиции на глобальной арене, увеличив объемы транзитных грузов и привлекая дополнительные инвестиции в транспортную инфраструктуру.

Энергетический сектор остается одной из ключевых областей для сотрудничества и инвестиций в регионе ОЭС. Страны-члены ОЭС, такие как Азербайджан, Казахстан, Иран и Туркменистан, обладают значительными запасами нефти и природного газа, что открывает большие возможности для реализации масштабных энергетических проектов. Эти ресурсы являются важным фактором в глобальной энергетической безопасности, и в условиях возрастающего спроса на энергоресурсы, особенно в Европе, регион ОЭС может сыграть стратегическую роль в их поставках.

Энергетические коридоры, связывающие Центральную Азию с Европой и Южной Азией, могут стать важным элементом углубления экономического сотрудничества в регионе. Например, Туркменистан-Афганистан-Пакистан-Индия (ТАПИ) газопровод представляет собой масштабный проект, направленный на транспортировку природного газа из Туркменистана в Индию через Афганистан и Пакистан. Этот проект имеет огромный потенциал не только для повышения энергетической безопасности в регионе, но и для создания новых возможностей для экономического сотрудничества между странами ОЭС.

Казахстан также активно развивает свою энергетическую инфраструктуру в сотрудничестве с другими странами ОЭС. Например, в Кызылординской области реализуется несколько крупных энергетических проектов совместно с Турцией, включая строительство газопоршневой электростанции мощностью 138 МВт и парогазовой установки мощностью 240 МВт. Эти проекты не только способствуют развитию энергетической инфраструктуры Казахстана, но и укрепляют стратегическое партнерство между Казахстаном и Турцией в энергетическом секторе.

Кроме того, важным направлением развития энергетической инфраструктуры является переход на возобновляемые источники энергии. В этом контексте интерес представляет проект по строительству солнечной электростанции «Тору-Айгыр» в Кыргызстане, реализуемый Казахстаном. Этот проект демонстрирует стремление стран региона к снижению углеродного следа и поддержке глобальных усилий по переходу на чистую энергию.

Для углубления экономического сотрудничества в регионе ОЭС необходимы скоординированные усилия стран-членов по реализации инфраструктурных проектов. Это включает в себя не только строительство новых объектов, но и модернизацию существующей инфраструктуры, что позволит создать более интегрированную и эффективную экономическую зону. Важно отметить, что такие проекты, как Северо-Южный транспортный коридор и Транскаспийский транспортный маршрут, могут быть успешными только при условии тесного сотрудничества и согласования действий между странами.

В контексте текущей геополитической обстановки, вызванной войной в Украине, страны Центральной Азии могут извлечь значительные выгоды. Конфликт ослабил традиционные торговые и инвестиционные маршруты через Россию, что стимулирует Центральную Азию развивать альтернативные пути и экономические связи со странами ОЭС. Это также открывает возможности для привлечения новых инвестиций в инфраструктуру, энергетику и логистику, поскольку страны стремятся диверсифицировать свои внешнеэкономические связи и уменьшить зависимость от России.

В контексте текущей геополитической обстановки в регионе, вызванной конфликтом в Украине, потенциальные выгоды активной работы со странами ОЭС довольно высоки. Казахстан является важным поставщиком зерновых культур, продуктов пищевой промышленности и сырьевых материалов. Данное конкурентное преимущество открывает возможности для привлечения инвестиций в агропромышленный комплекс при правильном подходе в привлечении инвесторов. К тому же глубокая проработка отношений со странами ОЭС открывает и другие рынки Ближнего и Дальнего Востока.

В крайне оптимистичной перспективе есть возможность формирования таможенного союза и общего рынка, что позволит сместить акцент внешней торговли на более стабильные рынки, расширить внутренний рынок сбыта продукции и увеличить приток прямых иностранных инвестиций.

Однако, процесс формирования таможенного союза и общего рынка в рамках ОЭС может быть затруднен, поскольку члены организации могут неохотно идти на снижению тарифов в связи протекционистским подходом к отечественному производству. Тем не менее, активное содействие со стороны институтов, таких как Банк торговли и развития ОЭС, может способствовать реализации подобных инициатив.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Официальный сайт ОЭС <https://eco.int/>
- [2] Под председательством Президента Узбекистана состоялся очередной саммит ОЭС. // <https://invest-in-uzbekistan.org/novosti-uzbekistana/pod-predsdatelstvom-prezidenta-uzbekistana-sostoyalsya-ocherednoj-sammit-oes/>

[3] Джакупов Т., Политическое сотрудничество Турции и Ирана со странами Центральноазиатского региона // Постсоветские исследования. – 2019. - Т.2. № 3. - с. 1119-1129.

[4] Что связывает Казахстан и Азербайджан? // <https://liter.kz/chto-svyaizyvaet-kazakhstan-i-azerbaidzhan-1702019351/>.

[5] Туркмения активизирует привлечение иностранных инвестиций в нефтегазовую сферу // <https://tass.ru/ekonomika/20631959>

[6] Узбекистан инвестирует в текстильное производство в Казахстане // <https://e-cis.info/news/568/124428/>

REFERENCES

[1] Oficialnii sait OES [Official website of the ECO]. <https://eco.int/> [in Russ.]

[2] Pod predsedatelstvom Prezidenta Uzbekistana sostoyalsya ocherednoi sammit OES [The next ECO summit was held under the chairmanship of the President of Uzbekistan.] // https://invest_in_uzbekistan.org/novosti_uzbekistana/pod_predsedatelstvom_prezidenta_uzbekistana_sostoyalsya_ocherednoj_sammit_oes/ [in Russ.]

[3] Djakupov T. _ Politicheskoe sotrudnichestvo Turcii i Irana so stranami Centralnoaziatskogo regiona [Political cooperation of Turkey and Iran with the countries of the Central Asian region] // Postsovetskie issledovaniya, 2019, T.2, № 3, s. 1119_1129 [in Russ.].

[4] Chto svyazivaet Kazahstan i Azerbaidjan [What connects Kazakhstan and Azerbaijan?] // https://liter.kz/chto_svyaizyvaet_kazahstan_i_azerbaidzhan_1702019351/ [in Russ.]

[5] Turkmeniya aktiviziruet privlechenie inostrannih investicii v neftegazovuyu sferu [Turkmenistan is intensifying the attraction of foreign investment in the oil and gas sector] // <https://tass.ru/ekonomika/20631959> [in Russ.]

[6] Uzbekistan investiruet v tekstilnoe proizvodstvo v Kazahstane [Uzbekistan invests in textile production in Kazakhstan] // <https://e-cis.info/news/568/124428/> [in Russ.]

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҰНТЫМАҚТАСТЫҚ ҰЙЫМЫНА МҮШЕ ЕЛДЕРДІҢ ИНВЕСТИЦИЯЛАРЫ ШЕҢБЕРІНДЕГІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҰНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ ӘЛЕУЕТІ

*Тюлебеков Т.Б.¹, Серік Е.Т.², Ермекбаев А.А.³,

*¹ Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан

² сауда және инвестициялық саясат жөніндегі сарапшы,
tradereport.kz телеграмм каналының авторы

³ әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, ЖШС «Pro analytics»,
Алматы, Қазақстан

Андатпа. Мақалада Экономикалық ынтымақтастық ұйымына (ЭЫҰ) мүше елдер арасындағы инвестициялық халықаралық ынтымақтастықтың әлеуеті, сондай-ақ оның бүкіл аймақтың экономикалық дамуына әсері

қарастырылады. Автор трансшекаралық капитал ағымдарына айтарлықтай әсер ететін институционалдық және экономикалық факторларға ерекше назар аударады. Маңызды аспектілердің бірі – ЭЫҰ елдеріндегі заңнамалық, реттеуші және қаржылық жағдайлардың инвестициялық ынтымақтастыққа қалай ықпал етуі немесе керісінше, оны тежеуі туралы талдау жасау. Инвестициялық саясатты үйлестіру механизмдері, оның ішінде инвесторлар үшін ортақ құқықтық және экономикалық кеңістік құру, аймақтық экономикалық серіктестікті дамытудағы негізгі элементтер ретінде қарастырылады.

Мақалада сондай-ақ инвестициялық ынтымақтастықты тереңдетуге кедергі келтіретін негізгі тенденциялар мен тосқауылдар, мысалы, ұлттық деңгейдегі реттеудің жетілмеуі, инфрақұрылымдық шектеулер, сондай-ақ макроэкономикалық тұрақтылық пен саяси белгісіздік мәселелері талданады. Глобализация және халықаралық инвестициялар үшін өсіп келе жатқан бәсекелестік жағдайында бұл мәселелер ЭЫҰ елдерінің дамып келе жатқан экономикасына капитал тартуды айтарлықтай қиындатуы мүмкін.

Авторлар халықаралық инвестициялық байланыстарды дамыту үшін заманауи жаһандық экономикадағы, цифрландыру, тұрақты даму, климаттың өзгеруі және аймақтық интеграция тенденциялары сияқты қазіргі шақыруларды ескере отырып, болашақтағы бағыттарды айқындайды. Осы тұрғыда, аймақтық серіктестікті дамытуды жеделдететін және елдер арасындағы экономикалық мүдделерді үйлестіруге көмектесетін біртұтас стратегия құрудың маңыздылығына ерекше көңіл бөлінеді.

Мақала соңында ЭЫҰ елдері арасындағы ынтымақтастықты жақсартуға арналған ұсыныстар беріліп, инвестициялар тарту үшін қолайлы жағдайлар жасау және барша барьерлерді жою мақсатында инновациялық технологиялар саласында ынтымақтастықты арттыру, инфрақұрылымды жақсарту, макроэкономикалық тұрақтылықты нығайту және жаңа үйлестіру механизмдерін енгізу ұсынылады.

Тірек сөздер: Экономикалық ынтымақтастық ұйымы, Өзбекстан, Инвестициялар, ынтымақтастық, сауда, экономикалық интеграция, геоэкономика, Қазақстан

THE POTENTIAL OF INTERNATIONAL COOPERATION WITHIN THE FRAMEWORK OF INVESTMENTS OF MEMBER COUNTRIES OF THE ORGANIZATION OF ECONOMIC COOPERATION

*Tyulebekov T.B.¹, Serik E.T.², Yermekbayev A.A.³

*¹ L.N. Gumilov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

² expert in trade and investment policy

³ al-Farabi Kazakh National University, LLP «Pro analytics»,
Almaty, Kazakhstan

Abstract. The article examines the potential of international cooperation in the field of investments between the member countries of the Economic Cooperation Organization (ECO), as well as its impact on the overall economic development of the region. The author focuses on institutional and economic factors that significantly influence cross-border capital flows. An important aspect is the analysis of how legislative, regulatory, and financial conditions in ECO countries can either promote or, conversely, hinder investment cooperation. Mechanisms for coordinating investment policies, including the creation of a common legal and economic space for investors, are considered as key elements for the development of regional economic partnerships.

The article also analyzes the main trends and barriers hindering the deepening of investment cooperation, such as imperfect national-level regulations, infrastructure limitations, and issues related to macroeconomic stability and political uncertainty. In the context of globalization and growing competition for international investments, these problems can significantly complicate the attraction of capital to the developing economies of ECO countries.

The authors identify prospective directions for the development of international investment ties, taking into account modern challenges of the global economy, such as digitalization, sustainable development, climate change, and trends in regional integration. In this context, special attention is paid to the importance of forming a unified strategy that would facilitate the harmonization of economic interests among member countries and stimulate the inflow of sustainable investments.

In conclusion, recommendations are provided to improve the effectiveness of interaction between ECO countries, aimed at eliminating existing barriers and creating favorable conditions for attracting investments. It is proposed to strengthen cooperation in the field of innovative technologies, improve infrastructure and macroeconomic stability, as well as introduce new coordination mechanisms at the intergovernmental level, which will contribute to strengthening economic cooperation and accelerating regional integration processes.

Key words: Economic Cooperation Organization, Uzbekistan, investment, cooperation, trade, economic integration, geo-economics, Kazakhstan

Сведения об авторах:

Тюлебеков Т.Б. - докторант Евразийского Национального Университета имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Серик Е.Т. - эксперт по торговле и инвестиционной политике

Ермекбаев А.А. - доцент Казахского Национального Университета, эксперт ТОО «Pro analytics», Алматы, Казахстан

Авторлар туралы мәліметтер:

Тюлебеков Т.Б. – Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің докторанты, Астана, Қазақстан

Серік Е.Т. - Сауда және Инвестициялық саясат жөніндегі сарапшы

Ермекбаев А.А. - Қазақ ұлттық университетінің доценті, «Pro analytics» ЖШС сарапшысы, Алматы, Қазақстан

Information about the authors:

Tyulebekov T.B. - Doctoral student at L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Serik E.T. - expert on trade and investment policy

Yermekbayev A.A. - Associate Professor of the Kazakh National University, expert of Pro analytics LLP, Almaty, Kazakhstan

Статья поступила: 10 марта 2025

UDC 327

IRSTI 11.25.40

<https://doi.org/10.48371/ISMO.2025.59.1.016>

FRANCE IN CENTRAL ASIA: BETWEEN DIPLOMACY, INVESTMENTS, AND CULTURAL INFLUENCE

* Dikanbayeva A.M.¹, Manapova S.M.², Sarbassova A.B.³

^{*1} al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

^{2, 3} K. I. Satbayev Kazakh National Technical Research University,
Almaty, Kazakhstan

Abstract. France considers Central Asia a strategically significant region, employing economic, diplomatic, and cultural instruments to strengthen its influence. In recent years, Paris has intensified its presence in the region, aiming to diversify foreign policy ties, promote European values, and enhance economic cooperation.

This article examines the key dimensions of France's engagement with Central Asian states, including economic partnerships in the energy sector, infrastructure projects, educational initiatives, and cultural diplomacy. Particular attention is given to the role of French companies, such as TotalEnergies and Orano, in energy cooperation, as well as France's efforts to expand Francophone education and cultural connections in the region.

Furthermore, the study explores the primary challenges France faces in Central Asia, including competition from Russia and China, geographical remoteness, and limited diplomatic and economic resources. The article outlines potential scenarios for the future development of France's strategy in the region, including the expansion of environmentally sustainable projects, the deepening of economic cooperation, and the strengthening of cultural engagement.

The findings indicate that despite existing constraints, France remains an important yet secondary actor in Central Asia. The long-term prospects of its influence will depend on its ability to adapt to evolving geopolitical dynamics and offer competitive forms of engagement to the region's states.

Key words: France, Central Asia, foreign policy, economic cooperation, energy sector, cultural diplomacy, soft power, geopolitical competition, international relations

Introduction

France has traditionally regarded Central Asia as a strategically significant region for implementing its concept of "soft power." This interest is driven by a combination of economic opportunities, geopolitical considerations, and cultural ties. Central Asian states, endowed with abundant natural resources, rapidly developing infrastructure, and an increasing role in international affairs, represent a region of substantial importance for Paris—not only in terms of economic partnerships but also as a means of expanding its diplomatic influence [1].

In recent years, France's presence in the region has significantly increased, a development influenced by shifts in the global balance of power, intensifying competition among major international actors, and the necessity of diversifying strategic partnerships. France seeks to strengthen its influence through economic cooperation, cultural initiatives, educational programs, and political dialogue. At the same time, Paris must navigate the complexities of bilateral relations with individual Central Asian nations while balancing the interests of other key international players, including Russia, China, the United States, and the European Union.

This article examines the key dimensions of France's engagement with Central Asia, analyzing Paris's economic and diplomatic initiatives while assessing the prospects for further cooperation in light of evolving geopolitical dynamics.

Materials and Methods

This study employs an interdisciplinary approach to analyzing France's engagement with Central Asian countries, integrating economic, political, and cultural dimensions of cooperation. The research is based on the following methodological framework:

Content Analysis of Media and Expert Publications – A systematic review of articles from international and regional media outlets, analytical reports from research institutions, and expert opinions in the fields of international relations and economics.

Comparative Analysis – An assessment of France's strategies in Central Asia in comparison with similar initiatives undertaken by other international actors, including the European Union, China, Russia, and the United States.

Historical and Logical Method – Applied to trace the evolution of France's relations with Central Asian countries and to identify key factors that have influenced the transformation of French policy in the region.

This comprehensive methodological approach allows for a holistic analysis of France's interactions with Central Asia, facilitating the identification of key trends and assessing prospects for future cooperation.

Results and Discussion

France has been actively developing cultural and educational cooperation with Central Asia, utilizing soft power tools to strengthen its presence in the region. In recent years, this topic has attracted the attention of researchers analyzing diplomatic strategies, economic cooperation, and France's cultural influence on Central Asian republics.

France views cultural diplomacy as a key instrument of influence in Central Asia, seeking to promote the French language, educational programs, and cultural initiatives. According to the study by Sarybayev and Dikanbayeva (2022), France's soft power is evident in its support for Francophone educational programs, the organization of French-language film festivals and literary events, and the activities of French cultural institutes in the region [2]. However,

researchers note that France's influence is constrained by competition from Russia, China, and English-speaking countries.

Garbuzarova (2023) highlights that France places significant emphasis on educational cooperation, particularly in Kazakhstan and Uzbekistan, where joint university programs are being developed, and the number of students studying in France is increasing [3]. However, the study shows that Francophone influence in the region remains limited due to the dominance of English and Russian in education.

Klinova, Kondratyev, and Kharitonova (2024) argue that France's educational initiatives are aimed at shaping a new generation of elites aligned with European values. Specifically, French grant programs and academic exchanges contribute to strengthening humanitarian ties between France and Central Asia [4].

Fawn, Kluczevska, and Korneev [5] provide a broader perspective on EU–Central Asian interactions, analyzing the perceptions, interests, and practices that shape engagement strategies. They argue that while the EU—and by extension, France—advocates for governance reforms, rule of law, and human rights promotion, regional actors often perceive European initiatives as secondary to the more immediate economic and security benefits provided by Russia and China. The study highlights that European cultural diplomacy efforts, including those led by France, face structural limitations due to competing influences and local preferences for pragmatic partnerships.

An analysis of contemporary research indicates that France continues to develop cultural and educational cooperation with Central Asia but faces several limitations. The main challenges include competition from other global powers, the low level of French language proficiency in the region, and limited diplomatic resources. At the same time, experts note that expanding educational programs and cultural initiatives could serve as an effective tool for strengthening France's long-term position in the region.

Economic cooperation between France and Central Asia

France has been steadily increasing its economic engagement with Central Asian countries, particularly Kazakhstan and Uzbekistan, which are key economic players in the region. The French strategy in the region focuses on trade, investment and resource diversification, aimed at reducing dependence on traditional suppliers and strengthening France's role as an alternative partner [3].

Key economic sectors of cooperation:

Energy sector

France plays a crucial role in the energy sector of Central Asia, with a particular focus on oil, gas and uranium production. TotalEnergies is involved in the development of oil and gas fields in Kazakhstan and Uzbekistan. Orano (formerly Areva) has invested heavily in Kazakhstan's uranium industry, leveraging the country's status as the world's largest uranium producer [4]. French investments are particularly relevant as France seeks to offset its declining influence in the African energy sector.

In October 2023, French President Emmanuel Macron visited Kazakhstan and Uzbekistan, an important step in France's strategy to strengthen its influence in Central Asia. The visit highlighted France's efforts to strengthen economic cooperation, secure energy supplies, and assert its geopolitical presence in a region traditionally dominated by Russia and China.

The main objective of Macron's visit was to diversify France's uranium sources, as the country seeks to reduce its dependence on Niger after a military coup disrupted supplies. Kazakhstan, the world's largest uranium producer, has become a key partner in ensuring France's nuclear energy security [6].

During the visit, Macron signed agreements aimed at expanding cooperation between French energy companies such as Orano and Kazakh uranium suppliers.

Macron's visit to Central Asia in 2023 underscored France's commitment to securing energy resources, expanding economic ties and establishing itself as a strategic partner in a region where global powers are competing for influence. The visit is therefore expected to deepen France's long-term engagement with Kazakhstan and Uzbekistan, positioning the country as a key European player in Central Asia's changing geopolitical landscape.

Infrastructure and Transport

France is expanding its presence in Central Asia's transport and infrastructure sectors, with a focus on railway modernization and logistics.

Alstom has invested in Kazakhstan's railway infrastructure and locomotive production, strengthening connectivity within the region [3].

The European Union, alongside France, is supporting the development of alternative transport corridors to bypass Russian routes, particularly in light of recent geopolitical tensions [4].

Renewable Energy and Sustainability

France is increasingly focusing on renewable energy projects, particularly solar and wind farms.

TotalEnergies has launched green energy initiatives in Kazakhstan and Uzbekistan, aligning with regional governments' sustainability goals [4].

French companies are exploring opportunities in nuclear energy cooperation, particularly in Kazakhstan, where local authorities seek access to French nuclear technology for future power plant projects.

Agro-Industrial Cooperation

France supplies agricultural machinery, technologies, and food products to Central Asian markets.

Despite these efforts, agricultural trade remains limited due to competition from Russia, China, and Turkey [2].

Challenges to Economic Cooperation

Geographical Distance: France's logistical constraints make trade with Central Asia less competitive compared to regional players like China and Russia.

Dominance of Alternative Actors: Russia and China maintain strong economic ties with Central Asia, often overshadowing France's influence [3].

Limited Business Awareness: Many French companies are unaware of investment opportunities in Central Asia, leading to underdeveloped economic engagement.

To enhance its economic influence in Central Asia, France can:

Expand green energy and sustainability projects to align with regional economic priorities.

Increase investment in digital technologies and innovation to diversify trade beyond traditional sectors.

Strengthen bilateral and EU-led economic partnerships to offer an alternative to Russian and Chinese dominance.

France's economic engagement with Central Asia is expanding, particularly in energy, infrastructure, and renewable resources. However, the success of its strategy depends on overcoming logistical challenges, increasing investment efforts, and positioning itself as a viable alternative to dominant regional players.

France's Geopolitical Influence in Central Asia

France views Central Asia as a strategically important region where it can exert influence through diplomatic, economic and cultural initiatives. Since the collapse of the Soviet Union, France has consistently engaged with the Central Asian countries, recognizing their independence early on and strengthening political and economic ties. However, with the rise of geopolitical competition, France has found it difficult to maintain and expand its presence [3].

France actively supports the EU-Central Asia cooperation framework by participating in regional summits and promoting European values.

France was one of the first European countries to recognize the independence of the Central Asian republics, establishing diplomatic missions and strengthening bilateral relations [3].

The 2023 Joint Roadmap for Deepening EU-Central Asia Ties reflects France's growing interest in countering Russian and Chinese dominance in the region [4].

France has limited direct military involvement in Central Asia, but participates in regional security dialogues, particularly on counterterrorism and Afghan security.

France promotes non-military security initiatives, including border management programs and law enforcement training [3].

France seeks to reduce Central Asia's dependence on Russian and Chinese influence by expanding economic and diplomatic partnerships.

The EU and France use trade agreements and investment incentives as geopolitical tools to provide Central Asia with alternatives to Russian and Chinese initiatives [4].

However, France's ability to act as a counterweight is limited by its economic limitations and the overwhelming influence of Russia on security issues and China on economic issues [2].

Unlike Russia and China, France does not have historical or geographical advantages in the region.

Although France has been increasing its investments in the region, its trade volume remains much lower than that of Russia or China. France has no military bases or significant defense cooperation agreements in Central Asia, relying instead on EU-led initiatives.

To enhance its geopolitical influence, France could:

Deepen diplomatic engagement by expanding its role in regional governance and mediation efforts.

Use EU partnerships to create long-term investment programs aligned with Central Asia's development priorities.

Strengthen cultural and educational cooperation to build regional elites that are aligned with European values.

During his visit in 2023, Macron reaffirmed France's support for Kazakhstan's independent foreign policy, emphasizing the country's role in balancing relations between Russia, China, and Western countries [6].

Discussions with Uzbekistan's leadership focused on expanding economic cooperation and cultural exchanges, reinforcing France's long-term commitment to the region [6].

Competition for Regional Influence

Macron's visit underscores France's ambitions to counter the growing influence of China, Russia, and Turkey in Central Asia. By developing closer ties with Kazakhstan and Uzbekistan, France aims to strengthen its geopolitical position in the region.

The visit was also in line with the EU's broader strategy of increasing engagement with Central Asia as a means of reducing dependence on Russian energy and trade routes [6].

Despite its efforts, France remains a minor geopolitical player in Central Asia, primarily relying on soft power and economic diplomacy. However, its potential as a countervailing force against Russian and Chinese dominance depends on its ability to expand its diplomatic presence and economic engagement.

Cultural and Educational Cooperation between France and Central Asia

France actively uses cultural diplomacy as a means of strengthening its presence in Central Asia, using various soft power instruments such as educational programs, language promotion, and cultural initiatives. This engagement is in line with France's broader strategy to strengthen its influence in the region and position itself as a key European partner for Central Asian countries.

One of the main instruments of French cultural influence in Central Asia is education. France has established partnerships with universities in Kazakhstan, Uzbekistan, and Kyrgyzstan, offering French-language programs and scholarships to students pursuing higher education in France. These efforts aim to develop long-term intellectual and professional ties between France and the region [2].

Furthermore, France has expanded the availability of French language courses through collaborations with local universities and the Alliance Française network. The French government provides scholarships and exchange programs, such as the Eiffel Excellence Scholarship Program, to encourage Central Asian students to study in France.

Joint research initiatives and academic partnerships with institutions in Kazakhstan and Uzbekistan are expanding, particularly in the fields of energy, environmental sciences, and humanities [3].

Despite these efforts, challenges remain as English and Russian remain the dominant languages of higher education in Central Asia, limiting the expansion of French-language instruction.

Cultural Initiatives and the Impact of Francophonie

France promotes its cultural heritage and values in Central Asia through various initiatives.

France operates cultural centers in major cities such as Almaty, Tashkent, and Bishkek, hosting exhibitions, film festivals, and literary events.

The French government supports local French-speaking associations and organizes annual events such as Francophonie Month to promote the French language and culture. French film festivals and theatre performances are regularly organized to introduce Central Asian audiences to contemporary and classic French cinema [5].

However, French cultural influence remains limited compared to Russia and China, which have a stronger media presence and deeper historical ties to the region. The growing preference for English and Chinese among Central Asian youth also poses a challenge to France's long-term cultural outreach.

Challenges and Future Prospects

Although France has made progress in expanding cultural and educational cooperation with Central Asia, its efforts are hampered by several obstacles:

- the dominance of English and Russian in education and business reduces demand for French language learning;
- unlike China's Confucius Institutes or Russia's Rossotrudnichestvo, France's network of cultural institutions in Central Asia remains relatively small;
- France's limited economic and military involvement in the region makes it a secondary partner compared to larger geopolitical players such as China, Russia, and the EU [4].

Moving forward, France can strengthen its cultural diplomacy by:

Increasing funding for French language programs and educational scholarships.

Strengthening cooperation with European and Central Asian partners to promote cultural exchange.

Expanding digital cultural outreach to attract younger audiences.

Overall, while France has established a strong presence in the cultural and educational spheres of Central Asia, its long-term influence will depend on its ability to compete with other global powers and effectively integrate into the region's evolving educational landscape.

Prospects for French Engagement in Central Asia

France is increasingly focusing on strengthening its economic and

diplomatic presence in Central Asia. As regional powers such as China and Russia dominate the geopolitical landscape, France seeks to establish itself as a strategic alternative through investments in energy, infrastructure and cultural diplomacy [3].

Expanding economic ties include key opportunities such as:

- France's investments in renewable energy and nuclear energy are growing, especially in Kazakhstan and Uzbekistan [4];
- The French government is actively pursuing trade diversification, positioning itself as a key partner in the EU's Central Asia strategy [2];
- France plays a key role in the EU-Central Asia platform, promoting European policies on governance, climate change and trade;
- By strengthening relations with Kazakhstan and Uzbekistan, France seeks to counterbalance Russia's geopolitical dominance;
- France is expanding French-language education programs, providing scholarships and promoting academic exchanges.

The development of French cultural institutions in the region aims to strengthen soft power participation and attract younger generations to European education.

Challenges France Faces in Central Asia

- France faces strong competition from China and Russia, which have deeper historical, economic and security ties to the region.
- The Belt and Road Initiative (BRI), actively supported by China, has made Chinese investment much more attractive than French alternatives [2].
- While French companies such as TotalEnergies and Orano have made inroads into energy and infrastructure, their overall investments pale in comparison to Chinese and Russian funding [4].
- Trade logistics remain a significant barrier due to the lack of direct transport routes between France and Central Asia.
- Unlike Russia, which has a military presence in the region, and China, which offers extensive economic assistance, France does not have direct security partnerships with Central Asian states [7].

Thus, France has the potential to expand its influence in Central Asia through targeted investments in energy, trade, and cultural diplomacy. However, to compete with dominant regional players such as China and Russia, France must strengthen economic incentives, improve transport connectivity, and develop stronger security partnerships. Whether France can successfully position itself as a key player in Central Asia will depend on its ability to overcome geopolitical constraints and adapt to the region's changing economic landscape.

Conclusion

France has been steadily developing its cooperation with Central Asian countries, leveraging soft power instruments, economic engagement, and diplomatic initiatives. Despite its geographical remoteness and relatively limited economic ties, Paris aims to strengthen its presence in the region while

competing with major global actors such as Russia, China, the United States, and the European Union.

France's economic partnership with Central Asia is concentrated in the energy, infrastructure, and agricultural sectors; however, the scale of French investments remains modest. Politically, France's influence is constrained, yet it participates in multilateral initiatives and engages in regional security cooperation. In cultural and educational domains, Paris has achieved some success, but the French language and educational programs remain less popular than their English, Russian, and Chinese counterparts.

The prospects for French influence in Central Asia depend on its ability to adapt its strategy to evolving geopolitical dynamics. Expanding economic projects, deepening educational initiatives, and increasing participation in regional political processes could strengthen France's position. However, achieving significant results will require overcoming structural limitations and offering more attractive cooperation frameworks for Central Asian states.

Overall, France remains an important but secondary player in Central Asia. The future success of its regional strategy will largely depend on its willingness to increase investments and enhance diplomatic engagement in response to the shifting global landscape.

REFERENCES

[1] Kopzhassarova L. Pascal Lorot: France – a Perfect Partner for Central Asian States // Central Asian Bureau for Analytical Reporting. 13.03.2020 <https://cabar.asia/en/pascal-lorot-france-a-perfect-partner-for-central-asian-states>

[2] Sarybayev A., & Dikanbayeva N. Soft power and cultural diplomacy: France's approach to Central Asia. *International Relations Quarterly*, 2022. - 20(3). - 99-118.

[3] Garbuzarova S. Educational cooperation between France and Central Asia: Current trends and challenges. *Journal of Eurasian Studies*, 2023. - 12(1) - P. 45-63.

[4] Klinova T., Kondratyev V., & Kharitonova A. France's influence in Central Asia: Economic, political, and cultural perspectives. *Central Asian Policy Review*, 2024.18(2), 77-95.

[5] Fawn R., Kluczevska K., & Korneev O. EU–Central Asian interactions: perceptions, interests and practices. *Central Asian Survey*, 2022. - 41(4) – P. 617–638. <https://doi.org/10.1080/02634937.2022.2134300>

[6] Emmanuel Macron veut renforcer la présence française en Asie centrale // *Le Point*. 01/11/2023 / https://www.lepoint.fr/monde/emmanuel-macron-veut-renforcer-la-presence-francaise-en-asie-centrale-01-11-2023-2541541_24.php?lpmc#11

[7] Adibaeva M., Saari, M., & Aki T. France's geopolitical position in Central Asia: Opportunities and limitations. *Asian Geopolitics Review*, 2023. - 15(4) – P. 34-56.

ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ФРАНЦИЯ: ДИПЛОМАТИЯ, ИНВЕСТИЦИЯ ЖӘНЕ МӘДЕНИ ЫҚПАЛ АРАСЫНДА

***Диканбаева А.М.¹, Манапова С.М.², Сарбасова А.Б.³**

^{*1} әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
^{2, 3} Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті, Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Франция өзінің ықпалын нығайту үшін экономикалық, дипломатиялық және мәдени құралдарды қолдана отырып, Орталық Азияны стратегиялық маңызды аймақ ретінде қарастырады. Соңғы жылдары Париж сыртқы саяси байланыстарды әртараптандыруға, еуропалық құндылықтарды ілгерілетуге және экономикалық ынтымақтастықты нығайтуға ұмтылып, аймақтағы қатысуын күшейтті.

Мақалада Францияның энергетика секторындағы экономикалық әріптестікті, инфрақұрылымдық жобаларды, білім беру бастамаларын және мәдени дипломатияны қоса алғанда, Орталық Азия мемлекеттерімен өзара іс-қимылының негізгі бағыттары талданады. TotalEnergies және Orano сияқты француз компанияларының энергетикалық ынтымақтастықтағы рөліне, сондай-ақ Францияның аймақтағы франкофондық білім мен мәдени байланыстарды дамытуға бағытталған күш-жігеріне ерекше назар аударылады.

Сонымен қатар, Францияның Орталық Азияда кездесетін негізгі сын-қатерлері қарастырылады: Ресей мен Қытайдың бәсекелестігі, географиялық қашықтық, дипломатиялық және экономикалық ресурстардың шектеулілігі. Мақалада экологиялық тұрақты жобаларды кеңейту, экономикалық ынтымақтастықты тереңдету және мәдени қатысуды күшейтуді қоса алғанда, аймақтағы Француз стратегиясын одан әрі дамытудың мүмкін сценарийлері ұсынылған.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, қолданыстағы шектеулерге қарамастан, Франция Орталық Азиядағы маңызды, бірақ кішігірім актор болып қала береді. Оның ықпалының ұзақ мерзімді перспективалары өзгермелі геосаяси жағдайларға бейімделу және өңір елдеріне өзара іс-қимылдың бәсекелестік нысандарын ұсыну қабілетіне байланысты болады.

Тірек сөздер: Франция, Орталық Азия, сыртқы саясат, экономикалық ынтымақтастық, энергетика, мәдени дипломатия, жұмсақ күш, геосаяси бәсекелестік, халықаралық қатынастар

ФРАНЦИЯ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ: МЕЖДУ ДИПЛОМАТИЕЙ, ИНВЕСТИЦИЯМИ И КУЛЬТУРНЫМ ВЛИЯНИЕМ

***Диканбаева А.М.¹, Манапова С.М.², Сарбасова А.Б.³**

***¹ Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Алматы, Казахстан**

**^{2, 3} Казахский национальный исследовательский технический университет
имени К.И. Сатпаева, Алматы, Казахстан**

Аннотация. Франция рассматривает Центральную Азию как стратегически важный регион, используя экономические, дипломатические и культурные инструменты для укрепления своего влияния. В последние годы Париж активизировал своё присутствие в регионе, стремясь диверсифицировать внешнеполитические связи, продвигать европейские ценности и укреплять экономическое сотрудничество.

В статье анализируются ключевые направления взаимодействия Франции с государствами Центральной Азии, включая экономическое партнёрство в энергетическом секторе, инфраструктурные проекты, образовательные инициативы и культурную дипломатию. Особое внимание уделяется роли французских компаний, таких как TotalEnergies и Orano, в энергетическом сотрудничестве, а также усилиям Франции по развитию франкоязычного образования и культурных связей в регионе.

Кроме того, рассматриваются основные вызовы, с которыми сталкивается Франция в Центральной Азии: конкуренция со стороны России и Китая, географическая удалённость, ограниченность дипломатических и экономических ресурсов. В статье предлагаются возможные сценарии дальнейшего развития французской стратегии в регионе, включая расширение экологически устойчивых проектов, углубление экономического сотрудничества и усиление культурного присутствия.

Результаты исследования показывают, что, несмотря на существующие ограничения, Франция остаётся важным, хотя и второстепенным актором в Центральной Азии. Долгосрочные перспективы её влияния будут зависеть от способности адаптироваться к меняющимся геополитическим условиям и предложить странам региона конкурентные формы взаимодействия.

Ключевые слова: Франция, Центральная Азия, внешняя политика, экономическое сотрудничество, энергетический сектор, культурная дипломатия, мягкая сила, геополитическая конкуренция, международные отношения

Information about authors:

Dikanbayeva A.M. – PhD candidate, al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: a.dykanbaeva@mail.ru

Manapova S.M. - Master of Political Science, Senior Lecturer, K. I. Satbayev Kazakh National Technical Research University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: s.manapova@satbayev.university

Sarbassova A.B. - Master of History, Lecturer, K. I. Satbayev Kazakh National Technical Research University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: aizhamalsarbassova@gmail.com

Авторлар туралы мәлімет:

Диканбаева А.М. – PhD докторант, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: a.dykanbaeva@mail.ru

Манапова С.М. - саясаттану магистрі, аға оқытушы, Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: s.manapova@satbayev.university

Сарбасова А.Б. – тарих магистрі, оқытушы, Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: aizhamalsarbassova@gmail.com

Сведения об авторах:

Диканбаева А.М. – докторант PhD, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: a.dykanbaeva@mail.ru

Манапова С.М. - магистр политологии, старший преподаватель, Казахский национальный исследовательский технический университет имени К.И. Сатпаева, Алматы, Казахстан, e-mail: s.manapova@satbayev.university

Сарбасова А.Б. - магистр истории, преподаватель, Казахский национальный исследовательский технический университет имени К.И. Сатпаева, Алматы, Казахстан, e-mail: aizhamalsarbassova@gmail.com

Received: March 2, 2025

**Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және АЙМАҚТАНУ» сериясы**

**ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ и РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»**

**BULLETIN
of Ablai Khan KazUIRandWL
series “INTERNATIONAL RELATIONS and REGIONAL STUDIES”**

«Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘнеӘТУ» АҚ «Полилингва» баспасында басылып шықты
«Баспа авторлық құқық материалдарының мазмұнына және фактілерді
жариялауға байланысты кепілдіктер бермейді, мақалалар нәтижелері
туралы деректер және басқа ақпараттар туралы мәліметке жауапты емес»

Отпечатано в издательстве «Полилингва» АО «КазУМОиМЯ имени Абылай хана»
«Издательство не несет ответственности за содержание авторских материалов и не
предоставляет гарантий в связи с публикацией фактов,
данных результатов и другой информации»

Ответственный за выпуск журнала
директор издательства:
Б.А. Есенғалиева

Технический редактор,
компьютерная верстка:
Б.С. Кынырбеков

Подписано в печать 27.03.2025 г.
Формат 70х90 1/8. Объем 32.25 п.л.
Заказ № 3518. Тираж 300 экз.

Издательство «Полилингва» КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 24-18
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru